

Krizbai János

Katonai pálya a közszolgálati reformok tükrében

(Egy kerekasztal-beszélgetés margójára)

2011 decemberében a Magyar Hadtudományi Társaság Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztálya kerekasztal-beszélgetést szervezett a katonai életpálya a közszolgálati reformok tükrében címmel. A rendezvényen a honvédelmi és az igazságügyi minisztérium képviselői, egyetemek szakértői és más szakértők beszélgettek az új humánstratégiáról, az új életpályamodellről. A beszélgetés végén összegződött, hogy a szakosztály tagjai részt vesznek a további kidolgozó munkában.

A Magyar Hadtudományi Társaság Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztálya vendégek, érdeklődők számára is nyitott kerekasztal-beszélgetést szervezett 2011. december 15-én, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A téma: *a katonai pálya a közszolgálati reformok tükrében*. A rendezvény mintegy félnapos programjában igazi műhelymunka keretében kerültek felszínre azok a kérdések, amelyek a honvédségben szolgálók, a katonai pályát választók életpályáját, szolgálati feltételeit a jövőben meghatározzák.

Az ilyen és hasonló témák feldolgozása, a szakmai műhelymunka jellegű tevékenység megszokott formája szakosztályunk működésének. A '90-es évek közepétől szakértői munkánk középpontjában a haderő átalakításának, fejlesztésének és az állomány szerkezet változásának kérdései, illetve a NATO-csatlakozás személyi állományt érintő kihívásai álltak. Tagságunk jelentős része közvetlenül is bekapcsolódott a különböző védelmi felülvizsgálatok tervezőmunkáiba. Részt vettünk a Magyar Honvédség, valamint a Honvédelmi Minisztérium és háttérszervei létszámcsökkentéséhez kapcsolódó rekonverziós feladatok tervezésében. A minisztérium illetékes szakmai szervei egy-egy döntés meghozatala előtt rendszerint számos szakértő – azok sorában szakosztályunk tagjai – véleményét kérték ki a különböző munkafázisokban. Öröndetes és számunkra megtisztelő módon a döntésre váró anyagok az elmúlt években rendszerint „megfordultak” szakosztályi fórumainkon is, ahol a gondolatok rendszerint célirányosabbá, az alkalmazásra javasolt eljárások finomabbakká váltak. Ebbe a logika sorba kapcsolódik ez évi záró rendezvényünk.

A téma egyes problémacsoportjai felvetésére, vitaindítók megtartására felkértünk illetékes szakértőket, akik örömmel tettek eleget meghívásunknak. Így a Honvédelmi Minisztérium, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium szakértői, a ZMNE vezető oktatási szakemberei mellett szerepet vállalt olyan elismert civil szakteknitely, mint *dr. Poór József*, a gödöllői Szent István egyetem professzora, a humán-erőforrás-gazdálkodás nemzetközileg elismert oktatója és művelője, aki gyakorlati tapasztalatokból is jól ismeri a Magyarország és számos más állam közigazgatásának, közszolgálatának rendszerét.

A téma apropóját nem kell nagyon indokolni. Az év folyamán a média is folyamatosan közvetítette a közszolgálat átalakításának kormányzati terveit, ennek hangsúlyos elemként a különböző területeken dolgozók pályaképének kidolgozási igényét. Egyfelől tehát számos, nagy jelentőségű esemény történt, másfelől megismerhetővé váltak a központi szándékokat kifejező dokumentumok. Hogy az utóbbiak közül csak néhányat említsünk: a kormányzat elfogadta és a széles nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tette a közszolgálatra vonatkozó a Magyar Programot; elkészült és miniszteri utasítással hatályba lépett a Magyar Honvédség új humánstratégiája; elfogadták és kihirdették az új honvédelmi törvényt; előrehaladott állapotban van a teljes munkajogi szabályzás és az új szolgálati törvény kidolgozása; előrehaladott állapotban voltak egyéb, a munka világát érintő szabályzók. Az előbbieken alapján folyamatban van a humánstratégia végrehajtási, cselekvési programjainak a kidolgozása, egyes területeken megkezdődött az új jogszabályok végrehajtási rendeletei és egyéb szabályzók kimunkálása.

A „kerekasztalra helyezett” témának tehát több dimenziója is ismertté vált, azonban ezek zömében az elvek. Méltán tartottuk fontosnak különböző aspektusokból is gondolatokat cserélni arról, hogy ezek részletei milyen módon alakítják majd a gyakorlatot. A kerekasztal-beszélgetésen résztvevő mintegy 30 fő életkori jellemzői és szolgálati, szakmai tapasztalatai biztosították, hogy résztvevők nagyon is különböző szemüvegen keresztül lássák a kérdéseket.

A fórumra három csomóponti kérdést jelöltünk meg:

- I. A humánstratégia megvalósítása, az új katonai életpálya kialakítása, helye a közszolgálatban. Tervek, feladatok, folyamatok.
- II. A katona értéke a munkaerőpiacon civil szemmel és a honvédségi kutatások tükrében.
- III. Az életpályát támogató felkészítés, a tiszti és tiszthelyettesi képzés, a rekonverzió.

* * *

A kerekasztal-beszélgetést *Kovács Tamásnak*, a HM Humánpolitikai Főosztály főosztályvezetőjének tájékoztatója vezette fel. Megjegyzendő, hogy a főosztályvezető – azon túl, hogy fontos szerepe volt a kérdés kidolgozásában – az elmúlt hónapokban a HM kabinetfőnöke, *dr. Szarka Gábor* kísérelésként számos alakulatnál volt részese a jövőről szóló tájékoztatóknak. Nem volt tehát szokatlan számára, hogy beszélgető partnerei ellenmondásosnak, vagy még tisztázatlannak vélt helyzetekkel szembesítették.

A csapatoknál szolgálók és a személyügyi gyakorlatot irányítók leginkább olyan problémákat vetették fel, amelyek forrása az átmenet egyes kérdéseinek nem mindig

kellően körültekintő végiggondolása. Ez kérdés azért is különösen súlyos, mert az elmúlt évtizedek átszervezési folyamataival nagyon sokan kerültek kényszerpályára, vagy éppen alapvetően változtak meg az ígért karrierlehetőségek, sőt maguk a szolgálati feltételek is.

A szakmai folyamatokat irányítók, illetve a jogszabályi keretek tervezésében tapasztalatokkal rendelkezők elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a rendszernek kellően rugalmasnak kell lennie. A technikai korszerűsítés, vagy a katonai stratégia módosulása ugyanis olyan szervezési folyamatokat indukálhat, amelyeket egy erősen szabályozott rendszer csak súlyos veszteségekkel és drágán tud kezelni.

Többen is felvetették, hogy napjainkban teljesen más a civil munkaerőpiac, mint korábban, illetve nem épült ki az oda történő visszalépés rendszere, csak kísérletek voltak erre. Mások úgy vélték, hogy még nagyon kevés a tapasztalat abban is, hogy ez az új típusú működés mennyire használja el a katonát, illetve meddig tud megfelelni a követelményeknek.

* * *

Az előző felvetések tükrében mutatta be a közszolgálat általános helyzetét és a jövő tervezésének kormányzati szintű feltételeit *Lóczy Péter*, az igazságügyi tárca szakterületért felelős főosztályvezető-helyettese. Szemléletesen jelezte be azokat a hiátusokat, mennyiségi, minőségi anomáliákat, amelyek miatt a rendszer egészében terveznek jelentős változásokat végrehajtani. Érzékeltette, hogy ezek a törekvések nálunk is hosszú évek óta napirenden vannak és a nemzetközi tapasztalatok is azt mutatják, hogy bizonyos elveket a versenyszféra humánpolitikájának fejlődéséből is következően kell felülvizsgálni.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján többen felvetették, hogy a közsférában a különböző ágak nagyon is elszigetelten tervezték a humánpolitikájukat és karriermodelljeiket, így nem érzékelhető a gyakorlati igény az átjárhatóságra. (Jó példa erre, hogy a központi kormányzat sem hajtotta végre azt a kormányhatározatot, amely az önkéntes haderő létrehozásának folyamatában ezt célozta volna.) Többen felvetették, hogy ez az előző korokban jobban működött a gyakorlatban is. Nemzetközi példák alapján megfogalmazódott, hogy meg kell teremteni a kultúráját is ennek az átjárhatóságnak. Jellemző, hogy tavasszal a Közgazdasági Egyetemen szervezett Magyar-y-konferencián még a fegyveres és rendvédelmi szervek képviselői is nagyon elbeszéltek egymás mellett, amikor saját szervezetük pályaképét vázolták.

Fontos és jogos igényként vetették fel többen, hogy a köz szolgálatát vállalók kapják meg azt a támogatást az államtól és a társadalomtól, amelyben a megváltozott funkciók, működés miatt átalakuló pályaképek mellett is megalapozhatják életüket, boldogulásukat, családjuk megélhetését.

* * *

Nagyon fontos eleme megváltozott életünknek az egész életen át tartó tanulás. Különösen fontos ez abban a közszolgálatban, amely önmagában is dinamikusan változik, és amelynek egyes területein a belső átjárhatóság is racionális igény. Ebbe a filozófiába építve mutatta be a tisztképzés megújításának helyzetét *prof. dr. Szendy István ezredes*, a Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának oktatási dékánhelyettese.

Az előadó és a hozzászólók is felvetették, hogy a kihívások és a korábbiakban a Bologna-folyamatként ismert képzési rendszerek tapasztalatai egyaránt indokolják az áttekintést, bizonyos kérdések újraértelmezését. Elkészült a – kialakítás alatt lévő Közzolgálati Egyetem későbbi rendszerébe is illeszthető – katonai képzési portfólió kerete. Jelenleg ennek a keretnek a tartalommal való megtöltése van napirenden.

Nagyon fontos kérdésként vetették fel a HM, mint megrendelő, illetve a gyakorlat szempontjából, hogy jól kell megfogalmazni, mi is az a „piacképes” tudás. Visszatérő dilemma az első beosztásra felkészülés, illetve a folyamatos tanulás képessége összhangjának megtalálása. Az előadó is felvetette, hogy már a tervezés során meg kell találni az összhangot a Ludovika Zászlóalj szocializációs felkészítése és az egyetemi alapképzés között. Többen felvetették, hogy a pályaképet támogató képzés tartalmi elemei módszerbeli eltéréseket is igényelnek, melyek révén jobban össze lehet illeszteni a tanulást és tudás alkalmazását.

Fontos kérdésként fogalmazódott meg, hogy mennyire kell beilleszteni a katonai képzésbe azt a közigazgatási tudást, amely biztosítaná az egyszerűbb átmenetet. A külső és belső átjárhatóság kapcsán felvetődött az a dilemma, hogy mennyiben építsen a rendszer külső (ti. a polgári életből érkező) szakemberekre, illetve saját állományunk átképzésére. (Mindkettő működik a nemzetközi gyakorlatban is rendszerszinten, illetve egyéni aktivitással.) A legtöbb NATO-ország is épít a rendszerismerettel, katonai tapasztalatokkal – benne háborús, vagy missziós tapasztalattal – is rendelkező állomány megőrzésére akkor is, ha az illetőnek saját szakmájában nincs lehetősége szolgálata folytatására. Nagyon fontos itt is építeni arra a társadalmi igényre, mely jellemzi a civil társadalmat, ahol a pálya és szakmaváltás sokkal gyakoribb, mint korábban volt.

* * *

Ebbe a logikai rendbe illesztve vázolta fel *Poór József* professzor a humánpolitika nemzetközi és hazai kihívásait, és ismertette azokat a trendeket és tendenciákat, amelyek a világ gazdaságában és ebből következően a humánpolitika gyakorlatában megjelentek. Fontos kihívásként említette, hogy megváltozott a szervezetek felépítése és – részben ebből is következően – vezetése: a menedzsment is. Ez a munkavállaló és a munkáltató oldaláról is új típusú gondolkodást követel meg.

Ebben a rendben fontos jellemzőkkel bírhat az a katonai tudás, amely épít a hagyományos értékekre, ugyanakkor kellően innovatív is tud lenni, és amely a katonai képzés és szolgálat kihívásaiból táplálkozik. Tekintve, hogy a civil életben is jellemzőbbé vált a pályamódosítás, ezért nem szokatlan, hogy nem pályakezdők jelennek meg új munkavállalóként az egyes szakmákban. Kiemelte, hogy nemzetközi tendencia a közzolgálat egészének a megújulása, az új típusú elvek integrálása a rendszerbe. Többen is megerősítették, hogy ezeket az igényeket jól érzékeli az állományunk egy része.

Dr. Kiss Zoltán László alezredes, a ZMNE Társadalomtudományi Tanszék tanszékvezetője, korábbi kutatásokkal igazolta, hogy az állomány részéről nagyon is megvan az igény arra, hogy tevélegesen vegyen részt a folyamatokban. Az alezredes kiemelte, hogy az állomány akár a belső karrier, akár a civil életbe való visszatérés

érdekében különböző terheket vállal ma is, illetve jelezte szándékát erre a felmérésekben. Jól mutatták az aktivitást a legutóbb az ún. norvég-projekt tapasztalatai is.

Többen is megerősítették, miszerint egyre komolyabb az igény az önkéntes haderőben arra, hogy rendszerszinten kezeljék ezeket az igényeket. Továbbá, hogy a pályakép részeként jól láthatóak legyenek az elágazások és a pályáról való kilépések teendői, illetve mindazok a lehetőségek, amelyeket a rendszer biztosít, illetve amelyeket elvár az egyéntől.

* * *

Összességében elmondható, hogy a témák kibontása, az eszmecsere konstruktív, őszinte légkörben zajlott. Ennek során egyebek mellett megfogalmazódott, hogy jelentős változásokat vetítenek előre a tervek, de nagyon mélyek azok változások, amelyek a szélesebb értelemben vett környezetben zajlanak. Ezek – akár jogi, akár gazdasági értelemben is tekintjük azokat – átírják a feltételeket, sokkal nehezebbé, bonyolultabbá teszik a tervezést és a folyamatok vezetését is.

Indokolt lehet egy olyan kidolgozói folyamat, amelyben az elvek és a gyakorlat ütköztetése, az iteráció sokkal szélesebb körű, mint az a korábbi gyakorlatunkban benne volt. A résztvevők hangsúlyozottan jelezték annak igényét, hogy a részletek kidolgozása során folytatódjanak a szakmai fórumok, készüljenek alapos elemzések a konkrét döntések előtt. Erre az igényre a döntéshozók szakmai képviselői, a vezető szakemberek egyértelműen kedvezően reagáltak.

A Hadtudományi Társaság és annak Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztálya nevében köszönetet kell mondani mindenkinek, aki tevőleges részvételével, előadásával, hozzászólásával hozzájárult a témája miatt nagyon fontos szakmai rendezvény sikeréhez. Tesszük ezt annak reményében, hogy az elhangzottak beépülnek a jövőnket meghatározó elvekbe és a mindennapok gyakorlatába.

TÉRKÉPÉSZET – KATONAFÖLDRAJZ

Szabóné Szalánczi Erika

A geoinformatika szerepe az államigazgatás-, valamint a had- és a rendészettudományban

2011. május 26-án az MHTT Geoinformációs Szakosztálya és a ZMNE Katonai Térképész és Katonaföldrajzi Tanszéke szervezésében tartott, *A geoinformatika szerepe az államigazgatás-, a had- és rendészettudományban* című konferencia alapvetően azt a kérdést fogalmazta meg, hogy hogyan tud a geoinformációs ismeretek oktatása megfelelni a potenciális megrendelők elvárásainak. A kérdés aktualitását a ZMNE-nek az új Nemzeti Közszerződési Egyetemen 2012-ben történő integrációja szolgáltatta. Erről a témáról fejtették ki elgondolásaikat a megrendelőket képviselő előadók és a társegyetemek oktatói.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen (ZMNE) elindult átalakítások és az intézménynek új Nemzeti Közszerződési Egyetem keretébe történő integrálódási folyamata számos kérdést vetettek fel 2011 elején az oktatással és a tudományos kutatással foglalkozó szakemberekben. Egyidejűleg elindítottak egy gondolkodási folyamatot a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) Geoinformációs Szakosztályának tagjai és a ZMNE Katonai Térképész és Katonaföldrajzi Tanszékének¹ oktatói körében. A kérdés elsősorban az volt, hogy az új struktúrában milyen szerepe lesz a tanszéknek. Hogyan tud részt venni az oktatási feladatokban és hogyan tudja teljesíteni azt az egyedülálló feladatot, amelyet a Magyar Honvédség számára a geoinformációs támogatás oktatásában eddig betöltött. Ezeket a kérdéseket fogalmazta meg a konferencia szervezőbizottsága akkor, amikor összeállította a tanácskozás tematikáját és a meghívni tervezett személyek és intézmények jegyzékét.

A tanszék – amelynek oktatási tevékenységét mindig jelentős mértékben támogatta a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat és a Honvédelmi Minisztérium

1 A Katonai Térképész és Katonaföldrajzi Tanszék a ZMNE oktatással és tudományos kutatással foglalkozó önálló szervezeti egységként, a vonatkozó jogszabályok és a Honvédelmi Minisztérium által támogatott képzési követelmények alapján képez katonai vezetőket, hadmérnököket; szervez és vezet továbbképzéseket, tanfolyamokat; folytat tudományos kutatást és konzultációs tevékenységet.

Térképészeti Közhasznú Nonprofit Kft. – egy folyamatos szakmai és oktatási fejlődés eredményeképpen az elmúlt évtizedben részt vett a ZMNE

- a teljes idejű (nappali), 1+7 féléves tisztképzésben és 8 féléves polgári alapképzésben (BSc);
- a teljes idejű, 3 féléves mesterképzésben (MSc);
- a doktori képzésben;
- különféle (katonai térinformatikai, katonai előmeneteli, missziós felkészítési stb.) tanfolyami képzésekben.

Az érintettekben a jövő feladataira való felkészülés jegyében, közös elhatározásként született meg tudományos konferencia terve, amelynek címe *A geoinformatika szerepe az államigazgatás-, had- és rendészettudományban*. A cím – szándékaink szerint – utalt arra, hogy a geoinformatikának a 21. századi infokommunikációs technológia (InfoCommunications Technology – ICT) korszakában egy általánosan elfogadott, térbeliséget hordozó kommunikációs platformként kell szolgálnia a közszolgálat és a honvédelem területén és ezt kell tükröznie a felsőoktatásnak is. A szervezők – éppen ezért – a hazai felsőoktatás egészére vonatkozóan kísérelték meg a kérdéseket feltenni. Ez pedig azt jelentette, hogy a tanácskozás ne csak a katonai felsőoktatásban végbemenő folyamatokat vizsgálja, hanem szükségképpen ki kell tekintenie a szakmai szempontból hasonló képzést nyújtó polgári felsőoktatás problémáira is.

A konferencia szervezési feladatait a Geoinformációs Szakosztály részéről dr. Mihalik József nyugállományú mérnök alezredes, a szakosztály elnöke, a tanszék részéről pedig dr. Kállai Attila mérnök alezredes, egyetemi docens és Szabóné dr. Szalánczi Erika adjunktus vállalták. A konferencia helyszíne a ZMNE Intézményi Művelődési Otthon konferenciaterme volt, amelyet teljesen megtöltöttek az érdeklődő vendégek. A szervezők minden érkezőnek átadtak egy *Tanszéki tájékoztató* című, dr. Kállai Attila által szerkesztett színes ismertető kiadványt, amely a tanszék oktatási és kutatási infrastruktúrájának rövid történeti áttekintését, valamint a jelenlegi oktatási profilhoz tartozó 11 tantárgy vázlatos leírását tartalmazta.

A konferencia résztvevőit köszöntve Mihalik József hangsúlyozta, hogy a tanácskozás előkészítése során a fő szempont a megrendelő szervezetek elvárásainak és a felsőoktatás kínálatának összevetése volt. A cél elérése érdekében a programot a következő három részre tagolták:

- A megrendelők elvárásai az oktatással szemben.
- Az oktatás kínálata a megrendelők számára.
- A fiatal szakemberek tapasztalatai és jövőképe (fórum).

Mindennek jegyében keresték meg az előadókat és kérték fel őket személyes véleményük, szakmai tapasztalataik kifejtésére.

* * *

A köszöntőt követően a konferenciát prof. dr. Padányi József mérnök ezredes, a ZMNE megbízott rektora nyitotta meg. A professzor a jelenlegi változások kapcsán beszélt arról, hogy az intézmény által képviselt egyes szakterületek, illetve az azokat hordozó tanszékek igen komoly kihívások előtt állnak. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2011. szeptember 1-jétől egykaros szervezetként működik, 2012. január 1-jétől pedig a Közszolgálati Egyetem rendszerében viszi tovább az eddig

létrehozott képességeket, azok sorában a geoinformációs képességet is. Kiemelte, hogy a geoinformációt alkotó szakterületek korszerűsítése is azért fontos és aktuális, mert 2012-től a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Karán olyan színvonalú oktatásnak kell folynia, amely képes kiszolgálni a Honvédelmi Minisztériumtól és más szervezetektől érkező igényeket.

A megrendelők elvárásai az oktatással szemben

Az első előadó, Szöllősi Antal ezredes, a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai elvárásait és elgondolásait foglalta össze. Hangsúlyozta, hogy a védelempolitika és a geoinformáció területei elválaszthatatlanok egymástól. A védelempolitikai tevékenységhez szükségesek a pontos adatok, információk, továbbá a válságkezelő missziókban is komoly jelentősége van a megfelelő szakmai felkészültség biztosításának. A jövőben a geoinformatika szerepe növekedhet a globális közjavak területén is, ahol az országok közötti információs együttműködést az objektív tényeken alapuló téradatok is segítik. Saját tapasztalataiból kiindulva említette meg, hogy ezt a munkát már a Digital Globe felvételei is segítik.

Tóth László okleveles mérnök ezredes, *szolgálatfőnök* a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálatának (MH GEOSZ) elvárása és elgondolásai kapcsán arról beszélt, hogy világosan kell tudni és érteni a geoinformációs támogatás jelentőségét és szervezeteinek szerepét a Magyar Honvédség hazai és szövetségi feladatai terén (1. ábra).

Az MH GEOSZ az alábbi feladatokat teljesítéséért felel:

1. ábra. A katonai térképészet jelenlegi szervezetei (Forrás: MH GEOSZ)

- Térképészeti és katonaföldrajzi anyagok és adatok biztosítása védelmi célokra.
- Térképészeti, katonaföldrajzi és tereptani felkészítés végrehajtása.
- Állami topográfiai térképek előállításának koordinálása, felügyelete.
- Hatósági feladatok ellátása.
- A HM Térképészeti Kft. szakmai felügyelete.
- Nemzetközi térképészeti együttműködés végzése.

Ahhoz, hogy a felhasználói igényeket kielégítsék, illetve további igényeknek tudjanak megfelelni, maximálisan támaszkodni kell az információtechnológia által felkínált korszerű eszközökre. Magyarország területére vonatkozóan egyre nagyobb lehetőséget nyújtanak a potenciális felhasználók számára a különböző méretarányokban készített, digitálisan is hozzáférhető katonai térképek, digitális ortofotók, atlaszok.

A missziós területekre folyamatosan készülnek új térképészeti anyagok és katonaföldrajzi leírások. Mindezek kezeléséhez azonban jól felkészült, megfelelő katonai ismeretekkel is rendelkező, angolul tudó térképészekre van szükség.

A szakemberekkel szembeni elvárások között fontos a megfelelő fizikai állapot és vezetői képesség, amelynek birtokában a katonai ismereteket, a nyelvismeretet (kiemelten és elsősorban az angol nyelvet), az informatikai ismereteket, a csapatmunkára való alkalmasságot, a titokvédelmi ismeretek meglétét kell bizonyítaniuk. Ezt egészíti ki a térképészeti, térinformatikai ismeretek elsajátítása, a megfelelő hatósági, oktatási és kiképzési feladatokban való alkalmasság biztosítása. A NATO által tervezett új katonai doktrína a geoinformációs támogatás részeként fontosnak tartja a meteorológiai támogatást is (GEOMETOC).

A ZMNE-n végzett térképész tisztek szaktudásáról kedvezőek a tapasztalataik. Hasonlóan jók a tapasztalataik a tanszék által immár 2005 óta minden évben megszervezett intenzív, háromszor kéthetes térinformatikai képzéseiben részt vett csapattisztek és tiszthelyettesek felkészítettségéről. Az elmúlt 6 évben közel 200 fő kapott magas színvonalú gyakorlati továbbképzést a tanszék számítógépes tantervében.

Honnan jöhetnek a szakemberek? – tette fel a kérdést a szolgálatfőnök. Jelen pillanatban, a tisztképzés szakmai átalakításának folyamatai láttán, úgy tűnik, hogy a jövőben a polgári egyetemeken végzett fiatalok fogják a katonai térképészet feladatait ellátni, amennyiben elsajátítják a szükséges katonai ismereteket is.

Zsilvölgyi Csaba, a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI) főigazgató helyettese a földügy elvárásai és elgondolásai kapcsán az alábbi gondolatokat fogalmazta meg:

- A földügyi ágazat a világon mindenütt vezető szerepet játszik a nemzeti téradat-infrastruktúra kialakításában, fejlesztésében, kutatásában.
- A földügy minden nemzetgazdaság alapvető intézménye, hiszen a földhöz kapcsolódó jogok, fejlesztések rendszerbe foglalása nélkül nem lehetséges hatékony gazdaságirányítás.
- A földügy egyben a közigazgatás része is, amely megköveteli, hogy a lehető legmagasabb szinten szolgálja nemcsak a nemzetgazdaság, hanem az állampolgárok igényeit is.

- A korszerű információtechnológiai eszközök, a közvetlen és közvetett adateresés új eszközei (távérzékelési technológiák, űrtechnológia, telekommunikáció), valamint az azok felhasználásával születő új adatbázisok felkészült szakembergárdát követelnek meg, akiknek szakmai felkészültségét a felsőoktatási intézményekben kell megalapozni.

A FÖMI a kezdetektől szoros kapcsolatokat ápol a hazai felsőoktatási intézményekkel. Számos esetben biztosították a Kossuth Lajos Katonai Főiskola tűzér-földmérő szakos, később a ZMNE térképész-térinformatikai szakirányán tanulmányokat folytató hallgatók szakmai látogatását az intézetben. Jelenleg folyik a FÖMI és a ZMNE közötti együttműködési megállapodás előkészítése.

A főigazgató-helyettes a fölügy elvárásai kapcsán az alábbi szempontokat emelte ki:

- *A térinformatika általános ismerete a szükséges elméleti háttérrel együtt.* Nem egy adott szoftver ismerete a fontos, hanem az, hogy mit lehet kezdeni bármely térinformatikai szoftverrel és annak mi az elméleti háttere.
- *A szabványosítás fontossága és ismerete.* Napjainkban az ISO és az OGC szinte minden részét szabványosította a térinformatikának és azt a nemzetközi életben (és természetesen a WEB-en) a gyakorlatban is használják.
- *Gyors és hatékony problémamegoldó képesség.* A gyakorlati feladatok megoldásában szerzett tapasztalat rendkívül fontos. A tervezett együttműködési megállapodásokban a FÖMI szeretne ez irányban segíteni.

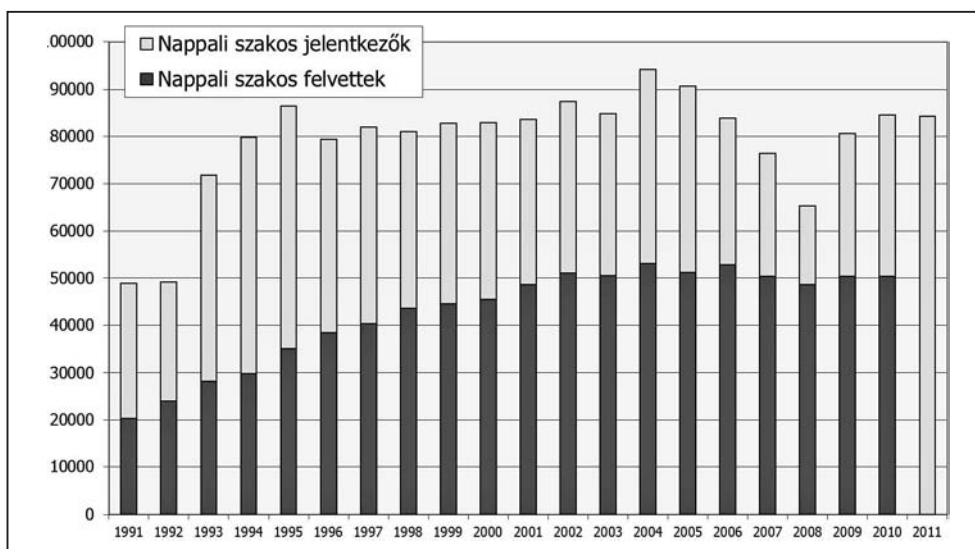
Dr. Horpácsi Ferenc ezredes, rendőrségi főtanácsos, az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Oktatásigazgatási és Kiképzési Főosztály főosztályvezetője (korábban a ZMNE Határőrtanszék tanszékvezetője) nagyon fontosnak tartotta, hogy a IV. évfolyamos hallgatók elméleti és gyakorlati térinformatikai oktatást kapjanak. Elmondta, hogy a rendőrség egyre nagyobb megrendelőnek számít. Korábbi és jelenlegi tapasztalatait, valamint szakmai meggyőződését fejezte ki akkor, amikor megfogalmazta a rendészettudomány elvárásait:

- *A közszolgálati életpályamodellnek megfelelően kell kialakítani a rendészeti életpályamodellt is.* Ezen belül egyre nagyobb szerepet kell, hogy kapjon az informatikai/geoinformatikai tudás.
- *A közrendvédelem, a közlekedés- és a határrendészet azok a meghatározó területek, ahol a geoinformációs ismereteknek növekvő szerepe van.* Ezen belül fontos a gyors tájékozódást segítő GPS-ismeret birtoklása és a megfelelő gyakorlat.
- *Kiemelt szerepe van az úgynevezett hagyományos térképmunkának is.* Az egyre több és korszerű térinformatikai rendszerekben kezelt digitális térkép és az azokhoz tartozó tematikus adatbázisok a rendvédelem nemzetközi kapcsolataiban sem nélkülözhetők. (Itt említhető meg az illegális migráció problémájának kezelése is.)
- *A biztosítási feladatokban és a kutatások során nélkülözhetetlenek a digitális térképek például eltűntek kutatásában, de ilyen területek továbbá a veszély- és a katasztrófa helyzetek kezelése.*

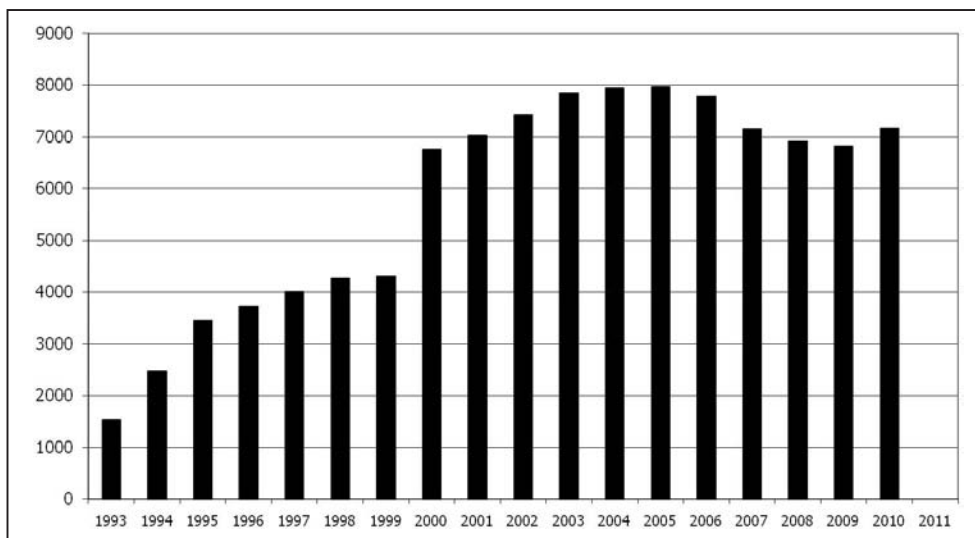
Prof. Dr. Zentai László, az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének tanszékvezetője kedvenc témájáról beszélt *A tudományos élet elvárásai a Bolognai folyamat tükrében* címmel. Egyetemi tanárként évek óta foglalkoztatják az egyetemi képzési struktúrában bekövetkezett változások, a hallgatói létszámok alakulása, a

felvételi szabályok változásai, a doktori képzés. Két érdekes statisztikai adatot mutatott be a felsőoktatásba jelentkező, illetve a felvett hallgatók arányáról 1991–2011 között (2. ábra), valamint és doktori képzésben részt vevő hallgatók arányáról 1993–2010 között (3. ábra).

A hazai doktori képzés jelenlegi helyzetére hatást gyakorolt mind az angolszász, mind a német rendszer, amelynek eredményeképpen Magyarországon egy vegyes

2. ábra. A magyar polgári felsőoktatás számai (Forrás: www.felvi.hu)

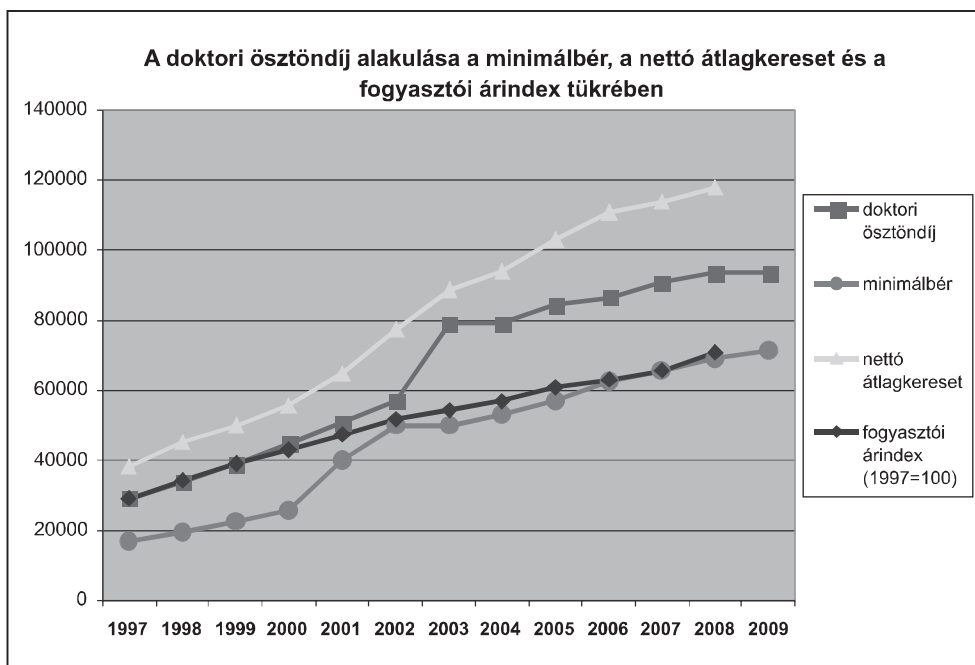

3. ábra. Doktoranduszok számának alakulása 1993–2010 között (Forrás: Oktatási Minisztérium)

rendszer alakult ki. Ezzel gyakorlatilag létrejött a bolognai rendszer 3. ciklusa, amelynek szervezeti kereteit minden felsőoktatási intézményben a megfelelő képzési tervvel rendelkező doktori iskola teremti meg. A szervezeti keretek minőségét garantálja a doktori szabályzat, a tanulmányi és vizsgaszabályzat, illetve a doktori iskola szervezési és működési szabályzata és a minőségbiztosítási terve is. Az így létrejött rendszernek szerepe van a tudomány fejlődésében és a tudományos utánpótlás képzésében. A doktoranduszoknak igazolniuk kell alkalmasságukat, bizonyítaniuk kell idegen nyelvekben való jártasságukat és létre kell hozniuk új tudományos eredményeket! A hazai rendszer sajátossága továbbá a doktorandusz és a témavezető személyes kapcsolata, amely már „majdnem” a német *Doktor Vater* gyakorlatára hasonlít.

2005 óta évi 1000 új állami ösztöndíjas doktori hely jött létre. A tervek szerint 2011 szeptemberétől az ösztöndíjas helyek számát 1300-ra növelik, amelyből 30 helyet határon túli magyaroknak tartanak fenn. Az összesen 1270 doktori ösztöndíjas hely közül – a professzor szerint – az ELTE vezet 253 hellyel, ezt követi a Debreceni Egyetem 178 hellyel. A Budapesti Műszaki Egyetem 129, a Szegedi Tudományegyetem 155 és a Pécsi Tudományegyetem 123 doktori ösztöndíjast foglalkoztat. A többi hazai felsőoktatási egyetemen a doktori ösztöndíjak száma 10 és 50 fő között mozog. A professzor úr statisztikája szerint a ZMNE-n nincs doktori ösztöndíjas hallgató – sajnos...

Zentai professzor előadásában foglalkozott a doktori ösztöndíjak finanszírozási kérdéseivel is, különös tekintettel az értelmiség elvándorlására (4. ábra).

4. ábra. A doktori ösztöndíj mértékének változása 1997–2009 között (Forrás: www.dosz.hu)

Az oktatás kínálata a megrendelők számára

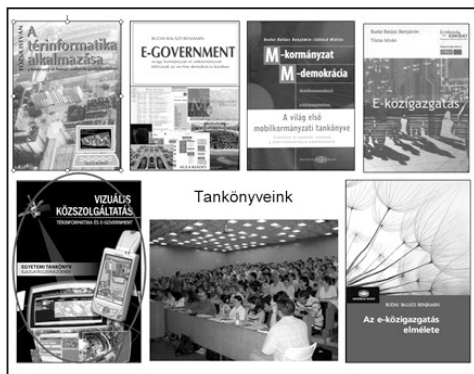
A konferencia második részében Siposné prof. dr. Kecskeméthy Klára ezredes asszony vállalta a levezető elnök szerepét.

Dr. Engler Péter dékánhelyettes, a Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar Geomatika Intézete Fotogrammetria és Távérzékelési Tanszék tanszékvezetője arról beszélt, hogy a geoinformatika magában foglalja mindazt a széleskörű tevékenységet, amelyet a földmérés, a földrendezés és az ezekhez szervesen kötődő ingatlan-nyilvántartás – azaz a földügyi munka lefed. Ebben a vonatkozásban a geoinformatika, mint az egyes tantárgyakhoz kötődő különböző gyakorlati alkalmazás mindig előtérben van. A hallgatók mára már megértették, hogy a geoinformatika elsősorban szemlélet, másodsorban változatosan használható eszközrendszer, amelyet számos tudományterület sikerrel használhat. A karon ez a szemlélet- és eszközrendszer szinte valamennyi tantárgyban szerepet játszik.

Prof. dr. Tózsza István, a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Közigazgatásszervezési és Urbanisztikai Tanszék tanszékvezetője előadásnak címe a *Térinformatika az elektronikus közigazgatásban* volt. Előadásának vonalvezetését azon gondolat köré csoportosította, miszerint *a települési és területi, humán és műszaki közfeladat-ellátások összessége kihát a települési infrastruktúra egészére.*

5. ábra. Néhány példa a Geoinformatikai Kar változatos eszköz- és műszerparkjából
(Forrás: www.geoinfo.hu)

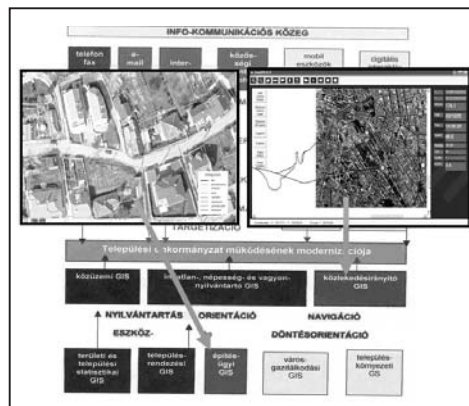

6. ábra. A Közigazgatástudományi Kar korszerű tankönyvei

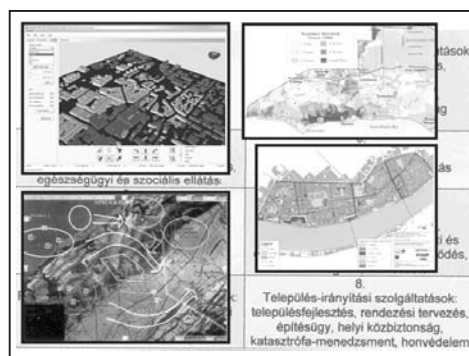
A ZMNE-nek a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felé történő jelenlegi átalakulási folyamatában mindenki kiemelt figyelemmel hallgatta Tózsza professzor úr előadását, amely arról szólt, hogy a térinformatika/geoinformatika egy valóban szükséges szemlélet birtoklását kívánja és nélkülözhetetlen eszkörendszer, amelyet nemcsak a földméréssel és térképészettel dolgozó szakemberek művelhetnek. Azokat nem nélkülözhetik sem az államigazgatás, sem a nemzet- és rendvédelem szereplői (6–8. ábrák).

Dr. Kállai Attila mérnök alezredes, a ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar ÖMI Katonai Térképész és Katonaföldrajzi Tanszékének egyetemi docense, mb. tanszékvezető előadásának címe *A geoinformatika és közszolgálatosság* volt. Az előadás tartalma rímelt Tózsza professzor előadására, amennyiben az alezredes hasonló gondolatokat fogalmazott meg:

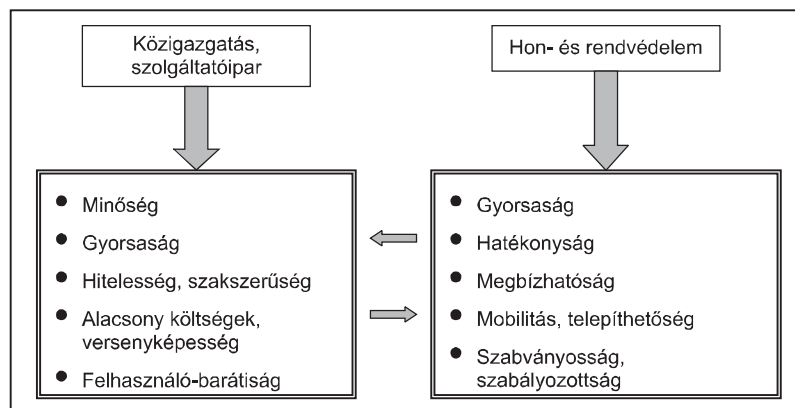
- A jó közszolgálat az állam stabil tartópillére.
- A közszolgálat: a közigazgatás személyi állományára és személyzeti rendszerére utaló kifejezés.
- A közigazgatás átfogó szervezési elvei a hadsereg szervezési és vezetési elveiből erednek.
- A béke, a demokrácia és a gazdaság felépítésének szolgálatában működtetett rendszer.
- A közérdek elsődlegessége, mint prioritás.
- Még egy kevésbé jó körülmények között működő szervezet is jól teljesít, ha a benne dolgozók motiváltak és képzetek.

7. ábra. Az info-kommunikációs közeg és hatásterületei (1.)

8. ábra. Az info-kommunikációs közeg és hatásterületei (2.)

9. ábra. A polgári és a védelmi szféra igényeinek prioritása különbözik

Kállai alezredes hangsúlyozta: biztos abban, hogy az átalakuló képzés során a geoinformatika tudományterülete egyértelműen piacképes, ugyanakkor meg kell fogalmazni a védelmi szféra tagjainak jövőképét a közszolgálat egészére vonatkozóan. Ebbe a körbe illeszkedik:

- A közszolgálati karrierpályák harmonizálása.
- A végzetek pályaelhagyásának csökkentése.
- Át- és továbbképzési rendszerek összehangolása (a fegyveres testületek tagjainak közszolgálatban való alkalmazhatósága).
- Összehangolt és tervezett utánpótlásképzés a polgári közigazgatás, a rendvédelem, a honvédelem és a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományában a hivatástudat és a szakértelem erősítése érdekében.
- A közszolgálati életpályamodell támogató továbbképzési rendszer működtetése.
- Közszolgálati felsőfokú szakemberképzés egységes intézményi alapokon.

A geoinformatika alkalmazói körének szempontjait – a felmerülő igények szempontjából – az előadó a következő ábrán szemléltette.

Epilógus...

A szép tervek, elgondolások ellenére jelenleg a geoinformatika oktatására az aktuális átalakulási folyamat nem hatott kedvezően. A tanszék önállósága 2011. október 1-jétől megszűnt, továbbá a Katonai Vezető szak szakirányain a Geoinformatika tantárgy oktatására mindössze 4 órában kerül sor...

Varga Attila Ferenc

Tudományos konferencia a NATO SOFA aláírásának 60. évfordulóján

Hatvan éve annak, hogy aláírták a NATO-együttműködés egyik alapját jelentő dokumentumot: a NATO fegyveres erők jogállását szabályozó megállapodást (NATO SOFA). Ebből a jeles alkalomból rendezett a Honvédelmi Minisztérium támogatásával tudományos tanácskozást három magyar tudós társaság 2011. május 24-én, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A rendezvényen felidéztek a megállapodás aláírásának indokait és körülményeit, méltatták a dokumentum erényeit és elemezték annak hiányosságait. A konferencia jó alkalmat kínált arra is, hogy a Magyarországon felállított nemzetközi parancsnokságok (NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ, pápai Nehéz Légiszállító Ezred) képviselői is megoszthassák tapasztalataikat a résztvevőkkel.

Egy dokumentum aláírásáról megemlékezni, mi több, az ezzel összefüggő kerek évforduló apropóján tudományos konferenciát szervezni csak a valóban jelentős írásos instrumentumok esetében szokás. Az a tény, hogy az felidézett okmány – jelen esetben egy máig hatályban lévő és a mindennapokban alkalmazandó nemzetközi megállapodás – aláírása óta 60 év telt el, azt bizonyítja, hogy annak rendelkezései állják az idők próbáját, a megállapodás szükségessége és fontossága pedig mind a mai napig megkérdőjelezhetetlen.

A NATO-országok fegyveres erőinek együttműködése keretében alig képzelhető el olyan jogállási kérdés, amelyre ne az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló, 1951. június 19-én, Londonban kelt megállapodás, az ún. NATO SOFA¹ szolgáltatna referenciát. Az 1949. évi Washingtoni Szerződés 3. cikke szerint megkívánt, az egyéni és kollektív védelmi képességek fenntartásának és fejlesztésének egyik mindennaposá vált formája a NATO tagállamok fegyveres erőinek – pontosabban az arra kijelölt egységeknek, vagy akár egyes személyeknek – egy másik NATO tagállam területén, hosszabb-rövidebb ideig való tartózkodása. Ennek nyomán pedig szinte törvényszerűen merülnek fel a másik állam területén tartózkodó külföldi fegyveres erők jogállását, illetve az egyaránt szuverén küldő és

1 A SOFA-rövidítés a fegyveres erők jogállását szabályozó megállapodás (Status of Forces Agreement) angol nevének kezdőbetűiből alkotott mozaikszó.

fogadó államok joghatóságát érintő kérdések. Ezek megválaszolására nyújt immáron hat évtizede jó kiindulási alapot a NATO SOFA. Nem kérdés azonban, hogy bizonyos körülmények, életviszonyok, nemzetközi vagy nemzeti jogi előírások lényegesen megváltoztak 1951. óta, és a XXI. század viszonyai között a NATO SOFA már nem ad minden kérdésre elégséges választ. Az e körben felmerülő alkalmazási problémák beazonosítása és elemzése éppolyan fontos, mint az elmúlt évek, évtizedek során felhalmozott tapasztalatok megosztása.

Egy kerek évforduló jó alkalmat kínál mind a visszatekintésre, mind pedig a megoldási javaslatok kifejtésére. Ezen gondolattól vezérelve rendezett a Napjaink hadtudomány címmel konferenciasorozat keretében szakmai-tudományos tanácskozást 2011. május 24-én három tudós társaság: a Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Rendészettudományi Társaság és a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság a külföldön tartózkodó csapatok jogállását meghatározó NATO-megállapodás (NATO SOFA) aláírásának 60. évfordulója alkalmából. A tanácskozás támogatója a Honvédelmi Minisztérium, házigazdája pedig a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) volt.

A konferencia elsődleges célja – a NATO SOFA jelentőségének hangsúlyozásán túl – a NATO fegyveres erőkkel kapcsolatos jogállási kérdések összetettségének érzékeltetése volt. Továbbá a nemzetközi katonai együttműködés Magyarországon települő intézményei (például a NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ, a Pápan települt Nehéz Légiszállító Ezred) – nemcsak jogállási kérdésekkel kapcsolatos – mindennapjainak bemutatása, a NATO SOFA alkalmazását korlátozó (kizáró) tényezők megvilágítása,² valamint reflektálás az ebből adódó, jogállással összefüggő kérdésekre. A jelzett célokat tükrözte a meghívottak köre és az előadások tematikája is.

A HM közigazgatási államtitkárának védnöksége alatt megrendezett konferenciát dr. Padányi József mérnök ezredes, a ZMNE megbízott rektora nyitotta meg. A professzor kifejtette, hogy katonáink – bárhol járnak is a világban – SOFA-kérdésekkel mindenütt fognak találkozni. Ez nem új dolog, hiszen idegen katonáknak egy szuverén állam területén tartózkodása már a történelem korai szakaszaiban is felvetett jogállási kérdéseket. Néhány történelmi példa segítségével (például a kereszties hadak hazánk területén való átvonulása; idegen hadseregek hazánk területén hosszabb-rövidebb ideig való tartózkodása; a legutóbbi időkben az IFOR/SFOR/KFOR alakulatok Magyarország területén történt átvonulása) megvilágítva a problémát, jól látható, hogy a törekvés lényege évszázadok során ugyanaz maradt: az állami szuverenitást kifejező fegyveres erők másik ország területén tartózkodó tagjai jogainak és kötelességeinek rendezése. Mindez nem kizárólag a jogászokra tartozó ügy, hiszen főként logisztikusok és pénzügyesek, de más szakterületek képviselői, illetve valamennyi érintett parancsnok feladat- és hatáskörét érintetik jogállási kérdések.

* * *

2 Például a dokumentum – a területi hatályából következően – közvetlenül nem (volt) alkalmazható a közelmúltban végrehajtott, illetve a jelenleg folyó válságkezelő műveletekben.

A megnyitót követően, a konferencia első szekciójának keretében három előadás hangzott el. Dr. Horváth István, a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztály főosztályvezetője *A SOFA-megállapodás története, jelentősége, helye a nemzetközi szerződések rendszerében* című előadásában tájékoztatta az egybegyűlteket a SOFA megállapodások kialakulásának történeti háttéréről. Előadásában részletesebben kitért a fegyveres erők másik ország területén való tartózkodásának okaira (átvonulás, fegyveres harc stb.), és arra az általános, de valójában az I. világháborúban megfogalmazott, a *nemzeti lobogó elvek*ként (flag nation concept) ismertté vált törekvésre, hogy egy ország fegyveres erejének más ország területén tartózkodó részei lehetőleg ne kerüljenek a fogadó ország joghatósága alá. Ez az elv többnyire jól alkalmazható a katonai átvonulásoknál. Hosszabb idejű tartózkodások esetén azonban elkerülhetetlen a küldő és a fogadó ország joghatóságának ütközése, amelyet valamilyen formában (praktikusan valamilyen nemzetközi dokumentumban) szükséges rendezni. A jogállási kérdések megoldása történhet többoldalú (multilaterális), vagy kétoldalú (bilaterális) nemzetközi megállapodásban. A többoldalú megállapodások mellett szóló érv, hogy az államok együttműködése azonos elvek és szabályok figyelembe vételével történik – a bilaterális megállapodások révén ugyanakkor a két, együttműködő állam szabadabban, a többi államtól nem befolyásolva alakíthatja ki a kooperáció szabályait. Emellett gyakori, hogy a multilaterális megállapodások rendelkezését bilaterális megállapodások bontják ki részletesebben. Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy a jogállási megállapodások nem jelentenek automatikus tartózkodási/állomásozási engedélyt a külföldi fegyveres erők számára. Ezt a kérdést külön megállapodásban szükséges rögzíteni.

A SOFA-jellegű dokumentumok az ún. nagy jogállási megállapodások (ld. ENSZ erők kiváltságait és mentességeit rögzítő 1946. évi New York-i Egyezmény, vagy a diplomaták jogállását rögzítő 1961. évi bécsi konvenció) katonai pilléreinek tekinthetők – hangsúlyozta a főosztályvezető. Felhívta ugyanakkor a figyelmet arra, hogy – ellentétben a diplomáciai viszonyokban érvényesülő azon általános elvvel, miszerint a diplomaták mentesek a fogadó ország jogszabályai alól – a NATO SOFA nem követel meg külföldi fegyveres erők számára a fogadó állam joghatósága alóli teljes mentességet. Mindez legmarkánsabban a büntető joghatósági és a kártérítési kérdésekkel foglalkozó fejezetekben (VII. és VIII. fejezetek) nyilvánul meg. Sőt, a NATO SOFA joghatósággal kapcsolatos rendelkezései kifejezetten szigorúnak tekinthetők, aminek következtében a megállapodás végrehajtását célul kitűző bilaterális szerződések inkább a könnyítések irányába mozdulnak el.

A Külügyminisztérium képviselőjét követően dr. Till Szabolcs ezredes, HM Jogi Főosztály főosztályvezető-helyettese *A külföldi fegyveres erők magyarországi jogállásának aktuális jogalkotási kérdései, elvégzett és jövőbeni kodifikációs feladatok* címmel tartott előadást. Az ezredes a közelmúlt eseményeire utalva felhívta a konferencia résztvevőinek figyelmét arra, hogy az Országgyűlés 2011 márciusában elfogadta a NATO SOFA, az ún. Párizsi Jegyzőkönyv (Paris Protocol), valamint a magyar–amerikai ún. Omnibus Megállapodás magyarországi végrehajtását elősegítő, a külföldi fegyveres erők Magyarországon tartózkodó tagjainak jogállásáról szóló 2011. évi XXXIV. törvényt (KüfeTv.), amely már önmagában méltó megünneplése a 60 éves NATO SOFA-nak.

Az előadó szerint a 2011. május 1-jén hatályba lépett törvény az elmúlt 20 év egyik leginnovatívabb kodifikációs eredménye, amely amellett, hogy kiterjesztett

értelemben használja a NATO SOFA által alkalmazott fogalmakat, új definíciókat (például „igazolt elhelyezés”) is bevezet, illetve bizonyos meghatározások tartalmát részletesebben kifejti, ezáltal a jogállás tekintetében számos kérdés rendezéséhez teremti meg a jogszabályi alapot. A törvény elfogadása ugyanis csak az első lépés a témával kapcsolatos kodifikációs folyamatban, hiszen a végrehajtási rendelkezéseket külön, tematikus kormányrendeletekben (amelyek közül három már hatályba is lépett) és további, tárcaszintű normákban kell rögzíteni.

A 18 paragrafusból álló törvényjavaslatot – annak célja miatt – valamennyi parlamenti frakció egyöntetűen támogatta, vagyis az elfogadást széleskörű politikai egyetértés övezte. Mindez különösen annak fényében méltó figyelemre, hogy a törvény bizonyos tekintetben a NATO SOFA által előírtaknál szélesebb körű jogosítványokat és kedvezményeket biztosít a külföldi fegyveres erők tagjai számára, ami magyar részről nyilvánvalóan egyoldalú kötelezettségvállalásnak tekinthető (ld. nemzetközi parancsnokságok hivatalos beszerzéseikhez kapcsolódó adókedvezmény). Till ezredes szerint mindehhez az a vélelem teremtette meg a jogalapot, hogy a NATO SOFA bizonyos rendelkezései önmagukban nem végrehajthatók, így a célzott eredmény megvalósulásához további jogalkotási lépésekre volt/van szükség.

A törvény külön érdemének tekinthető, hogy kiemelt figyelmet szentel (az egyébként szükséges nyilvántartásokhoz, és az azokból történő adatszolgáltatáshoz kapcsolódó) adatvédelmi kérdéseknek, jóllehet a honvédelmi adatok kezeléséről a közeljövőben új törvény fog születni. Az előadó végezetül kiemelte, hogy a törvény fontosságát ékesen bizonyítja annak angol nyelvű fordítása iránti élénk külföldi érdeklődés.

Az első szekció harmadik előadójaként dr. Hautzinger Zoltán rendőr alezredes, a Baranya Megyei Rendőr Főkapitányság Idegenrendészeti Osztály osztályvezetője a SOFA megállapodás rendvédelmi összefüggéseit elemezte. A rendőrség általános feladatainak rögzítését követően az előadó elhatárolta a rendvédelem és a rendészet feladatköreit, kiemelve, hogy míg az első kategóriába az aktív külső közhatalom-gyakorlás tartozik, addig a második terület főként a szervezeten belüli belső tevékenységre vonatkozik.

Az előadó a NATO SOFA azon tételéből indult ki, miszerint a külföldi fegyveres erők tagjai kötelesek tiszteletben tartani a fogadó állam jogszabályait. A fogadó állam – jelen esetben Magyarország – jogszabályainak megszegése azonban mind büntetőjogi, mind szabálysértési szempontból számos kérdést vet fel. A büntetőjog oldaláról közelítve a problémát, a felelősségre vonás egyik komoly akadályát jelenti például az a körülmény, hogy a külföldi nyomozóhatóság által felvett bizonyítékok nem használhatók fel a magyar eljárásban. A szabálysértési jog terén még bonyolultabb a helyzet, hiszen a NATO SOFA alapján ez egy szabályozatlan terület. Külföldi katoná által a szolgálatteljesítéssel összefüggésben elkövetett szabálysértések esetén többnyire nem indul szabálysértési eljárás. Ha viszont erre mégis sor kerül, annak lefolytatása – speciális szakértelemmel bíró katonai szabálysértési hatóság hiányában – az általános szabálysértési hatóságok feladata.³

3 Az elhangzott előadásra reflektálva, a szabálysértési jog alkalmazhatóságával kapcsolatban dr. Horváth István, a KüM Nemzetközi Jogi Főosztály főosztályvezetője kifejtette, hogy a Külügyminisztérium konzekvens álláspontja szerint a szabálysértési esetek a fogadó államot megillető büntető joghatóság gyakorlásának körében rendezhetők.

A NATO SOFA egyik kulcsfontosságú rendelkezése a külföldi fegyveres erők tagjainak és családtagjaiknak a fogadó állam idegenrendészeti eljárása alóli mentesége, amellyel kapcsolatban a sokszor bonyolult helyzeteket némileg tompítja a schengeni területen belüli személymozgások egyszerűsödése. Idegenrendészeti szempontból azonban továbbra sem egyértelműen rendezett a családtagok helyzete.

Az elmúlt években ugyancsak sok, elsősorban határrendészeti kérdést vetett fel a külföldi katonai alakulatok határátlépése. Ezzel kapcsolatban lényeges technikai, eljárásbeli és adminisztratív könnyítések születtek, amelyek között külön kiemelő a határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezésének eljárási szabályait rögzítő kormányrendelet, vagy a NATO-menetparancs alkalmazásának szabályait tartalmazó tárcaszintű jogszabály.

* * *

A tanácskozás második szekciójában dr. Janza Frigyes nyugállományú rendőr vezérőrnagy, a Magyar Rendészettudományi Társaság (MRTT) főtitkára elnökölt. A szekcióban elhangzott előadások fő célja a nemzetközi katonai együttműködés keretében Magyarországon települt szervezetek tevékenységének magyar, illetve külföldi szemszögből történő bemutatása, valamint a magyar fegyveres erők külföldi feladat-végrehajtása során felmerülő jogállási jellegű problémák megvilágítása volt.

Első előadóként dr. Áldozó Tamás, Pápa város polgármestere mutatta be tapasztalatait az MH Pápa Bázisrepülőtéren települt Nehéz Légiszállító Ezreddel (Heavy Airlift Wing – HAW) való együttműködésről, a többenemzeti összetételű alakulat működésének a helybeliek körében való elfogadottságáról. A 30 ezer fős település számára nem mindennapi kihívás egy 12 nemzet katonáiból álló alakulat személyi állományának és azok családtagjainak befogadása. Mindez több területen is (például egészségügy, lakhatás, oktatás, rekreáció stb.) jelentős, kormányzati szintű előkészítést igényelt. A pápai önkormányzat első embere sikertörténetként értékelte, hogy a külföldiek nagyobb nehézségek nélkül beilleszkedtek a város életébe. Ezt lényegesen elősegítette az a körülmény, hogy nem zárt településrészen laknak, hanem egyéni elhelyezés keretében, a pápai lakosok szomszédságában élnek, ami – a polgármester szerint – a helyi lakhatási körülmények elismerését is jelenti.

Problémaként fogalmazta azonban meg azt, hogy a NATO SOFA még utalás szintjén sem foglalkozik az oktatás kérdésével. Ez főként abból a szempontból okoz gondot, hogy nincs igazán gazdája a témának. A külföldi gyerekek tanulásának megoldása nemcsak nyelvi nehézséget jelent, hanem a kulturális különbségekből adódó további alkalmazkodási feladatokat is generál. Ez utóbbira példa, hogy egyes skandináv országokban az iskolai érdemjegy személyes adatnak minősül, ami mások előtt nem közölhető. Megemlítette azt is, hogy számos országban a szülők közössége hagyományosan részt vesz a tanintézetek irányításában, működtetésében (ld. skandináv modell), ami a sokkal zártabb magyar rendszerben nem megoldható, és ez néhány esetben ellenérzést szül. Ugyancsak problémaként jelentkezik a nemzeti tananyagok közötti különbség. Ezt néhány ország képviselői külön nemzetközi iskola létrehozásával kívánják orvosolni, amely a jelenlegi tervek szerint 2013 szeptemberében kezdené meg a működését. Összegzett véleményében úgy foglalt állást a polgármester, hogy a nehézségek és kihívások ellenére a városnak számtalan előnye

származik a külföldiek jelenlétéből. Ezek közül a több adóbevétel mellett a helyi lakosság életszínvonalának emelkedéséhez is hozzájáruló új munkahelyek megteremtését érdemes kiemelni.

A többnemzeti alakulat pápai működésével kapcsolatos teljes kép bemutatása érdekében a konferencia szervezői arra kérték fel a másik fél, nevezetesen a Nehéz Légiszállító Ezred képviselőjét is, hogy foglalja össze az alakulat megalakulás óta eltelt néhány év tapasztalatait a NATO SOFA alkalmazásának szemszögéből. A Pápán települt légiszállító alakulat parancsnoka, John Zazworsky ezredes nevében dr. Szokolyi Szabolcs főhadnagy, az alakulat jogász főtisztje tartott értékes beszámolót *A SOFA-megállapodás gyakorlati megvalósítása a külföldi fegyveres erők részéről* címmel. Előadásának elején rögzítette, hogy a Stratégiai Légiszállítási Képesség (Strategic Airlift Capability – SAC) program – amelynek operatív feladatait a HAW végzi – működése csak nemzetközi összefogással lehetséges. Ebben pedig egyaránt része kell, hogy legyen a magyar nemzeti hatóságoknak, a többnemzeti alakulat katonáinak, és a helyi lakoságnak.

A SAC-program kialakításának és a HAW létrehozásának legfontosabb állomásai, továbbá a program végrehajtásában érintett szervezetek felépítésének bemutatását követően az előadó kitért azokra a legfontosabb nemzetközi és nemzeti normákra, és más műveleti dokumentumokra, amelyek a program működésének jogi kereteit biztosítják. A HAW jogásza felhívta a figyelmet arra, hogy a program működtetése során számtalan jogi, politikai, diplomáciai és szakmai kihívást kell leküzdeni. Ezek között kiemelendő

- a 12 nemzet együttműködésének kérdése, ami a tagállamok eltérő nemzetközi politikai és gazdasági kötelezettségeiből adódik;
- az üzemeltetett repülőgépek képességeinek optimális kihasználása;⁴
- az a tény, hogy a repülőgépekkel végrehajtandó feladatok jellege egyaránt komplex kérdések sorát vetik fel.⁵

A többnemzeti alakulat jogállásával összefüggésben az előadó megemlítette, hogy a HAW nem rendelkezik sem nemzeti, sem nemzetközi jogalanyisággal – ellentétben a SAC-program logisztikai támogatását biztosítani hivatott NATO Ügynökséggel (NAMA), amely az 1951. évi Ottawai Megállapodás szerint élvez a NATO-t és alárendelt szervezeteit megillető státusz előnyeit. Ebből következően a HAW külföldi állományának jogi helyzetét Magyarországon elsősorban a NATO SOFA, a békepartner országok (Svédország, Finnország) esetében a PfP SOFA, az amerikai állomány vonatkozásában pedig az 1997. évi Omnibus Megállapodás rendez, míg a magyar személyzetre továbbra is vonatkozik a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.). Dr. Szokolyi főhadnagy szerint a rendkívül összetett jogállási helyzeten sokat segítene az, ha a résztvevő államok a HAW jogi státusszal való felruházása mellett döntenének,

4 A C-17 repülőgépekkel több mint 70 tonna rakomány szállítható, és utántöltés nélkül mintegy 6700 kilométer megtételére képesek.

5 A HAW feladatainak 80%-át az ISAF művelet érdekében hajtja végre, de a repülőgépek részt vettek az iraki stabilizációs műveletek támogatásában, illetve a haiti földrengés áldozatainak juttatott segélyszállítmányok szállításában is.

amellyel kapcsolatban – jöllehet vannak megoldási javaslatok – még nincs egységes, mindenki számára elfogadható koncepció.

A Magyarországon települt nemzetközi katonai formációk működésével és jogállásával kapcsolatos kérdések vizsgálata a *NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ* (Centre of Excellence for Military Medicine – MILMED COE) képviselőinek előadásával folytatódott. Dr. Fazekas László orvos ezredes, a Központ kiképzési osztályvezetője ismertette a szervezet létrehozatalának legfontosabb állomásait. Előzményként külön megemlítette a NATO prágai csúcstalálkozójának a kiválósági központok létrehozását támogató döntését, majd pedig azt a körülményt, hogy a NATO részéről egyértelmű igény mutatkozott a katona-egészségügy doktrinális kérdéseivel foglalkozó központ létrehozására. Dr. Fazekas ezredes szerint a NATO igények 2008-ban találkoztak a katonai egészségügyi feladatokban való aktívabb részvételre irányuló magyar törekvésekkel, ami hozzájárult a Központ gyors létrehozásához. Az előadó úgy vélte, a COE fontosságának ékes bizonyítéka az, hogy döntésével az Észak-atlanti Tanács aktiválta, és a COE létjogosultságát nem csak a tevékenységében résztvevő nemzetek száma (jelenleg 6 ország vesz részt a COE működtetésében) igazolja, hanem az a tény is, hogy a Központhoz idén új tagország (Franciaország) csatlakozik, valamint további bővülést jelent a biológiai támadások felderítésével foglalkozó német szatellit-szervezet becsatlakozása is.

Az elhangzottakat dr. Bölkény Ildikó főhadnagy, a COE jogász tisztje egészítette ki, külön hangsúlyt fektetve a COE működését szabályozó nemzetközi dokumentumok, valamint nemzeti jogszabályok alkalmazásával kapcsolatos kérdésekre. Elmondta, hogy a Központ alapítására az ún. Operation Memorandum of Understanding (MoU) aláírásával került sor 2009. május 15-én. A hat alapító tag által aláírt Operation MOU tartalmazza a Központ működésének legfontosabb szabályait, az ehhez kapcsolódó ún. Functional MOU pedig a Központ és a NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnoksága (ACT) közötti funkcionális kapcsolatot rendezi. Kiemelte, hogy a Központ nem része a NATO parancsnoki struktúrájának, de a Szövetséghez számos ponton kapcsolódik: a Központ működésével kapcsolatos koordinációs feladatokat az ACT látja el, amelynek képviselője állandó résztvevő a Központ Irányító Bizottságának évente kétszer megrendezett ülésein. Az ACT felelős az időszakos NATO-akkreditációhoz szükséges értékelés elkészítéséért (illetve ennek háromévenkénti megújításáért), és a NATO részéről érkező megrendelések kommunikálásáért, amelyek az éves munkaterv összeállításánál elsőbbséget kell, hogy élvezzenek.

A Központ 2009. október 12-én az Észak-atlanti Tanács általi aktiválással és nemzetközi katonai szervezetként történő akkreditálásával nyerte el nemzetközi jogi státuszát. Megalakítása jogi értelemben ettől az időponttól számítandó. A Központ megalakításának jogi háttere az Észak-atlanti Szerződés IX. Cikke, amely felhatalmazza a Tanácsot, hogy segédszerveket állítson fel, valamint a Párizsi Jegyzőkönyv XIV. Cikke, amely az Észak-atlanti Szerződés alapján felállított nemzetközi katonai parancsnokságok és szervezetek vonatkozásában teremti meg a Párizsi Jegyzőkönyv alkalmazhatóságát. Az előadó ugyanakkor fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a Központot a Magyar Köztársaság jelenleg (még) nem ismerte el nemzetközi szervezetként – annak ellenére, hogy bizonyos mentességeket már biztosított számára – ennél fogva a COE Magyarországon egyelőre jogi személyiséggel nem rendelkezik.

A korábban már említett 2011. évi XXXIV. törvény (KüfeTv.) 13. §-a és a 14. § (1) bekezdése 2011. május 1-jétől több adónem tekintetében adómentességet biztosított a Központ számára. Ezek közül kiemelendő a szervezet hivatalos beszerzéseinek ÁFA és regisztrációs adó alóli mentessége, amely nagyban hozzájárul a Központ pénzügyi forrásainak ésszerűbb felhasználásához, különös tekintettel arra, hogy jelenleg a költségvetés kb. 70%-át a magyar fél biztosítja. Az adómentesség gyakorlati érvényesítése azonban nem zökkenőmentes: a nemzetközi katonai szervezeteket (parancsnokságokat) azok nemzetközi szervezatként való elismeréséig a Honvédelmi Minisztérium tartja nyilván és adja ki az adómentesség érvényesítéséhez szükséges igazolásokat. Erre azonban nincsen addig lehetőség, amíg az egyes, az általános forgalmi adót és a jövedéki adót érintő kiváltságok, kedvezmények és mentességek érvényesítésének végrehajtásáról szóló 11/2010. (III. 31.) PM rendelet módosítása meg nem történik, kiterjesztve annak hatályát a fegyveres erők mellett a nemzetközi katonai parancsnokságokra is.

A konferencia második szekciójának utolsó előadójaként dr. Isaszegi János nyugállományú vezérőrnagy, a mutatta be a SOFA-megállapodások nemzetközi missziók keretében való érvényesülésének gyakorlatát. A béketámogató műveletek mandátum szerinti csoportosítását követően röviden bemutatta a Magyar Honvédség alakulatainak részvételét a különböző (ENSZ, NATO, EU, EBESZ, MFO) műveletekben. Az előadó egyidejűleg rávilágított arra az összefüggésre, miszerint a sokféle magyar műveleti részvétel nyilvánvalóan igazodik a különböző nemzetközi szervezetek (például a NATO vagy az EU) egyre aktívabb, és egyre szerteágazóbb műveleti tevékenységéhez. A válságreagáló műveletekben való magyar részvétel nem a '90-es években kezdődött: magyar alakulatok – még az Osztrák–Magyar Monarchia egységeiként – már a XIX. század utolsó, és a XX. század első éveiben részt vettek békeműveletekben (például Krétán, Kínában, majd a Balkánon több alkalommal és helyszínen). Az előadó kiemelte azt is, hogy az elmúlt évtizedekben a békefenntartás eszközei és módszerei is látványos átalakuláson mentek keresztül, amely jól megfigyelhető az ENSZ-műveletek 1948-tól 1992-ig tartó fejlődésében (ld. egyre határozottabb felhatalmazások alapján történő feladat-végrehajtás). 1992-ben végül az ENSZ – a műveletek különbözősége miatti nemzetközi jogi problémák, a nemzetközi körülmények változása és a közvélemény hatására – kategóriákba sorolta a válságkezelő nem háborús műveleteket, amely felosztás a mai napig alkalmazható

A SOFA témakörében a tábornok utalt arra, hogy nagyon sok és sokféle jogállási megállapodás létezik: amellet, hogy az egyes nemzetközi szervezetek (NATO, ENSZ, EU) igyekeznek megkötni saját jogállási megállapodásaikat, egyes országok törekszenek bilaterális alapon is biztosítani saját fegyveres erejük megfelelő jogállását (az Amerikai Egyesült Államok által kötött jogállási megállapodások száma például meghaladja a 80-at).

Az előadás hátralevő részében dr. Isaszegi vezérőrnagy számos esettanulmány bemutatása révén világított rá a válságkezelési műveletek gyakorlati végrehajtása során felmerülő, a fegyveres erők jogállásához kapcsolódó problémákra. Az iraki helyzettel kapcsolatban utalt arra, hogy az amerikai erők kivonulásának kérdése ismét felszínre hozta az amerikai alakulatok iraki jogállásának ügyét, miközben az iraki vezetés egyre határozottabban szeretné kezébe venni a belső politikai irányítást.

Az afganisztáni magyar katonai részvétellel összefüggésben azt emelte ki, hogy az MH alakulatai egyre több külföldi (elsősorban amerikai) erők által átadott eszközt használnak, amely több jogállási (például kártérítési) kérdést is felvet.

* * *

A konferencia harmadik szekciójában dr. Tóth Éva bírónő, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság (MKJHT) vezetőségi tagja elnökölt. A szekcióban elhangzott előadások a NATO SOFA egyes kiemelt jelentőségű rendelkezéseinek elemzésére, és a SOFA megállapodások kérdéseinek a katonai felsőfokú oktatási tematikába illesztésére koncentráltak.

Dr. Venczl László ezredes, a Katonai Főügyészség főosztályvezető-helyettes ügyésze *A büntető joghatóság gyakorlása Magyarországon a SOFA-megállapodás alapján* című előadásában a Megállapodás VII. fejezetének rendelkezéseit, illetve az azok alkalmazhatóságával kapcsolatos gyakorlati kérdéseket vizsgálta. Az előadó ismertette a büntető joghatóságnak a küldő, illetve a fogadó állam általi gyakorlására vonatkozó legfontosabb SOFA szabályokat. Ebből kiindulva annak a véleményének adott hangot, hogy egy nemzetközi szerződés többféle értelmezést lehetővé tevő rendelkezései előnyösek lehetnek az együttműködés szempontjából, de nem feltétlenül könnyítik meg a gyakorlati jogalkalmazó dolgát. Sőt, mindez különösen hátrányos lehet a büntetőjog területén. Felhívta a figyelmet arra, hogy hazánk NATO-taggá válását követően mind a Büntető Törvénykönyvet, mind a Büntető eljárási törvényt módosították. Ennek következtében a Magyarország területén tartózkodó külföldi katonák a Btk. általános területi és személyi hatálya alá tartoznak, és bűncselekményeiket a magyar katonai büntetőeljárás keretében lehet/kell elbírálni. A Btk. külön kiegészült a „szövetséges fegyveres erő” fogalmával is.

A NATO SOFA büntető joghatósággal foglalkozó rendelkezéseivel kapcsolatban dr. Venczl ezredes komoly hiányosságként értékelte, hogy a dokumentum nem fejti ki részletesebben az e területen előírt, a küldő és a fogadó állam hatóságai közötti együttműködési kötelezettség tartalmát. Így pedig nem egyértelmű, hogy mely hatóságok között, illetve azok milyen szintjén kell az együttműködésnek megvalósulnia.

A bűnügyi együttműködéssel összefüggésben külön kérdésként vetődik fel a NATO SOFA rendelkezéseinek összeegyeztethetősége a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény rendelkezéseivel, amely például kizárja a jogsegély nyújtását katonai bűncselekmények esetén. Az előadó felhívta a figyelmet ugyanakkor arra is, hogy a Magyarországon tartózkodó amerikai katonák esetében – a NATO SOFA-t egyébiránt háttérdokumentumnak tekintő – ún. Omnibus Megállapodás eltér a SOFA szabályoktól. Hazánk ugyanis általános érvénnyel olyan esetekben is lemondott az amerikai katonákkal szembeni büntető joghatóság gyakorlásának jogáról, amikor az elsődleges joghatóság gyakorlása a SOFA szerint Magyarországot illetné meg. Ez a lemondás azonban különösen súlyos esetben visszavonható. Mindemellett, az amerikai katonák vonatkozásában az sem egyértelmű, melyik katonai hatóság illetékes annak deklarálására, miszerint az elkövető a terhére rótt cselekményt hivatalos tevékenység végzése körében követte el.

Előadása végén dr. Venczl ezredes felhívta a figyelmet arra, hogy 2002 óta hathavi váltásokkal 3 fős mobil katonai ügyészi csoportot hoztak létre, amelynek

feladata a magyar fegyveres erők tagjai által a külföldi műveleti területen elkövetett bűncselekmények felderítése.

A szekció második előadója a jelen összefoglaló szerzője: dr. Varga Attila alezre-des, a HM Jogi Főosztály Nemzetközi Osztály osztályvezető-helyettese volt. Előadá-sának keretében *A NATO SOFA alapján történő magyar kárrendezési eljárás és az azzal kapcsolatos tapasztalatok* témakörében a NATO SOFA VII. fejezetének rendelkezéseit, valamint a végrehajtásukra vonatkozó magyar jogszabályi előírásokat vette vizsgálat alá. Előljáróban rögzítette, hogy a NATO SOFA kártérítési része a dokumentum leg-hosszabb, legösszettebb és leggyakrabban alkalmazott fejezete, amely alapvetően négy ügycsoportra tagozódik:

- a) fegyveres erők által egymásnak okozott károk (általános kárigény lemondás esetei);
- b) fegyveres erők által egyéb állami tulajdonban okozott károk (korlátozott mértékű kárigény lemondás esetei);
- c) harmadik személynek okozott károk (kármegosztás szabályai);
- d) ún. non-scope károkozás („ex gratia” kárrendezés).

Valamennyi esetkörben számos jogértelmezési és jogalkalmazási probléma merül fel. Az a) esetkörben például külön értelmezésre szorul, hogy mikor beszélünk fegy-veres erőknek okozott kárról, és a károkozás mikor minősül szolgálatteljesítés köré-ben okozottnak. A b) esetkörben az okozhat gondot, hogy valóban állami tulajdonról beszélünk-e például utak, erdők, lőterek esetében. A harmadik személynek okozott károk vonatkozásában gyakori értelmezési nehézséget jelent az ún. kontraktorok által okozott károkért való felelősség. A fegyveres erők fokozott felelősséggel tartoz-nak a működésükből eredő károkért, és az objektív felelősség csak rendkívüli esetek-ben enged mentesülést a felelősség viselése alól. Nem tartoznak ugyanakkor a har-madik személynek okozott károk körébe a szerződésen belüli károkozások, a szolgál-ati köteleesség teljesítésen kívül okozott (ún. non-scope) károk, és a gépjármű engedély nélküli használatából eredő károk. Ez utóbbi két esettel a VII. fejezet külön bekezdései foglalkoznak. Fontos ugyanakkor azt is tudni, hogy harmadik személy nem csak természetes személy lehet (hanem például vállalat, önkormányzat, szövetségi állam tagállama is), és az sem szükséges, hogy a fogadó állammal azonos nemze-tiségű legyen, viszont a SOFA alapján a fegyveres erő vagy polgári állomány tagja nem lehet harmadik személy.

A NATO SOFA kárrendezési szabályainak a válságkezelési műveletekben való érvényesülésével kapcsolatban korlátozó tényezőként jelentkezik a dokumentum területi hatálya, ami a NATO és (a PfP SOFA alapján) a békepartner országok terüle-tére korlátozza az alkalmazhatóságot. Mindebből következően a válságkezelési műveletben részt vevők jogállását külön megállapodások szabályozzák, és az adott misszióra vonatkozó külön műveleti dokumentumok alkalmazandók (ld. KFOR, Irak, Afganisztán). Emellett a műveletben együttműködő nemzetek fegyveres erői között külön megállapodások szabályozzák például a kártérítési ügyek egymás közötti rendezését. További különbség, hogy műveleti területen a károsult többnyire közvetlenül a kárt okozó fegyveres erőhöz adja be kártérítési igényét, ellentétben a NATO SOFA-val, amely szerint a kárigényt a fogadó ország illetékes hatóságaihoz kell benyújtani, amely kivizsgálja az igényt és rendezi a kárt.

Rátérve a magyar eljárási szabályokra, a jó kárrendezés elengedhetetlen feltétele a megfelelő jogszabályi környezet, a szervezet/apparátus, a szaktudás, és a pénz. A magyar jogszabályi környezetből az előadó a Magyar Honvédség feladatainak ellátásával összefüggő nemzetközi kártérítési ügyekkel kapcsolatos eljárás részletes szabályairól szóló 276/2008. (XI. 21.) Korm. rendeletet, a Magyar Honvédség nemzetközi kártérítési ügyeinek intézésével kapcsolatos feladatokról szóló 23/2010. (II. 19.) HM utasítást, továbbá a hazai gyakorló- és lőterek külföldiek által, térítés ellenében történő igénybevételeiről szóló 83/2001. (V. 18.) Korm. rendeletet emelte ki, és vázolta ezek legfontosabb szabályait.

A kárrendezési eljárással kapcsolatos magyar tapasztalatok közül dr. Varga alezredes a 2000-ben végrehajtásra került holland térítéses lőtér-igénybevétel tanulságait elemezte, amely – amellet, hogy komoly szakmai tapasztalatokat nyújtott – a sajnálatosan bekövetkezett jelentős mértékű károkozások miatt negatív sajtóvisszhangot és az érintett önkormányzatok részéről határozott tiltakozást váltott ki. Az ügygel kapcsolatos parlamenti interpellációk, majd pedig a sorozatos vizsgálatok és jelentések szükségszerű jogszabályváltozáshoz vezettek.

A harmadik szekció záró előadásában dr. Lattmann Tamás, a ZMNE docense *A SOFA-megállapodás helye a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem jogi oktatási rendszerében* című előadásában fejtette ki nézeteit. A ZMNE oktatási rendszerének rövid áttekintése, és ezen belül a jogi oktatás helyének és a rendelkezésre álló óraszámoknak az ismertetése után annak a meggyőződésének adott hangot, hogy – jóllehet nem jogászképzés a cél – a jogi tárgyak nem kapnak elég figyelmet a ZMNE különböző szakirányú oktatásában. Amennyiben mégis szerepel jogi tantárgy a tananyagban, elsősorban az igazgatási jellegű témák élveznek prioritást. Ebből következően a nemzetközi jogi tematikára nem jut annyi idő, amennyi a kellő színvonalú oktatáshoz szükséges lenne.

A ZMNE oktatója kifejtette, hogy felül kellene vizsgálni a jogi tematikájú tantárgyak oktatását, és megfelelően differenciálni is kellene azokat a BsC- és MsC-szintű oktatásban. Úgy vélte, hogy a jogi tananyagban a SOFA kérdések oktatásának feltételül helyet kellene biztosítani a nemzetközi jogi témán belül.

* * *

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a tudományos konferencia lebonyolítása a NATO SOFA dokumentum aláírása 60. évfordulójának méltó megünneplése volt. Az ünnep azonban lehetőséget adott arra is, hogy a megállapodás és egyes rendelkezései jelentőségének kihangsúlyozása mellett az előadók felhívják a figyelmet a hiányosságokra, az értelmezési anomáliákra és alkalmazási nehézségekre, valamint – mindezekből adódóan – a szükséges jogalkotási feladatokra is. Tekintettel a választott témakörökre, és az elhangzott előadások tartalmára, joggal bízhatunk abban, hogy a konferencián résztvevő, a fegyveres erők külföldi tartózkodásával kapcsolatos – nem csupán jogi – kérdések iránt érdeklődők a jövőbeni munkájuk során is felhasználható, hasznos információkkal gazdagodtak.

A konferencia programján kívül, de a tárggyal szoros összefüggésben dr. Almási Ferenc nyugállományú alezredes hívta fel a résztvevők figyelmét arra, hogy a NATO SOFA aláírásának 60. évfordulója tiszteletére 2011. június 28–30. között

Észtországban, Tallinban nemzetközi konferenciát rendeznek. Ennek tematikája sok hasonlóságot mutat a magyar konferenciáéval, azzal a nyilvánvaló eltéréssel, hogy a magyar konferencia a szigorúan vett NATO SOFA témakör mellett betekintést engedett a nemzeti sajátosságokba is, míg a nemzetközi konferencia irányvonala inkább a jogállási témájú egyéb nemzetközi megállapodások részletesebb vizsgálata felé mutat.

A konferencia záró momentumaként dr. Nagy László professzor, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke köszönte meg az előadóknek a színvonalas előadásokat, és a megjelent résztvevőknek az érdeklődést.

Tisztelt Szerzőink!

Tájékoztatjuk Önöket arról, hogy a Hadtudomány című folyóiratban megjelenő tanulmányokat lektoráltatjuk.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, megjelentetése érdekében kérjük, hogy:

- a közleményeket letölthető Word- vagy RTF-formátumban, elektronikus levél mellékleteként szíveskedjenek eljuttatni szerkesztőségünkbe;
- a kézirat teljes terjedelme ne haladja meg a 25–30 ezer karaktert;
- a publikációhoz csatolják a közlemény címét, kulcsszavait, továbbá az írás legfeljebb 300–300 karakter terjedelmű tartalmi kivonatát magyar és angol nyelven;
- küldeményükhöz mellékeljék a szerző(k) adatait (név, tudományos fokozat, rendfokozat, munkahely, elérhetőség)!

A szerkesztőbizottság fenntartja magának a döntés jogát arról, hogy a közlemény a folyóirat nyomtatott vagy az elektronikus változatában jelenik meg.

Fel nem használt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

A szerkesztőbizottság

KATONAI BIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK

Dávid Ferenc

Korszakok és eltérő szempontok az állambiztonsági és nemzetbiztonsági szférában

A Magyar Hadtudományi Társaság szervezésében 2011. október 19-én rendezték meg a Pécsi Tudományegyetemen Az Állambiztonság, nemzetbiztonság – egykor és ma elnevezésű konferenciát. A rendezvény fő célja a magyar politikai rendszerváltás előtti, és az azt követően létrehozott titkosszolgálatok közötti különbségek feltárása. A konferencia első szekciója az államvédelmi és állambiztonsági szervekkel foglalkozott 1945 és 1950 között, míg két szekció a jelenlegi polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatokról szólt.

2011. október 19-én szervezte meg a Magyar Hadtudományi Társaság, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Hallgatói Önkormányzata és a Politológus Hallgatók Egyesületének pécsi csoportja az *Állambiztonság, nemzetbiztonság – egykor és ma: korszakok és szempontok* elnevezésű rendezvénysorozat¹ során következő eseményét. A konferencia tényleges helyszíne a Pécsi Tudományegyetem Vargha Damján Konferenciaterme volt, a budapesti érdeklődők – a Biztonságpolitikai Szak kollégium Egyesület jóvoltából – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) Egyetemi Központi Könyvtárának videokonferencia-termében ugyancsak figyelemmel kísérhették a programot.

A rendezvény szervezőinek vállalása a hazai titkosszolgálatok rendszerváltás előtti és mai szervezetének, működésének, feladatainak bemutatása volt, különös tekintettel a polgári és a katonai titkosszolgálatok tevékenységének törvényi szabályozására, eltérő rendeltetésére, alárendeltségére.

* * *

¹ A rendezvénysorozat több programelemből állt: a tudományos konferenciából és hallgatói fórumból, illetve a konferenciát kísérő előadássorozatból. A programelemek célja az érdeklődők megismertetése hazánk történetének egy specifikus területével: a polgári és a katonai titkosszolgálatok történetével, a nemzetbiztonsági törvény által is szabályozott feladataival, céljaival és működésével. A rendezvénysorozat részeként a 2011 őszi Hadtörténeti esték elnevezésű előadássorozatban tematikus titkosszolgálati előadások szerepeltek. A kilenc szemeszter 60 előadásából válogatva megjelentetett tanulmánykötetet 2011 őszén mutatták be a szervezők.

Dr. Simicskó István, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára a konferencia résztvevőikhez címzett levelében az ember legbelsőbb, legalapvetőbb igényeként jellemezte a biztonságot, amelyet – más szervezetekkel együttműködve – azok a titkosszolgálatok garantálnak. E szolgálatok rendeltetése az állam szuverenitásának és alkotmányos rendjének megőrzéséhez való hozzájárulás. Magyarország esetében a rendszerváltást követően az egyetlen párt szolgálata helyett a nemzet biztonsága lett az a kitűzött cél, amelyre e szervezeteknek törekedniük kellett. Az államtitkár levelében annak a reményének is hangot adott, miszerint a tanácskozás – amellet, hogy hozzájárul a múltbeli történések jobb megértéséhez – a tapasztalatok feldolgozása révén lehetőséget biztosít a hibák kijavítására. Ez volt a célja a 2010-ben kezdődött államigazgatási átalakításoknak, és annak a finomhangolási folyamatnak, amely a biztonság intézményrendszerét a kor követelményeihez igazítja.

A konferenciát *prof. dr. Fischer Ferenc*, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja és *prof. dr. Gyarmati György*, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának igazgatója nyitották meg. Fischer professzor – hangsúlyozva a téma fontosságát, időszerűségét – kiemelte a kutatók szerepét abban, hogy hazánk állambiztonságának történetéről minél többet tudjunk meg. Gyarmati György megköszönte az előadóknak, hogy elfogadták a meghívást. Kiemelte, hogy a konferencia nem jöhetett volna létre a pécsi hallgatóság, a közreműködő egyetemek, az érintett szolgálatok és civil szervezetek támogatása nélkül, akiknek nevében köszöntötte a megjelenteket. A konferencia jelentőségét abban jelölte meg, hogy bár a titkosszolgálatok azért titkosak, hogy semmit ne tudjunk róluk – fontos, hogy érzékeljük a különbséget a korábbi rendszer állambiztonsági szervei és a rendszerváltást követő nemzetbiztonsági szolgálatok között.

A magyar állambiztonsági rendszer története 1945 és 1989 között

A magyar állambiztonsági rendszer története 1945–1989 címet viselő első szekcióban dr. Kovács Zoltán András ezredes elnökölt. Az ezredes felvezetőjében emlékeztetett arra, hogy a pártállam titkosszolgálatainak ismerete nélkül értelmezhetetlenek lettek volna az elmúlt 65 év társadalmi és politikai transzformációi.

Dr. Markó György ezredes, a Honvédelmi Minisztérium (HM) Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának általános helyettese Adalékok az Államvédelmi Hatóság személyi összetételéhez címmel tartott előadást. Mondandójából a hallgatóság – a statisztikai adatok mellett – személyes életutak tükrében ismerhette meg az államvédelmi, állambiztonsági szervek jellegzetességeit. 1956-os adatok szerint a felső vezetők 4,9%-a végzett főiskolát, vagy egyetemet, 23,2%-az éppen felsőfokú tanulmányait folytatta és 35,4%-az érettségivel rendelkezett, míg 29,3%-a mindössze az általános iskola 7–8. osztályáig jutott el.

A származási, előképzettségi adatok tették indokolttá az '50-es évek nagymérvű beiskolázási hullámát, aminek nyomán a következő évtizedekben már a döntő többség megfelelt a beosztás betöltéséhez szükséges követelményeknek. Markó ezredes az elhangzottakat két személy: dr. Tihanyi Sándor vezérőrnagy, a Budapesti Rendőr-főkapitányság állambiztonsági vezetője és Vajda Tibor államvédelmi őrnagy életútjának bemutatásával szemléltette.

Előadása összegzéseként megállapította, hogy a személyi összetételt illetően komoly átfedések voltak az Államvédelmi Hatóság és az 1956 utáni állambiztonsági szervek között. Az Államvédelmi Hatóság volt a „párt ökle”, ezért Vajda Tibor még ütött is. A puhuló diktatúra állambiztonság tisztje, Tihanyi Sándor már finomabb eszközöz nyúlt munkája során. A lényeg azonban nem változott, hiszen az államvédelmi, állambiztonsági szervek állománya 1945-től egészen a rendszerváltásig a párt és állami vezetők megbízható támaszának számított.

Prof. dr. Gyarmati György, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának főigazgatója előadásának címe: *Piros László korszakának Államvédelmi Hatósága, 1953–1956* volt. Az államvédelmi szervezet 1950 és 1953 között, Péter Gábor vezetése alatt vált egyre befolyásosabb intézménnyé. Olyannyira, hogy már kvázi minisztériumként működött, bár Nagy Imre első miniszterelnökségének időszakában (1953. július 4. – 1955. március 9.) formailag visszatorolták a Belügyminisztérium struktúrájába.

1953 után Piros László belügyminiszternek számos összetűzése volt az államvédelmi szervek vezetőivel, akik az alárendeltségébe tartoztak, mert a bíróság nem fogadta be nyomozati anyagaikat és sorra jelentették fel az államigazgatás más szerveinél az Államvédelmi Hatóságot. A panaszok elbírálására 1954 júniusában egy bizottságot hoztak létre annak érdekében, hogy kivizsgálják a szervezet működését, több vezető személy ügyét. A politikai titkosrendőrségen belül lezajlott tisztogatás eredményeként az ún. másodikgenerációs államvédelmi tisztek még annyira sem voltak iskolázottak, mint elődeik. Ezt pártiskolák, gyorsított tanfolyamok segítségével próbálták meg orvosolni. Nem véletlenül nevezte az előadó a tárgyidőszakban, a Belügyminisztérium „falovának” az Államvédelmi Hatóságot, hiszen az 1953-as átszervezés nyomán a minisztérium 14 főosztályából 9 még mindig államvédelmi feladatokat látott el, míg a maradék haton osztoztak – a közrendészettől kezdve, a tűzoltóságon át a polgári védelemig – a többi szakterületek.

1955/56-ban ismét megindult az Államvédelmi Hatóság fokozatos túlterjeszkedése saját kompetenciáján és a Belügyminisztérium szervezetéből történő kilépésére való felkészülés. A párt Politikai Bizottsága nem támogatta a hatóság kiszervezését, de hozzájárult, hogy két kollégium működjön a Belügyminisztérium szervezeti rendjében. 1955 őszétől kezdve 1956 nyaráig a megyei rendőrfőkapitányok negyede, a járási rendőrfőkapitányok 57%-a államvédelmi besorolású volt. Ekkor azonban a Politikai Bizottság már kezdett kihátrálni az Államvédelmi Hatóság mögül és 1956 őszén, a felelősök keresése során a társadalom szemében az Államvédelmi Hatóság került a vádak homlokterébe.

Összegezve megállapítható, az 1953 és 1956 között az Államvédelmi Hatóság csak elméletben volt a Belügyminisztérium része. A valóságban fokozatosan formálódott önálló minisztériummá, míg a közvélemény szemében egyre inkább a bűnök okozójaként szerepelt.

A szekció soron következő előadását *Katonai titkosszolgálatok 1987–1989* címmel dr. Okváth Imre, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának főosztályvezetője tartotta. Az előadó véleménye szerint nem könnyű feladat a katonai állambiztonsági szerveknek a rendszerváltást közvetlenül megelőző történetét feltárni és bemutatni. A nehézséget a történész számára a források kutathatóságának korlátozottsága adja, így a véleményalkotás is csak ezen információk mentén lehetséges.

Előadásában egyrészt a katonai hírszerzés (MNVK 2. Csoportfőnökség), másrészt a katonai elhárítás (BM III/IV. Csoportfőnökség) oldaláról ismertette az említett időszakot. De mi is volt a feladata és a struktúrája a két szolgálatnak a tárgyidőszakban – tette fel a kérdést az előadó. A Gorbacsov–Reagan csúcstalálkozó idején, 1987 és 1989 között, amikor a nemzetközi szinten az enyhülés időszakát éltük, mindkét tábor titkosszolgálatai megéreztek a változást. A kedvező politikai lehetőségek kihasználása érdekében fokozottabb tevékenységet fejtettek ki.

A magyar katonai felderítés és hírszerzés tekintetében a fő feladat mindig a hadászati-hadműveleti információszerzés volt. A katonai elhárítás döntően a nyugati szövetséges államokkal és belső ellenséges szervezetekkel, mozgalmakkal szembeni ellentevékenységgel, kémelhárítással foglalkozott.

A '80-as évek magyar katonai hírszerzésének a történetét a sikerek és a kudarcok váltakozó körforgása jellemezte. A sikerben kulcsszerepet játszott az atomháborús titkokat a magyar szerveknek másfél évtizeden keresztül szállító Clyde Lee Conrad őrmester, aki maga is kémhálózatot épített ki. Eredményes volt a haditechnikai felderítést folytató C/5 osztály, amely az embargós technikák megszerzése révén sok millió forintos hasznot hozott a népgazdaságnak a tárgyidőszakban. Sikeresnek tekinthető a hadműveleti ügynöki felderítés gazdája, a C/6 osztály, amely a kutató-szervező munka fejlesztésével, az ügynöki hálózat bővítésével és felderítő utak szervezésével foglalkozott. A kudarc oka egy áruló: Belovai István alezredes, volt londoni katonai attasé volt, akinek tette súlyos következményekkel járt az illegális és legális ügynöki felderítésben. A problémából a magyar katonai felderítés a katonai attaséi hivatalokra támaszkodva próbált kitörni, de ez nem kínált megfelelő megoldást. A katonai hírszerzés kiemelt feladatként kezelte ebben az időszakban az illegális hírszerzés megújítását, a legális fedésben végzett hírszerző tevékenység fejlesztését, haditechnikai, fegyverzeti felderítés, beszerzés hatékonyságának növelését és a belföldi-, külföldi tippkutatás komplex átalakítását.

A külföldi katonai hírszerzésnek az enyhülés idején tapasztalható felélénkülése hatékony magyar elhárítást követelt. A '80-as évek közepén – az Egyesült Államok vezető és koordináló tevékenysége mellett – Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország egymást kiegészítő, differenciált hírszerzést folytattak hazánkkal szemben. Felélénkült, agresszívebbé vált a nyugati katonai attaséi hivatalok hírszerző tevékenysége. A nyugati államok egészében megismerték a Magyar Néphadsereg békehadrendjét, területi elhelyezkedését és fegyverzetét. A magyar katonai elhárítás tehát nem állhatott a helyzet magaslatán a rendszerváltást megelőző években – állapította meg Okváth Imre, aki az okok és a hibák forrásaként jelölte meg

- az objektumon kívüli elhárítás átadását a BM III/II. Csoportfőnökségnek;
- azt a tényt, hogy nem koncentráltak az ellenséges hírszerzési irányokra és objektumokra, helyette az általános-totális elhárításra való törekvés jellemezte a szolgálatot;
- hálózati munkájuk színvonala alacsony szinten volt, az informátorok, ügynökök nem kapcsolódtak rezidensekhez;
- a hálózati személyek és a társadalmi kapcsolatok összeolvadtak;
- az információ színvonala gyakran a pletyka szintjén állt.

A '80-as évek végén a katonai elhárítás jövőjével foglalkozó gondolatok, szakmai feladatok kerültek előtérbe. Zárszóként az előadó kiemelte: éppen a belpolitikai bizonytalanság és bizalmatlanság szülte, hogy 1989 őszétől megnőtt a valós parancsnoki állomány, különösen az 5. hadsereg vezetőinek figyelése. Nagy Imre újratemetése és a politikai transzformáció irányába mutató események mindezekre csak ráerősítettek és a személyi állomány körében bizonytalanságot szültek.

A szekció befejező előadását Urbán Attila, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Doktori Iskolájának doktorandusza *Változások a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség feladatrendszerében és szervezeti rendjében az 1970-es évek első felében* címmel tartotta. Az államvédelmi szerv a vizsgált időszakban a módosuló pártállami igényeknek megfelelően formálódott. A tárgyidőszakban Magyarország nyitott a nyugat-európai államok felé. Ez minőségileg új típusú kihívások elé állították az államvédelmi szerveket.

Az élet minden területére kiterjedő küzdelem mellett a Kelet és a Nyugat között kibontakozó kapcsolat-felvétel, a különböző társadalmi rendszerű országok közti tárgyalások hatására a politikai vezetés naprakész, megbízható titkosszolgálati információkkal akart rendelkezni. Mindezt a szolgálatoknak olyan körülmények között kellett biztosítaniuk, amikor az új típusú kihívások és az igények növekedése mellett nem állt rendelkezésükre lényegesen több forrás. A változásnak volt egy gazdasági oldala is, ami egy állami érdekléssel párosult: a '60-as évek végétől beindult az új gazdasági mechanizmus, amit az államvédelmi szerveknek is támogatniuk kellett (például a védett nyugati ipari, illetve gazdasági technológiák megszerzésével).

A kihívásokat tükröző szervezeti változások háttérben az ország pártállami jellege állt. A szervezeti változásokat az 1969-ben meghozott MSZMP Politikai Bizottsági és 1970-ben meghozott minisztériumi pártbizottsági határozatok alapozták meg. Ezek szabták meg a belügyi és ezzel együtt az állambiztonsági munka fő irányait is. Az állambiztonsági szervezetrendszeren belül megjelenő súlypontokat az ügyrendek és az egyes alapparancsok adták. A nemzetközi politikai és a hazai gazdasági körülmények együttesen vezettek el a BM III. Főcsoportfőnökség „profilisztitálásáig”.

A szervezeti rendben beállt változások megismeréséhez Urbán Attila az 1967-es ügyrend által meghatározott BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökséghez nyúlt vissza. Az öt csoportfőnökség 1962 és 1990 között stabil maradt, de a főcsoportfőnökségen belüli önálló osztályok folyamatos változásokon mentek keresztül a párt által szabott koncepciókhoz való állambiztonsági igazodás eredményeképpen. Az 1967-es struktúra az önálló osztályok tekintetében (például BM III/3. [Útlevel] Osztály) még tükrözte a hagyományos államvédelmi szemléletet – az 1972-es szervezeti struktúrából azonban már hiányoztak a nem szorosan titkosszolgálati vonatkozású területek. Az átalakításnál előtérbe került az ún. összbelső szervezeti szemlélet, ahol a racionalizálás, a források újracsoportosítása vált lényegessé. Amit lehetett, azt egy helyre csoportosították, így nyújtottak háttértámogatást az állambiztonsági szerveknek. (A főcsoportfőnökségtől elvont területek természetesen nem szűntek meg, hanem a Belügyminisztérium más szervezeteibe tozódottak be.)

A profilisztitálással a hatékonyság növelését kívánták elősegíteni, míg a másik oldalon az állambiztonsági szolgálatok új alapelvei jelentek meg. Felbukkant a differenciálás, ami a konszolidált Kádár-kor időszakában azt jelentette, hogy a politikai

ellenfelek tekintetében a valós kihívásokra koncentráltak, míg az ún. megtévesztetteket csak le kellett választani, akár meggyőzéssel, akár megfélemlítéssel. Ez a fajta kádári ifjúságvédelem azt az elgondolást tükrözte, hogy a megtévesztett fiatalokat ne rögtön a büntetőeljárás irányába tereljék, ahol a rendszer ellenségeivé válhattak, hanem alternatív megoldásokat kellett alkalmazni.

A váltás az állambiztonsági műveleti munka alapparancsaiban is érezte hatását. Kisebb elmozdulás volt érezhető a szorosabb, közvetlen pártállami irányítástól a tágabb mozgástér irányába. Megmaradt a párt szupramáciája, de felismerték egyes állambiztonsági területek speciális jellegét. A párthatározatok helyett magasabb szintű jogforrásra (felhatalmazásra) való hivatkozás igénye került előtérbe.

A vizsgált időszakban erősödött az állambiztonsági szervek szakmaisága, ami tudatos pártállami akarat és folyamat eredménye. Az állampárti dominancia azonban megmaradt, csak a hangsúly tolódott el – összegezte mondandóját Urbán Attila.

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltást követően

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltást követően elnevezésű szekcióban képviseltette magát az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal és Nemzetbiztonsági Szakszolgálat is. A levezető elnöki tisztséget dr. Boda József dandártábornok, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat főigazgatója töltötte be. A szekció bemutatta a Magyar Köztársaság polgári nemzetbiztonsági szolgálatainak szerepét és helyét a rendszerváltást követő időszakban a 2010-es szervezeti átalakításokig. Az előadásoknak témája volt a titkosszolgálatoknak a demokratikus többpártrendszerben betöltött szerepe, a transzparencia és a titkosszolgálatok civil kapcsolatainak fontossága.

Az első előadó dr. Hajas Gábor ezredes, az Információs Hivatal igazgatója volt, aki *Az Információs Hivatal 1990-től napjainkig* címmel tartott előadást. A szolgálat rendeltetését értelmezve elmondta, hogy a hivatal a polgári hírszerzés feladatát látja el hazánkban. Összehasonlítva a rendszerváltás előtti állambiztonsági szerveket, és a mai nemzetbiztonsági szolgálatokat, hangsúlyozta, hogy az utóbbiak – az alkotmány és törvények által szabályozott keretek között – a mindenkori kormány irányítása alatt állnak, miközben hangsúlyosan jelenik meg a politikamentesség kritériuma az egyes szolgálatok állományának tagjaival szemben. A hatósági jogkörök kikerültek a nemzetbiztonsági eszköztárból, így megszűnt a titkosszolgálatok korábbi politikai-rendőri szerepe. A cél az ország szuverenitásának, alkotmányos rendjének biztosítása.

Az Információs Hivatal elsődleges feladata – amivel a döntéshozókat támogatja – a külföldre vonatkozó és külföldi eredetű információk megszerzése. Ezen érdeemben sem az 1990-es, sem az 1995-ös jogszabályok nem változtattak. Bár az aktív védelem nem kimondottan hírszerzői feladat, az több ponton érintkezik más nemzetbiztonsági szolgálatokkal. Ilyen az ún. támadólagos elhárítás, amikor a Magyar Köztársaság ellen felderítő tevékenységet folytató szervek felderítését végzi a szolgálat. De ez jelenik meg a terrorizmussal szembeni harcban, büntetőeljárás, vagy a gazdaságbiztonság esetében is.

A polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében a rendszerváltás óta a megosztott 2+2+1 struktúra érvényesült. Az 1990 és 2010 közötti időszak

irányítási rendszere jelentősen megváltozott az elmúlt időben. Az Információs Hivatal nem lett a Külügyminisztérium része, de mindkét intézményt a külügyminiszter irányítja. Munkájukban a szorosabb együttműködés és a hivatal kiegészítő szerepe dominál, ami a hatékonyabb külpolitikai döntéshozatalt segíti.

Az új Alaptörvény – hasonlóan a még hatályos Alkotmányhoz – két cikkben érinti a szolgálatokat, aminek az 1995. évi CXXV. törvény formailag jelenleg megfelel. Természetesen az állami szervezetrendszerből adódó változások és a komplexebbé váló kihívások következtében szükség lesz majd a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény megváltoztatására is – zárta előadását az ezredes.

Dr. Kovács Zoltán András ezredes, az Alkotmányvédelmi Hivatal Értékelő, Elemző és Tájékoztatói Igazgatóságának igazgatója előadásának címe: *Nemzetbiztonsági Hivatalból Alkotmányvédelmi Hivatalba*. Előadásában visszautalt az 1995-ben kialakult ötszolgálatos modellre. Elmondása szerint már a nemzetbiztonsági törvény elfogadásának idején vita folyt arról, hogy szükség van-e egyáltalán öt titkosszolgálatra. Az elmúlt másfél évtizedben időről-időre napirendre került a szervezeti átalakítások lehetősége. Az okok között említette meg, hogy egy kis ország számára öt titkosszolgálat finanszírozása, irányítása és működtetése mind a szakma, mind a politika részére nagy feladat.

A megelőző két évtizedben két jelentős átalakítási koncepció volt. Az egyik elképzelés külön-külön a hírszerző és elhárító szervek összevonására (IH–KFH; NBH/AH–KBH), a másik koncepció a polgári és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok egyesítésére (IH–NBH/AH; KFH–KBH) irányult.

A polgári titkosszolgálatok 2010-es átalakítása nyomán a polgári elhárítást végző szerv a belügyminiszter, a polgári hírszerzést végző szerv pedig a külügyminiszter irányítása alá került. Az ezredes utalt az Alkotmányvédelmi Hivatalt érő, rosszhi szemű sajtóreakciókra is, amelyek azzal álltak összefüggésben, hogy a szolgálat a Belügyminisztérium alárendeltségébe került. Hangsúlyozta, hogy az alkotmányvédelmi elnevezés egy európai vonulatot kíván tükrözni, ami főként a jelenlegi német mintából és a német belső elhárító szerv elnevezéséből adódott.

A NATO tagállamok többségében (például Egyesült Királyság, Franciaország, Németország) a védelmi szolgálatok irányítása a belügyminiszter alá tartozik. Jellemző még a titkosszolgálati szervek esetében a közvetlen miniszterelnöki irányítás. Ezt a rendszerváltást követően nem vették számításba Magyarországon, mert nem akarták, hogy egy titkosszolgálati botrány (például egy „Duna-gate” ügy) kormányválságot idézhessen elő. A harmadik leggyakoribb modellnél a védelmi szerveket az igazságügy-miniszternek rendelik alá, ami jellemzően amerikai minta.

A hivatal törvényben lefektetett feladatköre 2010-ig lényegében nem változott (egyetlen kivétel a terrorelhárítás, ami 2011. január 1. óta a Terrorelhárítási Központ hatáskörébe tartozik). A jogszabály által rögzített feladatok közül kiemelte a kormányzati hírigényt, amit félévente határoznak meg a hivatal számára. A prioritások tekintetében a törvényben meghatározott klasszikus feladatok között egyre inkább a gazdaságbiztonságra helyeződik a hangsúly.

Zárásként visszautalt a többszolgálatos titkosszolgálati modell koordinációs nehézségeire és arra a nemzetközi tendenciára, hogy ahol több szolgálat működik és a rendvédelmi szervekkel meg kell teremteni a kapcsolatot, ott ún. fúziós központok jöttek létre.

Ezekben összpontosulnak azok az információk, amelyek szükségesek a kormány, illetve döntéshozók munkájának támogatásához. Reményét fejezte, hogy erre a jövőben a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok esetében is valamilyen módon sor kerül.

Dr. Balla Ferenc ezredes, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Műveleti Koordinációs Igazgatóságának igazgatója *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat felépítése, feladatköre, története, szerepe, helye az ország biztonsági rendszerében* címmel tartotta előadását. Kapcsolódva dr. Kovács Zoltánnak a fúziós központokra vonatkozó felvetéséhez, elmondta, hogy a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat maga is egyfajta fúziós központ, ahol a magyarországi titkos információgyűjtő kapacitás koncentrálódik.

A szerepkör és a működési alap alig változott az elmúlt két évtizedben. A szakszolgálat a rendszerváltozást követően az akkori Nemzetbiztonsági Hivatalon belül működött. A jogi garanciák 1995-ös megalkotását követően jött létre a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, amely – ellentétben a társszervekkel – csak szolgáltatásokat nyújt törvényben meghatározott keretek között a megrendelők számára.

A kormányzati irányítási rendszeren belül elfoglalt helyére vonatkozóan az előadó hangsúlyozta, hogy bár a belügyminiszternek vannak alárendelve, a szolgálat kormányzati tájékoztató tevékenységet nem folytat. A megrendelő szervezetek (nemzetbiztonsági szolgálatok, bűnüldöző szervek) számára végeznek titkos információgyűjtő tevékenységet, ezért az ezekre vonatkozó információt is bizalmasan kezelik. Minősített információnak minősül például az is, hogy hány esetben járt el a szakszolgálat 1996 és napjaink között, de nyilvános adat, hogy a megkeresések száma a megalakulásuk óta tizenkétszeresére nőtt...

A laikus közvélemény úgy tartja számon a szolgálatot, mint amelyik „lehallgatja a telefonokat”, holott feladatköre és technikai lehetőségei ennél sokkalta szélesebb körűek. A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat munkájában a kulcsszó a szolgáltatás. A szakszolgálat feladatait a titkos információgyűjtés szerepköre határozza meg. Ennek során eszközöket biztosít, a törvény felhatalmazása alapján maga jár el, szakértői tevékenységet végez, esetleg speciális távközlési összeköttetést biztosít a kormány által meghatározott felhasználók részére.

A gazdasági erő szétforgácsolása helyett az összpontosításra helyezik a hangsúlyt. A tagolt struktúráján belül a szakszolgálat egy olyan szerepkört vázolt maga elé, ahol a technikai szolgáltatások és fejlesztések tekintetében központi szolgáltató szervezetként, egyfelől megpróbálják összefogni a biztonsági környezet igényeit, másfelől folyamatosan eleget tesznek a megrendelők támogatási igényének.

A társadalmi és állami kapcsolatok sokszínűségére utalva az előadó kitért a posta és a hírközlési piac liberalizációjából adódó széleskörű együttműködés szükségességére. Munkájuk végzése során a szükségesség/arányosság elvének érvényesítésére törekednek.

A titkos információgyűjtés/adatszerzés engedélyezésének folyamatában különleges jelentőséggel bír a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat garanciális szerepe a megrendelők kérelmeinek kielégítése tekintetében. Ezzel összefüggésben elmondta, hogy a megszerzett adatokat maradéktalanul átadják a megrendelőknek, míg saját nyilvántartásukból visszafordíthatatlanul törlik azokat.

A szakszolgálat jövőképét illetően elhangzott, hogy az nemzetközileg elismert, önálló költségvetési szervként a jövőben is bázisa kíván lenni a különleges

titkosszolgálati eszközök alkalmazásának, a bel- és külföldi (NATO, EU) nemzetbiztonsági és rendvédelmi partnerekkel való együttműködésnek. A jövőkép másik eleme a tudományos munkához és kutatásokhoz kapcsolódik. Az intézmény különleges nyelvi és nemzetbiztonsági informatikai oktatási bázisként, szakmai centrumként kíván tevékenykedni itthon és külföldön egyaránt, valamint szakterületén meghatározó szereplője akar lenni a jövőkutatásnak, a fejlesztésnek és az újításnak.

* * *

Az előadásokat követően kérdések és válaszok hangzottak el. Az első kérdés arra irányult, hogy a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat szolgáltatásainak aránya miként oszlik meg a nemzetbiztonsági szolgálatok és más megrendelők között, illetve hogyan kapcsolódnak a rádiófelderítéshez, mint funkcióhoz? *Dr. Balla Ferenc* válaszában azt a trendet emelte ki, hogy a bűnüldöző szervek biztosítják a megrendelések többségét, míg a nemzetbiztonsági szolgálatok az összes megrendelések megközelítőleg 16%-át adják. A rádiófelderítés terén más társszolgálatokkal együtt, velük egyeztetett módon végeznek fejlesztéseket.

Egy másik kérdés arra irányult, hogy a szolgálatok milyen módon tudnak megfelelni például a kábítószer-bűnözés kihívásainak az oktatási intézményekben. *Dr. Balla Ferenc* válaszképpen elmondta, hogy Magyarország már nem tranzitország, hanem elosztóterület. A kábítószer elleni harc vonatkozásában a probléma társadalmi és büntetőjogi oldalát hangsúlyozta. *Dr. Hajas Gábor* – összehasonlítva a hazai helyzetet az angolszász országokban tapasztaltakkal – a magyar szolgálatok a széles társadalmi elfogadottságának hiányára hívta fel a figyelmet. Fontos az egyetemekkel való kapcsolattartás, és a nyitás tekintetében a nemzetbiztonsági szolgálatoknak még sok tanulnivalója van.

Egy másik érdeklődő arra kereste a választ, hogy az új Nemzeti Közszolgálati Egyetem, illetve a polgári egyetemek hallgatói mennyire képesek kielégíteni a titkosszolgálatok utánpótlási igényeit. *Dr. Hajas Gábor* válaszában a felsőoktatás több képzési szakterületet sorolta fel, ahonnan várják a jelentkezőket. *Dr. Kovács Zoltán András* fontosnak tartotta kiemelni, hogy évente átlagosan ezren adják be az NBH-hoz/AH-hoz a jelentkezésüket, akik közül mindösszesen kb. 30 fő felel meg a kívánalmaknak. Ez mindenképpen kérdéseket vet fel, akár a képzéssel kapcsolatban is. *Dr. Boda József* visszautalt a jelentkezők száma és a kábítószer-fogyasztás összefüggéseire. Már a telefonos interjúk során kiderül, hogy átlagosan 100 emberből 80 fő már kipróbált vagy használt valamilyen szert, ezért ezek eleve kiesnek a felvételi eljárásból. A Nemzeti Közszolgálati Egyetemre vonatkozóan az egyes közszolgálati területek közötti átjárhatóság megteremtésének fontosságát és a nemzetközi példákat hangsúlyozta a tábornok.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltást követően

A konferencia harmadik szekciójának címe: *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltást követően*. A levezető elnöki tisztséget dr. Boldizsár Gábor ezredes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem megbízott katonai főigazgatója töltötte be. A szekció célja az volt, hogy megismertesse a hallgatósággal hazánk katonai

nemzetbiztonsági szolgálatainak szerepét és helyét a rendszerváltást követő időszakban a 2010-es szervezeti átalakításokig, különös tekintettel a nemzetbiztonsági ismereteknek az egyetemi oktatásban betöltött szerepére, a katonai titkosszolgálatok szerepére az elmúlt két évtizedben, a transzparenciára és a civil-titkosszolgálati kapcsolatok fontosságára.

Az első előadó Virág Imre ezredes, a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) Humán Igazgatóságának igazgatója volt, aki előadását *A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal rendeltetése* címmel tartotta. A történeti felvezetőben utalt arra, hogy a magyar katonai hírszerzés gyökerei 1918-ig, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig nyúlnak vissza, ezért a hivatal a szolgálatok között a legrégebbi múltra tekint vissza.

A KFH, mint katonai nemzetbiztonsági szolgálat a honvédelmi miniszternek van alárendelve, de a Magyar Honvédség vezérkari főnöke a feladatainak ellátásához szükséges információt igényelheti a hivatal igazgatójától, aki azt haladéktalanul teljesíteni köteles.

Az előadó ismertette a hivatal szervezeti felépítését, a hírszerző és a támogató igazgatóságok egyes elemeit. A hírszerző igazgatóság esetében kiemelte, hogy a külkapcsolati és ügynöki információszerezés mellett harmadik elemként jelent meg hazánknak az euroatlanti szervezetekhez történt csatlakozása óta a missziós hírszerzés.

A hivatal létszámváltozásait 1996-tól mutatatta be az előadó, ahol az állomány fokozatos fogyatkozását a Magyar Honvédség egészére jellemző létszámcsökkentésekkel indokolta. A KFH központjában a szolgálat hírforrásai (ti. a külkapcsolati és békemissziós információszerező, valamint ügynöki felderítő erők) által feltárt adatokat és együttműködés során szerzett információkat dolgozzák fel, elemzik és értékelik, végezetül a katonai és/vagy politikai döntéshozók elé tárják.

Zárásként kiemelte a Katonai Felderítő Hivatal nemzetközi kapcsolatait más, elsősorban szövetséges országok szolgálataival. Felhívta a hallgatóság figyelmét, hogy bár kevesen tudnak róla, de a Katonai Felderítő Hivatalon belül múzeum is működik, ami szervezett formában, előzetes egyeztetést követően látogatható.

Dr. Kobilka István ezredes, a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) egyik vezető munkatársa *A Magyar Köztársaság Katona Biztonsági Hivatal helye és szerepe a rendszerváltást követő időszakban* címmel tartott előadást. Az egyik legfontosabb követelmény a szolgálatokkal, így a Katonai Biztonsági Hivatallal szemben is az átláthatóság – hangsúlyozta az ezredes. Az áttörést e tekintetben az országgyűlés által 1995-ben elfogadott nemzetbiztonsági törvény hozta, amellyel a szolgálatot beágyazták a jogállam keretei közé. Ezzel a nemzet biztonságának garantálása az egész államszervezet közös feladata lett, míg a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának tekintetében pontos jogosítványokat dolgoztak ki.

A KBH négy műveleti igazgatóságból és az ezeket támogató adminisztratív szervezeti egységekből áll. A civil titkosszolgálati kapcsolatok tekintetében korábban mindig egymással szemben jelent meg a nemzetbiztonsági szolgálatok speciális jellegeből fakadó elzártság és a kapcsolatrendszer kiépítésének igénye. Az ellentmondás azonban valójában csak látszólagos. Az előadó az ellentmondás feloldásának lehetőségét a közös tudományos kutatásban, képzésben, a munkakapcsolatokban és rendezvényekben látta. A titkosszolgálatok alaptevékenységük ellátása mellett nyitottak

a civil szféra irányába. Mindazokat a falakat, amelyek korábban elszigetelték azokat, részben elkezdték lebontani.

A KBH a tudományos kutatás és képzés területén nyitott az egyetemek, elsősorban a Pécsi Tudományegyetem felé. A munkakapcsolatok kialakítása mellett számos közös rendezvényt szerveztek és minden évben nyilvános tudományos konferenciát rendeznek Budapesten.

A kapcsolatok szempontjából fontos szerepet tölt be a KBH Tudományos Tanácsa és nagy jelentőséggel bír az a tény, hogy a hivatalt a honvédelmi miniszter engedélyével tudományos kutatóhellyé nyilvánították. A Tudományos Tanács egyfajta belső szerv, ami a KBH eredményes működését hivatott segíteni, míg a tudományos kutatóhely a nyílt, publikálható kutatásokat támogatja. A belső kutatások elsősorban az igazgatóságok igényeihez igazodnak, de ezek végrehajtása során is kapcsolatban állnak külső szervezetekkel. Az itt folyó kutatómunka eredményeként számos magas színvonalú kiadvány született, amiket a konferencián is kiállítottak, illetve az egyetem könyvtárának ajándékoztak.

A munkakapcsolatok közül Kobolka István elsősorban a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemet emelte ki, mert a hivatal állományának utánpótlását döntően ebből a forrásból merítik. Ezen kívül jelentős kapcsolatokat ápolnak polgári felsőoktatási intézményekkel (pécsi, szegedi tudományegyetemek, ELTE), társ nemzetbiztonsági szolgálatokkal, tudományos intézetekkel (Magyar Hadtudományi Társaság, Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központ), illetve más szervezetekkel és egyesületekkel. A jövőre vonatkozóan továbbra is fontos szempont kell, hogy legyen a nyílt tájékoztatás és a bizalom elnyerése, amit a szolgálatok feladatai is indokoltá tesznek – hangsúlyozta zárógondolatként Kobolka ezredes.

Dr. Rác Lajos nyugállományú ezredes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Nemzetbiztonsági Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense *A nemzetbiztonsági ismeretek egyetemi oktatásának dilemmái* címmel tartott előadást. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozásáról szóló törvényben a jogalkotó egyértelművé teszi, hogy a nemzetbiztonsági oktatáson a szolgálatok hivatásos állományú tagjainak egyetemi oktatása értendő – jelentette ki az ezredes. De vajon miként kapcsolódhatnak a közszolgálati egyetemen folyó képzéshez azok a közszolgák, akiknek szintén van közük a nemzetbiztonsági szakterülethez? Hol és hogyan szerezzék nemzetbiztonsági ismereteiket a nemzetbiztonsági szakjogászok, a bírók, a nemzetbiztonsági szolgálatok irányítását ellátó személyek, a közvéleményt és médiát befolyásoló munkatársak vagy az államigazgatásban dolgozók? Az előadó véleménye szerint a feladat megoldásának lehetőségét nem lehet kivinni civil egyetemre, így adja majd magát a Nemzeti Közszolgálati Egyetem funkciója. Ötletként vetette fel egy szakirányi továbbképzés, vagy tanfolyam lehetőségét, ahol a leendő közszolgák egyetemi szinten folytathatnának nemzetbiztonsági tanulmányokat.

A dilemmákat illetően több érdekes kérdést vetett fel az előadó:

- *Nyitott, vagy zárt legyen a képzés?* Bár a jelenlegi rendszer zárt és ez nem fog megváltozni, tudományos kutatóhelyként viszont nyitottnak is kell lennie más egyetemek, kutatóhelyek felé.
- *Egységes vagy osztott legyen képzés? A nemzetbiztonsági szolgálatok funkcionális felosztását követve külön, vagy egységesen oktassák-e a polgári és katonai szolgálatok*

tagjait? Bár a nemzetbiztonsági szolgálatok külön-külön is megszervezhették volna oktatásukat, az egyetemi képzés tekintetében mégis egységes rendszer alakult ki. Jelenleg a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre épül az akkreditált nemzetbiztonsági szak és a tanszék oktatói az elmúlt években kidolgozták a katonai és polgári szakirányokat is. A jövőben a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter irányítása alatt álló szolgálatok valószínűleg nem fogják tudni megkerülni a Nemzeti Közszolgálati Egyetem képzési rendszerét.

- *Bolognai, vagy nem bolognai rendszer?* Bár a nemzetbiztonsági szak a bolognai rendszer nélkül is elképzelhető lenne, annak vannak pozitívumai és ezért a nemzetbiztonsági szak elsőként lett akkreditálva a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen.
- *Inkább a műveleti vagy az elemző-értékelő szakterületeken legyenek a szakmai oktatás súlypontjai?* A képzés zárt jellegéből adódóan a szak alkalmas mind az elméleti, mind a gyakorlati ismeretek oktatására.
- *Nemzeti, vagy nemzetközi legyen a minta?* A kérdést árnyalja, hogy a rendszerváltást megelőző időszak visszasságai miatt a magyar minta teljes áttemelését politikai okok nehezítik. Másrészt a modern vívmányok szükségessé teszik a nemzetközi (így például az angolszász) minták követését is. Természetesen a képzésnek a magyar nemzeti hagyományokat kell követnie, magyar nyelven, de be kell emelni a korszerűség követelményét is a struktúrába.

Végezetül az egyetemi oktatás és kutatás jelentőségét hangsúlyozva Rácz Lajos kiemelte, hogy az egyetemek és tudományos műhelyek úgy tudják leghatékonyabban támogatni a nemzetbiztonsági szolgálatok, ha a terheket részben leveszik a hivatalok válláról, amelyek így könnyebben tudnak a feladataik ellátására koncentrálni.

* * *

Arra a kérdésre válaszolva, hogy vajon tervezik-e történelmi kutatások eredményeinek beemelését a profiljukba, amint ezt a nyugati titkosszolgálatok teszik, *dr. Kobilka István* a belső képzési programjukra hivatkozott. Elmondta, hogy a tematika része a titkosszolgálatok története és időről-időre hívnak meg szakembereket foglalkozások megtartására. A szolgálatnál lévő iratanyag kutatása a főigazgató úr engedélyéhez kötött.

A nemzetbiztonsági szolgálatok felvételi eljárásaira és a ZMNE zárt nemzetbiztonsági szakára vonatkozó kérdésre *dr. Rácz Lajos* válaszolt. Tájékoztatásában különbséget tett a polgári és katonai szolgálatok között, illetve nemzetközi kitekintést nyújtott a felvételi eljárások sokszínűségére vonatkozóan. Elmondta, hogy a ZMNE nemzetbiztonsági képzésére a hivatásos állományt iskolázzák be, de a polgári képzési szakok egy részén is oktatnak nemzetbiztonsági ismereteket. A felvételi követelményekről *dr. Kobilka István* is beszélt, aki elmondta, hogy a jelentkezéseket követően több szűrőn esnek át a jelöltek. A képzési lehetőségek tekintetében a Pécsi Tudományegyetem Védelmi Kutatási Központjának kurzusait emelte ki.

Arra a problémafelvetésre, hogy vajon a rendszerváltás óta meghatározó civil-kontroll csökkentheti-e a nemzetbiztonsági munka hatékonyságát, *dr. Boldizsár Gábor* úgy reagált a kérdés felvetésére, hogy bár bizonyára sok szempontból könnyebbéget jelentene a szabályozások hiánya, ezek nem egyeztethetőek össze a

jogállamiság alapelveivel, amelyek értékrendünket is tükrözik. *Dr. Hajas Gábor* a demokrácia és hatékonyság szembeállítására helyett a törvény által biztosított különleges és kivételes intézkedések adta lehetőségre hivatkozott, ami a törvények betartása mellett bizonyos fokú rugalmasságot tesz lehetővé a hatékonyság megőrzése érdekében. *Dr. Balla Ferenc* a problémát az intézményi tagoltságban, a hatáskörök letisztultságának mértékében és párhuzamosságokban látta, de a jogszabály adta törvényi garanciákat megfelelőnek tartotta. A jogalkotó szigorúságát *dr. Rácz Lajos* a történelmi okokra vezette vissza, míg a vonatkozó magyar jogszabályokat kiválónak értékelte. *Dr. Markó György* részben jogosnak tartotta a hatékonyság korlátozására vonatkozó problémafelvetést. Véleménye szerint, amíg a levéltárakban kutathatóak egy volt állambiztonsági szolgálat személyi iratanyagai, addig nehéz bárkitől azt várni a jövőben, hogy bizalommal működjön együtt a titkosszolgálatokkal. Ez a megállapítás teljesen független a nemzetbiztonsági szolgálatok demokratikus voltától, vagy a garanciális jellegű törvényi háttértől. Ide kapcsolódik a történész szakma felelőssége is a kutatási eredményeik nyilvánosságra hozatalának módja tekintetében. *Urbán Attila* rávilágított arra, hogy ezek a kérdések a rendszerváltást megelőzően is aktuálisak voltak. Az állambiztonsági szolgálatok is bizonyos korlátokat szabtak saját maguk számára. Különös szerepe volt a pártnak és a párttagoknak, akik magasabb szintű engedélyeztetési eljárás alá estek az operatív munka tekintetében. Bár a történelmi dilemmák hasonlóak, de hatékonysági szempontból sem szerencsés két eltérő szisztémát hasonlítani egymáshoz. *Dr. Boda József* dandártábornok részben egyetértett a civilkontrollból fakadó korlátozások kockázataival, de jelezte, hogy bizonyos védelmi garanciák a szolgálatok esetében is léteznek. *Dr. Okváth Imre* elmondta, hogy mivel nyugaton nem jellemző ekkora nyitottság, ezért az ottani történészek gyakran magyar kollégáiktól kértek segítséget hidegháborús, titkosszolgálati kutatásaikhoz.

Egy másik kérdés – kiindulva a titkosszolgálati szervek 2+2+1 felépítéséből – arra irányult, hogy vajon a jelenlévő szakemberek milyen felépítést tartanak szerencsésnek. *Urbán Attila* válaszában utalt a mindenkor kormányzó párt és ellenzék szerepére a rendszerváltást követő nemzetbiztonsági rendszer létrejöttében. Az azt követő időszakban több vélemény fogalmazódott meg, gyakran racionalizálási, költség-hatékonysági szempontok mentén haladva. Az, hogy ki milyen rendszert tart szerencsésnek az térben és időben eltérő válaszokat eredményezhet, ami minden esetben át van szöve részben szakmai, részben érzelmi szálakkal. 2010 azért választóvonal, mert megvan a kormányzó pártszövetség kezében az a hatalom, ami a 2/3-os törvények megváltoztatásához szükséges. A titkosszolgálatok átalakítását sok szempontból meg lehet indokolni, de ez mindig arra hasonlít, mint amikor egy repülőgépet a levegőben kell szerelni. Véleménye szerint igazi válasz nincs is a kérdésre, csak szempontokat lehet felsorolni bizonyos megoldások ellen, vagy mellett. *Dr. Hajas Gábor* hangsúlyozta, hogy 2001 és 2010 között a kérdés folyamatosan napirenden volt. Az 1995-ben kialakított titkosszolgálati rendszer kialakításának garanciális okai voltak. Ezt követően vizsgálták felül az ötszolgálatos modellt, de azt akkor a kormányzat megfelelőnek tartotta. Az egyszerűsítésre vonatkozó kormányzati elképzelések két kormányhatározatban is megjelentek a 2000. évet követően, de most rendelkezésre áll szükséges kormánypárti többség az országgyűlésben. Őva intett attól, hogy hazánkat más országokhoz hasonlítsuk. Ennél fontosabb, hogy történelmi

hagyományaink ismeretében a Magyarországgal szembeni kihívások határozzák meg a feladatrendszerét és ennek kell leképeződnie a szervezeti struktúrában is. *Dr. Kovács Zoltán* utalt az előadásában is említett nemzetközi példákra és a fúziós központokra, mint lehetséges választásra. Mindezekről függetlenül, a jelenlegi magyar nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonysága szerinte nem lehet kérdéses. *Dr. Balla Ferenc* a magyar modell előnyeit emelte ki. Véleménye szerint nem szükséges külföldi mintát másolni. Az átalakítások hátrányait ő is a „levegőben szerelt repülőgép” hasonlattal jellemezte. Ezt a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az 1995-ös kiválásával szemléltette, amelynek hosszú időre volt szüksége ahhoz, hogy önálló szervezetként, letisztult hatáskörrel, megfelelően tudjon funkcionálni. Ugyanez a megállapítás igaz lehet bármilyen átalakítás esetében.

Zárszó és összegzés

A konferencián elhangzottakat *Dr. Boldizsár Gábor ezredes* foglalta össze. Zárszavában kiemelte, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok léte az állam, a nemzet létevel függ össze, az ebből következő feladatok pedig állandóak. Hogy a nemzet miként védi meg érdekeit, hogyan biztosítja alkotmányos törekvései érvényesülését, az koronként és elérendő célonként változott. Ami biztos, hogy a titkosszolgálatokra mindig szükség lesz. Napjainkban az új kihívások és a változó biztonságpolitikai környezet diktálja, hogy egyre fontosabb szerepet töltenek be a nemzetbiztonsági szolgálatok. Tevékenységüket akkor fejtik ki legeredményesebben, amikor az állampolgárok biztonságban élhetik mindennapi életüket anélkül, hogy mindezeket a fenyegetéseket érezniük kellene.

Nagy László

Egy konferencia margójára

Debreceni konferencia Hajdú-Bihar megye biztonsági, közbiztonsági helyzetéről, a megye lakosságát különösen veszélyeztető jelenségekről, illetve ezek megelőzése Hajdú-Bihar megye sének lehetőségeiről.

Tulajdonképpen kicsit megtévesztő a cím, mert az alábbiakban részletes tájékoztatás következik egy biztonságpolitikai témájú konferenciáról, amelyet a Magyar Hadtudományi Társaság Debreceni tagozata szervezett 2011. november 16-án. Természetesen Debrecenben, és a napirenden Hajdú-Bihar megye biztonsági, közbiztonsági helyzetéről, a megye lakosságát különösen veszélyeztető jelenségekről, illetve ezek megelőzésének lehetőségeiről szóló előadások szerepeltek. A szervezők meghívták a konferenciára az MHTT elnökét is, és felkérték, hogy tartson egy általánosabb tájékoztatót a biztonság elméleti kérdéseiről, összetevőiről, a hadtudomány és a biztonság, illetve a biztonságpolitika összefüggéseiről, Magyarország biztonsági és ezen belül katonai-biztonsági helyzetéről. Az általános bevezető előadás jó háttérrel biztosított a konkrét témák, a megyére vonatkozó elemzések kibontásához.

* * *

A bevezető után elsőként *Nagy Imre* nyugállományú ezredes, a Hajdú-Bihar megyei Védelmi Bizottság titkára tájékoztatta a konferencia résztvevőit a védelmi igazgatás elméleti és gyakorlati kérdéseiről. Az előadó a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiáját idézve említést tett a globális, a regionális és a belső fenyegetésekről, kockázati tényezőkről. A globális veszélyforrások között megemlítette a (nemzetközi) terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek elterjedését, a „működésképtelen” államok, illetve az instabil régiók által megtestesített kockázatokat, a (tömeges) illegális migrációt, a gazdasági (világ) válságokat, az információs társadalom kihívásait, az átfogó természeti, civilizációs illetve egészségügyi kockázatokat. A hazánkat is fenyegető regionális veszélytényezők között felsorolta a Balkán térségét, illetve tágabb értelemben a Mediterrán-térséget, a Közel-Keletet és a Független Államok Közösségét. A belső veszélytényezők közé sorolta a szervezett bűnözést, a feketegazdaságot, a korrupciót, a kábítószeres használatának terjedését, a szélsőséges vallási és politikai mozgalmakat. Az előadó részletesebben foglalkozott a természeti eredetű

veszélyekkel, a katasztrófákkal. Megemlítette a kockázati tényezők alaptípusait: a geológiai katasztrófákat (például földrengések), a hidrológiai eredetű jelenségeket (például árvizek), az időjárásra visszavezethető katasztrófákat (például hó- és jégkárak), továbbá a biológiai eredetű veszélyeket (például járványok). Hasonló módon csoportosította a „civilizációs” katasztrófákat is: ipari és technikai katasztrófák (például tüzek), szállítási és közlekedési katasztrófák (légi, vasúti vagy közúti), nukleáris balesetek, a társadalmi rendszerek működésében bekövetkező anomáliák (sztrájkok, taxisblokádnak), terrorcselekmények és végül a háborúk.

Fentieknek megfelelően az előadó a biztonság komplex értelmezése mellett tört lándzsát, táblázatos formában bemutatva a biztonság (és a biztonságot fenyegető veszélyek) megannyi összetevőjét a közúti és közlekedési biztonságtól a demográfiai kockázatokig. Egyetértett az MHTT elnöke által idézett 1982-es ENSZ-jelentés lényegével, amely a biztonság öt lényegi pillérét nevezte meg: a gazdasági, politikai, katonai, társadalmi és környezeti tényezőket. Egyetértett azzal a megállapítással is, hogy napjainkban az információs biztonság már-már a hatodik pillér rangjára emelkedett, jelentősége pedig tovább nő az információs társadalom térnyerésével.

Áttérve a honvédelem fogalmának taglalására, az előadó megemlítette, hogy a honvédelemnek értelemszerűen vannak civil és katonai elemei. Az előbbiek közé tartoznak például a védelmi felkészítés és a polgári veszélyhelyzeti tervezés, az utóbbiak közé pedig a fegyveres biztonsági rendszer (a honvédség és a rendvédelmi szervek). Említést tett a különleges jogrendről és a minősített időszakok kategóriáiról, hozzátéve, hogy a 2012. január elsején életbe lépő Alaptörvény a korábbi Alkotmányhoz hasonlóan definiálja az említett kategóriákat.¹ Ezeket a fogalmakat értelmezte a védelmi igazgatás helyi (ti. megyei) szintjére is. Külön kitért a honvédelmi igazgatás feladatrendszerére, megemlítve ezen feladatok között a honvédelmi, polgári védelmi, védelemgazdasági, lakosság-ellátási teendők tervezését, szervezését és végrehajtásuk koordinálását.

A honvédelem irányításának vannak központi szervei (Országgyűlés, kormány, Honvédelmi Minisztérium) és területi, illetve helyi szervei (a legfontosabbak a megyei védelmi bizottságok). Az előadó kitért arra a tervezett változtatásra, hogy a megyei védelmi bizottságok élén a polgármesterek helyett a jövőben kormány megbízottak fognak tevékenykedni. A fővárossal együtt húsz megyei (jogú) védelmi bizottság mellett 196 helyi védelmi bizottság működik, továbbá több mint 3000 települési önkormányzat. Fölöttük a HM, illetve a BM látja el a felügyeleti funkciókat, továbbá a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium gyakorol általános ellenőrzést.

A továbbiakban Nagy Imre – saját tapasztalatait is felhasználva – részletesen beszámolt a megyei védelmi bizottságok összetételéről, szervezetéről, munka-apparátusáról (ezen belül a titkárságról), feladatairól és működéséről.

* * *

1 Például a minősített időszakok a következők: veszélyhelyzet, szükségállapot, váratlan támadás, megelőző védelmi helyzet, rendkívüli állapot.

Aranyi István rendőr ezredes, a Hajdú-Bihar megyei rendőrfőkapitány-helyettes (rendészeti igazgató) a megye közbiztonsági helyzetéről adott figyelemre méltó tájékoztatást. Előadását azzal kezdte, hogy körülírta, tulajdonképpen meghatározta a közbiztonság és a közrend fogalmát, körvonalazta ezzel összefüggésben a rendőrség alapvető feladatait. A továbbiakban tájékoztatást adott Hajdú-Bihar megye rendőrkapitányságairól és a határrendészeti szolgálat diszlokációjáról, mivel a megye keleti határa egyben államhatár is.

A megyei rendőrség összlétszáma megközelíti a 2000 főt. Az utóbbi évekre inkább a csökkenés volt jellemző, de örvendetes módon éppen 2010-ben ez a trend megfordult.

Ami a megye bűnügyi statisztikáját illeti, az összes regisztrált bűncselekmény 2006-ban és 2007-ben húszezer körül alakult, 2008-tól kezdve – amikor a határőrség beolvadt a rendőrség állományába, és a határőrizeti statisztika is a rendőrség mutatóit „rontotta” – ez a szám mintegy tízezerrel megnőtt. Az előadó részletesen ismertette az egyes bűncselekmény-kategóriák (hivatalos nevén a bűnügyi szakterület) statisztikai mutatóit is. Külön is kitért a kábítószeres bűnözésre, amely sajnos emelkedő számadatokkal jellemezhető.

Kiemelten szerepelt az előadásban a kistelepülések közbiztonsága, a lakosság biztonságérzetének javítását szolgáló intézkedési terv, a körzeti megbízotti szolgálat eredményesebbé tétele, a kapcsolatok erősítése a lakossággal.

Külön tárgykört képezett a közlekedésbiztonság kérdése. *Aranyi* ezredes elmondta, hogy az évtized elején a személyi sérüléssel járó balesetek száma a megyében meghaladta az évi ezret, és 2005-ig növekvő tendenciát mutatott. Az évtized második felében – a növekvő forgalom és a gépjárművek számának emelkedése ellenére – a tendencia csökkenő jellegűre váltott, és az említett balesetek száma 2010-ben ezer alá süllyedt. Csökkent a halálos kimenetelű közúti balesetek száma is. A baleseteket mintegy 60%-ban személygépkocsik, 16%-ban pedig kerékpárosok okozták.

Ugyancsak külön témaként foglalkozott az előadó a határrendészeti és határőrizeti feladatokkal. A személyforgalom Hajdú-Bihar megye három határátkelőjén 2010-ben elérte a négy és félmillió főt, a járműforgalom pedig megközelítette a kétmilliót. Az észlelt jogellenes cselekmények száma az utóbbi három évben általában évi tízezer fölött alakult. Az illegális migrációhoz köthető jogellenes cselekmények száma drasztikusan visszaesett 2007. január elsejétől, amikor Románia csatlakozott az Európai Unióhoz. Továbbra is gondot okoz azonban az embercsempészés.

* * *

A megyei Katasztrófa-védelmi Igazgatóság részéről *Lázár Miklós* tűzoltó alezredes, igazgatóhelyettes tartott előadást a 2011. évi katasztrófavédelmi törvény és az ahhoz kapcsolódó törvénymódosítások alapján. Előljáróban megjegyezte, hogy a magyar nyelvben meghonosodott kifejezés tulajdonképpen pontatlan, helyesebb a katasztrófák elleni védelemről vagy katasztrófa-elhárításról beszélni. Az említett törvény kialakította a katasztrófák elleni védekezés és a védelmi igazgatás irányításának módosított rendszerét. A kormányzati koordináció hatékonyságának növelése, a döntések jobb előkészítése, a katasztrófa-elhárítással kapcsolatos tevékenység összehangolása és irányítása érdekében a kormány egy központi koordinációs szervezet

működtet, amelynek titkársága a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) hatáskörébe került. Ugyancsak az OKF működteti a Nemzeti Helyzetértékelő Központot, valamint egy védelmi infokommunikációs rendszert.

Természetes kapcsolat és együttműködés létezik a megyei védelmi bizottságok és a Katasztrófavédelmi Igazgatóságok között, amelyet tovább erősít a személyi átfedés. A megyei védelmi bizottság elnöke a kormány által kinevezett személy (kormány megbízott), alelnöke pedig az adott megye katasztrófavédelmi igazgatóságának vezetője, aki általában hivatásos tiszt. Megváltozott a helyi védelmi bizottságok irányítási rendszere is, amelyeknek alapesetben a polgármester az elnöke, de veszélyhelyzetben az irányítást átveszi a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság által kijelölt szakember. A gazdálkodó szervezetek kötelesek munkahelyi polgári védelmi szervezeteket létrehozni, és gondoskodni azok tagjainak szakszerű felkészítéséről.

A katasztrófák elleni védekezésben jelentős szerep hárul az önkéntes szervezetekre és egyesületekre, amelyek társadalmi-karitatív tevékenységet folytatnak. Ezen szervezetek speciális kiképzettséggel és felszereléssel rendelkeznek (például búvárok vagy barlangi mentők), amelyek aktivizálását, mozgósítását a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság rendelheti el a létező kétoldalú együttműködési megállapodások alapján. A katasztrófaveszély észlelésével, előrejelzésével kapcsolatban pedig minden illetékes szervnek vagy szervezetnek haladéktalan bejelentési kötelezettsége van.

Az említett törvénnyel kibővült a területi katasztrófavédelmi szervek (katasztrófavédelmi igazgatóságok) feladatköre is. Így például ellenőrzik a veszélyes anyagok közúti, vasúti, légi vagy vízi szállítását is (a központi szervekkel együtt, illetve azokkal párhuzamosan), irányítják az állami tűzoltóságokat és a katasztrófavédelmi kirendeltségeket, felügyelik az önkéntes tűzoltó egységeket. Ennek kapcsán adatszolgáltatásra kötelezettek a társszervek (rendőrkapitányságok, ÁNTSZ, mentőszolgálat stb.) felé. Hatáskörükbe tartozik különböző szankciók életbe léptetése (tevékenység korlátozása vagy megtiltása, bírság kiszabása stb.), továbbá a valószínű káresemények következményeinek minimalizálása érdekében az elhárítás feladattervének (elhárítási terv) kidolgozása, a tevékenység feltételrendszerének biztosítása.

Különösen izgalmas a katasztrófavédelem helyzete és tevékenysége minősített időszakokban, elsősorban az úgynevezett veszélyhelyzeti szituációkban, amely a minősített időszakok közül gyakorlatilag az egyetlen polgári jellegű. Ilyen helyzetek állhatnak elő természeti katasztrófák (árvíz, belvíz, hó- és szélviharok stb.) vagy ipari szerencsétlenségek (tűzvész, robbanás, közlekedési tömegbaleset stb.) bekövetkezése esetén. Ilyenkor alapvető és azonnali feladattá válik az életmentés, a sebesültek ellátása, a létfontosságú szolgáltatások biztosítása, a kritikus infrastruktúrák védelme, a vagyonmentés – egyáltalán a katasztrófa negatív következményeinek minimalizálása. Veszélyhelyzetben olyan rendkívüli intézkedések joga és kötelessége hárul a katasztrófavédelmi szervekre, mint a hivatalos szervek és a lakosság rendszeres és időben történő tájékoztatása, az állampolgári jogok – Alaptörvényben meghatározott keretek közötti – korlátozása (kijárási tilalom bevezetése, forgalomkorlátozás elrendelése, gyülekezési jog korlátozása, kitelepítés elrendelése stb.). Ezek

a korlátozások időlegesek, de csak a konkrét veszélyhelyzeti körülmények alapján dönthető el, hogy meddig maradnak érvényben.

Érdekes színfoltja volt az előadásnak, amikor Lázár Miklós a polgári védelem beillesztéséről beszélt a katasztrófavédelem rendszerébe, pontosabban az új katasztrófavédelmi törvénybe. Szólt a polgári védelmi szolgálat elrendeléséről, a vonatkozó kiképzésről és a gyakorlatokról, az önkéntesség és a kötelező szolgálat összefüggéseiről, a függelmi viszonyokról a polgári védelem szerveinél, az adatszolgáltatási illetve adatkezelési szabályok módosulásáról. Végül pedig arról tett említést, hogy a polgári védelmi kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi szervezetek működéséhez szükséges technikai eszközök beszerzésének költségkeretét, a felkészüléssel, a munkáltatónál felmerülő költségek megtérítésével, a lakosság riasztását szolgáló berendezések telepítésével és karbantartásával járó kiadások fedezetét a költségvetésről szóló törvény a katasztrófák elleni védekezésért felelős minisztérium fejezetében biztosítja.

* * *

A következő előadó *dr. Mező Gábor* pénzügyőr ezredes volt, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) Észak-Alföldi Regionális Főigazgatóságának vezetője, aki bevezetőként a vonatkozó törvény (ti. a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi törvény) legfontosabb rendelkezéseit ismertette. Köztudott, hogy a törvény értelmében a korábban létezett két szerv, a Vám- és Pénzügyőrség, illetve az APEH 2011. január elsejétől összeolvadt. A jogalkotó ezzel az intézkedéssel a központi költségvetés bevételi irányzatainak eredményesebb teljesítését célozta meg. Az előadó az adóhatóság és a vámhatóság összevonásának előnyei között megemlítette a feladatok hatékonyabb, átláthatóbb és költségtakarékosabb végrehajtását, a könnyebb információáramlást és a pénzügyi bűncselekmények hatékonyabb felderítését.

Jogállását tekintve a NAV államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellátó kormányhivatal. Szervezetét tekintve a megyei igazgatóságokra épül, amelyeket középszintű szervek (regionális főigazgatóságok) fognak össze. Magyarország területét hét regionális főigazgatóságra osztották fel, és további három speciális hatáskörű középszintű szerv (ilyen például a Repülőtéri Főigazgatóság) működik. Ezen kívül léteznek természetesen a központi szervek, amelyek közül kiemelésre kívánkozik a Bűnügyi Főigazgatóság. A Főigazgatóság saját középszintű szervezetein, a regionális bűnügyi igazgatóságokon keresztül folytatja le a hatáskörébe tartozó bűnügyek esetében szükséges eljárásokat. Bűnügyi igazgatóságokból is hét működik Magyarország területén, a régiók beosztása illeszkedik a NAV struktúrájához, de a székhelyek esetenként eltérnek.

Kiemelten foglalkozott az előadó a NAV Észak-alföldi Regionális Vám- és Pénzügyőri Főigazgatósággal. Ez a középszintű szerv három (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok) megyei igazgatóságot foglal magába, és ennek megfelelően három határkirendeltség is működik az irányítása alatt.

Az előadás természetesen külön is kitért a Hajdú-Bihar Megyei Igazgatóság tevékenységére. Az igazgatóság létszáma mintegy 160 fő, ebből 140 fő hivatásos állományú, akik közül 100 fő lát el járőrözési feladatokat (közúti ellenőrzést, piaci és más közterületi ellenőrzést, közérdekű bejelentések kivizsgálását stb.). Ennek megfelelően például 2011 első 44 hetében (január elsejétől november 15-éig) az igazgatóság

állományába tartozó járőrök mintegy 22 ezer személygépjárművet és több mint 11 ezer tehergépjárművet ellenőriztek. A megállapított jogsértések száma meghaladta a háromezretet. A kiszabott közigazgatási bírságok összege meghaladta az 54 millió forintot.

Az ellenőrzések közül nagyon sokat a társhatóságokkal (például a fogyasztóvédelmi felügyelettel) együtt végeztek az igazgatóság képviselői, ez elsősorban vonatkozik a piacellenőrzésekre. Az igazgatóság rendvédelmi tevékenységével összefüggő statisztikai adatok azt mutatják, hogy kiemelkedően nagy értéket képviselnek a jogellenesen forgalmazott dohány- és alkoholtermékek, de viszonylag nagy volumenű az ásványolaj-termékek részesedése is (értelemszerűen a benzin illetve a gázolaj csempészése).

A 2010-es és a 2011-es év bűnügyi helyzetképének összehasonlítása azt mutatja (mindkét évre vonatkozóan az első 44 hét adatai szerepelnek), hogy a beérkezett feljelentések száma változatlanul kétezer körül alakul, az elrendelt nyomozások száma pedig 1800 körül. Nőtt viszont a folyamatban lévő ügyek mennyisége. A főbb bűncselekmények között kiemelkedő mennyiségű – az összes eset mintegy fele – a számviteli rend megsértése.

* * *

Az előadók sorát *Tóth Attila*, a megyei közgyűlés alelnöke zárta, aki egyidejűleg a Hajdú-Bihar megyei Polgárőr Szövetség elnöke és az Országos Polgárőr Szövetség alelnöke. *Tóth Attila* előadását a Polgárórság történetével kezdte. Elmondta, hogy az Országos Polgárőr Szövetség Magyarország egyik nagy létszámú (kb. 80 000 taggal rendelkező), az egyesülési jog alapján létrejött társadalmi szervezete. Célja az ország közrendje és közbiztonsága fenntartásának segítése, a határőrizetben, a környezet- és természetvédelemben, a veszélyhelyzetek megelőzésében és kezelésében, a társadalmi bűnmegelőzésben való lakossági részvétel, illetve az önkormányzatok és a lakosság közötti bizalom erősítése, továbbá a helyi közbiztonság közösségi védelme. Jogelődje, az Önvédelmi Szervezetek Országos Szövetsége (ÖSZOSZ) 1991-ben jött létre. Nevét megalakulásának évében Országos Polgárőr Szövetségre (OPSZ) változtatta. 223 egyesületet tömörített, mintegy 10 ezer taggal. Az egyesületek a közbiztonság és az akkori rendőrség kritikájaként alakultak meg. Az OPSZ élén akkor *dr. Kopácsi Sándor* nyugállományú rendőr vezérőrnagy állt, aki Budapest rendőrfőkapitánya volt 1956-ban. Vezetése alatt a polgárőrök megszerezték a szakmai alapokat. Azóta a mozgalom tovább erősödött. A szituációs bűnmegelőzés – vagyis a járőrözés – mellett kibővült a tevékenységi kör.

A civil bűnmegelőzők a rendőrség mellett a határőrség feladatainak ellátását is segítik. Részt vesznek a környezetvédelemben, a gyermek- és ifjúságvédelemben, a kábítószer-fogyasztás megelőzésében, a rendezvények, sportversenyek biztosításában, szervezik a Szomszédok Egymásért Mozgalom (SZEM) tevékenységet, segítenek a tanyasi embereknek a tanyaprogram keretében. Részt vesznek a közlekedés biztosításában, a helyes közlekedési magatartás oktatásában.

A polgárőrök folyamatosan képzéseken vesznek részt. Bizonyos felmérések szerint a lakosság 16%-a azt hiszi, hogy a polgárőrök fizetést kapnak munkájukért, de ez tévedés. Minden polgárőr – ideértve a megyei és az országos vezetőket is – térítés nélkül végzi önként vállalt tevékenységét.

Minden megyében megtalálható a megyei szövetség, amely érdekképviselői szerve a településeken működő polgárőrségeknek. A Hajdú-Bihar megyei Polgárőr Szövetség 1992-ben jött létre. Jelenleg a megye 84 egyesülete 4763 tagot számlál. A megye 82 települése közül már csak négy településen nem működik polgárőrség.

A közbiztonság és a bűnmegelőzés terén a polgárőrök törvényben meghatározott jogai és kötelezettségei közül néhány:

- A polgárőr tevékenysége során megkülönböztető mellényt köteles viselni, amely jól látható Polgárőrség felirattal van ellátva.
- Gázspray-t kizárólag nagykorú polgárőr tarthat magánál. A polgárőr kizárólag jogos védelmi helyzetben használhat gázspray-t, amelynek típusa megegyezik a rendőrségnél rendszeresített típussal.
- A polgárőr tevékenysége során jogosult a szabálysértés, bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt a cselekmény abbahagyására felszólítani, a cselekmény folytatását megakadályozni, illetve a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt visszatartani. Köteles azonban az elfogott személyt haladéktalanul a – büntetőeljárásról szóló törvény szerint eljárni jogosult – nyomozó hatóságnak átadni, ha erre nincs módja, e szervet nyomban értesíteni.
- A polgárőr a közúti közlekedési baleset helyszínén a közlekedés zavartalanosságának biztosítása érdekében jogosult jelzőőri feladatok ellátására. A rendőri intézkedést igénylő baleset helyszínén a polgárőr a rendőrség megérkezéséig önállóan, azt követően a rendőrség felkérésére és utasításainak megfelelően folytathatja a jelzőőri tevékenységét.
- A polgárőr a rendőri intézkedést igénylő baleset helyszínére érkezését követően haladéktalanul értesíti a rendőrséget. Az értesítés kiterjed a baleset jellegére, a sérültek számára, valamint arra, hogy a polgárőr megítélése szerint milyen veszélyhelyzet állt elő.
- A polgárőr – az óvoda vagy az általános iskola fenntartójával kötött együttműködési megállapodás alapján – jogosult a gyermekek úttesten történő biztonságos átkelésének elősegítése érdekében az óvodák és általános iskolák közvetlen közelében jelzőőri feladatokat ellátni.
- A polgárőrség a rendőrséggel való együttműködés keretében részt vehet a körözött gépjárművek azonosításában. Az azonosított körözött gépjárművekre vonatkozó információkról a rendőrséget az azonosítást követően haladéktalanul tájékoztatja.

A polgárőrség tagjai a részükre biztosított eszközöket a rendeltetésüknek és céljuknak megfelelően a feladataik ellátásához használják. A polgárőrség a társadalom önvédelmi képességének javítására irányuló, államilag motivált szakmai és civil mozgalom. Tehát nem állami, hanem államilag motivált. Célkitűzései emberek, közösségek, szakmai műhelyek összefogása és egyes állampolgárok részvétele nélkül nem valósulhatnak meg.

Mélyen hiszünk abban – hangsúlyozta Tóth Attila –, hogy mérsékelhető a bűncselekményt előidéző okok hatása, maga a bűnelkövetővé válás. Csökkenthető a sértetté válás és redukálható azoknak az alkalmaknak a száma, amelyeknek oly nehéz ellenállni – különösen, ha az ember fiatal vagy bajban van. Célunk a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája megvalósításának elősegítése.

Az alkalom nagyon sokszor szüli a tolvajt, az alkalmat viszont a tolvaj keresi. Ezért fontos a rendőri kontroll, a polgárőri jelenlét. Nagyon fontos lenne, hogy a polgárőrök és a közterület-felügyelők közös feladatokat lássanak el a bűnmegelőzés területén. Jó lenne kiemelt polgárőrképzéseket folytatni területenként, amikor olyan jogosítványokat kaphatnának, amelyekkel a szabálysértéseket és szabálytalanságokat visszaszoríthatnák, segítve a rendőrség munkáját.

Fontos eleme a bűnalkalmak csökkentésének az utcai közvilágítás és a térfigyelő rendszer is. A térfigyelő kamerák jelenléte javítja az emberek komfortérzetét a biztonság területén. Ezt tovább fokozhatja a rendőrséggel együttműködő, jól felszerelt, rendszeresen járőröző, megfelelően képzett polgárőrség.

Ma már Magyarországon minden minisztérium státútumában szerepel az, hogy van bűnmegelőzési feladata. Partnerségeknek kell megvalósulniuk. A polgárőröknek együtt kell működniük az önkormányzattal, az iskolákkal, a kórházakkal, a szociális ellátó intézményekkel, a rendőrséggel, a család- és ifjúságvédelemmel, a közterület-felügyelőkkel, a mentősökkel, a taxisokkal, civil szervezetek és egyházak karitatív szervezeteivel és az egyházi közösségekkel. E a kapcsolatoknak folyamatosaknak és dinamikusaknak kell lenniük. A polgárőrség minden tagja ezen dolgozik nap, mint nap, hiszen az előttünk álló feladatokat – a közös cél elérése érdekében – közösen, közös fellépéssel tudjuk a leghatékonyabban megoldani.

* * *

Huli Gábor nyugállományú mérnök alezredes, az MHTT Debreceni Tagozatának elnöke zárszavában megállapította, hogy szerteágazó témakörökben volt módja a hallgatóságnak érdekfeszítő előadásokat meghallgatni. Minden előadás kapcsolódott azonban egyetlen nagy témakörhöz: a biztonsághoz. Éppen a témaválasztás sokszínűsége veti fel a gondolatot, hogy hasonló rendezvényeken a biztonság egy-egy aspektusát kellene mélyebben áttekinteni, alaposabban elemezni. És önkritikusan hozzátette: a mai feszített időrend nem tette lehetővé, hogy a hallgatóság hozzászólásokkal vagy kérdésekkel bekapcsolódjon a témakör elemzésébe. Ezen a jövőben jobb szervezéssel és tervezéssel, kevesebb előadást markolva kívánatos változtatni.

Végezetül érdemes néhány szót szólni a konferencián részt vevőkről is. Körülbelül ötven fő hallgatta figyelmesen az előadókat, köztük a megye rendőrkapitányságainak, illetve a megyei polgárőrségnek a képviselői, polgármesteri hivatalokból érkezett szakértők, katonák bajtársi egyesületektől, illetve a Bocskai dandártól, történelem szakos egyetemisták és tucatszámú középiskolás. A konferenciának Hajdú-Bihar megye önkormányzati hivatala adott otthont, a rendezvényt a megyeháza patinás Árpád-termében tartották. Minden elismerést megérdemel az MHTT Debreceni tagozata és annak vezetése a széleskörű érdeklődést kiváltó konferencia megszervezéséért, a színvonalas előadások összehozásáért.

Szenes Zoltán

Ötödik könyv

Gondolatok M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989 című könyvéről¹

A hadtörténész akadémikus legújabb könyve a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 80-as évekbeli történetét dolgozza fel. A szerző öt fejezetben, a korábbi könyveiben megszokott módszertannal és objektivitással ír a katonai felsőoktatási intézmény tíz esztendejéről. Az I. fejezetben a volt parancsnok és rektor a korszak kül- és biztonságpolitikai környezetét elemzi. A II. fejezet a vizsgált évtized néphadseregi viszonyait mutatja be. A III–V. fejezet időrendben foglalja össze az akadémia tevékenységét az évtized elején, közepén, illetve végén. A recenzens kiemeli, hogy napjaink katonai felsőoktatási történései különleges olvasatot adnak a könyvnek, hiszen az olvasó óhatatlanul azt keresi, hogy mindazon hajtóerők, módszerek és eljárások, amelyeket a 80-as években a ZMKA a Honvédelmi Minisztériumtól (HM) kapott, hogyan fognak megvalósulni egy civil tárca által irányított és felügyelt rendszerben. Kiemeli, hogy Szabó tábornok könyve éppen azt dokumentálja meggyőzően, hogy a ZMKA nyolcvanas évekbeli sikerei a haderő rendszerén belül elfoglalt helyéből származnak, mindent, amit elért, a honvédség részeként érte el. E kötéldés megváltozása komoly kihívást jelent az új, Nemzeti Közszolgálati Egyetem vezetésének, a HM/MH irányításának, és a nemzetközi katonai kapcsolatoknak.

Egy nagy horderejű vállalkozás² részeként jelent meg a hadtörténész akadémikus kutatásainak eredményéről beszámoló immáron ötödik könyv, amelyben a volt parancsnok és rektor a katonai felsőoktatás fellegvárának számító Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) történetét tárja az olvasó elé. Bizonyára a szerző sem gondolta e témakör feldolgozásának megkezdésekor, hogy egy olyan katonai felsőoktatási intézmény történetét dolgozza fel, amelynek szervezeti autonómiája 2011. december 31-én megszűnik, és a 200 évnél idősebb magyar katonai felsőoktatás egy új civil

1 Zrínyi Média Nonprofit Kft, Budapest, 2011. 274 oldal

2 A sorozat részeként az alábbi könyvek jelentek meg:

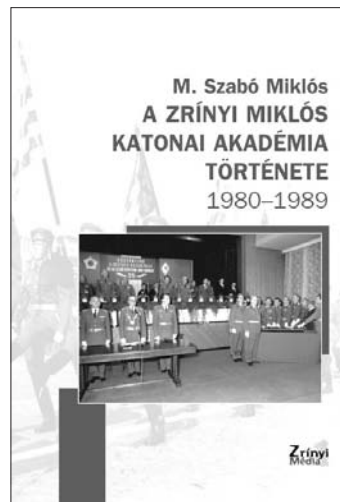
– A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 271 oldal.

– A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007, 251 oldal.

– A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008, 455 oldal.

– A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970–1979. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010, 279 oldal.

tanintézmény: a Nemzeti Közszerződési Egyetem keretében folytatódik tovább. Bár lehet, hogy a kutató Szabó Miklóst ez a tény kevésbé lepte meg. Hiszen az akadémiai oktatással foglalkozó könyveiből egyértelműen kiderül, hogy a magyar tisztképzés és katonai felsőoktatás mennyire politikafüggő volt az előző évtizedekben is. Ilyen paradigmátikus váltást láttunk 1949-ben, amikor megszűnt a nagy hagyományú vezérkari képzést folytató Honvéd Hadiakadémia, és a honvédtisztek képzése az új pártpolitikai elképzelések szerint indult meg. De ezekhez a változásokhoz sorolhatjuk a Honvéd Akadémia Zrínyi Miklós Katonai Akadémiává történő átszervezését 1955-ben, vagy a politikai rendszerváltozás utáni katonai felsőoktatási integrációt, amelynek részeként 1996-ban létrejött a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

* * *

Napjaink katonai felsőoktatási történései különleges olvasatot adnak a könyvnek, hiszen az olvasó óhatatlanul azt keresi, hogy mindazon hajtóerők, módszerek és eljárások, amelyeket a '80-as években a ZMKA a Honvédelmi Minisztériumtól (HM) kapott, hogyan fognak megvalósulni egy civil tárca által irányított és felügyelt rendszerben. Hogy milyen szisztémában történik az integrált hadtudományi kar új harci-technikai eszközökkel való ellátása? Mennyiben lesz automatizmus (mint az ismeretett korszakban), hogy a HM, illetve a Magyar Honvédség (MH) a civil egyetem katonai karát kéri fel új hadművelési koncepciók, rendszerek és megoldások tesztelésére vagy kidolgozására, mint ahogyan ezt a ZMKA esetében tette a '80-as években a (Varsói Szerződésben is unikálisnak számító) hadtest/dandár-struktúra kipróbálásában. Mennyire lesz aktív kapcsolat a rendelkezési állományba kerülő hivatásos állományú oktatók és a honvédségtől eltérő javadalmazásban részesülő polgári dolgozók között? Hogyan valósul meg a feldolgozott időszakban kitűnően működő külföldi katonai továbbképzési rendszer, amelyet az akkori szövetségi hozzátartozás is erősített. Milyen hatékonysággal fog működni a korábbi „egycsatornás” logisztikai ellátási rendszer megosztott felelősséggel és különböző helyekről érkező forrásokkal? És a könyv III–V. fejezeteinek olvasása kapcsán ezek a kérdések tovább sorjázhathatnának.

Már az egyetemi irányítás HM rendszerén belüli módosulása (ti. amikor a vezérkar főnöki alárendeltségből az akadémia/egyetem közvetlen miniszteri irányításúvá vált) is több káros folyamatot indított el, hiszen nőtt a távolság a Magyar Honvédség és a katonai tanintézet között, sok tekintetben szubjektívvá váltak a korábbi intézményes (szolgálati és szakmai alárendeltségi) kapcsolatok, nem sikerült megtalálni a katonai és civil képzés harmonikus fejlődését szolgáló arányát. Márpedig Szabó Miklós altábornagy új könyve is egyértelműen bizonyítja, hogy modern katonai felsőoktatást nem lehet a HM és az MH tevékeny részvétele nélkül végezni.

A '80-as évek közepére egyetemi rangot kiérdemelt, egyetemi doktorátusi fokozat adományozására feljogosított tanintézmény létrehozása csak az akadémia

irányító-felügyelő szervek és a tanintézetben dolgozó tanári és dolgozói állomány közös, együttes erőfeszítése nyomán jöhetett létre. Nem lehet tudni, hogy az új egyetem civil „bekötése” a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz (KIM) mennyire változtatja meg a katonai képzés fontosságát, hogy vajon elegendő lesz-e a katonai képzési érdekek érvényesítéséhez a Fenntartói Testületben (FT) biztosított HM-képviselő, vagy a vezérkari főnök „vétőjoga” a katonai és szakmai képzés programjait illetően.

Szabó tábornok könyve éppen azt dokumentálja meggyőzően, hogy a ZMKA nyolcvanas évekbeli sikerei a haderő rendszerén belül elfoglalt helyéből származnak, és mindent, amit elért, a honvédség részeként érte el. E kötődés megváltozása komoly kihívást jelent az új egyetemi/kari vezetésnek, a HM/MH irányításnak, a nemzetközi katonai kapcsolatoknak.

* * *

A könyv számomra nemcsak a közeljövő szempontjából volt érdekes olvasmány, hanem személyes érintettségem miatt is. Mivel 1982–1985 között az akadémián a Tudományos Minősítő Bizottság aspiránsaként tanultam (erről a szerző meg is emlékezik a 159. oldalon), majd 1991-ig az akadémia egyik tanszékén tanítottam (1987-től tanszékvezető egyetemi docensként a Hadtáp Tanszéket vezettem), lényegében cselekvő részese voltam annak a korszaknak, amit Szabó Miklós a könyvben leírt. Ebből fakadóan a könyv nemcsak egy fantasztikus és nosztalgikus „időutazást” jelentett számomra, hanem lehetőséget adott arra is, hogy az eseményeket, az emlékeket és véleményemet egybevessem/ütköztessenem a szakértő történész értékítéletével.

Bár személyes értékelésem lényegében megegyezik a könyv végső konklúziójával, miszerint az akadémia a vizsgált időszakban (különösen az évtized közepétől) komoly fejlődésen ment át, azonban hiányolom az akkori rendszer – lehetőségekhez viszonyított – kritikai elemzését. Véleményem szerint ugyanis több területen (például az angol nyelvképzés kiterjesztése, a civil felsőoktatási intézményekkel való kapcsolattartás, vagy a nemzetközi/szövetségi tudományos életben való részvétel) jelentősebb eredményeket lehetett volna elérni, ha nagyobb mozgásteret ad az akadémiának az akkori centralizált irányítás, a mozgásteret egyszerre bővítő és szűkítő szabályozás, ha gyorsabban változott volna az uralkodó konzervatív gondolkodásmód.

Emlékszem azokra a belső vitákra, amelyek az egyetemi létforma – katonai környezetben is alkalmazható – bizonyos formáinak (oktatói teljesítménymérés, kutatónapok bevezetése, külső oktatás stb.) bevezetésével kapcsolatban zajlottak, amelyeket még tanszékvezetői szinten sem sikerült elfogadtatni. Lehet, hogy a szerző ezeket a mozgásokat nem érzékelte, hiszen parancsnok-helyettesként más hatáskörrel és mozgástérrel rendelkezett, és az akadémia akkori ágazatai (karok) között ugyanúgy megvoltak a haderőnemi kulturális sajátosságok, mint a csapatok között. Tehát egy új, alulról jött kezdeményezésnek bizonyára más volt a sorsa a társadalomtudományi területen (a politikához való szorosabb kapcsolódás miatt), mint az erősen hierarchizált szárazföldi struktúrában.

Jó példa, hogy a civil tanintézetekre jellemző tudományos diákköri (TDK) mozgalmat, amelynek kezdeményezője (majd az első TDK-tanács elnöke) voltam, csak a

parancsnok, *Simon Sándor altábornagy* személyes támogatásával sikerült bevezetni és meghonosítani. Persze elképzelhető, hogy a modernizációt erősíteni kívánó vitáknak, történéseknek nincsen hiteles dokumentációja, és a korszerűsítési folyamatot segítő „mikroszintű” reformtörekvések az akkori szakirodalomból nem voltak rekonstruálhatók. Talán jobban lehetett volna ezeket a mozgásokat megjeleníteni, ha a szerző nemcsak a levéltári forrásokra, hanem az akkori időszak (Akadémiai Közlemények, Akadémiai Értesítő) kritikus szakirodalmára is támaszkodik.

* * *

Szabó Miklós az ZMKA történetéről szóló ötödik könyvében is a korábbi munkáiban már megismert kutatási módszertant alkalmazta. Különösen értékes, olvasmányos része a könyvnek a lábjegyzetekben fellelhető gazdag apparátus, amely egyfajta „kicsoda” segítséget nyújt az olvasónak. A krónikás ugyan nem osztotta meg az olvasóval, hogy kiket emelt ki a különböző névsorokból, dokumentumokból és eseményekből – vélelmezhető azonban, hogy azokat, akiket ismert.

Bár a recenzens még legalább két tucat híres embert (tábornokok, vezetők, kiemelkedő karriert bejártak) talált a könyvben a megjelölteken kívül, mégis rendkívül imponáló eredménynek tekinthető, hogy az oktatási intézmények kiválóan végzett hallgatóiból milyen sokan váltak tábornoki rangú parancsnokká, elismert szakterületi vezetővé, a szakmai és tudományos közélet aktív szereplőivé. Ez is mutatja, hogy színvonalas oktatás folyt a hazai és külföldi katonai akadémiákon, amely sikeresen járult hozzá a haderő humánpolitikájának megvalósításához.

Talán majd egyszer azt is elérjük, hogy az akadémia/egyetem is büszke lesz volt diákjaira, és eredményességét – mint ahogyan ezt keleten és nyugaton egyaránt teszik – sikeres diákjai népszerűsítésén keresztül is bemutatja.

* * *

A könyv I. fejezetében a szerző a korszak elismert kutatóinak (Fischer Ferenc, Judit Tony, Romsics Ignác történészek, vagy katonai vonatkozásban például Kőszegvári Tibor) munkáira hivatkozva felvázolta azt a kül- és biztonságpolitikai környezetet, amely közvetett formában hatással volt az akadémia működésére, oktatási tematikájára és programjaira, valamint külső, nemzetközi (szövetségi) kapcsolataira.

A II. fejezetben az akadémia tevékenységét bemutató néphadseregi viszonyokat mutatta be a nyolcvanas években. Ez a mini hadsereg-történet a könyv egyik legérdekesebb és legszórakoztatóbb része. Olyan, amelyben a figyelmes olvasó számos, nemcsak a katonai oktatáshoz kapcsolódó fontos eseményt, összefüggést, katonapolitikai rendszerleírást talál, hanem komolyan gazdagíthatja és rendszerezheti ismereteit az akkori pártirányítási rendszerről, a HM működéséről, illetve a Varsói Szerződés (VSZ) direkt szovjet irányításáról. A több mint 80 oldalas masszív elemzés a könyv legjobb fejezete, mert segítségével nemcsak a ZMKA működésének, centralizált vezetésének rendjét, szabályozását, pénzügyi-logisztikai támogatását sikerült a szerzőnek bemutatni, hanem olyan ismereteket is közvetít, amely az olvasót a régi és jelenlegi helyzet összehasonlítására, a történelmi ismétlődések, eltérések és különbségek felismerésére ösztönzi.

Az utóbbi két évtized alulfinanszírozottsága fényében üdítő élmény volt GDP 4%-os katonai költségvetéséről olvasni, vagy egy ötéves, katonai képesség-fejlesztési

terv beszerzési céljaival (39–40. oldal) megismerkedni. A mai tapasztalatok birtokában szinte hihetetlennek tűnik az akkori évek harci-technikai beszerzéseinek mennyisége (72 darab T-72 harckocsi, 176 darab BMP-1 páncélozott harcjármű, 12 darab SZU-22 felderítőgép, 20 darab MI-24 harci helikopter stb.), amiről ma a katonai vezetés hosszú távon sem reménykedhet.

Meggyőzően sikerült a szerzőnek ábrázolnia a '80-as évek közepén bekövetkezett fordulatot, amikor *Oláh István*, majd *Kárpáti Ferenc* minisztersége alatt megkezdődött a néphadsereg nemzeti jellegének erősítése (különösen bátor és perspektivikusan is jelentős döntés volt a hadtest/dandár szervezeti rendre való áttérés 1987-ben), a humán- és illetményrendszer felülvizsgálata, a katonai beszerzési költségvetés nemzetgazdasági céloknak való alárendelése. E folyamatok a VSZ 1987-es új, védelmi doktrínájának elfogadását követően, a gorbacsovi haderő-csökkentési kezdeményezések következtében felgyorsultak, és meghatározó hatást gyakoroltak a honvédelmi politikára, a néphadsereg reformjára és az akadémiai oktatás mindezeket lekövető tevékenységére.

* * *

A könyv III., IV. és V. fejezeteiben a ZMNE történész professzora az akadémia '80-as évekbeli történetét dolgozza fel. Az időbeli szakaszolás bizonyára nem volt könnyű, hiszen az oktatás „algoritmusa” minden évben ugyanaz volt: felkészülés a tanévre, a tanév megkezdése és az oktatási feladatok végrehajtása, évközi tanári hadijáték és tanári továbbképzések levezetése, tanév végi hallgatói zárógyakorlat végrehajtása és az államvizsgák lefolytatása.

Az oktatási monotonitást egy-egy kiemelkedő esemény szakította meg néha, mint például az akadémiaparancsnoki váltás 1982-ben (dr. Lantódi József vezérőrnagyot dr. Simon Sándor vezérőrnagy váltotta), az 1985-ös (egyben utolsó) katonai díszszemlén való sikeres helytállás, a HM felügyeleti szemle, vagy az akadémia történelmi évfordulóinak megünneplése. Különösen az 1985-ös év volt rendkívül gazdag eseményekben és szokatlan feladatokban, amely így a szerző szakaszolásában fontos szerepet játszik.

* * *

Az oktatási tematikák fejlődésében, különösen a hadműveleti és harcászati képzésben, jól nyomon követhetők azok a történelmi változások, amelyeket Szabó altábornagy az első fejezetekben jellemzett.

A '80-as évek elején előtérbe került a koalíciós hadviselés oktatása, amelynek eredményeképpen nagy figyelmet kapott az orosz katonai szaknyelv oktatása. 1986-tól kezdve az akadémia áttért az emelt szintű orosz nyelvi oktatásra, amely nemcsak a nyelvórákon, hanem a szakmai foglalkozásokon, gyakorlatokon is zajlott. 1987-től egy jelentős orosz nyelvi tananyag-kidolgozási program zajlott (magam is két orosz nyelvű hadtáp tankönyv társszerzője voltam), amely kiterjedését, szervezettségét, menedzselését és finanszírozását tekintve rendkívül sikeres volt. (Jó például szolgálhatna ma is egy hasonló angol nyelvű projekt többéves megvalósításához.)

Az évtized közepén előtérbe kerültek a NATO légi-földi műveleti koncepciójából (Air-Land Battle) fakadó oktatási és gyakorlati témakörök, mindenekelőtt az

ellenség nagypontosságú fegyverei, felderítő és csapásmérő eszközei elleni harc elméleti és gyakorlati kérdései, valamint a szovjet hadműveleti manővercsoport (HMCS) ismeretanyagának oktatásba történő bevitelére.

A VSZ új katonai doktrínáját követően az akadémia különös figyelmet fordított a védelmi hadműveletek, harctevékenységek hagyományos fegyverekkel való megvívásának elméletére és gyakorlatára. A tanintézet feladata volt továbbá a szövetségben akkor hungarikumnak számító hadsereg–hadtest–dandár szervezet tevékenységének és vezetésének modellezése, elméleti kipróbálása.

* * *

A ZMKA egyetemmé válási folyamatában meghatározó eseménynek tekinthetjük az 1985-ben létrejött akadémia öngazgató szervek (Akadémiai Tanács, Doktori Tanács) megalakulását, az új tudományos minősítési rendszer bevezetését (ld. 153. oldal), a polgári oktatói fokozatok (egyetemi tanár, docens, adjunktus, tanársegéd) 1987-es bevezetését. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy mindezen kezdeményezések – bár a megvalósítás az akadémia vezetésén és tanári karán múltott – központi intézkedésekre, HM utasításokra jöttek létre.

1985. október 15-én adták át először az első egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatokat, amely időponttól kezdve már csak idő kérdése volt, hogy mikor alakul át az akadémia (ma nemzetközileg is divatos) katonai egyetemmé.

Érdekes volt látni, hogy a biztonság- és védelempolitika (akkori terminussal katonapolitika) oktatására és kutatására 1982-ben jött először létre egy munkacsoport a Tudományos Tanács részeként.

* * *

Az utolsó fejezetek számos olyan korabeli kezdeményezést, programot, megoldást tartalmaznak, amely hagyományok továbbvitele mindenképpen hasznára válna az új egyetemnek is. Ilyen volt például a külföldi hallgatók képzése (lengyel, szovjet, vietnami, iraki, líbiai) a nyolcvanas években, ami a HM nemzetközi megállapodásai alapján történt, és amely hagyományt (kapcsolatot) a jövőben is meg kellene tartani. A jövőben sem pótolhatja semmi a HM/HVK gondoskodó magatartását a katonatanárok és a hallgatók külföldi (NATO/EU) képzése, gyakoroltatása (missziók, nemzetközi gyakorlatok) területén.

Irigyelhetjük az akkori évtized stabilitását is, amelyre oly nagyon szüksége van a megújuló katonai felsőoktatásnak legalább az elkövetkező egy évtizedben. Az új egyetemen/karon ki kell alakítani egy új szemléletet, működési rendet, munkarendet, amely a fő feladatot, az oktatást és a tudományos munkavégzést szolgálja.

* * *

Bár a könyv rendkívüli történelmi akkurátussággal készült, az akadémiai tevékenység kronológiai leírási módszere néhány kérdés vonatkozásában mégis hiányérzetet is kelt az olvasóban. Bár számos táblázat, eredeti dokumentum-másolat van a könyvben, nem található semmiféle organogram, akadémiai szervezeti-működési leírás, amelyet egy hadsereg részét képező katonai szervezetnél elvárna az érdeklődő. Több információt vártam a tudományos kutatási eredményekről és a nemzetközi kapcsolatokról is.

A tudományos és az oktatói munkában betöltött szerepe alapján hangsúlyosabb figyelmet érdemelt volna a tanszékvezetői kar tevékenységének ismertetése is.

A különböző részinformációkból egy ezerfős oktatói és kiszolgáló állománnyal (sorállományt is beleértve), három mai értelemben vett karral, hallgatói parancsnoksággal, a szükséges logisztikai szervezetekkel működő katonai akadémia képe rekonstruálható, amely évente 800–900 hallgató graduális, posztgraduális és tanfolyamrendszerű oktatását végezte el.

* * *

Összességében a könyv egy izgalmas akadémiai történelmi időszakot ír le, amely méltán nevezhető a ZMKA egyetemné történő átalakulása közvetlen előkészítő időszakának. M. Szabó Miklós korábbi munkáihoz hasonlóan objektív, dokumentált történetet tár az olvasók elé, személyes véleményéről legfeljebb egy-egy megjegyzése tanúskodik.

A könyv érdekes, olvasmányos, a történelmet és a katonai felsőoktatás iránt érdeklődőknek hasznos olvasmány. A könyvet különösen ajánlom elolvasásra az egyetem/kar jelenlegi vezetésének, hogy a történelmi tapasztalatok birtokában tudjanak hozzáfogni az új egyetem építése történelmi feladatának.

Azt pedig csak remélni lehet, hogy a jövőben lesz olyan történész, aki tovább folytatja a tudós akadémikus heroikus vállalkozását, és az újabb kori időszak feldolgozásával teljessé teszi az akadémia/egyetem majdnem 65 éves, most lezáruló történetét.

Harai Dénes

A sötét hatalma és a fény ereje

A könyv mutatja a szerző etikai gondolkodását és meditációját a múlt és jelen kérdésein. A szerző definiálja az etika fogalmát és kiemeli, hogy többféle etika létezik. A töredékek foglalkoznak a katonai etika témájával is.

„A kötet részben az etikával, részben a gyakorlati erkölccsel kapcsolatos, elgondolkodtató töredékeket tartalmaz. A szövegek, amelyek az elmúlt évek során, a szerző egyetemi oktatói munkálkodása során keletkeztek, különös, néhol kifejezetten meglepő eseteket és dilemmákat írnak le, problémákat, amelyekhez hasonlóakkal mi magunk is nap mint nap találkozhatunk. A kötet sok esetben ősrégi morális problémák újragondolására készítet bennünket, máskor pedig mai erkölcsi megfontolásaink elmélyítésében lehet segítségünkre.”

(Részlet a könyv fülszövegéből)

Az emberben benne van a sötét elv egész hatalma, ám egyzersmind a fény egész ereje is – jutott eszembe Schelling gondolata, amikor kezembe vettem Himmer Péter nem túl terjedelmes, ám annál tartalmasabb, s néhol komoly fejtörést okozó, teoretikus igényű kötetét.¹ A teoretikus, azaz elméleti, eszmei kifejezés ne zavarjon bennünket, mert igen pozitív vonatkozásai is vannak. Gondoljunk Heidegger álláspontjára, mely szerint a maximális teoretizáltság a legnagyobb lehetőség a szituációk feloldására, míg a minimális teoretizáltság az ellenkezője, a legnagyobb lehetőség a szituációk megtartására. Tapasztalatból is tudjuk, hogy számtalan ellentmondó, visszás szituáció van, amelyet szeretnénk feloldani, különösen az etikai szituációk között találunk ilyeneket.

* * *

1 Himmer Péter: Etikai jellegű töredékek. Underground kiadó, Budapest, 2011, 121. oldal

A kötet fülszövege szerint a töredékek a szerző oktatómunkája során, az elmúlt években keletkeztek. Jobbára nagyobb munkákból kimaradt, talán még az újragondolás szándékával félretett gondolatokról van szó.

Az etikai irodalomban ugyan nem egyedi eset a *töredékes forma*, de nem is túl gyakori. Számos ókori mű maradt fenn töredékes formában, de ezek eredetileg folyamatos szöveggel keletkeztek, csak az idők folyamán váltak töredékessé. Töredékes művekkel nem egyszer találkozunk a 17. századi európai eszmetörténetben is, amikor az újkori ébredés folyamatában hirtelen megszorodott gondolathalmaz kifejezésére egyes szerzők monumentális műveket terveztek, a nagy mű azonban sohasem készült el, nem akart összeállni, s erről épp csak az ahhoz készült, fennmaradt gondolat-töredékek, bekezdések tanúskodnak. Ilyen, töredékes remekmű, sokak szerint az etikai irodalom gyöngyszeme például: a 17. századi francia tudós, Blaise Pascal manapság is gyakran idézett *Gondolatok* című gyűjteménye.

Más esetekben a gondolatok kiforratlanságának, kiérleletlenségének bizonyosága a töredékes forma. Az ilyen forma ugyanakkor számos előnyt rejt magában, többek között a gondolatok szinte korlátlan tömörítésének lehetőségét, s ezzel együtt a tömörebb gondolatokban rejlő intenzívebb kifejezőmód lehetőségét. E művek olvasója egyenesen, a mű társszerzőjévé válik, hiszen az aforisztikus tömörségű gondolatok jelentése csak az olvasási/megértési folyamatban konkretizálódik. Másképpen szólva: a mű megírása az olvasóban fejeződik be.

Esetünkben az egysorosról néhány oldalasig terjedő töredékek között, a benne foglalt gondolatirányt tekintve két típust találunk: A szerző részint a klasszikus etikai irodalom egy-egy ismert, vagy kevésbé ismert, de fontos tézisének ütközteti a jelenkori valósággal, részint a mai valóság eseteinek helyét keresi az etikai irodalomban, miközben sort kerít a közelmúlt és a jelen legfeszítőbb etikai dilemmáinak vizsgálatára. Fontos ez, mert magyar társadalmi közeg igen sokrétű, a forradalmak, háborúk, egymást tagadó társadalmi formációk és jövőképek váltakozása által megosztott szellemi beállítódások vannak együtt, mikroelektronikus korunk fiatal generációinak modernizmusával. A fiatal katonák is a történelem következményeinek következményeivel szembesülnek.

* * *

Az elmélyültebb olvasás nyomán észrevesszük, hogy a tartalmilag látszólag nem kapcsolódó töredékek nagyon is markáns folyamatossággá szerveződnek, s eközben komoly tematikai centrumok is kijelölődnek a műben. Úgy is mondhatnánk: az egész gondolkodás az etika egyik fontos alapelve köré szerveződik, s ez az elv a *következetesség*.

Számos bekezdés gondolati összeépítésével, mintegy lépésről lépésre rajzolódik ki az olvasó előtt a következetesség két lehetséges alaptípusa. Az egyik, amely a morálnak, az emberi életvezetésnek s ezzel együtt az erkölcsi törvénynek csakis egyetlen típusát ismeri el, s amelyet az etikai irodalomban a königsbergi filozófus, Immanuel Kant képvisel. A másik pedig, ennek épp ellentéte: e szerint a fordulatos történelem fordulatos életvezetést követel, ez pedig a társadalmi változásokhoz, történelmi fordulatokhoz való új és új viszonyulást követeli meg korunk egyénétől. (Ezt a felfogást szokás a 20. század egyik ismert, magyar származású, baloldali gondolkodójának, Lukács Györgynek a nevéhez kapcsolni.) A morál változatlanságának, ezzel

együtt az erkölcsi törvény egyedül valóságának, avagy mindenkori változékonyságának problémája végigkíséri a tanulmányt.

* * *

A szerző mondandójának talán legmarkánsabb kérdése magának az etikának a definiálhatósága, az etika kategóriájának megragadása. Mi is az valójában, amit *etikaként* tisztelünk, s amire köznapi életünkben oly gyakran hivatkozunk? A szerző oldani szándékozik az etika fogalmával kapcsolatban elterjedt, kötött és merev gondolkodást, amikor arra figyelmeztet, hogy a gondolkodás történetében nem alakult ki egységes felfogás az etika mibenlétét illetően. Számos gondolkodó tett kísérletet a moralitás megragadására, ezek azonban inkább problémákat vetettek fel, mint megoldásokat eredményeztek.

Az ókori görögök közül Démokritosz vagy, Arisztotelész, a középkori keresztény gondolkodók közül Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás, vagy az újkori tudósok, Pascal és Kant etikái talán megválaszolták a korábbi, az őket megelőző századok kérdéseit. Ám azok új kérdésekhez vezettek. Olyan kérdésekhez, amelyek az adott korban, az adott gondolati keretek között megválaszolhatatlanoknak bizonyultak. Ezért mondja a szerző: *„... az etika nem létezik, csak etikák léteznek... amelyek problémákba torkollanak...”*.²

Az etika a szerző szerint inkább a kérdések, mint a válaszok világa. Az etika állásfoglalásai nem annyira megoldásnak, mint inkább támpontnak tekinthetők az emberi cselekvések világában.³ Az etika lényege a mindenkori 'x', mondja a szerző, hiszen az etika még a legszerencsésebb esetben is csak úgy funkcionál, mint az eltévedt hajós távcsövében halványan fölsejlő világítótorony.⁴ Az etika nem létezik teóriaként – mondja –, s hozzáteszi, *„... aki eljutott az etika dilemmájához, annak a cselekvésében benne lesz az, amit az etika egyáltalán mondani tud”*.⁵ „Az etika létformája a gondolkodás” – zárja gondolatmenetét a szerző, amelyhez egy korábbi recenzióban, hozzá fűztem, hogy az ember minél szellemibb, annál emberibb, mert az intellektualitás számára a másik másikként való észlelése az ő egész világának problémájában való elmerülést is jelenti. Ebben, a másik felé való kilépésben ismeri fel önmagát az ember. Ez az intellektuális tudat harca a másikért. Ez a dinamika segítheti a társadalmi viszonyok harmonizálását is. Így válhat a világ, kölcsönös viszonyok világává. E 'kölcsönösség' mechanizmusai nélkül nincs szolidaritás, demokrácia, nincs társadalom. A modern, fejlett társadalom polgárait résztvevő, produktív, szenzitív és válaszoló diszpozíciók jellemzik. A társadalomtudományi felkészítés egyik feladata: hatékonyan orientálni ezen jellemzők vállalását, választását.

A szerző véleményét annyiban figyelemre méltónak kell tartanunk, amennyiben modern, és gyorsan változó korunkban valóban képtelenség asztalra tenni egy rögzített, végleges és mindenki által elfogadott tételrendszert. Ma gyakoriak az

2 39. és 113. töredék

3 78., 105., 112. töredék

4 112. töredék

5 109., 113., és 114. töredék

egyéni, személyes ihletettséggű életutak, ma sikeresek lehetnek a korábban sohasem látott, s teoretikusan esetleg nem is igazolható életstratégiák. Mindez nem csupán nem zárja ki, hanem éppen feltételezi, hogy az eddigi etikai törekvéseket, magát az etikai gondolkodást megismerjük, hiszen ez közelebb vihet személyes célunkhoz, elősegítheti egyéni sikerünk elérését.

* * *

Komoly teret szentel a szerző az *etika alapfogalmainak* tárgyalására is. Az érték fogalmához számos alkalommal visszatér, s a már ismert mondanivalóhoz új tartalmi elemet kapcsol. Nem annyira az értékek konkrét mibenlétére koncentrálnak, hanem szándékozik elkészíteni korunk leltárát. Inkább az értékek tetten érhetőségével foglalkozik. Az értékek létminőségének problémáját azért feszegeti ugyancsak visszatérően, mert ez nagyrészt összefügg az értékek továbbadhatóságának kérdésével. Heidegger nyomán azt mondhatjuk, hogy a tudás az értékviszonyok függvénye is. Erkölcsi vonatkozásokat csak akkor említhetünk, ha az ember értékelő módon viszonyul jelentős választásaiban a világhoz.

* * *

Fontos feladatnak tekinti a szerző a *katonai hivatás etikai problémáinak* új szemléletű megközelítését. E téren régóta megoldatlan kérdések halmazával találjuk szembe magunkat. A kötetben több helyütt felvetődik a nürnbergi per problémája, a nürnbergi bíróság által elítélt huszonkét náci vezér esete, s a szerző ennek kapcsán figyelmeztet a katonai cselekvés egyik, máig megoldatlan ellentmondására. A bíróság előtt gyakran hangzott el a védekezés: „parancsra tettem”, amit azonban az ítélezők nemigen vettek figyelembe. Az ügyész nem alaptalanul kárhoztatta Hitler tábornokait és ezredeseit: *Önöknek – idézi a kötetünk szerzője az amerikai főügyész szavait – vissza kellett volna utasítaniuk Hitler szörnyű parancsait, meg kellett volna tagadniuk azok végrehajtását. A katona ugyanis – mondja Jackson főügyész – korántsem minden parancs teljesítésére tesz esküt, hanem csakis a törvényes parancsok teljesítésére.*

Himmer Péter pedig – talán a huszadik századi diktatúrák történelmi példái alapján – figyelmeztet arra, hogy a katonának cselekvései során, még ezzel együtt is érdemes ügyelnie az éppen adott társadalmi-történelmi kontextusra. A parancs visszautasítására ugyanis a katonának legtöbbször csupán joga van, módja azonban nincs. S az európai történelem furcsa fintora, épp azokban az esetekben nincs módja a visszautasításra, amikor erre leginkább szükség volna. A hitleri és a sztálini társadalmi gyakorlat és történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy *az ész zsákutcáiban sokáig lehet menetelni.*

* * *

A mű kiemelt kérdése a katonai cselekvés értékjellegének problémája is. A szerző hangsúlyozza, hogy a *katonai cselekvés értékjellege* csak a cselekvés társadalmi előjelének ismeretében dönthető el. Bármennyire is igaz, hogy értelmes dolog a minden társadalmi-történelmi vonatkozásától megfosztott, a társadalmi kontextusból kiemelt 'csakis katonai', avagy 'tisztán szakmai' cselekvésről beszélni, az értékelésnél, s kiváltképpen a morális értékelésnél mégsem hagyható figyelmen kívül, milyen társadalmi közegben, milyen célokért folyt, folyik a katonai cselekvés. A katonai élet-

pálya sikerességének kategóriája – az európai történelem fordulatos viszonyai között, – gyakran épp a cselekvés társadalmi előjelét tartalmazza a megítélés döntő komponenseként. Társadalmi tapasztalatunkból tudjuk, hogy az értékek lehetnek rejtkehelyek vagy maszkok is (erre leginkább olyan puha értékek alkalmasak, mint például a demokrácia, humanizmus, szabadság).

Az érték vállalás kérdése (is), azaz lehetnek szellemi reflexeim, értékítéleteim korábbi tapasztalataim, megélt helyzeteim nyelvi, kulturális, vallási hagyományok alapján, amelyek következtében stabilnak érzékelem azokat. (Az ilyen előre kialakított értékítéleteink azonban új helyzetekben nagyon ellentmondásosak lehetnek önmagunk számára is, ha később visszatekintünk rájuk.)

Az érték energiaforrás, a határozott cselekvés előfeltétele. A katonának határozott, a történelem, a hadtörténelem által is igazolt értékekre van szüksége, mert a katona a fegyveres akcióért felelős, amelyben már nincs idő morális és egyéb kérdéseken töprengeni, mert az eszközértékek (ti. a mozgékonyosság, a tűzgyorsaság, a váratlanság stb.) lépnek előtérbe.

A katonák már nincsenek etikai vesztegzár alatt, gondolkodhatnak azokon az eszmei, valamint értékkomponenseken, amelyeket a szerző, Himmer Péter kitűnő érzékkel felvetett a töredékekben. A demokrácia stabil erkölcsi elveket, normákat, viselkedéseket igényel.

A könyvet ezúton is ajánlom, a tisztelt olvasók figyelmébe.

A folyóirat elektronikus mellékletében megjelent tanulmányok – 2011

Dr. Szilágyi Zsuzsanna Ph.D. – dr. Németh András – dr. Csukonyi Csilla Ph.D.:

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÁLLOMÁNYÁNAK 2004–2007 ÉVI SZŰRŐVIZSGÁLATI EREDMÉNYEIRE ALAPOZOTT ÖSSZEHASONLÍTÓ LONGITUDINÁLIS VIZSGÁLATA

A jelen vizsgálat során elsőként elvégeztük a Magyar Honvédség (MH) személyi állománya 2004–2007 között felvett szűrővizsgálati adatainak összesítését, majd feltérképeztük a felmért állomány jellemző megbetegedéseit a tárgyidőszakban, végezetül következett a 2007 évi rizikófaktorok alakulásának és ezek prioritási sorának feltárása. Megtörtént az életkori csoportok morbiditási adatai és az életkori csoportokban szignifikánsan megjelenő prevalencia mutatók kiemelése is. Ezután – az egészségmagatartási és egészségkárosító jellemzők vonatkozásában, összefüggésben a morbiditási, és prevalencia mutatókkal – a helyőrségek közötti szignifikáns eltérések vizsgálata következett. Ennek során elemeztük az egészségmagatartási jellemzők, egészségkárosító rizikófaktorok és az állományban megjelenő megbetegedések összefüggéseit. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a tárgyidőszak szűrővizsgálati eredményeinek alakulását tekintve számos olyan, az MH állományára speciálisan jellemző kockázati faktort és ezek mintázatait azonosítottuk be, amelyek segítségével rizikó- és fókuszorientált egészség-megőrzési, egészségfejlesztési programot dolgoztunk ki. Ahhoz, hogy sikeres egészségfejlesztési programot alakíthassunk ki, ismernünk kell a megbetegedésekhez és az egészségkárosító magatartásokhoz köthető legfontosabb rizikótényezőket, valamint azokat a protektív faktorokat, amelyek szerepet játszhatnak a védelemben. Ezeket a kockázati, illetve protektív faktorokat elkülönülten, csoportokra bontva vizsgáltuk és elemeztük. Így megkülönböztettünk általános kockázati faktorokat, családi anamnézishoz köthető kockázati faktorokat és magatartási kockázati faktorokat, illetve protektív faktorokat. Eredményeink azonban azt mutatják, hogy számos, az állományban jelentős arányban jelenlévő megbetegedés (például a légzőrendszer megbetegedései, az emésztőrendszerben talált elváltozások és a kóros fogászati elváltozások) esetében közel azonos súllyal vannak jelen az általános és az egyéb egészségmagatartási kockázati faktorok (például munkaidő). Ez azt is jelenti, hogy talán egy általános kockázati faktor jelenléte nem vezetne az adott betegség kialakulásához, de két vagy három járulékos egészségmagatartási kockázati tényező hozzákapcsolódása, mintegy felerősítve az első általános kockázati faktor hatását, megbetegedéshez vezet. Általánosságban az is elmondható, hogy ezek a kockázati faktorok speciális mintázatban vannak jelen számos megbetegedés esetében, melyek nemcsak a megbetegedés velejárájaként értékelhetőek, hanem az adott megbetegedés kialakulásában is szerepet játszanak. Így igen szerteágazó és az élet szinte minden területét átfogó kockázati faktorlistát kaptunk (az alkoholfogyasztási szokásoktól a munkaidő és a főzési szokások kérdésén át a fizikai aktivitás, a sport szerepéig), mely megerősíti a többszintű és több szálon egy időben, párhuzamosan futó egészség-megőrzési és prevenciók prog-

ramok szükségességét. Emellett a jelen összefoglaló cikkel felhívhatjuk a figyelmet az állomány kifejezetten veszélyeztetett csoportjaira is, ahol célzott beavatkozás szükséges, mind a nemi különbségeket figyelembe véve, mind az alakulatok szintjét tekintve is.

KULCSSZAVAK: szűrővizsgálat, egészségmegőrzés, prevenció, egészségmutatók

Dr. Zsuzsanna Szilágyi Ph.D. – dr. András Németh – dr. Csilla Csukonyi Ph.D.:

COMPARATIVE LONGITUDINAL RESEARCH BASED ON RESULTS OF 2004-2007 SCREENING TESTS IN THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES

We firstly executed in the course of the present examination screening at Hungarian Defence Forces employees among 2004–2007 substance the summing up of data. Onto the screening period among 2004–2007 surveyed at employees of Hungarian Defence Forces we mapped their typical sicknesses. Then the 2007 yearly ones for the establishment of risk factors, and the exploration of their priority row followed. The age groups' morbidity data, and in the age groups significantly appearing prevalence lifting indicators occurred. The examination of the significant differences between the garrisons followed this in the concern of the health behaviour and health damaging features, the morbidity one, and prevalence in connection with indicators. We analysed the contexts of the health behaviour features, health damaging risk factors and the sicknesses appearing at the Hungarian Defence Forces. Summarily we can relate that the present is screening results (one between 2004–2007) establishment considering several ones are typical of Hungarian Defence Forces specially risk factor and therefore these we identified their pattern, which help of health preventive programs supporting in a more efficient forming and conducting. Therefore we are able to develop a successful health protection program to the sicknesses and the most important risk factors which can be bound to the health damaging behaviours, and they are the protective factors, which play an enormous role in the protection. These risk ones, as well the protective factors examined separately; we distinguished general risk factors, family risk factors which can be bound to anamnesis and behaviour risk factors so, concerned protective factors. Our results show however, that several, in a considerable proportion in the case of sickness on a sign, like the sicknesses of the respiratory system, the changes found in the digestive system and in the case of the pathological dental changes equally, the general risk factors are with identical weight on a sign near (8 factor models) and the other health behaviour risk factors (e.g. working hours). This means that the presence of a general risk factor would not lead to the development of the given illness possibly, but two or three additional health behaviour risk factor being connected, intensifying the effect of the first general risk factor, as leads to sickness. In generally it is can be related, that these risk factors are in a special pattern in the case of current issue sickness, which ones not only as the concomitant of the sickness are appreciable, but their role played in the given sickness taking shape. A risk factor list encircling all of all areas of life occurred (from the alcohol consumption habits the working hours and through the question of the cooking habits until the role of the physical activity, and sport), which confirms in a multilevel view the necessity of health preventive programs running paralleled. We also may call the attention for the positively endangered groups at Hungarian Defence Forces, as the necessity of intervention formed applying the results of the present comprehensive article, taking the gender differences into consideration, and considering the corps' level.

KEYWORDS: screening examination tests, health promotion, prevention, health-factors

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

MOHAY KÁROLY – AZ UTOLSÓ RECSKI FOGLYOK EGYIKE

A szerző a cikkében Mohay Károly, katonai akadémikus, utász hadnagy, hadifogoly, Recski Kényszermunka Tábor foglya, építőmérnök életével és munkásságával foglalkozik. Mohay Károlyt 1944. november 15-én avatták a Bolyai János Katonai Műszaki Akadémián, pár hónap múlva amerikai hadifogságba került. Szabadulása után koholt vádak alapján három évet töltött a Recski Kényszermunka Táborban. Élete része a magyar történelemnek, érdemes megismerni.

KULCSSZAVAK: Bolyai János Katonai Műszaki Akadémia, utász hadnagy, hadifogoly, Recski Kényszermunka Tábor, Műegyetem, építőmérnök

Dr. Klára Kecskeméthy:

MOHAY KÁROLY – THE LAST PRISONER OF RECSK FORCED LABOUR CAMP

The author of the article deals with Károly Mohay's life and activity, military cadet, a second lieutenant engineer, prisoner of Recsk Forced Labour Camp, and civil engineer. Károly Mohay graduated from Bolyai János Military Engineering Academy and took his military oath on November 15th 1944, few month later he became prisoner of war in an American Camp. After his release he was sentenced to three year in Recsk Forced Labour Camp due to false accusation. His life is part of the Hungarian history, it is worth knowing it.

KEYWORDS: Bolyai János Military Engineering Academy, second lieutenant engineer, prisoner of war, Recsk Forced Labour Camp, Technical University, civil engineer

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

A SOPRONI KATONAI FŐREÁLTÓL A BOLYAI JÁNOS KATONAI MŰSZAKI AKADÉMIÁN ÁT A DANUBIA SZABADALMI IRODÁIG

A két világháború között a tiszti intézményeknek, közöttük a Bolyai János Katonai Műszaki Akadémiának is meghatározó szerepe volt a tiszti felkészítésben és a szemléletformálásban. A szerző a cikkében Palágyi Tivadar, katonai akadémikus, utász hadnagy, vegyészmérnök, kutató, szabadalmi ügyvivő életével és munkásságával foglalkozik.

KULCSSZAVAK: Bolyai János Katonai Műszaki Akadémia, utász hadnagy, Műegyetem, Haditechnikai Intézet, Magyar Szabadalmi Hivatal, Danubia Szabadalmi Iroda, szabadalmi jog

Dr. Klára Kecskeméthy:

FROM SOPRON MILITARY SECONDARY SCHOOL THROUGH BOLYAI JÁNOS MILITARY ENGINEERING ACADEMY TO DANUBIA PATENT OFFICE

Between the First and Second World War military educational institutions, among others the Bolyai János Military Engineering Academy provided solid foundation to value-based education and training and to the formation of cadets' mentality. The author of the article deals with the life and activities of Tivadar Palágyi, military cadet, a second lieutenant engineer, chemical engineer, scientific worker, researcher and patent attorney.

KEYWORDS: Bolyai János Military Engineering Academy, second lieutenant engineer, Technical University, Institute of Military Technology, Hungarian Patent Office, Danubia Patent Office, patent law

Dr. Balló István:

A MAGYAR NÉPHADSEREG HELYZETE ÉS FŐBB SZERVEZETI VÁLTOZÁSAI 1956 NOVEMBERE ÉS 1961 DECEMBER KÖZÖTT

A szerző tanulmányában bemutatja a Magyar Néphadsereg újjászervezését, valamint fejlesztésének fő tendenciáit az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésétől 1961 decemberéig. A Magyar Néphadsereg átalakításának irányait és követelményeit döntő módon határozták meg a magyar katonai delegációk 1957 januárja és 1960 decembere között, Moszkvában megtartott konzultációi, amelyeket a szovjet katonai vezetőkkel folytattak. A szárazföldi csapatok fejlesztése mellett nagy hangsúlyt kapott a honi légvédelem és a repülőcsapatok modernizálása, továbbá a harckészültség magas szinten tartása. A néphadsereg történetének meghatározóan fontos eseménye volt, amikor 1961. augusztus 1-jén – 50 évvel ezelőtt – megalakult az 5. Hadsereg Parancsnoksága. A haderő teljes létszáma 1961 novemberére meghaladta a 92 500 főt. Ebben a periódusban teremtették meg a hadsereg legfontosabb szervezeti kereteit, a további fejlesztés alapjait, azonban a haditechnikai eszközök pótlása és korszerűsítése már a következő évek feladatait jelentették.

KULCSSZAVAK: Magyar Néphadsereg; a Magyar Néphadsereg újjászervezése; szervezeti változások; 5. Hadsereg Parancsnokság

Dr. István Balló:

THE SITUATION OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S ARMY AND THE MAIN STRUCTURAL CHANGES BETWEEN NOVEMBER 1956 AND DECEMBER 1961

In this article the author presents the reorganisation of the Hungarian People's Army and the main trends of the developments from the end of the 1956 revolution and freedomfight until the end of December 1961. The tendency and requirements of the further transformation of the Hungarian People's Army were determined by the consultations between the Hungarian military delegations and the Soviet military leadership in Moscow from January 1957 until November – December 1960. Beside the development of the land forces there was an insistence on the national anti-aircraft defence and the modernisation of the airwings and on a high level of the alertness. It was a determining event in the history of the Hungarian People's Army when on the 1 of August in 1961 – just 50 years ago – the Headquarters of the 5 th Army was established. The complete number of people of the Hungarian People' Army exceeded the 92 500 members. This period of time created the most important structures, the basis of the further developments, but the replacement and modernisation of the military armament were the tasks of the following years.

KEYWORDS: Hungarian People's Army; reorganisation of the Hungarian People's Army; structural changes; 5. Headquarter of the Army

Szalai Petra:

ENSZ, BÉKEFENNTARTÁS, MAGYAR MISSZIÓS SZEREPVÁLLALÁS

Az ENSZ, békefenntartás, magyar missziós szerepvállalás című, doktorandusz-hallgatóként írt tanulmány első részében a szerző áttekinti az ENSZ szervezetét, békefenntartó funkcióját, a békefenntartással kapcsolatos döntéshozatali rendszerét, valamint röviden a békefenntartó missziók történetét és tartalmát. A második rész a magyar missziós feladatokat elemzi egyrészt történeti áttekintés, másrészt egy konkrét küldetés, a grúziai szerepvállalás ismertetésével. A tanulmány a téma időszerűségének hangsúlyozásával és általában a missziós szerepvállalás körüli politikai és szakmai viták vázolásával fejeződik be.

KULCSSZAVAK: ENSZ, ENSZ-békefenntartás, magyar missziós szerepvállalás

Petra Szalai:

UN, UN PEACEKEEPING MISSIONS, HUNGARIAN PARTICIPATION IN UN PEACEKEEPING MISSIONS

The present work was written by a PhD student to partly describe UN structure, peacekeeping missions its decisions methods and a brief history of its missions. In the second part the author analyzes the Hungarian participation by giving a historical overview on one hand and on the other hand describes a specific mission, the Georgian participation. Finally she stresses that the subject is topical and dedcribes the general debate amongst professionals and politicians.

KEYWORDS: UN, UN peacekeeping missions, Hungarian participation in UN peacekeeping missions

Erdei Gábor:

A BŰNÖZÉSFÖLDRAJZ ÚTTÖRŐI

A cikk szerzője a bűnözésföldrajz helyével és szerepével foglalkozik a földrajztudományon belül, valamint történeti áttekintést nyújt a legfontosabb történeti bűnözésföldrajzi iskolákról. A bűnözésföldrajz nemcsak arra keresi a választ, hogy egy adott területen belül, vagy egy országra vetítve mekkora volt az elkövetések száma a bűncselekmények fajtáiként, hanem arra is, hogy mi mozgatja az elkövetéseket. A felderítéshez nagy segítséget nyújt a földrajzi profil megalkotása, hiszen az a bűnözésföldrajz egyik fontos, ha nem a legfontosabb eleme.

KULCSSZAVAK: bűnözésföldrajz, környezeti kriminológia, földrajzi profil, Rigel-elemzés

Gábor Erdei:

THE PIONEERS OF CRIMINAL GEOGRAPHY

The author of the article deals with the role and space of criminal geography within geographical science, and provides a historical overview of the most important schools of criminal geography. Criminal geography not only examines how big is the number of different types of committed crimes within a given area or in a given country, but also what is behind them. The creation of geographic profile provides huge help to crime detection, because it is one of the most important elements of criminal geography.

KEYWORDS: criminal geography, environmental criminology, geographical profile, Rigel analysis

Dr. Jobbágy Zoltán:

A MŰVELETI HATÁSOSSÁG, A HARCÉRTÉK ÖSSZETEVŐI, VALAMINT A HÁBORÚ SAJÁTOS TERMÉSZETE

A katonai hatásosság kérdése és annak mérése iránti igény központi szerepet játszik az angol-szász, elsősorban amerikai katonai gondolkodásban. A háború instrumentális megközelítése, eszközként való nyugati értelmezése eredményeként a nyugati ember a nemzetközi biztonsági kihívásokat és problémákat alapvetően mennyiségi szempontok mentén értelmezi, és technológiai alapon közelíti meg. Ez kifejeződik a számokhoz való vonzódásban, amelyet sok esetben valóságnak és nem a valóság vizsgálatához szükséges eszköznek lát. A számokat és a mértékeket kemény tényekként kezeli, és feldolgozásukat a menedzsment első és legfontosabb eszközeiként tartja számon. Közhelyként hangzik, hogy a háború és a hadműveletek lefolyása kevésbé vagy egyáltalán nem ellenőrizhető. Ez igaz a katonai hatásosság mérhetőségére, valamint a harcérték nehezen megfogható összetevőire is.

KULCSSZAVAK: katonai hatásosság és hatékonyság, oksági összefüggések, mérés, feedback

Dr. Zoltán Jobbágy:

MILITARY EFFECTIVENESS, COMPONENTS OF COMBAT POWER, AND THE SPECIFIC NATURE OF WAR

The issue of military effectiveness and the demand to make it measurable plays an important role in Anglo-Saxon, especially American military thinking. Approaching war as an instrument, understanding it as a tool has resulted that Westerners see international security challenges and problems in quantitative terms that can be solved by technology. This is manifested in the obsession with numbers, which is often seen as reality instead as a means to analyse reality. Numbers and metrics are seen as hard facts that serve as first tools of control and management. It is a commonplace that war and operations cannot be controlled. This is true for measuring military effectiveness and the difficult-to-grasp factors of combat power.

KEYWORDS: military effectiveness and efficiency, causal relationships, measurement, feedback

Kiss Álmos Péter:

AHOL A HADMÉRNÖK ÉS A POLGÁR TALÁLKOZNAK: a nem-kritikus infrastruktúra műszaki védelmének szabályai és előírásai

A kritikus infrastruktúra elemeinek védelme mellett nem lehet elhanyagolni azokat a létesítményeket sem, ahol a polgárok mindennapi tevékenységük során nagy számban gyűlnek össze. E védelem a központi szabályozó előírások (építési szabályzat, tűzvédelmi szabályzat, stb) szakszerű és összehangolt módosításával kezdődik. Az alapvető védelmi szempontok és előírások kidolgozása során a katonai műszaki szakemberek tanácsai és a fegyveres erőknél az erők és eszközök megóvása érdekében alkalmazott eljárások különösen hasznos útmutatóként szolgálhatnak.

KULCSSZAVAK: nem-kritikus infrastruktúra, kritikus infrastruktúra, terrorizmus, erők és eszközök megóvása

Álmos Péter Kiss:

WHERE COMBAT ENGINEERS AND CIVILIANS MEET:
rules and regulations for protection of non-critical infrastructure

Facilities where average citizens gather in large numbers in their normal everyday activities require as much protection as do the components of critical infrastructure. This protection must start with professional and coordinated modification of the applicable national-level regulations (building and fire-protection codes, etc). In establishing the principles of protection and creating the regulations, the advice of engineer officers and the force protection measures of the armed forces may serve as particularly useful guides.

Key words: non-critical infrastructure, critical infrastructure, terrorism, force protection

Kocsis Sándor:

AZ OHIOI NEMZETI GÁRDA REPÜLŐTEREINEK POLGÁRI
ÉS KATONAI KÖZÖS HASZNÁLATA

Az Ohioi Nemzeti Gárda öt repülőalakulata négy polgári repülőteret vesz igénybe. Ezt a közös használati egyezmény (Joint Use Agreement) szabályozza, amit a legmagasabb szövetségi szinten kötnek a helybeli repülőtér-tulajdonossal. A repülőtér használatért fizetendő összeg alapja a repülőtér közös használati berendezései működtetésének közvetlen költsége. A szövetségi kormány fizeti az éves légi forgalomból számított ráháruló százalékarányt. Így az Ohioi Nemzeti Gárda megtakarítja a repülőterek teljes működtetéséhez szükséges költségek nagy részét.

KULCSSZAVAK: Amerikai Nemzeti Gárda, haderőszervezés, légi nemzeti gárda, Ohio, repülőterek.

Sándor Kocsis:

THE JOINT CIVILIAN/MILITARY USE
OF THE OHIO NATIONAL GUARD'S AIRFIELDS

The five Ohio National Guard flying units operate from four civil airfields. This is governed by Joint Use Agreements signed at the highest federal level with the local „proprietors”. The federal government pays for the use of the airfield. The calculation is based on the percentage that the government use represents of the annual traffic, and this percentage is applied to the direct operational cost of the jointly used flying facilities. Thus the Ohio National Guard avoids a major portion of the expenses necessary to operate these airports, which results in significant monetary savings for it.

KEYWORDS: United States National Guard, Military organization, Air National Guard, Ohio, Airfields.

Dr. Medveczky Mihály:

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA A GAZDASÁGBIZTONSÁGRÓL

A Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) tudományos konferenciát rendezett a nemzetgazdaság védelmi felkészítésének és biztonságos működésének előkészítés alatt álló átfogó koncepciójáról. A konferencián a minisztériumok védelmi szervezeti egységei, illetve a védelmi igazgatás – a gazdaság védelmi felkészítésében érintett – szervei, valamint az NGM érdekelt társfőosztályai részéről voltak hallgatók, és elfogadták a meghívást a ZMNE Hadtáp, Pénzügyi és Védelemgazdasági Tanszék, az MTA Információtechnológiai Alapítvány, a Magyar Logisztikai Szolgáltató Központok Szövetsége és a Magyar Védelmiipari Szövetség képviselői. A vita-indító előadást dr. Király László CSc, az MHTT alelnöke tartotta Háború, gazdasági biztonság, védelmi tartalékolás címmel.

KULCSSZAVAK: gazdaságbiztonság, gazdaságfelkészítés, honvédelem, katasztrófa-elhárítás, válsághelyzet.

Dr. Mihály Medveczky:

ACADEMIC CONFERENCE ON ECONOMIC SECURITY

An academic conference was organized by the Ministry for National Economy (NGM) on the comprehensive concept of the defensive preparation and secure operation of the national economy, currently being under preparation. The representatives of the defence organisational units of the various ministries, of the organizations of defence administration responsible for the defensive preparation of the national economy, as well as of several other concerned departments of the NGM attended the conference. Invitation was also accepted by the representatives of the Department of Logistics, Finance and Defence Economy of the Zrínyi Miklós National Defence University (ZMNE), of the Information Technology Foundation of the Hungarian Academy of Sciences (MTA), of the Association of Hungarian Logistics Supply Centres and of the Defence Industry Association of Hungary. The keynote speech titled "War, economic security, defence reserves" was delivered by Dr. László Király, CSc, vice-president of the Hungarian Association of Military Science.

KEYWORDS: economic security, economic preparation, national defence, disaster management, crisis situation.

Sóter Andrea – Hornyák Beatrix – dr. Major Gyöngyi:

KARDIOVASZKULÁRIS BETEGSÉGEK PREVENCIÓJA, SZŰRÉS ÉS INTERVENCIÓ AZ ALAKULATOKNÁL

Az epidemiológiai korszakváltást követően előtérbe kerülő krónikus, nem fertőző betegségek vonatkozásában a hatékony prevenció a betegség komplex szemléletén alapul, melynek lényege az aktuális rizikóállapot mindenkor teljes körű és interdiszciplináris felmérése és csökkentése. Az MH állományának egészségi állapotára és egészségmagatartására vonatkozó kutatások, valamint az egészségügyi ellátórendszer (BNO szerinti) igénybevételi adatai egyértelműen azt mutatják, hogy az állomány körében a keringési rendszer betegségei fordulnak elő legnagyobb arányban. A kardiovaszkuláris betegségek hátterében meghúzódó alapvető kórfolyamat igen összetett (genetikus tényezők, környezeti tényezők, egészségtelen életmód), a betegség kialakulása azonban nagy pontossággal előre jelezhető a hatékony kockázatbecslési stratégia alkalmazásával. 2010 során a munkahelyi egészségfejlesztési és közösségi színterű prevenció programok során szív-érrendszeri kockázatbecslést végeztünk azoknál a kato-

náknál, akik a kardiovaszkuláris prevenciók blokkban a szűrővizsgálat elvégzését önként vállalták (kényelmi mintavétel). Az alkalmazott kockázatbecslő módszerek lehetővé teszik, hogy a vizsgálat résztvevői a helyszínen kézhez kapják a rizikóbecslésük eredményeit (abszolút kockázat [kártya]) egyénre szóló életmódi tanácsokkal, valamint a rizikótényezőiknek megfelelő egészséges életmóddal kapcsolatos szóróanyagokkal együtt.

KULCSSZAVAK: kardiovaszkuláris betegségek, szűrővizsgálat, kockázatbecslés, rizikótényezők

Andrea Sótér – Beatrix Hornyák – Dr. Gyöngyi Major:

PREVENTION OF CARDIOVASCULAR DISEASES, SCREENING AND INTERVENTION IN THE UNITS

Regarding chronic, non-epidemic diseases that are in the focus since the change of the epidemiologic era, efficient prevention is based on a complex view of the disease that is centred on the exhaustive and interdisciplinary calculation and reduction of actual risk status. Research on the health status and health behaviour of the personnel of HDF, and the usage statistics of the healthcare system (as per ICD) show equivocally that the most common diseases among the personnel are those of the circulatory system. The underlying disease process of cardiovascular diseases is very complex (genetic factors, environmental factors, unhealthy lifestyle), yet the development of such diseases can be predicted with great accuracy using an efficient risk estimation strategy. During 2010 as part of the workplace health development and community prevention programme we undertook cardiovascular risk estimation for those soldiers who volunteered for this in the cardiovascular block (sample of convenience). The risk estimation methods applied made it possible for the participants to receive the results of their risk estimations on the spot, together with individualised lifestyle advice and leaflets relating to healthy lifestyle appropriate to their risk factors.

KEYWORDS: cardiovascular diseases, screening procedure, risk estimation, risk factors

Prof. dr. Szternák György:

A FEGYVERES ERŐ FELADATAI VALAMINT FEJLESZTÉSE KÖZÖTTI KAPCSOLAT

A NATO szakértőinek új felismerései. Az új stratégia fogalma. A biztonságot fenyegető kihívások, veszélyek, válságok. A lehetséges katonai feladatok és a Magyar Honvédség fejlesztése.

KULCSSZAVAK: új stratégiai koncepció; kihívások, válságok; számítógépes hálózatok elleni támadások; a katonai képességek tartalma

Dr. György Szternák:

THE ARMED FORCES AND RELATED ISSUES TO ITS DEVELOPMENT

NATO expert team's main findings. The new strategic concept. Challenges, dangers and crises threatening security. Possible military tasks and capabilities. Capability development in the Hungarian Armed Forces.

KEYWORDS: new strategic concept, threats, crises, attack against computer systems, tasks, content of military capabilities.

Prof. dr. Harai Dénes:

AZ ALKALMAZOTT ANTROPOLÓGIA KÉRDŐJELEI ÉS KATONÁINK BIZTONSÁGA

A szerző álláspontja az, hogy a kulturális antropológia katonai szempontból is fontos tudomány, de annak szerepe – különösen a Magyar Honvédség esetében – még nem teljesen meghatározott. A kulturális antropológia segít megérteni a helyi kultúrát és az ember viselkedését, valamint segíti a parancsnoki döntéshozatalt. Az antropológusnak nem áll elég idő a rendelkezésére a harctéren az élő tapasztalatok elemzésére, ezért az adatok és információk ambivalensek. Van ellentmondás a gyakorlati ész és a tudomány között etikai szempontból is. A szerző példákkal illusztrálta a problémát. Az amerikai minta alkalmazható a missziókban.

KULCSSZAVAK: kulturális antropológia, alkalmazott tudomány, lokális háború, emberi viselkedés, etika, gyakorlati értelem, döntési folyamat, felelősség.

Dr. Dénes Harai:

THE QUESTION MARKS OF APPLIED ANTHROPOLOGY AND THE SECURITY OF OUR SOLDIERS

The author's standpoint is that cultural anthropology is an important science from a military aspect too, but its role is not yet fully determined especially in the Hungarian Army. It helps to understand the local culture and the individual behaviour and it also supports the commander's decision-making process. The anthropologist does not have enough time on the battlefield for immediate analysis of experiences, and so the data and conclusions are ambivalent. There is a contradiction between practical reason and science from an ethical dimension too. The author illustrates this problem with examples. The American model can be applied in the missions.

KEYWORDS: cultural anthropology, local war, applied science, individual behaviour, ethics, practical reason, decision-making process, responsibility.

Dr. Varga Attila Ferenc:

NEMZETKÖZI KÜZDELEM A SZOMÁLIAI KALÓZKODÁS ELLEN

A szomáliai kalózkodás megszüntetése 2008 óta élénken foglalkoztatja a nemzetközi közösséget. A fellépés szükségességében széleskörű egyetértés mutatkozik (ld. ENSZ BT határozatainak sora a kérdésben stb.), de a mai napig nincs egységes elképzelés a probléma megoldásának módjáról és eszközeiről. A modernkori kalózkodásra adható lehetséges válaszok megtalálásához azonban mindenekelőtt magát a jelenséget kell megismernünk, feltárva annak okait és összefüggéseit. Annak ellenére, hogy hazánk nem rendelkezik tengerparttal, mégsem mehetünk el csukott szemmel e globális hatásokkal is járó helyi és regionális probléma mellett. A jelen tanulmány részletes vizsgálat alá veszi tehát a szomáliai kalózkodás jelenségét, a cselekmény jogi megítélését, valamint a jelenség elleni fellépés lehetséges (politikai, katonai, büntetőjogi, technikai stb.) eszközeit.

KULCSSZAVAK: Szomália, kalóz/kalózkodás, nyílt tenger, hadihajó, NATO/EU

Dr. Attila Ferenc Varga:

INTERNATIONAL FIGHT AGAINST THE SOMALIAN PIRACY

Abolition of piracy in Somalia has been in the interest of the international community since 2008. Although there is a wide consent regarding the need of taking actions (see the UN Security Council resolutions on this topic, or deployment of NATO/EU/multinational/national warships to the affected area, etc.), there is no unified concept yet on the means and methods of solving this problem. In order to find the possible answers to the modern day piracy, we must first of all understand this phenomenon itself, by exploring its causes and context. Although our country does not possess any coasts, we may not pass with closed eyes along this local/regional problem having also global effects. The author of this article takes under thorough examination the Somali piracy, the legal character of this activity, as well as the possible (e.g. political, military, legal, technical, etc.) means of taking actions against it.

KEYWORDS: Somalia, pirate/piracy, high sea, warship, NATO/EU

Kákóczki Balázs:

VEGETIUS: EPITOMA REI MILITARIS

(néhány megfontolandó tanács a sorozáshoz és a kiképzéshez)

A római hadsereg megerősítésének kényszere. A katonák kiválasztásának és kiképzésének elvei Vegetius Renatus Epitoma rei militaris című művében. Az elvek aktualitása.

Kulcszavak: Vegetius Renatus, római hadsereg, kiválasztás és kiképzés

Balázs Kákóczki:

VEGETIUS: EPITOMA REI MILITARIS

(some advices to be considered for the conscription and the training)

The pressure of strengthening the Roman Army. The principles of conscription and training of the soldiers in the manual of Vegetius Renatus: Epitoma rei militaris. Updating the principles.

KEYWORDS: Vegetius Renatus, Roman Army, selection and training

Cser Orsolya:

AZ EURÓRA TÖRTÉNŐ NEMZETI ÁTÁLLÁSI TERV

A szerző a cikkben az Euró közös valutára való átállását vizsgálja fel, a magyarországi bevezetés szükséges lépéseinek áttanulmányozásával. Emellett kitekint azon feladatokra, melyek a védelem területén merülnek fel a közös valutára való átálláskor.

KULCSSZAVAK: védelmi szektor, átállás, közös valuta, államháztartás

Orsolya Cser:

NATIONAL CHANGEOVER PLAN TO EURO

In this article the author rough out the task of switching to the Euro as a common currency, including the pre-lection of the necessary steps in Hungary. In addition it reviews the tasks which come up in the field of defence in connection with the switch to the Euro.

KEYWORDS: section of defence, changeover, general currency, finances

Gulyás Géza:

A MAGYAR TŰZÉRSÉG AZ I. VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSEKOR. A TŰZÉRFELDERÍTÉS MEGJELENÉSE A MAGYAR HADERŐBEN

A hadtörténelem során mindig komoly törekvések voltak arra, hogy egy fegyveres konfliktus szembenálló felei a másikénál komolyabb pusztító erővel rendelkezzenek. Ez a törekvés kezdetben természetesen csak az egyre fejlettebb és erősebb, nagyobb hatású kézfegyverekben, a messzire is hatni képes dárdákban, majd különböző íjjakban öltött testet. A nagyobb hatás iránti igény – különösen, az erősítés és a várépítés technikájának fejlődése miatt – azonban magával hozta az erősebb várívó fegyverek és végül a tűzfegyverek megjelenésével, a tűzéség kialakulását. A tüzérek évszázadokon keresztül kizárólag olyan célokra voltak képesek tüzelni, amelyeket a tüzelőállásból láttak, és amelyek rendszerint pár száz méternél, esetleg 1–2 kilométernél nem voltak messzebb. Az 1800-as évek második felében azonban – a technika fejlődésének köszönhetően – ugrásszerűen megnöttek a lőtávolságok, így már elképzelhető volt a löveg kezelőszemélyzete által nem látható célok eredményes pusztítása is. Ez a lőtávolság-növekedés magával hozta új tűzvezetési eljárások kidolgozását is, valamint – segítőként a pontos tűzvezetést – megjelent a tüzérfelderítés. Az első világháború kitörését megelőzően pedig a Magyar Királyi Honvédségben is újra megjelent a tűzéség.

KULCSSZAVAK: tüzér, tűzéség, tüzérfelderítés, tüzér mérő osztag (-szakasz, -század), I. világháború, Magyar Királyi Honvédség

Géza Gulyás:

THE HUNGARIAN ARTILLERY AT THE TIME OF THE OUTBURST OF A WORLD WAR I. THE APPEARANCE OF THE ARTILLERY RECONNAISSANCE IN THE HUNGARIAN ROYAL ARMY

During the history of wars there were always serious intentions to have bigger power to destroy than the opposition force has. Naturally, in the beginning this intention was able to result in more and more developed hand arms and long distance javelins or different bows. The requirement of bigger effect – especially because of the development in building _fortresses – involves the evolution of stronger equipments and artillery. During centuries artillery men were able to fire those kind of targets which were visible from gun positions and their distance was usually 1–2 kilometers. However in the second half of 1800 years – due to evolution of technology – distances of fire were extended and it was possible to destroy the non visible targets as well. This advancement of maximum distance of fire involved the development of new fire direction procedures too, and – to help the accurate fire direction – appeared the target acquisition. Just before of the World War I, field artillery resuscitated in the Hungarian Royal Army.

KEYWORDS: artillery (-organization, -formation), target aquisition (-units), World War I, Hungarian Royal Army.

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

MIÉRT LESZ VALAKI KATONA? MARTIN KORNÉL ÉLETÚTJA

A szerző a cikkében Martin Kornél katonai akadémikus, páncélos hadnagy, hadifogoly, vegyészmérnök életével és munkásságával foglalkozik. Martin Kornélt 1944. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. Tisztként a Szent László hadosztály állományában az Ipoly menti védelemben harcolt, orosz hadifogságba került. Szabadulása után a civil életben igyekezett boldogulni: elvégezte a Műegyetemet, Frankfurt am Main és Saarbrücken egyetemeinek fizikai-kémiai intézeteiben dolgozott, ott doktorált. Ludovikás életéről, múltjáról számos cikket, tanulmányt írt.

KULCSSZAVAK: Ludovika Akadémia, páncélos hadnagy, Szent László hadosztály, hadifogoly, Műegyetem, vegyészmérnök

Dr. Klára Siposné Kecskeméthy:

WHY DOES SOMEONE BECOME A SOLDIER? THE LIFE OF KORNÉL MARTIN

The author of the article intends to introduce Kornél Martin's life and carrier as military cadet, second lieutenant of armour, prisoner of war and later on chemical engineer. Kornél Martin was promoted to second lieutenant on August 20th, 1944. He began his military carrier in the Szent László Infantry Division, his unit fought to defend the Ipoly riverside, where he fell into Russian captivity and became prisoner of war. After his release he graduated from the Technical University and tried to get along in civil life. He worked for the Physical-Chemical Institute of the Frankfurt am Main and Saarbrücken University and received his doctorate. He published numerous articles on his cadet's life.

KEYWORDS: Ludovika Academy, second lieutenant of armour, Szent László Infantry Division, prisoner of war, Technical University, chemical engineer

Cser Orsolya:

AZ EURÓRA TÖRTÉNŐ ÁTÁLLÁS MENETE ÉS ANNAK HATÁSA A VÉDELMI SZEKTOR GAZDÁLKODÁSÁRA

A szerző a cikkben az Euró közös valuta fejlődési történetét vázolja fel, a magyarországi bevezetés szükséges lépéseinek áttanulmányozásával. Emellett kitékint azon feladatokra, melyek a védelem területén merülnek fel a közös valutára való átálláskor.

KULCSSZAVAK: gazdasági biztonság, védelmi szektor, transzparencia, szuverenitás, szubszidaritás

Orsolya Cser:

THE PROCESSION OF THE CHANGEOVER TO THE EURO AND THE IMPACT ON THE MANAGEMENT OF THE DEFENCE SECTION

In this article the author rough out the developmental history of the Euro as a general currency, included the pre-lection of the necessary steps in Hungary. In addition it reviews for the tasks which come up in the section of defence in connection with the desertion for the Euro.

KEYWORDS: security of economic, section of defence, transparency, suzerenity, subsidiarity

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

A LUDOVIKÁS SZELLEMISSÉGET ÁPOLÓ KATONA, KÖLTŐ ÉS ÍRÓ.
VAJAY TIBOR ÉLETÚTJA

A szerző a cikkében Vajay Tibor, katonai akadémikus, gyalogos hadnagy, katonaköltő és író életét mutatja be. A trianoni békeszerződés után a Vajay-család Nagybányáról átköltözött Debrecenbe, ahol az új egzisztencia megteremtése nehezen sikerült. Testvérével a sorsa számos alkalommal kapcsolódott össze, együtt felvételiztek és tanultak a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián, egy napon avatták őket hadnaggyá, egy alakulathoz kerültek első tiszti beosztásba, együtt voltak a Demsen hadifogolytáborban is. A hadifogságból hazatért Tibor és bátyja László együtt dolgoztak. 2002 májusában kezdett verseket írni, 2006-ban megírta A Magyar Királyi Honvédség szellemiségének hagyományából című könyvet. Családja és a Ludovika Akadémia legyőzhetetlen erőt, megtörhetetlen akaratot, rendíthetetlen jellemet adott neki.

KULCSSZAVAK: Vajay Tibor, Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia, gyalogos hadnagy, hadifogoly, Honvéd Hagyományőrző Egyesület

Dr. Klára Siposné Kecskeméthy:

MILITARY POET AND WRITER MAINTAINING THE LUDOVIKA SPIRIT.
THE WALK OF LIFE OF TIBOR VAJAY

The author of the article deals with the life of Tibor Vajay, military academic, infantry second lieutenant, military poet and writer. As a consequence of the Trianon treaty the Vajay family moved from Nagybánya (Baia Mare) to Debrecen, where the creation of the new existence was hard. His fate was interconnected with his brother on a number of occasions; during the admission exams to the Royal Hungarian Ludovika Defense Academy, during the academic years, they were commissioned at the same time to second lieutenant, during their first officer's assignment, and as prisoners' of war in the Demsen camp. After the captivity Tibor worked together with his older brother László. He wrote his first poems in May 2002, in 2006 he published a magnificent book on "Traditions of the spirit of the Hungarian Royal Army". His family and the Royal Hungarian Ludovika Defense Academy gave him insuperable power, unbreakable will, and uncompromising personality.

KEYWORDS: Tibor Vajay, The Royal Hungarian Ludovika Defense Academy, second

Faragó László:

**A KÖZVÉLEKEDÉS ÉS A KATONAI TÁJÉKOZTATÁS KAPCSOLATA
A MAGYAR HÍRSAJTÓ TÜKRÉBEN (1990–1999)**

A Szemle (a HM sajtókiadványa) feladata 1989-től a kiegyensúlyozott dokumentálás és a katonai vezetők informálása, majd a médiahatás-elemzés és az interakció-gyűjtés volt. Megállapítható, hogy HM kommunikációs műhelyeiben tudatos média-tematizációról csak a plurális médiarendszer kialakulása után lehet beszélni.

KULCSSZAVAK: dokumentálás, informálás, média-tematizáció, hírgyár, konstruált valóság

László Faragó:

**THE PUBLIC OPINION AND THE ARMY COVERAGE IN THE LIGHT
OF THE HUNGARIAN NEWS PRESS RELEASES (1990–1999)**

The mission of the „Szemle” (the press report for the Minister of Defence, MD) was the press releases monitoring, well-balanced documentation and to give information to the military leadership, later the media impact analysis. It is concluded that in the communication workshops of MD we can talk about agenda setting only after the set up the Hungarian pluralistic media system.

KEYWORDS: Documentation, information, agenda setting, news-factory, constructed reality.

ABSTRACT

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Dr.Mihály Simai: INTERNATIONAL MODERNIZATION TRENDS OF ARMED FORCES (Part I.)

The study analyzes the global military sector from global power and security prospective. The author examines the modern requirements of advanced military forces. After describing modern wars, he justifies the importance of sustainment and development of military power. Having shown the international trends, he overviews the status of the military forces and the defence sector in the USA, Russia and China. The second part of the Study discusses the interrelations between defence budgets, the technological opportunities of defence industries and modernization of military forces. The article gives special attention to the dominating process of defence revolution, the technological R+D+I. The study concludes with the characterization of defence industry in the XXI. Century and suggestions to introduce the Concept of Effect-Based Operation instead of theory of allocation of traditional weapon systems in the theatre.

MILITARY HEALTH CARE

Dr. Katalin Meglécz: REQUIREMENTS AND CHALLENGES OF THE MILITARY SERVICE AT MISSION AREAS

The Section of Disaster Medicine and Force Health Protection of Hungarian Association of Military Science held the scientific-technical conference on 18th December 2011 titled "Requirements and challenges of the military service at mission areas". At the conference the speakers presented the characteristics of their areas of speciality through the tasks during the military missions and called attention to the challenges to be resolved.

SECURITY POLICY

Dr. László Nagy: SMART SECURITY: REGIONAL COOPERATION IN THE TIME OF AUSTERITY

21-st of November, 2011 the Slovak Atlantic Commission (the partner organisation of the Hungarian Atlantic Council) organised an international conference in Bratislava in the framework of a wider research programe named Defence Austerity: a new Paradigm for Defence and Security Cooperation in the Visegrad Region. The November conference was named as follows: Smart Security: Regional Cooperation in the Time of Austerity.

Dr. Csaba Vida: THE SECURITY DESCRIPTOR MATRIX

The author of the study presents a result of his researches, the security descriptor matrix theory. The descriptor matrix is designed to determine as precisely as possible a given country's and region's complex security situation, or to describe the ongoing/recent changes in its security situation. The study provides detailed and exact instructions on how to use the matrix. The author also provides a practical example on how to use the matrix through assessing the security situation of Hungary.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

**Dr. István Simicskó: KEY ISSUES OF THE DEVELOPMENT
OF THE RESERVE SYSTEM**

The international experience of the application of reserve forces. The Hungarian characteristics of the transition to a volunteer military organization. The growing disharmony between the capabilities of the defence forces and the home defence and allied tasks. The need to establish a volunteer reserve system. The components of the system. The defence and operational reserve forces. The conditions for the reliable operation of the system.

**Dr. János Krizbai: MILITARY CAREERPATH IN THE PUBLIC REFORMS
(ROUNDTABLE DISCUSSION)**

Last month human resource development section of the HTT had been organized professional forum in this topic. Representatives of Defence and Judge ministries, military and civilian universities and other experts were talking about new human strategy and the new military careerpath. End of discussion formulated, member of human resource development section will support the drafting work.

MILITARY LAW AND LAW OF WAR

**Dr. Attila Varga: SCIENTIFIC CONFERENCE ON THE SIXTIETH
ANNIVERSARY OF THE SIGNATURE OF THE NATO SOFA**

It is already 60 years now that one of the basic documents of the NATO co-operation, namely the agreement on the status of the NATO forces, or as everybody knows it, the NATO SOFA had been signed. From this remarkable occasion, three Hungarian scientific associations, supported by the Hungarian Ministry of Defense, have organized a conference on the 24th of May, 2011, at the Zrínyi Miklós National University, where some of the Hungarian experts of the NATO status questions have, in frame of high level and very informative lectures, discussed the causes and the circumstances of the signature of this agreement, analyzing also the strengths and the weaknesses of this sixty-year-old document by picking up some SOFA questions. The conference provided a good opportunity for the representatives of the international headquarters established in Hungary (NATO MILMED COE, Pápa C-17 Heavy Airlift Wing) to share their experiences with the participants, as well.

POLICING

Dr. László Nagy: ABOUT A CONFERENCE

Conference in Debrecen on the security and public safety situation in the Hajdú-Bihar county, on the phenomena especially dangerous for the population, on the opportunity of their prevention.

DEFENCE ECONOMY

Zágon Csaba – Dr. László Király: CRITICAL INFRASTRUCTURE
PROTECTION FOR THE TRAFFIC AND LOGISTIC SYSTEMS

The above titled conference concerned of high standard presentations on the aspects of traffic systems and the logistic chain as possible critical infrastructures. The topic has strong actualities although critical infrastructure protection (CIP) allows still many opportunities to research and define its fundamentals. Despite the inconsistencies may be seen at the national and international aspects of CIP even at their definition, there are common strong points providing assistance for the legal regulatory works in this matter. While some presentations focussed on general and theoretical terms, others analysed specific aspects of certain critical infrastructures. The vulnerabilities of such systems, like traffic networks and the logistic chain were demonstrated in presentations according to the all traffic modes and combined (containerised) shipping. A foreseeing approach of the critical infrastructure from an urban developer's perspective was also assessed in details, just as its key dilemmatic questions. There were analysed both the challenges of the civilian and the military logistics – especially from the fuel and the food supply points of view. However, dilemmas and successful management solutions were also traced through the example of the Kabul International Airport that currently is a functioning civil-military traffic infrastructure means.

Dr. Mihály Medveczky: THE COMPREHENSIVE CONCEPT
OF SAFETY ACTIONING AND PREPARATION FOR EXTREME
SITUATIONS OF THE NATIONAL ECONOMY REGARDING
THE PERIOD OF 2012–2030

The article reviews the comprehensive concept of safety actioning and preparation for extreme situations of the national economy regarding the period of 2012-2030, which has been accepted by the Government. In order to establish the safety system of economy, the proposal for the act on economic safety is to be drafted. In line with its mission, Hungarian Association of Military Science will take part as a partner in the public debate of the proposal, as well in the course of the scientific definition of the terms used therein.

CARTOGRAPHER, MILITARY GEOGRAPHIC

Dr. Erika Szalánczy: REPORT OF THE SCIENTIFIC-PROFESSIONAL
CONFERENCE ABOUT THE RELEVANCE OF GIS
IN ADMINISTRATION, DEFENCE AND LAW ENFORCEMENT
SCIENCES BY MHTT AND ZMNDU DEPARTMENT
OF GEOINFORMATION – 26 MAY 2011

The “Relevance of GIS in Administration, Defence and Law Enforcement Sciences” Conference aim was the next question: how and what way may the GIS Education be able to serve the expectations and requirements of potential customers. The question is very current, because the ZMNDU will be integrated into the National University of Civil Service in 2012. The Speakers who came from the government and from other partner universities discussed their ideas and conceptions in the topic.

MILITARY SECURITY SERVICES

Ferenc Dávid: ERAS AND DIFFERENT ASPECTS IN THE STATE SECURITY AND NATIONAL SECURITY SPHERE

The conference "State Security, National Security – once and today" was organized by the Hungarian Association of Military Science in cooperation with other organization and took place at the Univeristy of Pécs on the 19th October 2011. The main aim of the event was to oppose the differences of secret services before and following the Hungarian political transformation. The first session of the conference dealt with the historical state defence and state security organs between 1945 and 1950, while two sessions were about the current civil and military national security services.

FORUM

Dr. Zoltán Szenes: THE FIFTH BOOK (BOOK REVIEW)

Miklós M. Szabó: History of Zrínyi Miklós Military College
1980–1989

The new book of Miklós Szabó, the historian and the Member of the Hungarian Academy and Sciences reviews the period of Eighties in the development of Zrínyi Miklós Military College. Using the same research methodology of previous books the Author objectively analyses 10-years-long historical period of the Hungarian higher military institution. The I. Chapter discusses the foreign and security environment of the College activities. In the II. Chapter the former Commendant and Rector of the College reviews the historical development of the Hungarian People's Army during that period. The III.-V. Chapters examines the historical events of the decade. In his review the critic emphasises that the ongoing integration of Zrínyi Miklós Defence University into a new National Public Service University gives a special reading flavour of the book. Having read the book the reader unintentionally trying to understand how will the military education get the same driving forces, resources and support under the civilian-led university? It is a very important question since General Szabó's book justifies that all defence college success achieved during ten years were possible because the college was the integral part of the former Military. The change of this link represents an enormous challenge for the new University leadership, the MOD and the international cooperation.

Dr. Dénes Harai: FRAGMENTS OF ETHICAL NATURE (ABOUT THE NEW BOOK OF PETER HIMMER)

The book reflects the author's ethical thinking, his reflections upon the questions of past and present. The author defines the notion of ethics and underlines several types of ethics. The text also deals with topics of military ethics.

Tisztelet az Olvasónak!

2011 novemberében, a Magyar Hadtudományi Társaság fennállásának harmadik évtizedében az a megtiszteltetés ért, hogy az Elnökség a Tudomány Napja alkalmából a Tanárky Sándor-díjat nekem adományozta. Ezért – kihasználva a Hadtudomány szerkesztőbizottsága elnöki tisztségéből adódó lehetőséget – ezúton szeretnék nyilvánosan köszönetet mondani mindenkinek, akik támogatták munkáimat, hogy azok summázataként ezt a díjat megkaphattam. A megtisztelő elismerést első sorban mentoraimnak (tudományos témavezetőmnek, az opponenciának, a bírálóbizottság tagjainak) köszönöm, akik két évtizeddel ezelőtt a disszertáció megírására és tudományos fokozatszerzésre biztattak, az eljárásban közreműködtek. A kandidátusi fokozat megszerzése után, 1994 óta, az MHTT-ben találtam meg azt a társadalmi és tudományos közeget, ahol igényeim szerint képezhettem magam és kifejthettem tudományos álláspontomat. 2001 és 2010 között a Védelemgazdasági Szakosztály elnökeként szervezhettem, irányíthattam e szakterület munkáját. Természetesen a nevemmel (is) fémjelvezhető tudományos rendezvények nem jöhettek volna létre szakosztályunk tagjainak aktív közreműködése nélkül. Szakmai tapasztalataimat publikációk sorában, illetve a Védelemgazdaságtan című tantárgy oktatását segítő tankönyvi fejezetek és az elektronikus egyetemi jegyzet formájában adtam közre.

2004 óta veszek részt a Hadtudomány című folyóirat szerkesztőbizottságának munkájában. Így, visszatekintve, megelégedéssel nyugtázhatom, hogy a Védelemgazdaság rovatot mindig sikerült a folyóirat színvonalához méltó cikkekkal megtölteni.

A Magyar Tudományos Akadémia 1838. szeptember 8-án megválasztott első hadtudományi rendes tagja: Tanárky Sándor emlékének megőrzését a MHTT mindig is fontos feladatának tartotta. (Erről tanúskodik az, hogy nevét viseli a Társaság rangos díja, ezt szolgálták azok a publikációk is, amelyek személyével kapcsolatban a Hadtudományban megjelentek.) Munkásságának eredményeit a magam részéről is igen időszerűnek tartom. Annál is inkább, mert Tanárky úgy lett a magyar hadtudomány egyik megalapozója és jeles művelője, hogy katonai szolgálatát idegen nyelvi és kulturális környezetben, szülőföldjétől távoli helyőrségekben teljesítette. Ennek során mindvégig, majd nyugalmazása után haláláig küldetésének érezte, hogy tapasztalatait magyarul közzétegye és részt vállaljon a magyar katonai szaknyelv kidolgozásában. Ezt példaértékűnek tartom minden, tudományos ambícióval rendelkező honvédtiszt számára ma is.

Úgy gondolom, hogy a magam részéről akkor szolgálom a legjobban *Tanárky Sándor* emléket, ha – karöltve a szerkesztőbizottsággal – folyamatosan örökösök folyóiratunk magas tudományos színvonalán és a periodika nyelvi igényességén.

Jelenleg nincs olyan emlékhely, ahol az évfordulós megemlékezéseken a tisztelők és szellemi örökösök elhelyezhetnék a megemlékezés virágait. Ezért úgy döntöttem, hogy egy Tanárky Sándor emlékhely létesítésére ajánlom fel a részemre odaítélt díj összegének felét. Felhívom Tanárky-díjas társaimat és társaságunk minden tagját, anyagi lehetőségéhez mérten járuljon hozzá a kezdeményezés megvalósításához úgy, hogy az tudós elődünk születésének 230. évfordulójára, 2014-re az emlékhely megvalósuljon.

A MHTT Elnöksége 2011. december 9-én megtartott ülésén kezdeményezésemet elfogadta és határozatot hozott, hogy a társaság bankszámlájára (10200854-32570715-00000000) elektronikus úton, vagy a tagdíj-fizetésre szolgáló sárga csekken (a közlemény rovatban „Tanárky emlékhely” jelzéssel) érkező befizetéseket elkülönítetten nyilvántartja. A beérkező összeg nagyságáról honlapunkon folyamatosan hírt adunk. A pénz rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzéséről a Felügyelő Bizottság gondoskodik.

Kérem a Tisztelt Olvasót, hogy támogassa kezdeményezésemet, a megvalósulás pedig örégbítse az MHTT hírnevét a magyar tudós társadalomban.

Budapest, 2011. december 31.

Dr. Király László CSc.
a szerkesztőbizottság elnöke

Elhunyt Móricz Lajos...

1923-ban született egy Nógrád megyei kis faluban. Apja, nagyapja egyaránt a katonai pályát választották. A családi tradíciókat követve került tízesztendősen hadapród-iskolába, ahonnan életútja egyenesen vezetett a Ludovika Akadémiára.

A II. világháború derekán, 1943-ban avatott hadnagy rövidesen a frontra került. Eleinte a Kárpátokban harcolt a szovjet illetve a román csapatok ellen, majd alakulatát a Dunántúlra telepítették. 1945 kora tavaszán esett hadifogságba, ahonnan sikerült megszöknie. Szinte azonnal jelentkezett a szerveződő demokratikus honvédségbe. Mivel orosz származású édesanyjától anyanyelvi szinten tanult meg oroszul, tolmácsnak osztották be az egyik újonnan alakult hadosztály törzsébe. Egy évvel később, a hadosztály átszervezése után Pécsre került, ahol egy tiszti tanfolyam parancsnok-helyetteseként, majd századparancsnokként szolgált. 1947 őszén a Honvéd Kossuth Akadémia parancsnokának segéd tisztje lett. Közben sikeresen felvételizett a Honvéd Hadiakadémiára, de két év elteltével a vezérkari képzés megszűnt. Osztályvezetői beosztásba került az akkor megalakuló vezérkar mozgósítási osztályán, ahonnan 1953-ban, az egyik utolsó tisztogatási hullám keretében eltávolították. Két esztendeig a tolmácsztiszi iskola parancsnoka. 1955 őszén a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia szervezetébe átkerült tolmácsztiszi tanfolyam fakultásparancsnokává, 1957-ben pedig az akadémián akkor megalakult Mozgósítási Tanszék tanszékvezetőjévé nevezték ki. 1958-ban az akadémia Tudományos Osztályának vezetője. Időközben levelező hallgatóként nyelvtanári képesítést szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem orosz nyelv és irodalom szakán.

1963 újabb változást hozott az életében: az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága keretében, ideiglenes jelleggel megalakult Hadtudományi Bizottság titkára lett. Ekkor jegyezte el magát végleg a hadtudománnyal. A hazai és külföldi hadtudományi kutatás és képzés tapasztalatai alapján összefoglalta és publikálta a hadtudományról, a hadtudományi kutatásról és a tudomány-irányításról kialakult elképzeléseit. Érdeklődésének középpontjába kerültek a tudományelméleti kérdések, az akadémián és a csapatoknál végzendő tudományos munka módszertani problémái. 1965-ben – az első katonák között – védte meg kandidátusi értekezését. 1969-ben a vezérkar alárendeltségében felállított Hadtudományi Intézet munkatársa. Őt nevezték ki – immáron ezredesként – az intézetet 1975-ben felváltó Tudományos Osztály

élére, egyidejűleg átvette a Hadtudományi Szakbizottság elnöki tisztét is. Osztályvezetői beosztásból került nyugállományba 1983-ban, 60 éves korában.

Nem „nyugodott”: bekapcsolódott a Magyar Néphadsereg történetének kutatásába; előadásokat tartott a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia különböző kurzusain; 1983-ban megszerezte a hadtudomány doktora tudományos fokozatot; 1996-ban, túl a hetvenen, bekapcsolódott a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktori képzésébe.

Életfilozófiájából, a hadtudomány iránti elkötelezettségéből egyenesen következett, hogy élére állt annak a szerveződésnek, amelynek kifejezett célja egy önálló magyar hadtudományi fórum megteremtése volt. Nem véletlen tehát, hogy az 1984-ben megalakult Kiss Károly Hadtudományi Klub első elnökévé őt választották. A klub életképességét és szükségességét ékesen bizonyította az a tény, hogy a Klub kezdeményezésére 1990-ben megalakult egy igazi, hivatalos, bíróságon bejegyzett társadalmi szervezet: a Magyar Hadtudományi Társaság. A „nem véletlenek” folytatódtak, a Társaság elnökévé szinte közfelkiáltással őt választották.

1995-ben – nem az ő hibájából – több millió forint veszteség érte a Társaságot. Bár személyében nem volt felelős a ballépésért, a rá óhatatlanul átháruló közvetett felelősséget ellenvetés nélkül felvállalta. Amilyen csendben dolgozott korábban, ugyanolyan csendesen felállt az elnöki székben. Természetesnek találta ezt a lépést. Nem szakított az általa létrehozott Társasággal, nem vonult vissza, nem sértődött meg. Egyszerű tagként továbbra is eljár minden rendezvényünkre, amíg ereje engedte, érdeklődéssel figyelte működésünket, egy-egy beszélgetés alkalmával mindig volt elismerő szava.

Egy másik társadalmi funkciója is a hadtudományhoz kapcsolódott: kezdettől és több cikluson keresztül tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia 1994-ben megalakult Hadtudományi Bizottságának, amely – nem kis mértékben a Hadtudományi Társaság és ezen belül az elnök tevékenységének hatására – a hadtudomány teljes körű emancipálódását testesítette meg.

Megkapta a Hadtudományi Társaság minden jelentős elismerését: 1997-ben a Tanárky Sándor-díjat, néhány évvel később az életmű-díjként ismert arany pecsétgyűrűt, továbbá az elnökség örökös tagja címet, amelyet eddig mindössze ketten nyertek el. Nyolcvanadik születésnapja alkalmából a Társaság szerény ünnepség keretében emlékezett meg tevékenységéről. A felszólalók elhalmozták elismerő szavakkal, azt mondták róla: szeretetre és tiszteletre méltó ember, példakép az emberi magatartás és a tudomány iránti elkötelezettség terén. Ő a maga megszokott, szerény módján reagált: megköszönte a támogatást, amelyet a vele azonos célért dolgozóktól kapott.

Móricz Lajos életpályája, pályamódosításai híven tükrözik a huszadik század közepének, második felének magyarországi irányváltásait. A világháborús hadseregben kezdte katonatiszti pályáját, majd csatlakozott a demokratikus hadsereghez. A legkülönbözőbb beosztásokban gyarapította saját tudását, közben polgári és katonai felsőfokú végzettséget szerzett. Nyelvtudását minden beosztásában busásan kamatoztatta. Emberi magatartását mindvégig a tisztesség, becsület, jó szándék, segítőkészség jellemezték, a legrosszabb esetben „igyekezett nem ártani”.

Lajos bácsi, nyugodj békében...

Olvasóinkhoz!

A Magyar Hadtudományi Társaság szakosztályai 2011 folyamán számos, nagy jelentőségű tudományos tanácskozást szerveztek, a szélesen értelmezett hadtudomány különböző szakterületeiről. Ezek előadói megosztották a hallgatósággal szakmai bizonyosságukat és kételyeiket – egyszóval kutatási eredményeiket. A konferenciák szervezői pedig a tematika összeállításával, az előadók felkérésével, a meghívottak körének meghatározásával, a helyszín megválasztásával bizonyították, hogy jó ismerői szakterületük aktualitásainak és érettnek érzik az időt eredményeik másokkal való megosztására.

Ezek a konferenciák – többségükben szakosztályi vállalkozások – más oldalról mutatják a Társaság értékeit, létjogosultságát, azt hogy adott szakkérdésben méltó partnere a védelmi szféra állami irányítóinak.

Jelen lapszámunkat – néhány értékes tanulmány közreadása, figyelemre méltó könyvek bemutatása mellett – elsősorban annak szenteljük, hogy hosszabb-rövidebb tudósítások formájában áttekintést adjunk az elmúlt év nyilvános szakmai vitafórumairól: a katonai egészségügyi, a védelemgazdasági, a humánpolitikai, a geoinformatikai, a katonai és hadijogi, a nemzetbiztonsági, valamint a közrendvédelmi szakemberek tanácskozásairól.

Az év utolsó lapszámában kap helyet – immáron hagyományosan – a folyóirat elektronikus mellékletében közreadott alkotások szemléje, a cikkek magyar és angol nyelven írt rezüméinek, kulcsszavainak bemutatása is.

Simai Mihály

A korszerű haderőfejlesztés nemzetközi tendenciái (1. rész)

A tanulmány a globális hatalmi és biztonsági változások közepette vizsgálja a világ katonai szektorát. A közgazdász akadémikus világgazdasági megközelítésben tekinti át a korszerű haderőkkel szemben támasztott követelményeket. A jövő háborúinak kategorizálása után indokolja a katonai erő fenntartásának és fejlesztésének fontosságát. A meghatározó nemzetközi tendenciák bemutatása érdekében értékeli az USA, Oroszország és Kína haderőnek, védelmi szektorának helyzetét, fejlesztési terveit. A tanulmány második része a katonai kiadások, a védelmi ipar lehetőségei és a haderő modernizáció összefüggéseit tárgyalja. Bemutatja a legújabb hadügyi forradalom jellemző folyamatait, a haditechnikai K+F+I uralkodó tendenciáit. Végül a szerző a XXI. század leírásával teszi teljessé globális elemzését, melynek során eljut a hadszíntéri fegyverzetközpontú megközelítéstől a hálózatközpontú hadviselés fontosságáig.

A hidegháború befejeződése óta eltelt két évtized végén a globális hatalmi és biztonsági viszonyok alakulása új szakasz kibontakozását valószínűsíti a világ katonai szektorában. A világpolitikában a globális hatalmi viszonyok alakulásában a multipoláris rendszer kialakulása határozza meg a következő évtizedeket. A világgazdaságban ez már korábban elkezdődött, s a folyamatot a „nagy válság” meggyorsította. A különböző hagyományos és új hatalmi központok között formálódó gazdasági és katonai erőviszonyok hatására változnak a globális politikai-stratégiai feltételek is.

Többé-kevésbé valószínűsíthető, hogy milyen kockázati tényezők, konfliktusok és milyen típusú háborúk várhatók a belátható jövőben. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy milyen irányban és ütemben fejlődik tovább a hidegháború utolsó szakaszában kezdődött forradalom a haditechnikában, a hadseregek szervezetében és általában a hadviselésben.

A XXI. század második évtizedének elején jellemző és a következő egy-két évtizedben valószínűsíthető globális és regionális folyamatok és kockázati tényezők elemzése alapján bizonyos következtetések levonhatók a fegyveres konfliktusok „földrajzáról”, jellegéről, méreteiről. Valószínűtlennek látszik például a nukleáris világháború, vagy az első és második világháborúhoz hasonló globális háború a következő évtizedekben. Földrajzilag is behatárolhatók azok a térségek, amelyek államai között fegyveres konfliktus kizárható évszázadunk első felében, és azok is, ahol ezek a legvalószínűbbek.

A globális hatalmi viszonyok alakulása a fontos, globális szerepre is igényt tartó államok esetében többé-kevésbé egyértelművé teszi, hogy milyen méretű, szerkezetű és szervezetű katonai erőre lesz szükségük. Más követelmények fogalmazódnak meg a regionális középhatalmak és a kisebb országok esetében.

E tanulmányban nem foglalkozunk a hadseregek és a belpolitika összefüggéseivel, s olyan témákkal sem, hogy a katonai jellegű diktatúrák milyen alapon alakítják ki hadseregük igényeit. Ezek esetében is, de az államok döntő többségében behatárolják a fegyveres erők fejlesztésének mértékét és jellegét az államok politikai preferenciái és gazdasági lehetőségei.

A jövő háborúi és a haderőtervezés

A meghatározó fontosságú államok stratégiai tervezői a háborúk típusait illetően három, illetve négy típusal számolnak a következő, többé-kevésbé belátható negyedszázadban. Ezek a következők:

- *Formális*, vagyis államok közötti háborúk, amelyekben túlnyomórészt valószínűleg a szembenálló felek közötti aszimmetrikus erőviszonyok a jellemzőek.
- *Informális*, ún. hibrid háborúk, amelyben az államok különböző fegyveres csoportokkal, gerillákkal, felkelőkkel, terroristákkal, felszabadító mozgalmakkal harcolnak.
- Az ún. *szürke közegben vívott* háborúk, amelyben felfegyverzett bűnöző szervezetekkel szemben kell államoknak fegyveresen fellépniük.
- További rendkívül veszélyes és új típusú háborúként számolnak a stratégiai szintű és fontosságú *információs háborúkkal*, amelyek alapvető eszköze a kiberhadviselés. A kibernetika eszközrendszere egyrészt önállóan is alkalmas súlyos károk okozására, másrészt semlegesítheti, vagy erodálhatja a megtámadott fél katonai, haditechnikai előnyeit, vagy ezek jelentős részét.¹

Az első három típusban érvényesülhet az aszimmetria, de nem azonos módon. Az sem zárható ki, hogy egy feltételezeten gyengébb ellenfél megszerezhet és bevethet a legfejlettebb technikára épülő pusztító eszközöket, vagy tömegpusztító fegyvereket is.

A világ államai között mindig is igen jelentős különbségek voltak emberi és anyagi erőforrásaik mobilizálhatósága, haderőik méretei, felszereltsége és harckésztsége tekintetében. A XXI. század következő évtizedeiben valószínű fegyveres konfliktusok szemszögéből nyilvánvaló, hogy az államok döntő többségének elsősorban térségük keretében kell felkészülniük meghatározott, főként védelmi, ellenőrző, elhárító feladatokra. 30–40 országnak arra is készen kell állni, hogy érdekeik, illetve kötelezettségeik alapján expedíciós képességekkel is rendelkezzenek, vagyis katonai akciókra, béketeremtésre vagy békefenntartásra is alkalmasak legyenek más térségekben, esetleg távoli földrészekben.

Nyilvánvaló, hogy az expedíciós képességben is nagyok a különbségek az olyan államok között, amelyek eleve számottevő katonai erőt állomásoztatnak külföldi

1 Steven Metz: Armed conflict in the 21st century: the information revolution and post-modern warfare. Institute of Strategic Studies of the US Army.

támaszpontokon, és ezen túlmenően is jelentős katonai erőt, felszerelést és ellátást tudnak átadni a világ bármely pontjára, vagy csak arra képesek, hogy egy-két nemzetközi akcióban vegyenek részt bázisuktól távol. A NATO-államok szerepe Líbiában jól bizonyította a vezető hatalmak képességei közötti különbségeket: az Egyesült Államok hadereje képesnek bizonyult sokoldalú felderítő, támadó és logisztikai feladatok ellátására; szárazföldi harci cselekményeket támogató légierők tekintetében a franciák voltak a legaktívabbak; angol és francia „különleges alakulatok” hajtották végre a legnehezebb és a különösen jelentős képességeket igénylő feladatokat. Nem jelentéktelen expedíciós képességekkel rendelkezett az olasz hadsereg is.

A különböző globális biztonságpolitikai elemzések a XXI. század második évtizedére kialakult nemzetközi viszonyok és kirajzolódott tendenciák alapján főként a következő kockázati tényezőket valószínűsítik:

- Nukleáris és egyéb tömegpusztító fegyverek terjedése és felhalmozása olyan államokban, amelyek készek az erőszak alkalmazására, és politikájukra a kiszámíthatatlan kalandorság jellemző.
- Nemzetközi terrorista csoportok hatalomra kerülése és politikai törekvései.
- Regionális hatalmi versengés és konfrontáció nemzeti, etnikai vagy vallási bázison.
- Versengés stratégiai fontosságú természeti erőforrások megszerzéséért, vízéért, olajért, tengeri övezetekért.
- Különböző forrásokból kialakuló felkelések, súlyos társadalmi feszültségek, amelyek polgárháborúhoz vezethetnek.
- Egyes államok, koalíciók vagy nemzetközi szervezetek által kezdeményezett emberbaráti célú katonai fellépés embertelen diktatórikus rendszerekkel szemben, vagy kisebbségi csoportok érdekében, amelyek szélesebb konfliktussá válhatnak.

A valószínűsíthető fegyveres konfliktusok jellege, az elmúlt 20 esztendő nemzetközi tapasztalatai, a haditechnika fejlődése és az adott országok politikájának, és lehetőségeinek alakulása nyomán a vezető államok hadseregeit (mindenekelőtt az amerikai és orosz katonai rendszert) irányító stratégiák rendszeresen megfogalmazzák néhány igen fontos követelményt. Olyanokat, amelyek döntő befolyást gyakorolnak a hadseregek reformjaira, a haditechnikára, a védelmi iparra és a katonai kiadásokra, és többé-kevésbé általános érvényűek. Ezeknek, és természetesen más, közvetlenül a hadseregekkel összefüggő tevékenységeknek legfontosabb elemei az államok katonai stratégiáiban, doktrínáiban és a hadseregek haderő- és fegyvernem-specifikus kézikönyveiben, szabályzataiban fogalmazódnak meg.

A *katonai stratégia (doktrína)* olyan elvek, katonai koncepciók, geostratégiai feltételezések és programok összessége, amelynek célja az, hogy összekapcsolja a biztonságpolitikai és hadművelési tervezés követelményrendszerét, és a katonai szervezetek számára meghatározza a közös cselekvés irányát, módszereit és eszközeit. Kialakításában és alkalmazásában döntő szerepe van a haditechnikának, és természetesen az adott ország – ugyancsak dinamikusan változó – geostratégiai környezetének. Ezért is változnak preferenciái.

A vezető államok haderőit irányítók általában 5–10 évenként (egyesekek ennél gyakrabban) új stratégiát, illetve doktrínát dolgoznak ki. A stratégiai dokumentumokban

foglaltak a hadseregek (vagyis a doktrínát alkalmazók) operatív feladatainak „nyelvére” fordítják le, és gyakran kommunikálják a különböző haderő- és fegyvernemek alakulatai számára hadműveleti és harcászati doktrínák és szabályzatok formájában. Ezek meghatározzák, bizonyos fokig szabványosítják a különböző katonai akciókat az alakulatok számára a különféle harctéri viszonyok és feltételek között.²

Minden fontos állam megfogalmazta és az elmúlt két évtizedben bekövetkezett változásoknak megfelelően többször is módosította a hidegháború utáni időszakra vonatkozó katonai stratégiáját (doktrínáját), illetve azokat a *fehér könyv* típusú dokumentumokat, amelyek katonai-stratégiai törekvéseit, cselekvési programjait tartalmazták.

- Az *Egyesült Államokban* 2010-ben kiadott Quadrennial Defense Review Report³ a XXI. század következő évtizedére vonatkozóan abból indul ki, hogy az Egyesült Államok hadban álló ország. Hosszabb távon a globális stratégiai környezet bizonytalanabbá vált, s ennek nyomán komplexebbé és nehezebben kezelhetővé válnak az USA biztonságpolitikáját befolyásoló tényezők. Fontos államok kezdték meg haderőik radikális modernizálását, és jelentős fegyverzetet halmoztak fel nem állami szereplők is. Az Egyesült Államoknak ezért a legszélesebb spektrumban készen kell állnia különböző hadműveletekre, az esetleges agresszor elrettentésére és szövetségeseinek védelmére. A világpolitika új szereplői és a megváltozott katonai erőviszonyok különösen hosszabb távon jelentenek kihívást az USA számára.⁴ A korábbiaktól eltérően nemcsak két jelentős háború egyidejű folytatására kell készen állnia, hanem arra is, hogy bárhol és bármikor több katonai konfliktust vállalhasson. Meghatározó fontosságúak mindehhez az új haditechnikai vívmányok és elengedhetetlen ezek továbbfejlesztése. Hadseregének nemcsak meg kell őriznie önkéntesekre épülő jellegét, hanem tovább kell javítania a személyi állomány minőségét, felkészültségét valamennyi haderőnem és fegyvernem esetében.⁵
- Sajátos feltételrendszerben fogalmazódnak meg a biztonságpolitika katonai vonatkozásai az *Európai Unió* keretében. Először is továbbra is vita folyik arról, hogy a NATO mellett szükség van-e önálló uniós biztonságpolitikára, vagyis, hogy a NATO keretein túlmentően is erősítsék önálló katonai együttműködési hálózatukat. Három EU-tagállam: Franciaország, Németország és Lengyelország (az ún. weimári trió) nemcsak különleges alakulatokat, hanem egy EU katonai főhadiszállás létrehozását is ajánlotta, amelyik önálló szerepet töltené be a térség biztonsági és védelmi politikájában. Ezt más államok (különösen Anglia) élesen ellenzik. A trió hangsúlyozta, hogy az EU számára e téren egyrészt a térség különleges biztonsági érdekeinek és nemzetközi szerepének szempontjait kell alapul venni, másrészt a NATO követelményein túlmutató interoperációs képesség (*interoperability*) megteremtését. Erre vonatkozóan

2 United States Department of the Army. 2008. U.S. Army Field Manual. No. 3-07

3 Quadrennial Defense Review Report. Washington DC. 2010. United States Department of Defense

4 Joint Vision. Washington DC, 2010. 42 Department of Defense,

5 National Security Strategy. The President of the United States, May 2010. The White House. Washington DC

egyébként az elmúlt években különböző irányelveket dolgoztak már ki. A NATO keretében alakították ki a szabványosításra vonatkozó STANAG-programot, s kifejezetten az EU keretében dolgozták ki a vezetési-irányítási (C2) irányelveket. További fontos cél a *pooling&sharing*, vagyis az, hogy lehetővé tegyék a közös kiképzést, fejlesztést, beszerzést (*pooling*) és hozzáférést (*sharing*) olyan eszközökhöz, amelyek különösen jelentősek a műveletek szemszögéből. Bebizonyosodott, hogy az államok rendkívül nehezen kötelezik el magukat a katonai integráció elmélyítésére. Az EU honvédelmi minisztereinek listáján mintegy 300 témakör szerepel a közös cselekvésre és programokra vonatkozóan, és az angol–francia, a német–svéd védelmi szerződések is érdekes és sajátos fejlemények, amelyek a bilaterális együttműködés jelentőségére utalnak az EU keretében. A 2010 novemberi angol–francia egyezmény az EU keretei közötti legátfogóbb megállapodás, amelyik egyebek között előírja a *kombinált közös expedíciós gyorshadtest* felállítását, amelyik a NATO, az EU, az ENSZ és más szervezetek számára is rendelkezésre áll; a repülőhordozók közös fejlesztését; a katonai célú airbuszok közös kiszolgáltatását; drónok közös fejlesztését; rakéták közös vásárlását. Kimondja azt is, hogy mindkét állam évente legalább 50 millió eurót költ majd közös haditechnikai kutatásokra. Az a tény egyébként, hogy az EU katonai szempontból fontos államai – gazdasági problémáik miatt – nemcsak korlátozzák a honvédelmi kiadások növelésének lehetőségeit, hanem jelentős csökkentést terveznek (mindenekelőtt az Egyesült Királyságban, Spanyolországban és Görögországban), tovább nehezíti a katonai integrációt. Figyelemre méltó az is, hogy Németországban a második világháborút követő legjelentősebb átszervezésre kerül sor. 2011-ben megszűnik a sorozás, és a 250 000-es hadsereg helyébe egy 180 000 fő körüli, önkéntesekből álló haderő lép, amelynek képesnek kell lennie a részvételre egyidejűleg két közepes intenzitású nemzetközi műveletben vagy egy jelentős és intenzív multilaterális operációban. A kialakult új, a világgazdasági válság biztonságpolitikai-katonai következményeivel foglalkozó, az Európai Parlament számára készített tanulmány szerint a „... pénzügyi válság az európai védelmi szektor számára egyszerre kockázat és lehetőség. Egyrészt racionálisnak tűnik, hogy a zsugorodó költségvetések növelik a nyomást a tagállamokra az együttműködés érdekében, s ily módon megoldják az EU problémáit a védelmi ipar és kereskedelem fejlesztésével és szerkezeti átalakításával kapcsolatban. Másrészt az évtizedes szónoklatok és kezdeményezések ellenére a több együttműködés és kevesebb nemzeti befolyás érdekében az EU védelmi ügyeire továbbra is a nemzeti előjogok uralkodása a jellemző. Ha ez a nemzeti központúság továbbra is dominál a jelenlegi pénzügyi körülmények között, az EU tagállamai a fegyveres erők összehangolás nélküli csökkentését kockáztatják. Következésképp a tagállamok még nagyobb képességbeli szakadékokkal kerülnek szembe, mint jelenleg. Ily módon lehetőségeik is csökkennek a Közös Biztonsági és Védelmi Politika megvalósítására.”⁶ Úgy tűnik, hogy a válság

6 Directorate-General for External Policies, Policy Department: The Impact of the Financial Crisis on European Defence. SEDE 2011. P. 14.

nyomán kezdetben erősödött a hagyományos törekvés a nemzeti protekcionizmus erősítésére, a későbbiek során viszont főleg kétoldali együttműködési programok, illetve ezekre vonatkozó kezdeményezések bontakoztak ki, azonban nem szükségképp az EU „ernyője” alatt.

- Bizonyos fokig az Egyesült Államokéhoz hasonló stratégiai feltételekre és tényezőkre épül az USA volt hidegháborús ellenpólusa utódállamának: *Oroszországnak* a katonai doktrínája. Oroszország geostratégiai helyzete természetesen jelentősen különbözik az egykori Szovjetuniótól. Sem olyan ellenfelei nincsenek, mint az USA és szövetségesei voltak, sem pedig katonai szövetségesei nincsenek. A volt szovjetköztársaságok egy része, ha nem is közvetlen ellenségének, de ellenfelének tekinti, és a NATO tagja lett vagy erre törekszik. Sebezhetősége megnőtt. Legjelentősebb nagyvárosai, ipari üzemei határaihoz közelebb kerültek. Hadseregének az a része, amelyet a Szovjetuniótól örökölt, elvesztette korábbi harcképességét. Modern rakéta és nukleáris védelmi berendezéseinek, radarhálózatának, hadiflottájának és logisztikai rendszerének döntő bázisai kerültek az utódállamokhoz. Az orosz stratégiai vezetés a változó viszonyok nyomán többször is módosította, továbbfejlesztette azt a katonai doktrínát, amelyet az Orosz Föderáció létrejötte nyomán, 1993-ban fogadtak el.⁷ Először ebben fogalmazták meg a hadsereg átalakításával, reformjával kapcsolatos célokat. A 2010-ben nyilvánosságra került katonai doktrína különbséget tesz stratégiai fenyegetettség és tényleges veszély között. Az országot fenyegető háborús veszéllyel kapcsolatban a következőket emelik ki:
 - = Fennáll új helyi háborúk veszélye Oroszország területén és közvetlen szomszédságában, főként az etnikai problémák és a határok rendezetlensége miatt.
 - = Nem lehet kizárni azt, hogy esetleges belső problémákra hivatkozva, valamilyen külső hatalom megkísérli a katonai beavatkozást.
 - = A NATO kiterjesztése miatt nem lehet kizárni Oroszország elleni katonai akciót egy volt szovjetköztársaság és Oroszország közötti konfliktus esetén sem. (Orosz stratégiák ilyen veszélyt elsősorban az USA részéről tartanak lehetségesnek.)
 - = Az iszlám államok részéről is lehetségesek elszigetelt katonai akciók.
 - = A nemzetközi terrorizmus Oroszországot is fenyegeti.
- A következő évtizedben Oroszország nukleáris fegyverrendszerének és ezek szállítóeszközeinek, rakéta és harci repülő állományának és elhárító rendszerének átfogó modernizálását tervezi. Saját fejlesztő tevékenységén túl növeli hadianyag-importját is. Csökkenti a sorozott katonák, és jelentősen növeli az önkéntesek arányát hadseregében.
- A „globális stratégiai jövő” szempontjából különösen fontosak a *Kínában* folyó változások. A 2011 márciusában nyilvánosságra hozott kínai Fehér Könyv⁸ abból indul ki, hogy a világ ugyan stabil és alapjaiban békés, a veze-

7 Fő Irányelvek az Orosz Föderáció Katonai Doktrínájához. Ld.: Jurij Baturin: From Military Doctrine to Military Reform. Nezasvizimoje Voennoe Obozrenyje. March. 29, 1997.

8 China's National Defense in 2010

tő államok között azonban kemény versengés folyik katonai erejük növelése érdekében. A Fehér Könyv szerint a nemzetközi katonai versengés továbbra is éles marad. A vezető hatalmak gyorsítják biztonsági és katonai stratégiájuk átalakítását, intenzívebbé teszik haderőik reformját, élénkítik új és egyre bonyolultabb haditechnikájuk fejlesztését. Egyes hatalmak új stratégiát dolgoztak ki az űrhadviselésre, a kibernetikai háborúkra, a poláris térségekre, eszközöket fejlesztettek azonnali globális csapásmérésre, meggyorsították rakétavédelmi rendszerük fejlesztését. Egyes fejlődő országok folytatják hadseregük erősítését és modernizálását. Megfigyelhető bizonyos fejlődés a nemzetközi fegyverzetellenőrzés terén, azonban a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása továbbra is igen komplex feladat. Kína ebben a helyzetben, defenzív célokkal, alapvető fontosságúnak tekinti hadseregének technikai, szervezeti és szerkezeti modernizálását. Központi szerepet játszik a tervekben a tengeri flotta különösen gyors fejlesztése, a több-típusú és hatósugarú rakétarendszerek hadrendbe állítása, a néphadsereg nemzetközi mobilitásának növelése, a fegyverrendszerek és a kommunikációs hálózatok további modernizálása, kisebb és jól felszerelt egységek kialakítása, a hivatásos állomány arányának növelése, a sorozott katonák műszaki ismereteinek fejlesztése.

- Az ázsiai térségben jelentős szervezeti átalakítást és modernizációt irányzott elő az *indiai katonai doktrína* is. Célként tűzte ki a korábbiakkal szemben, hogy a hatalmas ázsiai állam globális fontosságú katonai erővé fejlődjék. Ázsiában – Kína mögött a második legnagyobb katonai ráfordításokkal és jelentős átszervezéssel – képessé akarják tenni az indiai hadsereget arra, hogy egyidejűleg két háborút vívjon szükség esetén: Kínával és Pakisztánnal. Célul tűzte ki hadserege nagy távolságokat átívelni képes mobilitásának megteremtését a flotta és a légierő fejlesztésével. Harckészségét gyorsan bevethető alakulatok létrehozásával is erősíteni kívánja. Hadserege felszerelésének 50%-át elavultnak tartja, s a folyó évtized első felében ennek nagy részét ki fogja cserélni. Bővíteni kívánja a haditechnika importját és fejleszteni nemzeti hadiiparát.
- Sajátos problémakört képviselnek a kisebb országok katonai doktrínái, illetve hadsereg-fejlesztési programjai. Az ENSZ 193 tagállama közül 19 nem rendelkezik hadsereggel. Ezek – Japán kivételével – kis országok. Japán második világháborús veresége után nem hozott létre hadsereget, rendelkezik azonban egy viszonylag jelentős fegyveres erővel. 18 kis államban a hadsereg létszáma 10 000 fő alatt van, 25 országban 10–20 000 között.

Általános vélemény az, hogy a katonai erő jelentősége és fejlesztésének problematikája a nagyhatalmak, illetve – bizonyos vonatkozásokban – a középhatalmak problémája. A kisebb államokról eleve feltételezik, hogy gyengék, sebezhetőek, és irracionálisnak tartják, ha „túlfejlesztik” hadseregüket.

Sok függ természetesen attól, hogy milyen meghatározást alkalmazunk a kis államokra, illetve attól, hogy azok milyen geopolitikai környezetben léteznek. Vannak tehát kivételek is. Az amerikai *Maurice East*, a kis államok stratégiai problémáinak egyik kiváló kutatója, még a hidegháború éveiben a következőkben foglalta össze a kis államok többségére jellemző biztonságpolitikai magatartást:⁹

- a világ ügyeiben való részvétel alacsony szintje;
- magas fokú aktivitás multilaterális szervezetekben;
- tartózkodás az erő alkalmazásától a nemzetközi kapcsolataikban;
- tartózkodás olyan politikától és magatartástól, amelyek a nemzetközi rendszer erősebb hatalmait elidegenítené;
- korlátozott földrajzi aktivitás.

East véleménye feltételezi a racionális politikát és magatartást. Bizonyos történelmi és geopolitikai tényezők (például határviták, etnikai problémák) miatt azonban egyes kis államokra is inkább az irracionális magatartás lehet jellemző. Ez konfrontáló politikát és magatartást eredményezhet, amelynek egyik fontos következménye lehet jelentős katonai szektor fenntartása. Belpolitikai okok is vezethetnek erre, különösen a „mini diktatúrákban”. Az is előfordul, hogy a kis országok vezetői tévesen értékelik a nemzetközi környezetet és veszélyeztetettségüket.

Különbözik a doktrínák, illetve fejlesztési célok jellege, a haderők helye és helyzete azokban a kis államokban, amelyek a hidegháború időszakában katonai szövetségek tagjaiként, a vezető hatalmak hálózatában alakították ki politikájukat, vagy az olyan kis önálló államoké, mint például Svájc, Finnország, illetve a fejlődő világ kis államai.

Adott helyzetben a kis országok biztonsága erősítésének fontosabb eszköze lehet a jövőben is a csatlakozás valamilyen regionális, a NATO-hoz hasonló védelmi szövetséghez, mint az önálló jelentős fegyveres erő. A XXI. században a fentiek miatt is különbséget kell tenni a kis államok között katonai szektoruk helyét és helyzetét illetően. A NATO kis államai például elvileg a szövetség keretében vállalt kötelezettségeiknek megfelelően alakítják katonai kiadásait és építik fel haderejüket.

A jelenlegi viszonyok között jelentősebb nemzetközi funkciókban elsősorban békefenntartó vagy kiegészítő feladatok ellátására tartják alkalmasnak például a NATO-ban a kis országok hadseregeinek alakulatait. Egyes vélemények szerint ezek az államok tulajdonképpen elsősorban segédc csapatként „vásárolják meg” biztonságukat. Súlyuk, szerepük az adott szövetség sajátos mechanizmusai miatt (vétő lehetősége) haderejük méreteinél azonban sokkal nagyobb. Befolyásuk részben attól is függ, hogy milyen szakmai-technikai színvonalon és mennyire tesznek eleget kötelezettségeiknek.¹⁰

Az ENSZ tagállamainak többségét kitevő kis államokat, különösen konfliktusos geopolitikai térségekben (Afrikában, a Közel-Keleten vagy a volt szovjet állam kaukázusi régióban) a XXI. században is sok tényleges veszély fenyegetheti.

Sajátos helyet foglal el a kis államok körében például *Izrael*, amelyik az ország területének méreteit, lakóinak számát tekintve kis ország, mégis jelentős, közel 200 000 fős létszámú haderőt tart fegyverben, több területen is élvonalban van a haditechnika fejlesztését és védelmi iparát illetően. Katonai célokat szolgáló exportja is

9 Maurice A. East: Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models. World Politics, Vol. 25, No. 4, July 1973, p. 557.

10 Satala, Martti: Small States and NATO. Atlantic Council of Finland. Occasional papers No. 6, 2004. p. 10–11.

számottevő. Az izraeli katonai doktrína az elrettentésre, a gyors és a veszéllyel arányos reagálásra fektette a múltban a hangsúlyt.

Nyilvánvaló, hogy a közel-keleti események, az „arab tavasz” radikálisan megváltoztatták a stratégiai helyzetet. Iránt továbbra is a legmilitánsabb ellenfélnek tekintik. Figyelembe veszik, hogy hatalmas és hatékony rakéta-arsenált halmozott fel a Hezbollah Libanonban. Fontos kockázati tényezőnek tekintik Egyiptom magatartását, különösen annak következményeit, hogy az Egyesült Államok segítségével modernizálták, új fegyverekkel szerelték fel, és sokkal jobban kiképezték az egyiptomi hadsereget. Jelentős új veszélyforrás lehet a Palesztin Állam kikiáltása is. Megnőtt az Izrael elleni kibertámadás veszélye is. Katonai vezetői hangsúlyozzák, hogy az országnak többfrontos hadviselésre, keményebb csapásokra és sokkal jelentősebb veszteségekre kell felkészülnie. Ezek kivédésének feltételeit irányozza elő egy új, többéves védelmi terv: a Halamis a riasztó és rakétaelhárítási rendszer, a légierő, különösen a drónok, a robotrepülőgépek fejlesztésével.¹¹

* * *

A vezető államok, és sok kisebb ország katonai doktrínái és fehér könyvei a XXI. század feladatai között számolnak olyan nemzetközi békefenntartó, béketeremtő kötelezettségekkel is, amelyeket szükség esetén a NATO-ban, az ENSZ-ben vagy valamilyen regionális együttműködési szervezetben kell vállalniuk. Ebben az összefüggésben meg kell különböztetni vezető államokat, vagy más fogalmazásban az egész akció kereteit biztosítani és fenntartani képes államokat, s olyanokat, amelyek „alvállalkozók”, s csak bizonyos feladatokat látnak el.¹²

A globális válság hatása a katonai kiadásokra

Csupán a katonai doktrínák és a fehér könyvek előirányzatai alapján nem lehet prognosztizálni, hogy a következő évtizedben mennyit lesznek hajlandók és képesek a világ államai fegyveres erőik fenntartására, illetve fejlesztésére fordítani. Nem lehet konkrét választ adni arra sem, hogy a XXI. század világában végbemenő hatalmi változások és a haditechnikai forradalom hatása nyomán kibontakozó új globális fegyverkezési verseny milyen méreteket ölt majd. A NATO tagállamainak többségében feltétlenül számolni kell azzal, hogy egyelőre nincs a Szovjetunióhoz hasonló ellenfél a láthatáron, ami indokolná a katonai kiadások jelentős növelését. A költségvetési kiadások növelését nehezítő világgazdasági válság, valamint a hatalmas méretű adósságteher súlyos következményei sem hagyhatók figyelmen kívül.

Minden eladósodott és pénzügyi nehézségekkel küzdő államban éles vita folyik a költségvetési kiadások csökkentésének mértékéről és szerkezetéről, és különösen a katonai kiadásokról. Az Egyesült Királyságban például azt hangsúlyozzák a biztonsági

11 Defense 2011. Wish lists meet reality. Defense Technology International, January 2011. Vol. 5 No. 1. Washington DC.

12 A vezető állam felelős az adott akció átfogó kereteinek kialakításáért, döntő szerepet játszik a parancsnoki, stratégiai tervezési, logisztikai, kommunikációs és hírszerző feladatok koordinálásában és végrehajtásában.

célú kiadások csökkentését ellenzők, hogy ha végrehajtják a tervezett változásokat, az ország nem lesz képes többé megvédeni gyarmatait sem, például a Falkland szigeteket Argentínától. Két európai állam, az Egyesült Királyság és Franciaország, szeretnék megőrizni korlátozott globális expedíciós képességeiket. Azokban az államokban, amelyek 2011-ben sem teljesítik kötelezettségeiket a NATO-ban, a biztonsági kiadások csökkentésével szemben fellépők ennek tarthatatlanságára is hivatkoznak.

Valószínű, hogy hacsak nem kerül sor valamilyen új és jelentős globális válsághelyzetre, a következő évtizedben a fejlett országok többségében csökkentik a katonai kiadásokat, ez azonban nem lesz általános. A folyamat valószínűleg együtt jár a haderők hatékonyságot és ütőképességet növelő átszervezésével. Néhány európai országban, a fejlődő világ sok államában, és különösen Ázsiában tovább folytatódik, sőt gyorsul is a katonai kiadások növekedése.

A katonai kiadásokra vonatkozó (különösen a dollárra átszámított) adatok természetesen továbbra sem pontosak. Lényegében megközelítő becsléseknek tekinthetők, de alkalmasak a nagyságrendek illusztrálására.

A hidegháború utolsó szakaszában, 1988-ban, globális méretekben, 1990-es összehasonlítható dollár áron számítva, a katonai kiadások összege 1441 milliárd dollár volt. Ezt követően megkezdődött a csökkenés és néhány évig 1000 milliárd alá esett. A mélypont, ahonnan ismét megindult az emelkedés 1996–97-ben volt. 2010-ben a föld államainak összesített katonai kiadásai 1630 milliárd dollárt tettek ki, s ez a világtermék 2,6% a volt. Ez az összeg 30–35%-al nagyobb, mint egész Afrika kereskedelmi árfolyamon számított bruttó nemzeti terméke volt 2010-ben.

A következő táblázat a globális katonai kiadások szempontjából legfontosabb 9 államot hasonlítja össze és mutatja kiadások dinamikáját a hidegháború végétől napjainkig.

Meg kell jegyezni, hogy a táblázat adatai nem tükrözik teljes egészében a katonai célú ráfordításokat. Nem tartalmazzák például a katonai célú kutatás-fejlesztési (K+F) kiadásokat olyan esetekben, amikor a kutatómunka és a kifejlesztett technika polgári és katonai célokat egyaránt szolgálhat. A világ számos országában a belső rend fenntartásával foglalkozó fegyveres erők, állami milíciák általában nem szerepelnek a katonai kiadások között.

Az Egyesült Államokban, ahol különösen jelentősek az elmúlt háborúk veteránjaival kapcsolatos szociális, egészségügyi és családtámogató ráfordítások, ezek a költségvetés szociális kiadásaiként szerepelnek. A fenti adatok alapján nyilvánvaló azonban, hogy az USA katonai kiadásai ezek nélkül is nagyobbak, mint a következő 9 államé együttvéve, s a világ katonai kiadásainak közel 43%-át teszik ki, a NATO-tagállamokénak pedig körülbelül 50%-át.

A globális katonai kiadásokban a második világháborút követően mindvégig az USA járt élen. Katonai kiadásaira bizonyos ciklikusság volt jellemző. Ez befolyásolta a Szovjetunió katonai kiadásainak alakulását is. A hidegháború kezdeti szakaszában, az első „csúcs” 1953-ban az 1951-es kiadások több mint háromszorosa tette ki. A vietnami háborús csúcsot 1968-ban érték el. Újabb csúcsot hozott 1985-ben a Reagan-korszakhoz fűződő „csillagháborús” fegyverkezés, majd az öbölháború. Ezekben a csúcsevekben lényegesen magasabb volt a katonai kiadások aránya a BNT-ben (meghaladta a 10%-ot), majd csökkent.

Térségek	1988	1998	2010	Részarány a globális katonai kiadásokból 1988+++-ban és 2010-ben
Globális kiadások 2009-es md. dollárban	1441	962	1630	100 %
Fejlett államok	133	100	149	(84) 73
Fejlődő államok	110	100	158	(16) 27
USA	147	100	189	(36) 44
Kína	61	100	158	(1,1) 4,0
Franciaország	114	100	104	(4,6) 3,7
Anglia	131	100	126	(4,1) 3,4
Oroszország	800+	100	280	(20,5) 3,3
Japán	115	100	101	(3,0) 3,1
Németország	133++	100	95	(4,5) 3,0
Szaudi Arábia	75	100	172	(1,6) 2,8
India	74	100	182	2,2

Források: SIPRI DATABASE 2011. CIA 2011. június 27.

Megjegyzések + Szovjetunió ++ NSZK +++ Zárójelben az 1988-as arányok.

1998 óta az Egyesült Államok katonai kiadásai csaknem 90%-al nőttek (változatlan áron számítva). Ugyancsak nőtt – 36%-ról 44%-ra – az Egyesült Államok súlya a globális katonai kiadásokban.¹³ Az afganisztáni és iraki háború – becslések szerint – az eddigiekben csaknem 4000 milliárd dollárjába kerültek az Egyesült Államoknak és 2011-ben az amerikai katonai költségvetés 25–30%-át „fogyasztják el”. Különösen magasak logisztikai költségeik.

Amerika, gazdasági szempontból, természetesen továbbra is képes arra, hogy biztonsága érdekében szükségleteinek megfelelő anyagi eszközöket költsön hadseregére. A kérdés természetesen a szükségletek indítéka és mértéke. Gazdasági okok miatt a második világháborút követően az Obama-adminisztráció került szembe először a kérdéssel: vajon a felhalmozódott hatalmas adósság miatt az Egyesült Államok képes lehet-e arra, hogy a Pentagon által célul kitűzötteknek megfelelően egyidejűleg több, különböző jellegű és intenzitású háborút folytathasson eltérő földrajzi és társadalmi feltételekkel rendelkező térségekben, jelentős adóemelés nélkül.

Két további fontos államban: Oroszországban és Kínában került sor 1998 és 2008 között a katonai kiadások különösen gyors emelkedésére. Oroszországban 2000 után kezdődött meg a katonai kiadások jelentősebb növekedése. 2011-ben a tervezett katonai kiadások közel 50 milliárd dollárt tesznek ki, ami 2010-hez képest 20%-os növekedést jelent. A katonai kiadások aránya a költségvetésben 2010–2012 között a tervek

13 A NATO-országoknak és az USA három további szövetségeseinek: Japánnak, Dél-Koreának és Szaúd-Arábiának együttes katonai kiadásai a globális katonai kiadások 72%-át tették ki 2010-ben. Council on Foreign Relations: American Power Requires Economic Sacrifice. New York Jul 7 2011

szerint 12,5%-ról 17,2%-ra nő.¹⁴ A katonai kiadások növekedésének és a hadsereg fejlesztési tendenciáinak folytatódása esetén az orosz hadsereg 2020-ig egyes területeken elérheti azt a szintet, amely képessé teszi jelentősebb hadműveletek végrehajtására regionális és globális vonatkozásban is. A fejlődés a tervek szerint nem lesz egyenletes és azonos ütemű minden haderő- és fegyvernemben. Leglassabban a szárazföldi alakulatokat modernizálják, ahova a sorozott katonák többsége kerül. Sokkal gyorsabb fejlődést valószínűsítene a nukleáris fegyverrendszerekben, a flottánál, a légierőnél, a légideszant egységeknél, a stratégiai rakétaalakulatoknál és az „úrfegyvernemnél”, amelyekben magasan képzett hivatásos katonák alkotják a személyi állomány túlnyomó részét.¹⁵

Kína, hivatalosan mintegy 80 milliárd dollárt költött katonai célokra 2010-ben. Az amerikai katonai hírszerzés becslései szerint a tényleges katonai ráfordítások ennek kétszeresét, vagyis bruttó nemzeti termékének kb. 2,8%-át tették ki. Gyors ütemben folyik haderejének modernizálása és a katonai célú felszereléseinek kicserélése. Repülőgép-anyahajók, rombolók, hagyományos és nukleáris meghajtású tengeralattjárók, a legmodernebb harci repülőgépek beszerzése, nukleáris alakulatainak fejlesztése szerepel terveinek hosszú listáján. Meggyorsította a világ legnagyobb létszámú hadereje: a Népi Felszabadító Hadsereg (2 250 000 fő) átszervezését is, és a részleges áttérést a sorozásról az önkéntes állomány kialakítására.

A közel-keleti térségben különösen gyorsan nőttek a katonai kiadások Száúd-Arábiában. Döntően külföldi zsoldosokból álló hadserege hatalmas felhalmozott fegyverkészlettel, igen modern légierővel és rakétafegyverekkel rendelkezik.

Stagnáltak, vagy alig növekedtek a katonai kiadások az Európai Unió tagállamainak többségében. A hidegháború befejezése óta – egy-két év kivételével – évről évre zsugorodott a katonai költségvetés. Valamennyi tagállamban megkezdték, és tovább folytatják a katonai szektor racionalizálását. A haderők létszáma a 2001-es 3,5 millió-ról 2009-re 2,3 millióra csökkent.¹⁶

14 Defense Technology International, January 2011. Vol. V. No. 1

15 National Intelligence Council, Washington DC. 2007

16 Egy német kutatóintézet, a Bonn International Center for Conversion dolgozta ki a globális militarizáltsági indexet. Az index az egyes országok „militarizáltságát” a fegyveres erők rendelkezésére álló anyagi és emberi források viszonylagos nagysága alapján tükrözi, az adott társadalom egyéb szükségleteihez és erőforrásaihoz viszonyítva. A katonai kiadások aránya a bruttó nemzeti jövedelemben, illetve az ország egészségügyi kiadásaihoz viszonyítva, a katonai és félkatonai személyzet, valamint a tartalékosok aránya az orvosokhoz viszonyítva, a nehézfegyverek száma a lakossághoz viszonyítva alkotják az index összetevőit. Ennek alapján 0-1000 között állapították meg az egyes államok rangsorát. Az index szerint a világ 10 legmilitarizáltabb állama 2009-ben a következő volt: Izrael (865 pont), Szingapúr (843 pont), Szíria (796 pont), Jordánia (779 pont), Oroszország (777 pont), Dél-Korea (748 pont), Ciprus (738 pont), Görögország (736 pont), Kuvait (736 pont) és Belarusz (731 pont). Az Egyesült Államok 622 pontos értéken a 34. helyen, Magyarország 538-as értéken a 68-ik helyen volt. Mint minden indexelés és rangsorolás, a militarizáltsági index is csak részleges képet adhat, hiszen nem tükrözi a technikai és gazdasági összefüggéseket, illetve az adott ország katonai képességeit. Főként a szociális vonatkozásokra összpontosítja a figyelmet. Az elmúlt két évtizedben, közel 150 országra évről-évre kiszámított index egyébként döntően a SIPRI adataira épít. A Global Firepower nevű forrás szerint (GlobalFirepower.com) a nukleáris fegyvereken kívül, 45 tényező szerepének összehasonlítása alapján, a világ katonai szempontból legerősebb 10 államának rangsora 2010-ben a következő volt: USA, Oroszország, Kína, India, Anglia, Törökország, Dél-Korea, Franciaország, Japán, Izrael.

A modernizációs programok és szervezeti változások nyomán folytatódik a katonai kiadások szerkezetének átalakítása. Erről természetesen nem állnak rendelkezésre, és értelmetlenek is lennének globális összesítések. A funkcionális megosztást illetően a legfontosabb államokban végbemenő változások azonban jelzik a globális tendenciákat. Ezek: a személyi kiadások súlyának növekedése, a hadianyagok, berendezések és szállítóeszközök arányának stagnálása vagy csökkenése, és az egyéb, fenntartási vagy más jellegű ráfordítások csökkenése.

Globális összesítésben a fegyveres erők létszáma 2009-ben 27,5 millió fő volt. A személyi ráfordítások közti eltérések továbbra is hatalmasak. A fejlett NATO-államokban összesítve, a személyi ráfordítások az 1970-es években megközelítő becslések szerint a katonai kiadások 40–42%-át, az 1990-es években 37–39 %-át, a XXI. század első évtizedében 42–43%-át tették ki. 2000 és 2010 között a felszerelésekre és infrastruktúra-fejlesztésre a katonai kiadások kb. egyharmadát fordították. Az EU-kormányok a katonai kiadások kb. 50%-át fordítják személyi költségekre. Ez az említett időszakban 11,8%-al csökkent. Kisebb mértékben, 1,2%-al csökkentek a felszerelésekre, hadianyagokra fordított kiadások és 4,6%-al a fenntartási költségek. Lényeges természetesen a haderőnemek szerinti szerkezeti megosztás is. Mindenütt emelkednek a légi hadviselésre fordított kiadások és egy ideig tartó csökkenés után megindult a tengeri flották fejlesztésére, modernizálására fordított kiadások növekedése.

A személyi kiadások aránya növekedésének okai között gyakran említik a hagyományos „rossz szerkezetet”, a jól fizetett magas rangú tisztek nagy arányát (például Anglia, Portugália). A magas költségek további fontos és növekvő jelentőségű oka, hogy a sorozottakból kiépített fegyveres erők helyett áttérnek a „szerződéses és hivatásos” haderőkre. A sorozást 2011-ben már csak 70 államban tartják fenn. Ezek többsége nagy lakosságú, szegény ország. Annak nyomán, hogy a haditechnika egyre bonyolultabb, amelynek kezelésére a sorozott katonák egyre kevésbé képesek, a sorozás mellett szinte mindenütt nő a hivatásos állomány, illetve a szerződésesek és a magasán képzett szakértők aránya. A fejlettebb országok közül stratégiai okokból Izrael, és sajátos megfontolásokból Finnország és Észtország tartják fenn a sorozást.¹⁷

A NATO keretében a legjelentősebb változásra 2011-ben Németországban került sor. A sorozást megszüntették és az új, önkéntesekből álló hadsereg létszáma kb. 180 000 lesz a 2010-es 250 000-re szemben.

A sorozás megszüntetése általában az egy katonára fordított kiadások növekedésével járt. Ez egyébként a múltban is jelentős mértékben differenciált volt és általában emelkedett. Az Egyesült Államok hadseregében 2001–2010 között az egy katonára fordított évi kiadások több mint 70%-al, 75 000 dollárról 127 000 dollárra nőttek. A növekedés alapvető okai a magasabb fizetések, pótlólagos juttatások és különböző jutalmak. A vállalt szolgálati idő letelte utáni további szolgálat, valamint a harctéren

17 Különböző megfontolásokból, időről időre javaslatok születnek egyes országokban a sorozás visszaállítására. Az Egyesült Királyságban például 2011-ben, a fiatalok közötti zavargások nyomán születtek ilyen javaslatok annak érdekében, hogy „megfegyveljék” őket. Megfogalmazódtak ilyen javaslatok Magyarországon is a közelmúltban.

tovább maradás vállalásával kapcsolatos ún. *retention* (magyarul: visszatartási) jutalom költségei megtízszereződtek.

Az amerikai hadsereg – Irakban és Afganisztánban – nagy tömegben alkalmazott olyan szerződéseket, akiket magánvállalkozások béreltek. Ezek leginkább a korábbi korok zsoldosaihoz hasonlíthatók. Többségük hadtáp, logisztikai és őrzési funkciókban működött. 2009-ben például Afganisztánban nagyobb volt a magánvállalkozások által szerződtetettek aránya, mint a katonáké. 2010-ben első alkalommal haladta meg az emberveszteség ebben a kategóriában a hadsereg elesettjeinek számát.

Figyelemre méltó, hogy a Kínai Népi Felszabadító Hadseregben is nőttek a személyi kiadások, 2007-ben meghaladták a katonai költségvetés 37%-át. További növekedésre számítanak annak nyomán, hogy emelik a hivatásos, magasan képzett személyzet arányát. Külön kategóriát jelentenek a személyi kiadások között az ún. szociális kiadások kategóriái: a veteránok ellátása, illetve támogatása, a nyugdíjak és a katonák családtagjaival kapcsolatos szociális kiadások (például iskolák, óvodák, bölcsődék).

A modern hadseregek esetén egyre jelentősebbek az ún. fenntartási kiadások, amelyek a katonai infrastruktúra, a fegyverrendszerek, repülők, hadihajók, radarhálózatok, információs és kommunikációs hálózatok stb. működőképességét, illetve harcász állapotban való tartását foglalják magukban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Borrie, J. and Thornton, A.: *The Value of Diversity in Multilateral Disarmament Work*. New York, 2008. United Nations Institute for Disarmament Research
- Burgess, T. H.: *U. S. Army Doctrine and Belligerent Occupation*. Monograph. Fort Leavenworth, KS: School of Advanced Military Studies, AY03-04,
- Chesterman, S.: *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford, 2001. UK: Oxford University Press,
- Clarke, R. H.: *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It*. New York, 2010. Ecco
- Gelpi, Ch., Feaver, R. D. and Reifler, J.: *Paying the Human Costs of War: American Public Opinion and Casualties in Military Conflicts*. Princeton, 2009. NJ: Princeton University Press
- Headquarters U. S. Army, „U. S. Army Field Manual 3-0, Operations: A Blueprint for an Uncertain Future,” Road show briefing slides with scripted notes, Washington DC, The Pentagon, January 8, 2008
- Kaldor, M.: *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford, 1999. CA: Stanford University Press
- Munkler, H.: *The New Wars*. Cambridge, 2005. UK: Polity
- Parker, G.: *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*. Cambridge, 1988. Cambridge University Press
- Petraeus, D. H., Amos J. F., and Nagl, J. A.: *The U. S. Army and Marine Corps Counterinsurgency Field Manual*. Chicago, 2007. IL: University of Chicago Press
- President of the US, Remarks by the President in Address to the Nation on the End of Combat Operations in Iraq, August 31, 2010

- Smith, R.: *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. New York. Alfred Knopf
- Tóth, I.: *Az orosz hadiipar átalakulása 1992-től napjainkig, fejlődésének várható tendenciái 2020-ig, és ezek eredményeinek lehetséges hasznosítása a Magyar Honvédség haditechnikai fejlesztésében (Doktori értekezés)* 2011
- United Nations Office of Disarmament Affairs: *Disarmament Yearbook Vol. 34. Part I–II*. New York 2010
- Vickers, M. G. and Martinage, R. C: *The revolution in war*. Washington DC 2004.
Center for Strategic and Budgetary Assessments,
- Vlahos, M.: *Fighting Identity: Sacred War and World Change*. Westport, CT: Praeger, 2009
- Weiss, T. G.: *Humanitarian Intervention*, Cambridge, 2007. UK: Polity

Meglécz Katalin

Missziós területek katonai szolgálatának követelményrendszere és kihívásai

A Magyar Hadtudományi Társaság Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi Szakosztálya 2011. december 18-án a Missziós területek katonai szolgálatának követelményrendszere és kihívásai címmel rendezett szakmai-tudományos konferenciát. A konferencián az előadók szakterületük külföldi katonai missziókkal kapcsolatos feladatain keresztül a mutatták be a szakág sajátosságait, hívták fel a figyelmet a még megoldásra váró feladatokra.

A konferenciát, amelyet dr. Koós Anna, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutató-sok Központjának igazgatója moderált, prof. dr. Nagy László ny. mérnök ezredes, az MHTT elnöke nyitotta meg. Az elnök úr áttekintette a szakosztály eddigi működését, üdvözölte a szakosztály új vezetését és kifejezte reményét az aktív és sikeres tevékenység folytatására.

* * *

Elsőként a szakosztály elnöke, dr. Szilágyi Zsuzsanna orvos ezredes tartott előadást *Egészségügyi kockázatbecslő program bevezetése a missziós feladatra tervezett állomány részére* címmel. Bevezetőjében a több éve tartó kutatás aktualitását a védelmi tárcánál végbemenő változások és az új humánstratégia bevezetéséhez kapcsolódóan emelte ki. Hangsúlyozta, hogy a humánerőforrás, mint érték a szervezet által kitűzött célok elérését, illetve sikerességét alapozhatja meg.

Az optimális humánerőforrás természetesen a jól kiképzett, motivált, a változó körülményekhez alkalmazkodni képes és elhivatott személyekből áll. A személyi állomány tagjainak kiválasztása, felkészítése extrém stresszhelyzetek elviselésére, testi-lelki egészségi állapota megőrzése, rekreációja, szükség esetén regenerációja, illetve kompetenciájának fejlesztése a védelem-egészségügy felelőssége. Az egészséges humánerőforrás elérhetőségét és azonnali bevethetőségét a NATO egészségügyi biztosítási elvei is meghatározzák. Az egészséges katona, aki a műveletek egyik meghatározó tényezője, csak egy folyamatos egészséget monitorozó rendszer bevezetésével „teremthető meg” hosszú távon – hangsúlyozta az előadó.

A továbbiakban azt az MH állományára tervezett kockázatbecslő programot ismertette, amelynek megalapozását célzó kutatás 2007-ben indult el négy év kötelező

szűrővizsgálati adatainak feldolgozásával. Az elmúlt években feltérképezték az MH állományára jellemző megbetegedéseket, meghatározták a morbiditási és prevalencia mutatókat, végezetül feltárták az egészségmagatartás, az egészségkárosító rizikófaktorok, valamint az állományban megjelenő megbetegedések összefüggéseit. 2008-ra elkészült egy adatbázis-kezelő program, amelynek segítségével az abban az évben szűrővizsgálatra kötelezettek (3738 fő) adataiból válaszkódot egységítésével egy összesített kockázati mutatót határoztak meg.

Az előadó kitért arra, hogy a sikeres egészségfejlesztési programok kialakításához miért van szükség a megbetegedésekhez és az egészségkárosító magatartásokhoz köthető legfontosabb rizikófaktorok ismeretére, valamint a védelemben szerepet játszó protektív faktorok feltárására. Az eredmények azt mutatták, hogy a kockázati faktorok speciális mintázatban vannak jelen a megbetegedéseknél, amelyek nemcsak a megbetegedés velejárójaként értékelhetők, hanem az adott megbetegedés kialakulásában is szerepet játszanak. A kockázati esélyszám számítási képletének kimunkálása elvezetett az egyesített megbetegedési kockázatbecslő modell megalkotásához. A munka során hatásuk erőssége szerint súlyozták az általános és a kiegészítésre szolgáló kockázati, valamint a védőfaktorokat. Az előzetes eredmények birtokában, 2009-től új szűrővizsgálati lapot vezettek be. Ez elősegíti, hogy olyan létszámú vizsgálati személy adatállománya álljon rendelkezésre, ami lehetővé teszi a kockázati faktorok összes lehetséges mintázati kombinációjának vizsgálatát a modellben. Mindezekon túl a Medworsk-rendszer hálózatba való integrálásával kialakultak a program bevezetésének feltételei az MH csapattagozatainak egészségügyi központjaiban.

A kutatás tervezett végeredménye egy olyan megbetegedési esélyszámot tartalmazó modell létrehozása, amely alapján egyénre szabottan lehet vizsgálni a vizsgálati személy megbetegedési kockázathányadosát.

Az állomány egészségének megtartása olyan szervezeti érdek, amely egyben óriási elvárásokat, követelményeket és felelősséget fogalmaz meg a védelem-egészségügy számára. Az egészségmegőrző programok kiindulópontját az elérni kívánt célok alkotják. Továbbá az, hogy milyen betegségeket és problémákat tudunk megelőzni, illetve hogyan tudjuk feltárni a betegségekhez vezető okokat. A program felhasználásával lehetővé válik az állomány részére a probléma beazonosítása, az azonnali beavatkozási lehetőségek kidolgozása, és – nem utolsó sorban – a katonai vezetés részére az állomány aktuális egészségi állapotáról szóló azonnali információ átadása.

* * *

Dr. Resperger István mérnök ezredes előadásában a *missziós területeken folyó aszimmetrikus hadviseléssel és terrorizmus jellemzőivel* foglalkozott. A jelenkor fegyveres konfliktusaiban a politikai cél a háborúval elért akaratérvényesítés, a katonai cél az egyes csaták megnyerése – hangsúlyozta bevezetésképpen az előadó. Kiindulva a kockázatok és fenyegetések halmazából, a fenyegetésrészből, a hadviselés jelenlegi spektrumában a következők lehetnek: politikai nyomásgyakorlás, katonai képesség visszavetése, adott ország területének részleges vagy teljes megszállása, népirtás. A 21. század fegyveres konfliktusaira jellemző, hogy politikai és katonai célok érdekében korlátozott vagy teljes célok megvalósulását tűzik ki.

A jelenkor fegyveres konfliktusainak erőszak-sorrendjét a békeidőszakból kiindulva a béketámogató műveletek, a felkelők elleni műveletek és a háborús műveletek határozzák meg. A konfliktusok kezelését befolyásolják a nagy földrajzi távolságok, a nagy kiterjedésű konfliktus zónák, valamint az extrém földrajzi és klimatikus viszonyok is.

Az aszimmetrikus hadviselés az aszimmetrikus kihívásokhoz kapcsolható tevékenység, amikor a végrehajtók – legtöbbször saját életüket sem kímélve – hajtanak végre katonai akciókat, általában a magasabb technikai színvonalon álló ellenféllel szemben. Az aszimmetrikus kihívások olyan, nem hagyományos vagy nem költséges, ártó szándékú akciók (terrorizmus, tömegpusztító fegyverek bevetése vagy azokkal való fenyegetés, információs hadviselés stb.), amelyek kivédésére nem készültek fel megfelelően. Az aszimmetrikus hadviselés ennek megfelelően a nem költséges, egyszerű eszközökkel és módszerekkel végrehajtott – gyakran önfeláldozó – gerilla, partizán jellegű rajtaütéseket és egyéb akciókat magában foglaló tevékenységek köre. Így ez a „gyengébb” technikai felszereltségű, a kevesebb kiképzést végrehajtó, általában a megszállt területeken harcoló fél fegyvere, módszere a megszállókkal szemben. Ebbe a körbe tartoznak: öngyilkos merényletek, bombatámadások, logisztikai-, vezetési pontok elleni akciók, tiszték, parancsnoki állomány elleni merényletek, utánpótlási vonalak, szállítási útvonalak rombolása, valamint az ellenség ellátásának, utánpótlásának akadályozása, egyéb akciókkal.

A terrorizmus elleni harc problémáival foglalkozó hazai és külföldi szakértők 1972-től számolnak a nemzetközi terrorizmussal. Az 1972. évi müncheni nyári olimpiai játékokon történt tragikus esemény hívta fel a világ közvéleményének és a kormányok többségének figyelmét a terrorizmus óriási veszélyére és nemzetközivé válására. Lényegében ez a helyzet jellemezte a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre való felkészülést 2001. szeptember 11-éig, a New York-i és a washingtoni, hatalmas áldozatokat követelő, al-Kaida terrortámadásokig.

A múltban alkalmazott erők, eszközök és eljárások nem tudták meggátolni a nemzetközi terrorizmus akcióit és az újabb akciók előkészítését. Ezért új, jobban felkészült erőkre, új és hatékonyabb eszközökre, új és sikeresebb harci eljárásokra van szükség a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben.

A jelenkor legnagyobb fenyegetését az iszlám terrorizmus és a nemzetközi terrorista hálózat, az al-Kaida jelenti. Az iraki háború hatása kettősnek ítéltető meg, hiszen a háború kezdetén Amerika szövetségeseit megosztotta, továbbá új színteret teremtett a nemzetközi terrorizmus csoportjainak. A fegyveres konfliktusok állandó résztvevőivé vált „nemzetközi harcosok” a boszniai, a csecsenföldi, az afganisztáni, az iraki háború alatt további tapasztalatokat szereztek. A háború számukra nemcsak lételemmé vált, hanem a tapasztalatszerzés, a kapcsolatok továbbépítésének színtere lett más nemzeti, nemzetközi terrorista szervezetekkel. Velük a pénzügyi forrásokat is számos esetben megosztották, támogatták azok logisztikai kiképzési, propaganda, ideológiai, valamint toborzófeladatainak végrehajtását. Így a nemzetközi terrorizmusnak a világ számos országából érkező csoportjai „összenőttek” egy globális, minden kontinenst átszövő világhálónak, melynek vezetője az al-Kaida lett.

A szabad világ szimbólumai ellen tervezett merényleteknek az is a célja, hogy a lakosságot elriasszák, elrémítsék, bizonytalanságban tartsák, vagy olyan súlyos

gazdasági infrastrukturális károkat okozzanak, mellyel elérhető a politika iszlámhoz való viszonyulásának megváltozása.

A terrorizmus és az iszlám terrorizmus térhódításának okaként az előadó a globalizáció következtében létrejövő gazdasági, kulturális, információs szakadék létrejöttét jelölte meg, amely a nem orvosolt sérelmek, nem megfelelően kezelt érdekek nyomán az egyre erőszakosabb cselekményekben keresi a megoldást. Az aszimmetria és a terrorizmus kihívásainak kezelésére adott megoldások keresése érdekében az előadó felhívta a figyelmet az oktatás, képzés fontosságára, a lakosság megnyerésének szükségességére, a társadalmi és információs aszimmetria csökkentésének jelentőségére.

* * *

Dr. Bognár Tamás orvos alezredes előadásának témája: *megelőző egészségügyi feladatok katonai műveletek stratégiai tervezésében*. Az előadó 2011 márciusától augusztusig preventív tiszti beosztásban vett részt az EUFOR Libya Operational Headquarters (OHQ) munkájában. Előadásában az OHQ felállítása és egy esetleges művelet tervezése során végrehajtott feladatok tükrében mutatta be a katonai műveletek stratégiai tervezésének folyamatát. Az előzményekről kiemelte, hogy a nemzetközi biztonsági helyzet kihívásainak megfelelően az Európai Unió, készenléti képességeinek fokozása érdekében műveleti parancsnokságokat állított fel. A Magyar Honvédség felajánlotta, hogy a parancsnokságok aktiválása esetén szakembereket – köztük a megelőző egészségügy területéről orvosokat – küld megerősítés céljából a főparancsnokság állományába.

Az „arab tavasz” eseményei időközben elérték Líbiát, ahol a folyamatosan romló humanitárius krízishelyzetre, a polgárháborús viszonyok eszkalálódására reagálva – összhangban az ENSZ Biztonsági Tanács 1970. és 1973. számú határozatával – az Európai Unió 2011 márciusában aktiválta római főparancsnokságát. Az EU Katonai Tanácsa az EUFOR Libya legfőbb feladataként a Líbiában működő humanitárius szervezetek tevékenységének azonnali katonai támogatását jelölte meg. A folyamatosan bővülő létszámú főparancsnokság 2011 áprilisában – immár magyar részvétellel – megkezdte a nemzetközi erők katonai feladatainak stratégiai szintű műveleti tervezését. Ennek keretében az egészségügyi főnökség négy, a műveleti tervek és a katonai egészségügyi irányelvek követelményeinek megfelelő egészségügyi biztosítási tervet készített.

A stratégiai tervezés részleme mindazon intézkedések kidolgozása és eszközök biztosítása, amelyek célja a személyi állomány, a katonai műveletek és tevékenységek kitettségeinek csökkentése a fenyegetésekkel és veszélyekkel szemben. Ezen belül az egészségügyi haderővédelmi feladatrendszer egyértelmű célja az erők hadrafoghatóságának megőrzése. A tervek középpontjában a hatékony egészségügyi biztosítás feltételeinek biztosítása állt. A prevenció területén kiemelt feladat a betegségek és a nem harci eredetű sérülések megelőzése volt.

Korábbi NATO és EU katonai műveletekből származó tapasztalatok egyértelműen bizonyítják a betegségek és nem harci eredetű sérülések jelentőségét. Azok ugyanis több kórházi ápolási napot, illetve szolgálatmentességet eredményeztek, mint a harcok közben elszenvedett sérülések. Ezzel pedig szignifikánsan rontották a hadrafoghatóságot, veszélyeztetve ezzel a katonai műveletek sikerességét.

A prevenció feladata a kockázatok feltárása, hatékony megelőző intézkedések kidolgozása, az eredményesség folyamatos monitorozása. A betegségek és nem harci eredetű sérülések legteljesebb mértékű megelőzésében megosztott a felelősség. Az egészségügy feladata a kockázatok feltárása, hatékony megelőző intézkedések, javaslatok kidolgozása és az állomány felkészítése, kiképzése a megelőzés lehetséges módozataira. Parancsnoki szintű felelősség a preventív intézkedések végrehajthatóságához szükséges eszközök és biztosítása, a megelőző intézkedések betartatása. A katonák egyéni felelőssége pedig ezek betartása. Csak e hármas felelősség együttes teljesülése esetén lehet igazán sikeres a preventív medicina.

* * *

Dr. Besenyő János őrnagy előadásában a *Magyar Honvédség afrikai műveletekben tevékenykedő katonáival szemben támasztott követelményekkel* foglalkozott. Ennek során épp úgy kitért a békefenntartó szervezetek (ENSZ, EU) szempontjaira, mint az ott szolgálók tapasztalataira.

A rendszerváltás után a Magyar Köztársaság a nyugattal való politikai kapcsolatok javítása érdekében több békefenntartó műveletben is szerepet vállalt. Első misszióink egyike volt az angolai UNAVEM-II. misszió, amelyben 1991 júniusától szolgáltak magyar katonák, majd rendőrök. Ottani tevékenységünk olyan sikeres volt, hogy az ENSZ főtitkára békefenntartókat kért az 1992-ben induló mozambiki békeműveletbe (ONUMOZ) is. Ezután további műveletek következtek (Libéria, Nyugat-Szahara, Uganda-Ruanda stb.) a Világszervezet égisze alatt. Később, az EU-csatlakozás után több, az unió által vezetett afrikai misszióban szolgáltak magyar katonák.

Bár a gazdasági válság miatt egyre kevesebb pénzügyi forrás áll a Magyar Honvédség rendelkezésére, békefenntartó tevékenységünket nem csökkenthetjük, sőt az EU és a NATO érdekei és törekvései nyomán egyre valószínűbb afrikai szerepvállalásunk növelése.

Az előadó áttekintette a Magyar Honvédség eddigi afrikai műveleteiben szolgálókkal szemben támasztott követelményrendszer különböző elemeire és – az esetleges későbbi magyar szerepvállalás tükrében – a Magyar Köztársaságot, a honvédséget és a műveletekbe tervezett végrehajtó állományt érintő kihívásokat. Végül javaslatokat fogalmazott meg az egyelőre még nem pontosított helyszínű afrikai missziókra való felkészüléssel kapcsolatosan.

* * *

Dr. med. habil. Rókus László ny. orvos ezredes *Missziós területek infekciós kihívásai* című előadásában a missziós területeken előforduló endémiás és járványosan előforduló fertőző megbetegedésekkel ismertette meg a konferencia résztvevőit. Jellemezte és bemutatta az általánosan és az egyes területeken speciálisan előforduló megbetegedéseket, jellegzetes kórokozókat, kiemelve azok veszélyét a hadrafoghatóságra és a feladatellátásra.

Nemzetközi szakirodalmi adatok és saját tapasztalatok ismertetésével hívta fel a figyelmet az infekciós kihívásokra, kiemelt figyelmet fordítva a sérülések szeptikus következményeire.

Az előadás második részében a fertőző megbetegedések, fertőzések diagnosztikájának és kezelésének lehetőségeiről kaptak képet a hallgatók.

* * *

A *missziós feladatok közegészségügyi, járványügyi biztosítása* állt dr. Meglécz Katalin orvos ezredes előadásának középpontjában. A haderóvédelem egyik eleme az egészségügyi haderóvédelem, a harcképesség megőrzése úgy, hogy a katona meghatározott időben és helyszínen egészséges, hadrafogható és alkalmazható legyen. A feladat a küldetés támogatása, az élőerő megőrzése, az élet megóvása, a fizikai és mentális károsodások minimalizálása.

A megelőző egészségügyi (közegészségügyi, járványügyi) biztosítás rendeltetése a betegségek és nem harci eredetű sérülések megelőzése. Ezt információgyűjtés, veszélyek, kockázatok azonosítása és elemzése útján, a megelőző egészségügyi intézkedések kidolgozása, elfogadtatása, felülvizsgálata révén valósítja meg. A folyamat ciklikus, a telepítés előtt, az alkalmazás alatt, majd a hazatérést követően elkülöníthető, de egymásra épülő, egymást befolyásoló feladatokat kell végrehajtani. Missziós területen számításba veendő kockázati tényezők, veszélyek a környezeti ártalmak, a klimatikus kockázatok, az étel- és italbiztonság tényezői, az elhelyezés körülményei, a területen jelen lévő fertőző megbetegedések, valamint a foglalkozási veszélyek.

A megelőző egészségügyi biztosítás kitelepülés előtti feladatai közül kiemelt jelentőségű az egészségügy felderítés. Ez a felderítés és az egészségügy együttműködésével valósul meg és az egészségügyi, biológiai, tudományos, epidemiológiai környezeti és egyéb, az emberek vagy állatok egészségével összefüggő információk gyűjtésére, feldolgozására irányul.

A kitelepülés előtt történik meg a missziós területen betartandó egészségügyi rendszabályok kidolgozása. A szakemberek véleményezik a települési terveket, az ételmezési és a vízellátás biztosítását, a ruházati ellátást a célterületen. Kidolgozzák az immunizációs protokollt, végrehajtják a személyi állomány oltását, felkészítő előadásokat tartanak a teljes állomány, parancsnokok és az egészségügyi szakállomány részére.

Az alkalmazás során folyamatos egészségügyi adatgyűjtés zajlik: nyomon követik a kockázatokat, elemzik és értékelik a tapasztalatokat. Ismételt helyszíni ellenőrzéseket, méréseket hajtanak végre, felülvizsgálják a kockázatelemzés dokumentumait. Ennek megfelelően vizsgálják felül a szabályzókat, protokollokat. A váltóállomány felkészítése már az aktualizált állapotnak megfelelően történik.

Rendkívüli helyzetben szükség lehet helyszíni járványügyi intézkedésekre, immunizálásra is. Ennek példaként említette az előadó a 2009 évi influenza pandémiát.

A missziós feladatok megelőző egészségügyi biztosítására a célterületen is szükség van, különösen a megelőző egészségügyi felderítés, a járványügyi laboratóriumi kapacitás és a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) védelmi képességek fejlesztése területein. A Magyar Honvédség kiemelten kezeli azt a feladatkört, melynek eklatáns példái az AFOR Közegészségügyi és Járványügyi Felderítő és Elemző Csoport (Preventive Medical Team, Albánia, 1999), KFOR Megelőző Egészségügyi Laboratórium (Theatre Preventive Medical Laboratory, Koszovó, 2001–2010), valamint az MH Mobil Biológiai Laboratórium Komplexum (2002–) alkalmazása.

A katonák műveleti területről történő kivonása, hazaérkezése után a közegészségügyi-járványügyi biztosítási feladatok körében szűrővizsgálatokat (fertőző megbetegedések vizsgálata) hajtanak végre, az immunizáció komplettálásra kerül, valamint a tapasztalatok, információk lekérése, feldolgozása történik meg annak érdekében, hogy a megelőző egészségügyi biztosítás felvázolt ciklicitása biztosított legyen.

* * *

Az alvás zavarainak missziós katonai szolgálatot befolyásoló vonatkozásait elemezte előadásában dr. Szakács Zoltán orvos alezredes. Az alvászavarok a szellemi-fizikai teljesítményt különösen súlyosan és gyakran váratlanul korlátozzák. Komoly zavart okozhatnak a kiképzés, a gyakorlás, illetve a harcászati cselekmények során, ezért ismertetük a megelőzés, az értelmezés és a hatékony terápia érdekében fontos.

Az alvászavarok nagyobb számban jelentkezhetnek a katonai szolgálat sajátos feltételei miatt. Az ór és ügyeleti szolgálat megfelelő szintű ellátása igényli az állandó éberséget, a tartós figyelmet, a koncentrációt, a gyors és felelősségteljes döntéshozatal képességét. Fizikálisan és szellemileg teljesen egészséges katonák is szenvedhetnek kóros mértékű aluszékonyságban, amelynek oka az alvásmegvonás. Mindezek tükrében szükséges, hogy mind a szerződéses, mind a hivatásos állomány egészségügyi alkalmassági vizsgálatának képezze részét az alvás-ébredés zavarok szűrése. A speciális beosztásokra való előzetes egészségügyi alkalmasság elbírálásánál a kérdőíves szűrést egészítsék ki poligráfias alvásvizsgálattal. Soron kívüli vizsgálatként alvási polyszomnográfias vizsgálat szükséges minden olyan rendkívüli eseményt követően, amelyben felvethető a figyelemzavar és az elalvás szerepe.

Az alvás-ébredés zavarok, az alvásfragmentáció-hiperszomnia szindrómák alapvetően befolyásolják a katonai szolgálat ellátásához szükséges képességeket. Ezek a panaszok nemcsak a szolgálatot teljesítő mentális és fizikai állapotát zavarják, de szövődményes betegségek kialakulásához is vezetnek. A katonai szolgálattal összeegyeztethetetlenek a primer alvászavarok következményes tünetei.

* * *

Szélsőséges, változékony időjárási körülmények között különös jelentőséggel bír a ruházat. Ezt a problémát vizsgálta előadásában dr. Révai Tamás, az MHTT Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi Szakosztályának titkára.

Szélsőséges, változékony időjárási körülmények között az éghajlatot a domborzati viszonyok és a földfelszín anyagának különbözőségei, valamint a lég- és tengeráramlások hő- és vízgőzszállítása befolyásolják. Nagyon lényeges a hőmérsékleti és csapadékviszonyok alakulása is a különböző éghajlati zónákon, így a trópusi, szubtrópusi, mérsékelt, szubpoláris, poláris övezetekben is.

Katonáink missziós szolgálatteljesítésük során is találkoznak szélsőséges időjárási viszonyokkal. Az ilyen klimatikus körülmények között végzett tevékenység sikerre érdekében kiemelten fontos a megfelelő akklimatizáció, amely a hőreguláció alkalmazkodása az új közeghez.

A hideg, illetve forró környezetben végzett szolgálat általában nehezebben viselhető el, mint a semleges környezetben végzett feladat. Az a fizikai megterhelés, amely a hideg és forró éghajlati körülmények között lép fel, a biztonságot és egészségi

állapotot is nagymértékben befolyásolhatja. A ruházat viselésének élettani hatásai bonyolult fizikai folyamatokra vezethetők vissza, ezekkel foglalkozik a ruházatfiziológia.

A ruházat fiziológiai hiányossága említhető például a 2. Magyar Hadsereg doni tevékenysége során. „A nyári hónapokra a legénységet egy rend »zsávoly« (len-pamut vászon ruhával) is ellátták. Egy rend ruházathoz – a felszerelési cikkeken kívül – két darab alsó-felső fehérmű, négy pár kapca, egy-egy kimenő és gyakorló ruházat, posztósapka, zubbony, nadrág, köpeny, egy pár lábbeli és egy rend zsávolyruházat tartozott. Téltre gyapjúkapca, meleg alsó-felső fehérműt és téli kesztyűt adtak ki. A nyakig gombolt zsávolyruházat nyáron meleg, a posztóruha pedig télen hideg volt.”

Ez ruházat feltételezhetően nem biztosította megfelelően a katonák komfortérzetét. A hipotézis igazolására az előadó beszámolt az általa végzett termális komfortvizsgálatokról. Ezek során a test hőleadását mérték a Don-kanyarban viselt katonaruházatra teljes felszerelésben, valamint zubbony nélkül, szélcsendes és szeles esetet feltételezve. Meghatározták a ruházat hőszigetelő képességét is.

A vizsgálatokat nem csak a történelmi ruházatokra, hanem a ma rendszeresített hadigyakorló öltözetre is tervezik kiterjeszteni. Így nem csak a múlt megismerése válik lehetővé, hanem segítséget jelenthet hazánk külföldön szolgáló missziós katonái részére is.

* * *

Dr. Kohut László orvos ezredes előadásának tárgya az *extrém klimatikus viszonyoknak kitett katonai állomány keringési és élettani változása* volt.

A NATO nemzetközi feladataiban, az ENSZ égisze alatt működő békefenntartó tevékenységben való jelentős szerepvállalással a katonák rendkívüli fizikai és pszichés igénybevételnek vannak kitéve.

Extrém körülmények között, szélsőséges klimatikus viszonyok mellett szolgáltatott teljesítők szervezetében a fokozott terhelés hatására felborul a metabolikus, víz-elektrolit és sav-bázis háztartás, csökken a koncentrációs képesség és megnő a kardiovaszkuláris események kockázata. Ezen kórélettani változások összessége nem csak a harci feladat végrehajtásának eredményességét veszélyezteti, hanem a katona egészségi állapotát, sőt súlyos esetekben akár az életét is.

A hivatásos és szerződéses katonák nemzetközi szerepvállalása miatt jelentkező kihívások szükségessé teszik a katonai alkalmassági vizsgálatok kiterjesztését. Részletes és bővített alkalmassági vizsgálat során olyan keringési és élettani működészavar állapítható meg, amely megléte prognosztikus értékű, és előrejelzi az olyan nem várt kardiovaszkuláris történések bekövetkeztét, melyek veszélyeztethetik az eredményes kihívásvállalást, a harci feladat teljesítését, illetve a feladat végrehajtást.

A kardiorespiratorikus rendszer alkalmazkodása az extrém fizikai körülmény között végzett fizikai és pszichés terhelésre nagymértékben függ a katona keringési- és légző rendszerének állapotától, izomzatától, a szállító rendszer kapacitásától és a genetikai tényezőktől, melyek meghatározzák az egyén alkalmazkodó képességét. A terhelésre (típustól, intenzitástól, időtartamától függően) adott metabolikus és hormonális válasz függ az egyén edzettségétől és a felsorolt biomedikális paraméterektől.

Az előadó és munkatársai saját vizsgálatuk során a katonákat kétfajta hőmérsékleti körülmény között terheltek: 22 °C fok és 75% relatív páratartalom, mely megfelel

a természetes környezetnek, illetve 33 °C fok és 52% relatív páratartalmú környezetben, mely megfelel a közel-keleti országok forró száraz klímájának. A terheléseket 2 hét választotta el egymástól. A terhelés előtt 1 órával sem ételt sem folyadékot nem vihettek be a vizsgált személyek. A terhelést a számított maximális frekvencia 80–100%-ig, illetve kifáradásig végezték. A terhelések során értékelték, illetve összehasonlították a percventillációt, az oxigénfogyasztást, a széndioxid termelést, a metabolikus ekvivalenst, a maximális oxigénfogyasztást, a respiratórikus kvóciénst, az anaerob vagy légzési küszöböt, a szívfrekvenciát, a vérnyomás értékeket. A fizikai tevékenységgel összefüggően aktivizálódik a hipotalamusz–hipofízis–mellékvese tengely, amely a katabolikus és az anabolikus folyamatok mellett kiemelkedő szerepet játszik a víz- és elektrolitháztartás egyensúlyának szabályozásában. Megfelelő akklimatizálódással, illetve edzettséggel e kóros állapotok kialakulása nagymértékben csökkenthető.

Hatékony adaptáció során a szervezetben változik az egyes hormonok szekréciónak kapacitása, amelyek irányítják az anabolikus és katabolikus folyamatokat. Ezek alapvetőek az optimális ergotrop-átálláshoz. Az említett hormonok a monitorozása érzékenyen jelzi a katonák edzettségi állapotát, mely nélkülözhetetlen a sikeres feladatok sikeres elvégzéséhez.

Már a két hetes strukturált edzésprogramot követően is olyan adatok birtokába juthatunk, amelyek jelentős mértékben előrevetítik a katona állóképességét és adaptációját. A modern hadsereg egyre növekvő kihívásainak csak a tudományos alapokra építő edzőmunkával és kiképzéssel felelhetünk meg. A katona-orvostudomány célja a felkészülés elősegítése.

* * *

Dr. Hullám István előadásában *a szélsőséges klíma katonai teljesítményre gyakorolt hatásainak pszichológiai aspektusaival* foglalkozott.

A katonai műveletek sikerességében és a túlélésben döntő jelentőségű a környezeti tényezők megfelelő kezelése. Rendkívül fontos annak megértése, hogy a hőség, illetve az alacsony hőmérséklet milyen mechanizmusok révén befolyásolják a kognitív, a viselkedéses és szubjektív reakciókat. A felhalmozott vizsgálati tapasztalatok alapján a hőstressz vagy a hypotermia egyaránt szignifikánsan csökkentik a katonai teljesítményt.

A pszichológiai változások ismeretének fontosságát nyomatékosítja, hogy azok előre jelzik a kritikus fiziológiai változásokat. A viselkedéses válaszok formájában megnyilvánuló pszichológiai teljesítményt a témakörrel foglalkozó szakirodalom:

- mentálisra (főleg intellektuális vagy kognitív készséget igénylő feladatok esetében);
- pszichomotorosra (elsődlegesen manuális feladatoknál);
- szubjektívre (érzésekre, hangulati állapotokra és beállítódásokra vonatkozóan) osztja fel.

Az alap pszichológiai modell szerint a viselkedéses működés (függő változó) a környezet, a személy, a feladat és a helyzet (független változók) egymásra hatásából jön létre.

Az előadás áttekintette a pszichológiai teljesítmény mentális, pszichofiziológiai, élettani és csoportlélektani elemeinek jellemzőit a forró és a hideg klímájú környezet

hatása alatt. Továbbá a kognitív teljesítmény, a reakcióidő, az érzékelés, az éberség, a komplex mentális és pszichomotoros teljesítmény, a kéz ügyesség, állóképesség, célzás, a célkövetés, a szimultán feladatok, a szubjektív reakciók, az észlelhető tünetek és jelenségek, az alvási ritmus, a csoportlélektani folyamatok, valamint az érzelmi készenlét, forró és fagypont alatti környezeti hőmérsékletben tapasztalható változásait.

A hőség hatására bekövetkező funkciókárosodásokat és a katonai feladatok eredményes végrehajtását befolyásoló, gátló tényezőket reprezentáló adatok közül különös jelentőséggel bír, hogy például 30 percre rövidül a hatékony teljesítmény ideje a tartós figyelmet igénylő feladatok végzésénél. Továbbá a komplex mentális feladatokban (matematikai műveletek, üzenetek dekódolása stb.) produkált teljesítmény 3 óra elteltével leromlik 32,2 °C feletti hőségben; a folyamatos hőhatás progresszív motoros instabilitáshoz, az állóképesség leromlásához, a lőpontosság és a célkövetési hatékonyság lecsökkenéséhez vezet.

A hideg klíma okozta hypotermia jellemző következményei a katonai teljesítményben, hogy a koncentráció már az enyhe hypotermia esetén is erősen megnehezül. A reflexek és reakciók lelassulnak, a memóriefunkciók leromlanak (ahogy a maghőmérséklet 34–35 °C felé közelít), az információk 70%-a elveszik. Lelassul a számolási képesség és az ok-okozati viszonyok felismerése, a beszéd zavarttá és nehezkessé válik. 34–35 °C maghőmérséklet esetén már vizuális és auditív hallucinációk jelentkeznek.

A katonai vezetőknek tehát szükségük van a missziós feladatok tervezése során a szélsőséges hőmérsékleti viszonyok okozta ártalmakra vonatkozó ismeretekre. Fontos prioritás továbbá a katonák hőaklimatizációs kiképzése és a katonai teljesítmény extrém körülmények közötti fokozására irányuló edzésprogramok alkalmazása.

* * *

Gyórfy Ágnes százados előadásában *a missziós állomány reintegrációs programjának tapasztalatait tekintette át a poszttraumás stresszbetegség és más pszichés traumatizációk prevenciójában és kezelésében.*

Az előadó kiemelte, hogy a Magyar Honvédség katonáinak egyik legfontosabb feladata a külszolgálat, a NATO- és EU-missziókban való szolgálatteljesítés. A missziós feladatok és a hazai körülmények között történő feladat-végrehajtás eltérő terhelést ró az állományra, ami különböző mértékű és minőségű alkalmazkodást igényel. Ebből adódóan a pszichológus szakembereknek is alkalmazkodniuk kell ehhez a rendszerhez annak érdekében, hogy a leghatékonyabban tudják elősegíteni a katonák bevetettségének megőrzését.

A missziós szolgálatteljesítésből adódóan az egyik legnagyobb kihívást a traumatizáló élmények megfelelő feldolgozásának elősegítése és a poszttraumás stressz-zavar (PTSD) megelőzése és kezelése jelenti. A feladat végrehajtásának érdekében a missziós állomány pszichológiai biztosítását ellátó szakmai szervezet – az MH Honvédkórház Egészségügyi Hatósági és Haderővédelmi Igazgatóság Pszichológiai intézete – reintegrációs programot hozott létre, amit a bevetési ciklus elemeihez, a feladat, a misszió jellegéhez, az egyéni és csoportos feladatellátáshoz és a szakmai tapasztalatokhoz egyaránt igazodva alakított ki.

PTSD, mint diagnosztikai kategória esetében elmondható, hogy a személy olyan eseményt élt át, volt tanúja, vagy szembesült, amire érvényes, hogy valóságos, vagy

fenyegető haláleset, súlyos sérülés, saját vagy mások testi épségének veszélyeztetése, valósult meg. Könnyen belátható, hogy műveleti területen igen nagy az esély arra, hogy ilyen jellegű élménnyel, eseménnyel találkozzon az egyén. Jó esetben ezt megfelelően feldolgozza és a személyes élettörténet elemévé válik, azonban hiányos vagy nem megfelelő feldolgozottság esetén a testi-lelki szellemi egészség károsodásához vezethet. A tünetek ebben az esetben alapvetően öt csoportba rendezhetők, amik mindegyike figyelmet érdemel. Ezek a következők:

- az eseményre adott reakció érzelmileg felkavaró;
- az esemény ismételt átélése valamilyen formában;
- az eseménnyel bármilyen módon összefüggő dolgok kerülése;
- beszűkülés, visszaemlékezési képtelenség;
- a tartós készenlét.

Elmondható, hogy az ilyen jellegű problematika a jó kontrollfunkcióból adódóan többnyire késleltetett formában jelentkezik.

Pszichés trauma esetén a pszichikum olyan erős izgalomba kerül, hogy annak levezetése vagy feldolgozása a szokásos módon nem sikerül, így az energiaháztartásban tartós zavar keletkezik.

A kezelés során fontos azt is figyelembe venni, hogy a trauma – ami a nem megfelelő feldolgozottság esetén a PTSD „melegágyává” válhat – nem azonos jelleggel érinti a katonát a személyiség és a pszichés működés szintjén, mint a civil populációt. A reintegrációs programban mindezt kiemelten kezelik.

A program egyik fontos eleme a visszaillesztési tréning, ami 2004-től először az iraki missziót követően hajtottak végre, először tíz órában, minden missziót követően, majd háromszor tíz órában a traumatizáció szempontjából kiemelten veszélyeztetett missziók esetében, illeszkedve a visszailleszkedés szakaszaihoz.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a reakciók – az élmények nyílt vállalásától a teljes háritásig – a visszailleszkedés különböző szakaszaiban, eltérő reakcióval gyakran szélsőségesek.

A visszailleszkedés és annak minősége a rendszer egészét érinti, mind az egyéni szociális kapcsolatok szintjén, mind az alakulatok életében, mind a Magyar Honvédség egészére vonatkozóan. Továbbá befolyásolhatja a komplex pályaképet, jövőképet, feladathoz illetve magánélethez való viszonyt.

A folyamatban két kiemelten fontos szakasz van. Ezek:

- az érzelmi megterhelés szempontjából a hazaérkezést közvetlenül követő időszak;
- a hazaérkezést 3–4 hónappal követő időszak.

A legtöbb rendkívüli esemény (auto- vagy heteroagresszió a megnövekedett indulati töltésből fakadóan) ebben az időszakban következik be. Ilyenkor kerülhet sor például öngyilkosságra, kocsmai verekedésekre, túszejtésre, illetve a szervezetből való kilépésre. A következő misszió vállalására vonatkozó döntés is általában ekkor születik meg.

A traumatizáció hatásai késleltetetten, a feladat lezárulását követően, jelentkeznek. Ilyenkor felidéződnek a korábbi, sokszor egészen korai traumák, az illető egész életének rendezetlenségei. Az egyéni gondozások tapasztalatai szerint ezek létkérdésekhez vezethetnek vissza, emellett gyakran életvezetési nehézség kapcsán kerülnek előtérbe.

Szakmai tapasztalatok alapján egy-egy misszió után átlagosan a résztvevők 20%-a dönt úgy, hogy szeretne leszerelni. A katonai pálya során 3–4 misszió az, amit maradandó lelki változások nélkül, a visszailleszkedés képességének megőrzése mellett fel lehet vállalni. A családi-párkapcsolati problémák már a második misszió után, a kiegészés tünetek átlagosan 7–9 év után jelentkezhetnek a katonai pályán.

Ezek a tapasztalatok összhangban vannak a külföldi tapasztalatokkal. Mind hosszú, mind rövidtávon egyaránt kiemelt figyelmet igényelnek, hiszen komoly befolyással bírnak a bevezethetőség megőrzésére és a katonai pálya akár civil megítélésére vonatkozóan is.

* * *

A levezető elnök zárszavában összegezte a konferencia tapasztalatait. Megállapította, hogy a szakmai-tudományos konferencia feltárta a szakág sajátosságait, felkeltette a jelenlévők érdeklődését, és ráirányította a figyelmet a még megoldásra váró feladatokra. Kiemelte, hogy szükségesnek látná a témakörben kerekasztal-beszélgetések, további konferenciák megtartását a jövőben.

Nagy László

Ésszerű biztonság: regionális együttműködés megszorítások idején

(Nemzetközi konferencia, Pozsony, 2011. november 21.)

A Szlovák Atlanti Bizottság (a Magyar Atlanti Tanács partnerszervezete) 2011. november 21-én nemzetközi konferenciát szervezett Pozsonyban egy szélesebb kutatási program keretében, amelynek megnevezése Védelmi megszorítások: egy új paradigma a visegrádi régió védelmi és biztonsági együttműködésében. A novemberi konferencia címe: Ésszerű biztonság: regionális együttműködés megszorítások idején.

A konferencián a visegrádi országok (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia) szakemberei, továbbá a NATO brüsszeli központjának, illetve a Marshall-központnak a képviselői vettek részt. Magyar részről képviseltette magát a Külügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, valamint a Magyar Hadtudományi Társaság.

A rendezők azt a célt tűzték ki, hogy a konferencia résztvevői megvitassák a regionális biztonsági együttműködés különböző aspektusait egy gazdasági válság és a vele együttjáró védelmi megszorítások feltételei közepette. A feltételrendszert tovább bonyolítja, hogy újabb és újabb kihívásokkal kell szembenéznünk, miközben a biztonsági környezet is gyors ütemben változik. Ráadásul a védelmi költségvetések csökkenésével egy időben emelkedik a beszerzendő felszerelések, berendezések, eszközök és fegyverek ára, ami különösen nagy terhet ró a kisebb NATO-tagállamokra.

A konferenciát Mikulás Dzurinda, a Szlovák Köztársaság külügyminisztere nyitotta meg. A szervezők és résztvevők közül ki kell emelni Rasztiszláv Kácser nagykövetet, a Szlovák Atlanti Bizottság elnökét.

Az előadások, hozzászólások és vita összegzéseként a következők állapíthatók meg:

A megszorítások, a válság időszakában a regionális együttműködés és munkamegosztás egyszerűen megkerülhetetlen szükségszerűség. A nagyobb közösségeknek is szükségük van kölcsönös kooperációra: az Európai Uniónak azért, hogy „egyedül” is képes legyen biztonsági feladatok megoldására; a NATO-ban azért elkerülhetetlen a nemzetközi munkamegosztás, hogy ne veszítsük el az Egyesült

Államok támogatását. A kisebb, ezért szegényebb országoknak pedig még inkább szükségük van az együttműködésből fakadó előnyök kihasználására, mert anyagi lehetőségeik korlátozottabbak.

A válság azonban csak eszköz és keret, amelyben az együttműködést meg kell valósítani, de nem kiváltó oka a kialakult helyzetnek. Ugyanis a visegrádi országokban a védelmi együttműködésnek nincsenek hagyományai, jól bevált formái (amiilyenek például az észak-európai országok, a Nordic Group esetében megvannak). Ennek oka talán a kölcsönös bizalmatlanság, a politikusok gyanakvása, irracionális tartózkodása.

A konferencia rendeltetése, célkitűzése az volt, hogy a cseh, lengyel, magyar és szlovák biztonsági szakemberek és az érintett hivatalos személyiségek lehetőséget kapjanak a különféle speciális projektek megvitatására. Másodlagosan arra is jó alkalmat teremtett a rendezvény, hogy a tudományos közösségek, egyetemi tanárok, illetve hallgatók is bekapcsolódhassanak a kibontakozott vitába. Természetesen a média és más nemkormányzati szervek (NGO-k) képviselői – magyar részről *Dunai Péter*, a Népszabadság tudósítója – is jelen voltak a konferencián, hiszen a kibontakozó közös elképzelésekhez feltétlenül meg kell nyerni a szélesebb közvélemény támogatását is. A szervezők nem titkoltan azt is remélték a téma napirendre tűzésétől, hogy erősíteni fogja a bizalmat a visegrádi országok biztonsági közösségei között, hozzájárul egy regionális szemlélet térnyeréséhez a biztonsági kérdések kezelésében.

A konferencián kiinduló alapként kezelték azt a tényt, hogy mind a NATO, mind az Európai Unió a (regionális) munkamegosztást a legfontosabb eszköznek tekintik a védelmi kiadások csökkentésének kompenzálására, negatív következményeinek kivédésére. (Nem véletlen, hogy a „smart defence”, „smart security”, vagyis az ésszerű védelem és ésszerű biztonság kifejezések gyakran szerepelnek az utóbbi évek dokumentumaiban.) Mindazonáltal a korábbi kísérletek egy szorosabb védelmi együttműködésre a Visegrádi csoport országai között csak mérsékelt sikerrel jártak. Kevés informális kontaktus létezik a biztonsági közösségek között, nem alakult ki regionális biztonsági identitás. Talán Csehország és Szlovákia példája lehet biztató ebben a vonatkozásban, a legutóbbi védelmi elemzések hangsúlyozottan szóltak a határokon átívelő együttműködés jelentőségéről. A jelenlegi gazdasági helyzet, konkrétan a védelmi költségvetések csökkenése/csökkentése jó „alkalmat” kínálhat a hasonló szemlélet térnyerésére.

Ugyanakkor a védelmi együttműködésnek nem kell szükségszerűen a visegrádi országok keretein belül maradnia. Sőt, elkerülhetetlenül szükséges a regionális tervek összehangolása a nagy NATO-projektekkel.

Különös aktualitást ad az együttműködésnek a visegrádi országok védelmi költségvetéseinek alakulása. Számszerűleg a 2011-ben várható védelmi kiadások a GDP százalékában a következőképpen alakulnak: Lengyelország 1,8%, Csehország 1,4, Szlovákia 1,1 és Magyarország 0,9%. Vagyis az arány még a „legjobban” teljesítő Lengyelország esetében sem éri el a NATO-ban általánosságban kívánatosnak tartott 2 százalékot, és a magyarok még ebben az igazán nem előkelő csoportban is sereghajtók. Ez méltán tölti el aggodalommal a Szövetség egészét, amely maga is a változások útját járja. Ha már úgymint keveset költünk a védelemre, legalább azt a keveset okosan,

ésszerűen költsük el – és erre az ésszerűségre keresve sem kínálkozik jobb megoldás a regionális munkamegosztásnál.

Ráadásul Lengyelország egyre inkább a visegrádi csoporton kívül keresi az együttműködő partnereket, már csak a méreteinél fogva is: manapság Németországot és Franciaországot tekinti igazi partnernek, velük alkotja az úgynevezett „weimari trojkát”. Akár a fegyveres erők létszámát, akár a védelmi költségvetés abszolút összegét tekintjük, a lengyelek „kétszer akkorák”, mint a többi három együtt. Hasonló partnerkeresés a többi három ország számára is kínálkozik – csak egyelőre alig-alig élünk vele – hiszen például Magyarország nagyon sok együttműködési formát alakíthatna ki Szlovéniával, Horvátországgal, Szerbiával és Romániával is. A jó példáért se kell messzire menni, elegendő utalni a „Tisza” Többnemzeti Műszaki Zászlóaljra (magyar–román–szlovák–ukrán részvétellel), a szlovén–olasz–magyar dandarra (battle group) vagy a magyar–román közös békefenntartó zászlóaljra.

A Magyarországról alkotott negatív képet némileg árnyalja az a tény, hogy a NATO egyik legnagyobb és gördülékenyen megvalósult programja éppen a Nehéz Légi Szállító Ezred (HAW) létrehozása Pápán. Ez a tény azonban nem változtat a helyzeten, hogy a visegrádi országok között is sereghajtók vagyunk, és feleannyit sem költünk védelemre, mint amennyit a Szövetségben elfogadhatónak tartanak. A meglévő szűkös források jobb kihasználása azonban a regionális együttműködés révén nem annyira katonai, mint inkább politikai kérdés.

Aligha kerülhető meg az a tény, hogy a visegrádi országok együttműködését a tagállamok közti feszültségek, mindenekelőtt a magyar–szlovák politikai kapcsolatok fékezik. Pedig a kétoldalú katonai viszony gyakorlatilag problémamentes.

A NATO-központban az ésszerű védelemről beszélnek ugyan, de arról kevesebb szó esik, hogy a NATO és az Európai Unió katonai szervezetei közötti sok felesleges párhuzamosság létezik, amelyek kiküszöbölésére – nem ritkán a nemzeti szűklátókörűség miatt – mindmáig nem tudtak megoldást találni. A már említett Északi Csoport (Nordic Group) pedig azért eredményes, mert a tagállamok alapvetően bíznak egymásban, és a stabil politikai akaratot hatékony, megbízható apparátus valósítja meg.

* * *

A rövid beszámoló végére kívánczok egy angol szójáték. A NATO-ban egy időben közismert kifejezés volt a C³: command, control, communication (szabad fordításban vezetés, ellenőrzés, összeköttetés). Nos, a visegrádi országoknak megvan a maguk C³-ja: consultation, cooperation, competition. Magyarul: konzultáció, kooperáció, versengés. A hangsúly sajnos az utolsó kifejezésen van...

Vida Csaba

A biztonságpolitikai leírómátrix

(Elméletek, alapok és alkalmazás)

A leírómátrix célja, hogy minél pontosabban meg lehessen határozni egy adott ország/régió komplex biztonsági helyzetét, vagy leírni egy adott ország/régió biztonsági helyzetében bekövetkező változásokat. A tanulmány részletes és pontos iránymutatást ad a leírómátrix alkalmazásához, amelyet a szerző be is mutat egy példán: Magyarország biztonsági helyzetének értékelése keretében.

Az elmúlt húsz évben a nemzetközi biztonsági elméletekben (International Security Studies – ISS), a nemzetközi kapcsolatok (International Relations – IR) elméletében bekövetkezett alapvető változások, valamint az elméletek fejlődése következtében a biztonsági helyzet komplex meghatározása új modellek alkalmazását tette szükségessé. Egy erre irányuló kísérlet volt a *biztonságpolitikai leírómátrix* megalkotása, amelyet először 2007-ben, doktori értekezésemben alkalmaztam Szlovákia biztonsági helyzetének meghatározására.¹ Az eljárás elméletét akkor nem közöltem részletesen, ezért ezt a hiányosságot ezzel a tanulmánnyal kívánom pótolni.

Értelmezési keretek

A leírómátrix célja, hogy minél pontosabban lehessen meghatározni egy adott ország/régió komplex biztonsági helyzetét, vagy le lehessen írni az abban bekövetkező változásokat. Az első esetben a vizsgálat tárgyának aktuális (vagy adott időponthoz kötött) biztonsági helyzetét lehet felvázolni és elemezni, valamint következtetéseket levonni azokból a tényezőkből, amelyek hatást gyakorolnak az adott pillanatban a biztonságra. Ezt *egyszeri vizsgálat*ként lehet meghatározni. A második eset a vizsgálat tárgyának biztonsági helyzetében bekövetkezett negatív és pozitív változások elemzésére ad lehetőséget, valamint biztosítja a folyamatszerű vizsgálatot is. Az elemzés rendszeres időszakonként történő elvégzése lehetővé teszi egy-egy válság

1 Vida Csaba: Szlovákia államiségének kialakulása és annak katonai vonatkozásai, valamint a szlovák haderőreform folyamata. Doktori (PhD) értekezés, 23. oldal

kialakulásának előrejelzését, valamint az annak kirobbanásához vezető indikátorok azonosítását. Ezt *többszörös vizsgálat*ként lehet meghatározni. A kétfajta vizsgálat valamelyikének kiválasztását az dönti el, hogy a biztonság tárgyával kapcsolatban mit kíván a vizsgáló meghatározni.

A vizsgálatok (ti. a mátrix kitöltése) során viszonylag pontosan megállapíthatók azok a tényezők, amelyek a társadalom különböző alrendszeiben negatívan és/vagy pozitívan befolyásolják a biztonságot. Tekintve, hogy e tényezők a társadalom összes szegmensében jelen lehetnek, a vizsgálatot nem csak egy-egy alrendszerben kell lefolytatni, hanem a társadalom egészében. Mivel azonban ez túlzottan bonyolulttá tenné a vizsgálatot, meg kellett határozni a társadalom azon legfontosabb alrendszereit, amelyekben azonnal megjelennek a változások, ha bármelyik szegmensének biztonsága módosul.

Az alrendszerek

A kritikus alrendszerek meghatározására *Barry Buzan* elméletét alkalmaztam. Buzan a biztonság komplex értelmezése keretében öt dimenziót különböztet meg: a politikait, a katonait, a gazdaságit, a társadalmi és a környezetit.² A vizsgálat során ezekben dimenziókban elemezzük a biztonságot befolyásoló tényezőket.³

Nem célszerű a dimenziók számának jelentős bővítése, mert az egyrészt megnehezítené a vizsgálatot, másrészt az említett öt dimenzió magában foglalja a társadalom más alrendszereit is.⁴ A dimenziók (vagyis a társadalom alrendszerei) között nem lehet fontossági sorrendet felállítani. Amennyiben azonban valamelyiknek meghatározó szerepe lesz a biztonsági helyzet alakulásában, akkor természetesen prioritást élvez a többihez képest.⁵

A vizsgálat objektumai

A leírómátrix felhasználásával végrehatott vizsgálat elemzési keretei (ti. a vizsgálat objektumai) az egyéntől a globális szintig terjednek. Vagyis a biztonságot az *egyéni*, a *kisközösségi*, a *nemzeti*, a *regionális/nemzetközi* és a *globális* keretekre vonatkoztatva értékeljük.

Egyes biztonságpolitikai iskolák szerint a biztonság nem értelmezhető az *egyén szintjén*. Véleményem szerint azonban a biztonság komplex megítéléséhez ismerni kell a társadalmat vagy a közösséget alkotó egyének szubjektív biztonságérzetét. Ez határozza meg ugyanis a kisközösség (közvetve a társadalom) biztonságérzetét.

2 Barry Buzan – Ole Weaver – Jaap de Wilde: *Security – A new framework for analysis*. 1997, Lynne Rienner Publishers Inc

3 Természetesen lehetséges az is, hogy a vizsgálatot más alrendszerekre is kiterjesszük. Egy járvány esetén például meg kell vizsgálni a biztonság alakulását a társadalom egészségügyi alrendszerében.

4 A demográfiai kérdéseket például a társadalmi dimenzióban is lehet vizsgálni, míg a nemzetbiztonsági szolgálatok hatását a biztonságra a katonai vagy a politikai dimenzió öleli fel.

5 Egy fegyveres konfliktus esetén például a katonai, míg egy belpolitikai válság esetén a politikai szektornak van primátusa.

Az államok viselkedését vizsgáló elméletek is alátámasztják, hogy azok „magatartása” az országot irányító emberek viselkedésének leképeződése. Vagyis egy állam általában logikusan viselkedik, de esetenként kiszámíthatatlan lépéseket tesz, mert az állam a biztonságot nem objektíven, hanem szubjektíven „éli meg”.

A következő szint az egyének csoportját alkotó *kisközösség* biztonságának elemzése. Erre azért van szükség, mert esetenként a kisközösségek is önálló biztonsági problémákkal rendelkeznek (például azokban a működésképtelen államokban, ahol az ország egy részét egy-egy törzs, félkatonai szervezet, felkelők vagy terrorcsoport tagjai ellenőrzik).

A *nemzeti szint* megnevezése vitatott. A magyar szakirodalom szerint az állam és a nemzet között jelentős különbség van, míg a nemzetközi szakirodalom általában szinonimaként kezeli a két fogalmat. Abban az esetben, ha nemzetállamról van szó, a két fogalom szinonimaként alkalmazható. Ha nem, akkor inkább az államot kell használni. Azokat a nemzeteket, amelyek nem rendelkeznek saját állammal (például a kurdok), az adott országon belüli kisközösségeként (kisebbségeként) kell vizsgálni.

A *regionális/nemzetközi szint* elemzésekor a vizsgált objektum azon országok a közössége, amelynek hasonló biztonsági problémákkal néznek szembe. Ide sorolhatók például az azonos szövetségi rendszerhez tartozó országok, valamely regionális biztonsági komplexum⁶ tagjai, de ide tartozhatnak földrajzi térségek lakosságai is. A regionális/nemzetközi szinten együtt vizsgált országok körét az értékelés célja határozza meg.

A *globális szinten* a világméretű biztonsági folyamatokban bekövetkező változások elemzésével lehet megállapítani az egész emberiség helyzetét befolyásoló tényezőket, amelyek hatását jelentősen torzítják a globalizációs hatások.

A nemzetközi és a globális szintű vizsgálatokat minden esetben a vizsgálat tárgya szempontjából kell kezelni. Vagyis azokat a nemzetközi és globális biztonsági folyamatokat kell elemezni, amelyek hatással vannak a kijelölt objektumra.

A leírómátrix alkalmazása

A leírómátrix általános alkalmazásakor a társadalom öt (katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti) dimenziójában, valamint öt (egyéni, kisközösségi, nemzeti, regionális/nemzetközi és globális) szintjére vonatkoztatva vizsgáljuk a biztonságra ható tényezőket, és állapítjuk meg azokra nézve a biztonság mértékét.

A leírómátrix általános változata

Alaphelyzetben a mátrix 25 eleme átfogó és részletes képet ad a vizsgált objektum biztonsági helyzetéről. Ezt nevezzük a leírómátrix *általános* változatának, amelynek táblázatos megjelenítése a következőképpen néz ki:

6 Regional Security Complex, amelynek elméletét Barry Buzan és Ole Weaver dolgozták ki.

SZINT/DIMENZIÓ	Katonai	Politikai	Gazdasági	Társadalmi	Környezeti
Egyéni					
Kisközösségi					
Nemzeti					
Regionális/nemzetközi					
Globális					

Az általános változat mellett léteznek speciális változatok is, amelyek a vizsgálat objektumának (szintjének) jellemzőiben vagy a választott dimenziók számában különböznek. Afganisztán biztonsági helyzetének meghatározásánál kisközösségi szinten vizsgálhatjuk egy-egy tartomány, valamely (például az északi) országrész biztonsági helyzetét. Magyarország regionális/nemzetközi biztonsági helyzetének elemzésekor a vizsgálat objektumát képezheti a közép-kelet-európai régió, a Visegrádi Négyek, valamint Európai Unió térségének biztonságának állapota. Ilyen esetekben azonban csupán a vizsgálati elemek száma változik, az eljárás mód nem.

A mátrix elemeinek meghatározása

A mátrix sorainak és oszlopainak összeállítását követően megkezdődhet a mátrix elemeinek meghatározása. A biztonság egy-egy elemét ábrázoló négyzetek két jelzést tartalmaznak. Ezek egyike egy *mértékjelzés*, amely számskálán vagy színskálán azt mutatja be, hogy az adott elem biztonságára nézve a negatív vagy a pozitív hatások erősödnek fel. A számskálán a magasabb számok a nagyobb fenyegetettséget, míg az alacsonyabb számok a fenyegetettség mértékének csökkenését jelentik. A színskálában a biztonság különböző fokait jelölő hat, különböző szín (a piros, a barna, a narancssárga, a sárga, a zöld, valamint a kék) alkalmazása célszerű. A piros jelzi biztonságnélküliséget jelentő maximális fenyegetettség fennállását, amikor a vizsgált objektum léte forog kockán. A barna, a narancssárga és a sárga színek a fenyegetettség mértékének fokozatosan csökkenő mértékét szimbolizálják. A zöld szín az ideális biztonsági állapotot mutatja. A kék színnel jelöljük, ha az adott vizsgálat során, az adott elem vonatkozásában a biztonság megállapítása irreleváns, vagyis a biztonságra semmilyen tényező nem gyakorolt hatást. Kék színnel jelöljük például egy fegyveres konfliktus során a biztonság nemzeti szintjén a környezeti tényezőket, amelyek általában irrelevánsak a biztonsági folyamatok elemzésekor. Ugyancsak a kék színjelzés utalhat arra, hogy egy kormányváltással kapcsolatos belpolitikai változás adott pillanatában a biztonság egyéni szintjén a katonai dimenzió nem jelenik meg olyan tényezőként, amely befolyást gyakorolna a biztonságra.

A mátrix elemei – a mértékjelzésen kívül – tartalmazzák egy-egy olyan tényező megnevezését, amely a biztonság adott elemeire a legjellemzőbb kifejezés. A kezelhetőség érdekében inkább szavakról lehet szó, mint hosszú, többszavas kifejezésekről. Ezek a szavak (vagy maximum két-három szóból álló kifejezések) általában folyamatokat, eseményeket, vagy a biztonságot befolyásoló fogalmakat összefoglaló megnevezések. A biztonság minden szintjén alkalmazhatók, tehát ugyanaz a biztonsági fogalom megjelenhet a globális, a nemzetközi, a nemzeti és az egyéni szinten. Az

egyres esetekben azonban más-más dimenzióban is megjelenhetnek ugyanazok a tényezők.

A biztonság változásának vizsgálatakor általában ugyanazokat a kifejezéseket alkalmazzuk, hogy a következtetések le tudjuk vonni. Ennek következtében a kifejezésekre vonatkozó példákat a biztonság dimenzióinál külön-külön mutatom be.

Iránymutató segédletek a dimenziókhoz

A biztonság mértékére utaló jelzés és a biztonságra jellemző kifejezés megállapításának megkönnyítése érdekében a következőkben iránymutató segédleteken keresztül mutatom be a biztonság adott dimenzióiban alkalmazandó jelzéseket és kifejezéseket. A mértékjelzések esetében hatfokú skála alkalmazása javasolt, míg a kifejezések használatánál az alábbiakban felsorolt 15–20 kifejezésnél többet nem célszerű alkalmazni. (Természetesen ezeken kívül másokat is lehet alkalmazni, de mindig a helyzet, a válság és a konfliktus hatása alapján kell kiválasztani.)

A különböző dimenziók esetében a segédletben szereplő kifejezések egyfajta lehetőséget biztosítanak a leírómátrixot alkalmazók számára. A segédletben felsorolt kifejezések bővebb vagy szűkebb értelmezésben is használhatók. Természetesen a segédlet csak iránymutatást ad a mátrix kitöltésére.

Katonai dimenzió

<i>Mértékjelzés</i>	<i>Jelentés</i>
<i>piros (1)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – háború és/vagy fegyveres konfliktus a vizsgált objektum által ellenőrzött területen; – fegyveres erőszak alkalmazása a lakosság ellen; – fegyveres támadás bekövetkezésének potenciális veszélye fennáll; – a vizsgált objektum létének (katonai eszközökkel történő) közvetlen fenyegetése; – a vizsgált objektuma ellenőrzése alatt lévő területen teljes mozgósítást rendeltek el; – a katonai képességek felett megszűnt az állami/nemzeti ellenőrzés.
<i>barna (2)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – fegyveres támadás kilátásba helyezése a vizsgált objektum ellen; – a fegyveres erők alkalmazása a lakosság ellen (fegyveres erőszak alkalmazásának kivételével); – a katonai erő mozgósítása vagy fegyveres konfliktusra történő felkészítése; – a vizsgált objektum területén a katonai erő alkalmazásának monopóliuma kikerül az állam ellenőrzése alól; – az állami monopóliumától független fegyveres csoportok fegyveres tevékenysége a vizsgált objektum által ellenőrzött területen.

Mértékjelzés	Jelentés
<i>narancssárga</i> (3)	<ul style="list-style-type: none"> – a fegyveres erők indokolatlan fejlesztése; – a vizsgálat objektumának védelmi képessége jelentősen csökken; – a vizsgálat objektumát fenyegető biztonsági kockázatok fennállása, – a katonai erő fokozott felkészítése katonai műveletek végrehajtására; – az állam monopóliumától független fegyveres csoportok jelenléte a vizsgált objektum által ellenőrzött területen.
<i>sárga</i> (4)	<ul style="list-style-type: none"> – a fegyveres erők egyes elemeinek nem klasszikus feladatrendszerében történő igénybevétele; – a katonai erő képességét kisebb mértékű negatív hatások érik; – a vizsgálat objektumát fenyegető biztonsági kihívások fennállása; – a katonai erő részképességeinek befolyásolása.
<i>zöld</i> (5)	<ul style="list-style-type: none"> – a vizsgálat tárgyával szemben nincs katonai fenyegetés; – a katonai erő képességeit nem befolyásolják negatív hatások; – a katonai erő képes a fennálló biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések elleni fellépésre; – a katonai erő fejlesztése a fennálló fenyegetettségeknek és az ország lehetőségeinek megfelelően.
<i>kék</i> (0)	A vizsgálat szempontjából a katonai erő és/vagy a vizsgálat objektumának katonai képességei irrelevánsak, valamint a vizsgálat objektumával szemben nem áll fenn katonai fenyegetés.

Kifejezések (példák)

- *háború* (államok és/vagy szövetségek közötti háború, államon belüli polgárháború);
- *fegyveres támadás* (a vizsgált területen a fegyveres erők vagy félkatonai erők közötti fegyveres összecsapás);
- *terrortámadás* (nagy számú áldozatot követelő, vagy tömegpusztító fegyverek alkalmazásával végrehajtott támadás);
- *tömegpusztító fegyverek alkalmazása* (tömegpusztító fegyverek alkalmazása a vizsgálat tárgya ellen);
- *potenciális fenyegetés* (a vizsgálat tárgya potenciális katonai fenyegetés alatt áll);
- *közvetlen fenyegetés* (a vizsgálat tárgya közvetlen katonai fenyegetés alatt áll);
- *nem klasszikus alkalmazás* (a fegyveres erőket nem a klasszikus feladatrendszerükben alkalmazzák, hanem speciális képességeiket kihasználva [például katasztrófa-elhárítási és egyéb mentesítési feladatokra]);
- *békefenntartás* (a vizsgálat tárgyát képező területen nemzetközi békefenntartó erőket alkalmaznak);
- *mozgósítás* (katonai támadásra vagy a közvetlen támadás elhárítására történő felkészülés);
- *készenlétfokozó intézkedés* (a fegyveres erőknél készenlétfokozó intézkedéseket rendeltek el);
- *minősített helyzet* (a vizsgálat tárgyát képező területen minősített helyzetet rendeltek el);

- *normál kiképzési időszak* (a fegyveres erők normál kiképzési rendben működnek, felkészülve a vizsgált terület védelmére);
- *fokozott haderőfejlesztés* (a katonai erő indokolatlanul nagyméretű fejlesztése, ami a régióban fenyegetettséget indukál);
- *képességcsökkenés* (minden olyan tényező, amely negatívan hat a fegyveres erők képességére);
- *haderő-csökkentés* (a fegyveres erők létszámára vonatkozó csökkentés, amely jelentősen befolyásolja annak képességét);
- *fegyverzetcsökkentés* (a fegyveres erők képességét jelentősen befolyásoló fegyverrendszerek kivonása a hadrendből);
- *nemzetközi kötelezettségek* (a fegyveres erők képességeit a nemzetközi kötelezettségek teljesítése jelentős mértékben leköti);
- *belpolitikai vita* (a politikai vezetők és a katonai vezetők közötti politikai vita fennállása);
- *válsághelyzetek* (a biztonságot különböző fegyveres és nem fegyveres válsághelyzetek veszélyeztetik).

Politikai dimenzió

<i>Mértékjelzés</i>	<i>Jelentés</i>
<i>piros (1)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – instabil, működésképtelen állam; – nem működik a központi politikai hatalom; – a politikai hatalom nem képes politikai befolyását érvényesíteni az ellenőrzése alá tartozó területen; – a politikai hatalmat helyi hadurak képviselik; – a demokratikus elvek egyáltalán nem érvényesülnek.
<i>barna (2)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – a politikai vezetés lemondott, nincs politikai vezetés; – a demokratikus jogokat korlátozzák; – erőszakkal feloszlatják a választott politikai döntéshozó szervezeteket; – nem működik a politikai ellensúlyok rendszere; – diktatórikus politikai rend működik; – a központi hatalom befolyása nem terjed ki teljes mértékben az ellenőrzése alá tartozó területre.
<i>narancssárga (3)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – korlátozzák a politikai jogok gyakorlását; – a politikai viták határozzák meg a társadalom működését; – egyes politikai mozgalmakat betiltanak; – politikai instabilitás miatt a választott politikai döntéshozó szervezetek korlátozottan működnek; – politikai jellegű üldöztetés folyik a vizsgált területen.
<i>sárga (4)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – politikai kampányok és választások időszaka; – a szembenálló politikai erők közötti küzdelem elvonja a figyelmet a társadalom működtetéséről; – a politikai viták befolyásolják a politikai döntéseket; – ideiglenes központi végrehajtó szervezet működik.

Mértékelzés	Jelentés
zöld (5)	<ul style="list-style-type: none"> – működőképes politikai rendszer; – a hatalmi ágak közötti egyensúly fennáll; – szabad, demokratikus választásokon az állampolgárok korlátozás nélkül élhetnek szavazójogukkal.
kék (0)	A vizsgálat szempontjából a vizsgálat objektumában politikai rendszer működésére vonatkozó jellemzők irrelevánsak, valamint a vizsgálat objektumával szemben nem áll fenn politikai fenyegetés.

Kifejezések (példák)

- *működésképtelen hatalom* (a vizsgálat tárgya instabil, működésképtelen állam, amelyben a központi hatalom nem működik, nincs befolyása az ellenőrzése alá tartozó területre);
- *diktatórikus hatalom* (a totalitárius rendszer kialakítása és fenntartása a politikai elit egy részéről);
- *hatalmi ágak egyensúlya* (a hatalmi ágak között megfelelő egyensúly van és érvényesülnek az ellensúlyok);
- *hatalmi ágak instabilitása* (a hatalmi ágak között nincs egyensúly, az egyik ág túlsúlyban van, amely megakadályozza a demokratikus elvek érvényesülését);
- *választási időszak* (a képviselő- vagy államfőválasztást, népszavazásokat megelőző és az azt követő időszak addig az időpontig, amikor a választás vagy a szavazás eredménye végleges nem lesz);
- *kampány időszaka* (a képviselő- vagy államfőválasztást, népszavazásokat megelőző időszak, amikor a különböző politikai erők harcolnak a sikerért);
- *politikakorlátozás* (a központi politikai hatalom korlátozza egyes demokratikus politikai mozgalmak tevékenységét);
- *emberi jogok korlátozása* (a központi vagy regionális politikai hatalom korlátozza az emberi jogok érvényesülését);
- *politikai jogok korlátozása* (a központi vagy regionális politikai hatalom korlátozza a politikai jogok érvényesülését, politikai, etnikai, vallási vagy vagyoni elv alapján megtagadja a választáshoz való jogot);
- *politikai instabilitás* (a politikai rendszer instabil, nem megfelelően működik, a központi hatalom nem képes megfelelően ellenőrizni a politikai folyamatokat);
- *politikai viták* (a politikai rendszer működését megzavarják és hátráltatják a különböző politikai erők közötti viták);
- *politikai ellentétek* (a politikai rendszer működését időszakonként gátolják a különböző politikai erők közötti ellentétek, a hatalmon lévő politikai erők fő erő kifejtése a szemben álló politikai erők ellehetetlenítésére irányul);
- *politikai konfliktusok* (a politikai rendszer működését akadályozzák a különböző politikai erők közötti konfliktusok, a hatalmon lévő erők csak a szembenálló politikai erők megsemmisítésével foglalkoznak);
- *ideiglenes politikai hatalom* (a központi hatalmat nem választott politikai képviselők, hanem kijelölt, delegált vagy azt önkényesen uraló politikai erők ellenőrzik);

- túlzott politikai befolyás (a politikai folyamatok a társadalmi élet, valamint a magánszférában is meghatározzák az emberi kapcsolatokat);
- *politikai szabadság* (a politikai és emberi jogok érvényesülnek, a demokratikus elvek nem sérülnek a politikai hatalom gyakorlása során).

Gazdasági dimenzió

<i>Mértékjelzés</i>	<i>Jelentés</i>
<i>piros (1)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – gazdasági katasztrófarehelyzet; – államcsőd; – a pénzpiacok összeomlása; – gazdasági vészhelyzet; – gazdasági szankciók bevezetése a vizsgálat tárgya ellen; – nem biztosított a társadalom tagjainak a megélhetése; – éhínség; – a létfenntartáshoz szükséges kommunális szolgáltatások megszűnése.
<i>barna (2)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – világgazdasági válság olyan negatív jellegű hatásai, amelyek korlátozzák a helyi gazdaságok működését; – a társadalom jelentős részének elszegényedése, ami veszélyezteti a megélhetésüket; – a létfenntartáshoz szükséges kommunális szolgáltatások időszakos működése, valamint egyes szolgáltatások szünetelése; – pénzügyi válsághelyzet, a pénzügyi szektor működésének jelentős problémái.
<i>narancssárga (3)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – a központi hatalom akadályozza a piacgazdaság érvényesülését; – a társadalom egyes rétegeinek elszegényedése; – a gazdaság működőképessége jelentős akadályokba ütközik, – a lakosság jelentős része képtelen megtakarításokat elhelyezni;
<i>sárga (4)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – a központi hatalom jelentős beavatkozása a piacgazdasági folyamatokba; – fennállnak a pénzügyi szektor egyes elemeinek problémái; – a gazdaság működőképessége egyes területeken problémákkal küzd; – a lakosság csak korlátozott mértékben tud megtakarításokat elhelyezni.
<i>zöld (5)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – a piacgazdaság normális működése; – a pénzpiacok stabilitása; – a gazdasági prosperitás lehetőségének megléte; – a társadalom tagjainak zöme számára biztosított a megélhetés, míg a többiek számára az állami gondoskodás lehetősége fennáll.
<i>kék (0)</i>	<p>A vizsgálat szempontjából a vizsgálat objektumában gazdasági rendszer működésére vonatkozó jellemzők irrelevánsak, valamint a vizsgálat objektumával szemben nem áll fenn gazdasági fenyegetés.</p>

Kifejezések (példák)

- *gazdasági válság* (a vizsgált objektumban a gazdaság teljesítőképessége jelentősen visszaesett, a társadalom tagjainak létbiztonsága csökken);
- *pénzügyi válság* (a vizsgált objektumban a pénzügyi szektor nem biztosítja a társadalom, azon belül a gazdasági alrendszer működését);
- *pénzpiaci instabilitás* (a pénzügyi szektor a negatív hatások miatt instabillá vált, amely nem biztosítja a pénzügyi szektor megfelelő működését);
- *éhínség* (a gazdaság teljesítőképessége és a társadalmi egyenlőtlenségek miatt a társadalom egyes rétegei élelmiszerellátása nem biztosított);
- *működésképtelenség* (a vizsgált objektumban nem működik a gazdaság, termelés és pénzügyi szektor nem létezik);
- *csőd* (a gazdasági válság következtében a vizsgált objektum fizetési képtelenségét ismer el vagy jelent be);
- *hatalom beavatkozása* (a központi hatalom intézkedéseivel befolyásolja a piacgazdasági folyamatokat, amely negatívan hat a gazdaság teljesítményére);
- *hatalom korlátozásai* (a központi hatalom korlátozza a szabad piacgazdaságot);
- *szegénység növekedése* (a vizsgált objektum gazdasági teljesítménye nem biztosítja az ellenőrzése alá tartozó személyek megfelelő ellátását);
- *megélhetési problémák* (a vizsgált objektum lakosai számára nem biztosított a megfelelő szintű életbiztonság);
- *gazdasági vészhelyzet* (a vizsgált objektumban előre nem látható gazdasági vészhelyzet alakul ki a negatív hatások miatt);
- *gazdasági prosperitás* (a vizsgált objektumban a gazdaság növekszik, biztosított a piacgazdaság működése, a gazdaság teljesítőképessége);
- *közszolgáltatások megszűnése* (megszűnnek a közszolgáltatások, így nem biztosított az egyének létfeltételei);
- *közszolgáltatások esetleges működése* (fennakadások vannak a közszolgáltatásokban, így az egyének létbiztonsága nem garantált);
- *korrupció* (a gazdaság teljesítőképességét meghatározza a korrupció, amely negatívan hat a biztonságra);
- *feketegazdaság* (a gazdaságon belül feketegazdaság aránya meghaladja azt az arányt, ami a piacgazdaságon belül megengedhető);
- *versenyképességi problémák* (a vizsgált objektum gazdaság nem képes versenyezni a környező országok gazdaságával);
- *munkanélküliség* (a vizsgált objektum gazdasági teljesítőképessége nem biztosítja, hogy a társadalom egyes rétegei munkalehetőséget kapjanak).

Társadalmi dimenzió

Mértékjelzés	Jelentés
<i>piros (1)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – tömeges társadalmi megmozdulás, amelynek megfékezéséhez katonai erő bevonása szükséges; – valamilyen jellegű behatás (katasztrófa) miatt a társadalom összeomlott, nem működnek a normák és a viselkedésformák; – lázadások, amelyek során fegyvereket is használnak; – egészségügyi katasztrófa; – a társadalom tagjai számára nem biztosítottak a létfeltételek; – a társadalom nagy része ellen a központi hatalom erőszakot alkalmaz.
<i>barna (2)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – társadalmi megmozdulás, amelynek megfékezéséhez rendőri és karhatalmi erők bevonása elegendő; – a társadalom egyes tagjai ellen a központi hatalom erőszakot alkalmaz; – egészségügyi járványok; – nem működik a társadalom érdekérvényesítése; – nem működik a szociális biztonsági rendszer.
<i>narancssárga (3)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – általános sztrájk; – a társadalmi normákat az emberek egy része nem tartja be; – országos egészségügyi kockázati tényezők jelenléte; – nem teljes mértékben működik a társadalom érdekérvényesítése; – a szociális biztonsági rendszer a társadalom szűk rétege számára elérhető.
<i>sárga (4)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – sztrájk; – negatív demográfiai hatások; – regionális egészségügyi kockázati tényezők jelenléte; – a szociális biztonsági rendszer csak korlátozottan működik.
<i>zöld (5)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – a társadalmi normákat nem sértik meg; – társadalmi működésére nincsenek negatív hatások; – működik a szociális biztonsági rendszer;
<i>kék (0)</i>	A vizsgálat szempontjából a vizsgálat objektumában társadalmi rendszer működésére vonatkozó jellemzők irrelevánsak.

Kifejezések (példák)

- *társadalmi megmozdulás* (a vizsgált objektum területén olyan mértékű társadalmi megmozdulás, amelynek felszámolásához katonai erő bevonása szükséges);
- *tömeges sztrájk* (a vizsgált objektum területén olyan mértékű munkabeszüntetés, amely veszélyezteti a társadalom és a gazdaság működését, valamint a lakosság számára létbizonytalanságot okoz);
- *tömeges megmozdulások* (a vizsgált objektum területén tömeges megmozdulások, amelyek normális keretek között tartásához elegendő a rendvédelmi erők fellépése);
- *társadalmi elégedetlenség* (a vizsgált objektum területén élő lakosság a központi hatalom elleni elégedetlensége következtében demonstráció, sztrájk és megmozdulás eszközéhez fordul);

- *szociális rendszer problémái* (a szociális biztonság működését biztosító rendszer nem megfelelően működik, így a társadalom tagjainak létbiztonsága nem garantált);
- *érdekérvényesítés problémái* (társadalmi szerveződés alapján a központi hatalom korlátozó intézkedései, valamint a hatalom centralizálása miatt a társadalmi egyedek és szervezetek nem képesek érdekeiket érvényesíteni a központi hatalommal szemben);
- *társadalom szabadságának korlátozása* (a központi hatalom korlátozza a társadalom egyedeinek és a társadalmi szervezetek demokratikus elveknek megfelelő önszerveződését);
- *demográfiai problémák* (a társadalom reprodukciós képessége csökken, így a munkaképes és hadköteles állomány létszáma csökken);
- *egészségügyi járvány* (a vizsgált objektum területén egészségügyi válsághelyzet alakult ki, amely veszélyezteti a egyének létbiztonságát);
- *éhínség* (a vizsgált objektum területén nem biztosított a lakosság élelmiszer ellátása nem biztosított);
- *szegénység* (a vizsgált objektum területén a társadalom egyre nagyobb rétege él a létminimum alatt);
- *szabadság* (a társadalomban érvényesülnek a demokratikus normák, biztosítottak a társadalom önszerveződés lehetőségei);
- *vallási-etnikai ellentétek* (a vizsgált objektum területén élő vallási és/vagy etnikai csoportok között ellentét van, amely befolyásolja a társadalom tagjainak biztonságát);
- *vallásszabadság korlátozása* (a központi vagy regionális hatalom korlátozza a szabad vallásgyakorlást, és hátrányosan különbözteti meg egyes vallásgyakorlókat);
- *vallási-etnikai üldöztetés* (a központi hatalom vagy más legálisan működő szervezet egyes vallást gyakorló, vagy etnikai csoporthoz tartozó kisebbség tagjai ellen erőszakos cselekményeket követnek el).

Környezeti dimenzió

<i>Mértékjelzés</i>	<i>Jelentés</i>
<i>piros (1)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – nagyméretű ipari vagy természeti katasztrófa, amelynek felszámolása országos szintű erőfeszítést követel meg; – a katasztrófák bekövetkezése lehetetlenné teszi a katasztrófa helyszínén a létfenntartást; – bármilyen nukleáris vagy vegyi katasztrófa; – környezeti változások miatt az életfeltételek nem biztosítottak.
<i>barna (2)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – nagyméretű ipari vagy természet katasztrófa, amelynek felszámolása országos vagy regionális szintű erőfeszítést követel meg; – környezeti változások miatt az életfeltételek csak részlegesen biztosítottak; – vízhiány; – szándékos környezetrombolás, amelynek felszámolásához vagy megakadályozásához katonai erő alkalmazása szükséges.

Mértékjelzés	Jelentés
<i>narancssárga</i> (3)	<ul style="list-style-type: none"> – ipari vagy természet katasztrófa, amelynek felszámolása helyi szintű erőfeszítést követel meg; – környezeti változások hatással vannak az életfeltételekre; – szándékos környezetrombolás; – extrém időjárási körülmények.
<i>sárga</i> (4)	<ul style="list-style-type: none"> – környezetszennyezés, amely hatással van a társadalom működésére; – átlagostól eltérő időjárási helyzet, amely befolyással van a társadalom működésére, – túlzott légszennyezettség.
<i>zöld</i> (5)	<ul style="list-style-type: none"> – az átlagnak megfelelő környezeti helyzet; – az átlagtól nem eltérő környezetszennyezettség.
<i>kék</i> (0)	A vizsgálat szempontjából a vizsgálat objektumában környezetre vonatkozó jellemzők irrelevánsak.

Kifejezések (példák)

- *ipari katasztrófa* (jelentős anyagi károkat vagy életet követelő ipari/gazdasági üzemekben bekövetkező baleset, amelynek felszámolásához külső beavatkozás szükséges);
- *természeti katasztrófa* (jelentős anyagi károkat és/vagy életeket követelő az időjárás vagy az éghajlatváltozás szélsőségeséből fakadó természeti elemekkel bekövetkező pusztítás);
- *szándékos szennyezés* (szemben álló fél által szándékosan elkövetett környezetszennyezés, amely hátrányosan érinti a vizsgált objektumot és annak biztonságát);
- *közvetett szennyezés* (egy másik fél által nem szándékosan elkövetett környezetszennyezés, amely hátrányosan érinti a vizsgált objektumot);
- *éghajlatváltozás* (a vizsgált objektum által ellenőrzött területen megjelenő olyan negatív időjárási hatás, amely negatívan hat a vizsgált objektum képességeire);
- *nukleáris katasztrófa* (a nukleáris energia békés vagy nem békés felhasználása során bekövetkezett baleset);
- *extrém időjárás* (szélvihar, nagy mennyiségű csapadék, extrém magas/alacsony hőmérséklet);
- *másodlagos hatások* (az extrém időjárást követően megjelenő másodlagos hatás, árvíz, belvíz);
- *vízhiány* (vízellátás problémái, amelyek fenyegeti a vizsgált személyek létfenntartását, így létbiztonságát is);
- *légszennyezettség* (a vizsgált objektum területén bekövetkező olyan mértékű légszennyezettség, amely veszélyezteti a lakosság létbiztonságát, valamint negatív hatást gyakorol a vizsgált objektum képességeire);
- *vízszennyezés* (a vizsgált objektum területén bekövetkező olyan mértékű vízszennyezettség, amely veszélyezteti a lakosság létbiztonságát, valamint negatív hatást gyakorol a vizsgált objektum képességeire);

- *talajszennyezés* (a vizsgált objektum területén bekövetkező olyan mértékű talajszennyezettség, amely veszélyezteti a lakosság létbiztonságát, valamint negatív hatást gyakorol a vizsgált objektum képességeire);
- *ásványkincsek hiánya* (a vizsgált objektum által ellenőrzött területen az életfeltételhez, valamint a társadalom működéséhez szükséges ásványkincsek hiányoznak);
- *hulladékgazdálkodás* (a vizsgált objektum területén keletkezett hulladékok kockázatot jelentenek a lakosság létbiztonságára);
- *tájrombolás* (a központi vagy regionális hatalom által elrendelt környezeti károkozás, amelynek helyreállítása kétséges);
- *zaj és rezgések hatásai* (a vizsgált objektum területén bekövetkező olyan mértékű hangszennyezettség, amely veszélyezteti a lakosság létbiztonságát, valamint negatív hatást gyakorol a vizsgált objektum képességeire);
- *tűzesetek* (a vizsgált objektum területén bekövetkező tűzeset, amely jelentős anyagi kárt, vagy jelentős számú lakos életét veszélyezteti);
- *energiaellátási problémák* (a vizsgált objektum területén energiaellátási problémák lépnek fel, amelyek veszélyeztetik a lakosság biztonságát).

A biztonság komplex elemzése

A mértékjelzések és a biztonságra vonatkozó kifejezések meghatározását – vagyis mátrix kitöltését – követően kezdődhet a biztonság komplex elemzése. Ennek során a mátrix elemeit a biztonság különböző szintjein a logikai elemzés módszereinek alkalmazásával összegezzük.⁷

Az elemzés módszere eltérhet az egyszeri és a többszörös vizsgálat során. Egyszeri vizsgálat esetében az egyesből az általánosra történő következtetés módszerét alkalmazhatjuk. Ennek során a biztonság különböző dimenzióiban a biztonság aktuális állapotának a mértékjelzések alapján történő elemzésével, valamint a biztonság dimenziói közötti éppen fennálló prioritások figyelembevételével megállapítható a biztonság mértéke. A biztonságot befolyásoló tényezőkre pedig azokból a kifejezésekből lehet következtetni, amelyek a biztonság elemeinél (ti. a mátrix mezőiben) szerepelnek. A kifejezések felhasználásával összetett fogalmakat is lehet alkotni, amelyekkel jellemezni lehet a biztonsági helyzetet és az arra ható tényezőket.

Az elemzés során egyenként, elkülönítve a biztonság szintjein (tehát a mátrix soraiban) először azt kell megvizsgálni, hogy a társadalom különböző alrendszeriben (tehát a mátrix oszlopaiban) a biztonságra ható tényezők közül melyik a legintenzívebb, vagyis melyik alrendszerben legkisebb a biztonság. Amennyiben több alrendszerben is minimális a biztonság szintje, akkor az elemzés során mindegyiket hangsúlyosan figyelembe kell venni. Az adott szinten ez, vagy ezek az alrendszerek határozzák meg a biztonságot. A többi alrendszerrel fellépő biztonsági hiányosságokat a mértéküktől függően kell figyelembe venni.

⁷ A logikai módszerek közül ebben az esetben az indukció (egyes esetekből az általánosra történő következtetés) és a dedukció (általánosról egyes esetekre történő következtetés) módszerét alkalmazzuk.

Az elemzés során a legsúlyosabb biztonsági problémából kiindulva meghatározzuk a biztonság mértékét a biztonság adott szintjén, kiemelve azokat a tényezőket (kifejezéseket), amelyek bemutatják a biztonságot befolyásoló elemeket. Ugyanezt a rövid elemzést a biztonság minden szintjén el kell végezni. Ezt követően rendelkezésre áll legalább három-hat rövid elemzés, amelyekből azt a következtetést le lehet vonni, hogy a biztonság különböző szintjein milyen a biztonság mértéke.

A következő lépés a vizsgált objektum komplex biztonságának meghatározása. Ennek során először azokat a tényezőket kell figyelembe venni, amelyeket az elemzés elején kiválasztottuk, vagyis a biztonsági minimumokat. Ezek megmutatják, hogy a társadalom mely szegmensében vannak biztonsági hiányok. A minimumok kifejezései pedig jól ábrázolják azokat a folyamatokat, amelyek meghatározzák a biztonság szintjét, megmutatják azokat a kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket, amelyek veszélyeztetik a vizsgált objektum biztonságát. A végkövetkeztetés elkészítéséhez ugyanakkor fel kell használni a biztonsági szintjeinek vizsgálata során elkészített rövid elemzéseket is.

A komplex vizsgálat leírásánál szükségesnek tartom annak megválaszolását, hogy a biztonság megállapításánál miért a biztonsági minimumok kapnak prioritást, tehát miért a biztonságot veszélyeztető tényezők oldaláról indul ki a vizsgálat. Ennek megválaszolása érdekében a biztonság fogalmi rendszeréhez kell visszatérni, amelynek alapján a *biztonság* – leegyszerűsítve – fenyegetettség nélküli állapot. Így a biztonságot a fenyegetettségek, valamint a biztonsági minimumok oldaláról kell első sorban vizsgálni.

A fentiek alapján a vizsgált objektum komplex biztonsági helyzetének meghatározása tartalmazza a biztonság konkrét mértékét, a biztonság komplex helyzetét, valamint a biztonságot fenyegető tényezőket. A biztonság mértéke a vizsgálat széleskörűsége (társadalom összes alrendszerére történő kiterjesztése) miatt a valós értéket mutatja. Két tényezőt azonban figyelembe kell venni. Ezek egyike az, hogy a vizsgálat során törekedni kell a szubjektivitás minimalizálására, különösen azoknak az objektumok esetén, amelyekben a vizsgáló érintett és nem kívülálló. A másik tényező, hogy a biztonság mértékének meghatározása nem egyezik meg a vizsgált objektum biztonságérzetével. Az egyén, a szervezet, a társadalom és a nemzetközi közösség saját biztonságáról alkotott véleménye ugyanis szinte minden esetben eltér annak valós biztonságától. Így másképp reagálnak a biztonsági veszélytényezőkre is, mint azt egy kívülálló (a vizsgálatot elkészítő) azt tenné.⁸

Az többszörös vizsgálatok során az egyes vizsgálatok eredményeit összehasonlító módszerrel kell elemezni. Ennek során természetesen figyelembe kell venni a biztonsági minimumokat, valamint a bekövetkezett eseményekből fakadó biztonsági folyamatokat is. Így meg lehet állapítani, hogy az adott esemény milyen biztonsági változásokat indukált.

A biztonsági (biztonságpolitikai) leírómátrix alkalmazása nemcsak a biztonság meghatározására alkalmas, hanem az egyén, a társadalom (nemzet), a nemzetközi

8 Egy újabb tanulmány alapja lehet annak a különbségnek a meghatározása, hogy a biztonság alanyának viselkedése mikor tér el az ésszerű (racionális) normáktól.

közösség viselkedésének vizsgálatára is. Ennek alapján bebizonyítható, hogy a vizsgálat tárgya racionálisan vagy irracionálisan viselkedik egy-egy biztonsági probléma kezelése során. Másik oldalról elemezve megállapítható, hogy a biztonságot veszélyeztető tényező milyen lépéseket vált ki. Így meghatározható az is, hogy mi alapján alakul ki háború, fegyveres összecsapás két szembenálló fél között.

Egy alkalmazási példa

A vizsgálat

Vizsgálat tárgya: a Magyar Köztársaság.

Vizsgálat időpontja: 2011. szeptember elseje.

Alkalmazott módszer: egyszerű vizsgálat és általános módszer.

Szintek: egyéni, kisközösségi, nemzeti, regionális (közép-európai), globális.

Dimenziók: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti.

Szint/dimenzió	Katonai	Politikai	Gazdasági	Társadalmi	Környezeti
Egyéni	megszűnt a hadkötelezettség	szabadság	pénzpiaci instabilitás	szociális rendszer problémái	extrém időjárás
Kisközösségi	a haderő nem klasszikus igénybevétele	túlzott befolyás	szegénység növekedése	munkanélküliség	éghajlatváltozás
Nemzeti	nemzetközi kötelezettségek	viták	pénzügyi válság	érdekvégyesítés problémái	környezetszennyezés
Regionális	képességcsökkenés	viták	versenyképességi problémák	etnikai ellentétek	környezetszennyezés
Globális	fegyveres válságok	működés-képtelen országok	gazdasági válság	társadalmi elégedetlenség	természeti és ipari katasztrófák

Értékelés

Egyéni szinten a biztonságot a *gazdasági* dimenzió határozza meg, amelynek központi eleme a pénzügyi instabilitás (az egyének eladósodása és a valutaárfolyamok előnytelen alakulása).⁹ Az egyének életére negatív hatást gyakorolnak az extrém időjárási körülmények (szélsőségesség megjelenése, valamint az extrém magas hőmérséklet). A politikai és a katonai dimenzióban a biztonságra nem tapasztalhatók negatív

⁹ Ennek hatása a társadalmi dimenzióban is megjelenik, mert az állam nem minden esetben képes a szociális rendszer maradéktalan fenntartására.

hatások, mert garantált az egyének (katonai) védelme, valamint a demokratikus elvek érvényesülésével biztosított a politikai jogok gyakorlása.

A *kisközösségek* (családi, baráti, munka-, települési közösségek) *szintjén* a *társadalmi*, a *gazdasági* és *környezeti* dimenzióban jelennek meg olyan tényezők, amelyek a közösségek biztonságára negatív hatást gyakorolnak. A gazdasági és a társadalmi tényezők összefüggnek a viszonylag magas munkanélküliséggel, valamint a szegénység növekedésével, mert a társadalom szociális biztonsági rendszere, az ország gazdasági lehetőségei miatt, nem minden esetben tudja kezelni a fellépő problémákat. A környezeti dimenzióban az éghajlatváltozás következményei okoznak negatív biztonságérzetet. A kisközösségek esetében a katonai és a politikai dimenzióban nincs olyan tényező, amely negatív hatást gyakorolna a biztonságra, egyedül a jelenlegi kormányzat centralizáló törekvése miatt az önkormányzatok és a társadalmi szerveződések számára negatív folyamatokat vetítenek előre.

Nemzeti (állami) szinten már több és nagyobb hatású, a biztonságra negatív hatást gyakorló tényező jelenik meg. Ezek között a legjelentősebb a *gazdasági* dimenzióban megjelenő pénzügyi válság, amely még a korábbi évek világgazdasági válság hatásainak eredménye. A magas államadósság, a minimális gazdasági növekedés, a hitelválság jelentős biztonsági kockázatot jelentenek az ország védelmi (biztonsági) rendszerének működésére. A gazdasági dimenzióban problémákat elmélyítik a politikai eliten belüli viták (az előző kormányok tevékenységének felülvizsgálata, új jogrendszer kialakítása), amelyek során a központi kormányzat korlátozza a társadalmi szervezetek érdekérvényesítő képességét. Az ország védelmi képességét jelentős mértékben befolyásolják a szövetségi kötelezettségek és a külföldi katonai szerepvállalás. Jelenleg állami szinten leginkább a környezeti tényezők jelentenek legkisebb kockázatot az ország biztonságára. De nem azért, mert nincsenek jelen a környezet-szennyezés és az éghajlatváltozás által előidézett biztonsági problémák, hanem a többi dimenzióban jelentkező tényezők miatt állami szinten háttérbe szorultak a környezettel kapcsolatos hatások.

Regionális szinten (Közép-Európa) az előző szintekhez képest a *gazdasági* dimenzió problémái gyakorolják a legnagyobb hatást a biztonságra. Ezen a szinten a biztonság mértéke hasonlóan alakul, mint nemzeti szinten. A közép-európai országok a világgazdasági válság hatásának következtében nem tudták visszaszerezni a versenyképességüket a többi fejlett országgal szemben, ami a gazdasági rendszerük strukturális problémáiból fakadnak. A gazdasági problémák jelentős hatást gyakorolnak az országok katonai képességeire, ami leglátványosabban a katonai költségvetések csökkenésében jelenik meg. A hasonló gazdasági problémák kezelését nehezíti, hogy az államok között továbbra is fennállnak az etnikai ellentétekből (kisebbségi ügyek kezelése) fakadó politikai viták. A környezeti dimenzióban a fokozódó környezetszennyezés jelent negatív hatást a biztonságra, amely újabb politikai vitákat és ellentéteket okozhatnak a régió országai között.

Globális szinten tapasztalható a legtöbb és a legjelentősebb negatív biztonsági tényező. A globális biztonsági helyzet még a közepes szintet sem éri el. A világban (kiemelten az Arab Tavasz által érintett országokban) fennálló és kialakuló fegyveres válságok, a nemzetközi terrorizmus jelenléte komoly fenyegetettséget jelent az európai országok és az egyének biztonságára. A válságok által érintett országok jelentős

részét működésképtelen országnak lehet tekinteni, ahol a központi hatalom nem képes ellenőrzést gyakorolni az ország egész területére. A világban bekövetkezett természeti és ipari katasztrófák egyre nagyobb kihívást jelentenek az országok számára. Nemcsak a katasztrófák elsődleges hatásai okoznak veszélyt, hanem a katasztrófák következményeinek felszámolása is egyre nagyobb kihívás a világgazdasági válságban érintett országok számára. A fennálló gazdasági, társadalmi és politikai problémák miatt a társadalmakban egyre nagyobb a társadalmi elégedetlenség, amelyek kiemelten a válságok által sújtott országokban jelentkeznek.

* * *

Összefoglalva: a Magyar Köztársaságot – a társadalom különböző alrendszereiben megjelenő negatív tényezők ellenére – biztonságos országnak lehet tekinteni, ahol a biztonság jó (4-es) szintű. A negatív tényezők közül a gazdasági és pénzügyi problémák jelentenek veszélyt, amelyek kihatnak a társadalom összes szegmensére is. Megállapítható, hogy az ország biztonságánál az egyének és a kisközösségek biztonsága erősebb, amennyiben a negatív gazdasági tényezőket ki lehet küszöbölni, akkor stabil biztonságot lehet elérni. Erre azonban fenyegetést jelentenek a globális szintről érkező negatív hatások.

IRODALOMJEGYZÉK

- Földi László – Halász László: Környezetbiztonság. Budapest, 2009, Complex Kiadó. ISBN 978-963-295-020-4
- Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia. Budapest, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó. ISBN 963-18-9044-9
- Fóti Gábor – Novák Tamás: A gazdasági biztonság kihívásai. Budapest, 2007, MTA Világgazdasági Kutatóintézet. ISBN 978-963-301-497-4
- Robert Castel: A társadalmi biztonság elvesztése. *Esély*, 2005/5. 3–23. oldal. ISSN 0865-0810
- Barry Buzan – Ole Weaver – Jaap de Wilde: *Security – A new framework for analysis*. 1997, Lynne Rienner Publishers. ISBN 1555877842
- Barry Buzan – Lene Hansen: *The Evolution of International Security Studies*. 2009, Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-69422-3
- Vida Csaba: Szlovákia államiságának kialakulása és annak katonai vonatkozásai, valamint a szlovák haderőreform folyamata. *Felderítő Szemle*, 2009/3.

Csaba Zágón–Király László

A közlekedési és logisztikai rendszer kritikus infrastruktúrájának védelme

A fent említett konferencia a közlekedési hálózatokról és a logisztikai láncról, mint lehetséges kritikus infrastruktúrákról tartalmazott színvonalas előadásokat. Különösen aktuális a téma annak ellenére, hogy a kritikus infrastruktúra védelem (KIV) még mindig sok lehetőséget ad kutatására és annak alapjainak definiálására. A KIV terén nemzeti és nemzetközi szinten tapasztalható kisebb következetlenségek ellenére léteznek közös ismérvek, amelyek segítségül szolgálhatnak a jogi szabályozáshoz. Amíg néhány előadás a téma általános és elvi kérdéseire koncentrált, addig mások bizonyos kritikus infrastruktúrák sajátos aspektusait elemezték. Be lett mutatva olyan rendszerek sebezhetősége, mint a közlekedési hálózatok és a logisztikai lánc minden egyes közlekedési módban épp úgy, mint a kombinált (konténerizált) fuvarozás terén is. Részletes elemzést hallhattunk a kritikus infrastruktúrának egy előrelátó városfejlesztői megközelítéséből, melynek során megismertük a kulcsfontosságú dilemmákat. Mind a civil, mind pedig katonai logisztika kihívásait láthattuk – különösen az élelmiszer és az üzemanyag ellátás nézőpontjaiból. A Kabuli Nemzetközi Repülőtér, mint egy jelenleg is működő vegyes civil-katonai közlekedési infrastruktúra példáján keresztül az említett dilemmák és az azokra válaszoló sikeres vezetési megoldások bemutatására is vállalkozott előadó.

2001 szeptemberében a New-York-i ikertornyok ellen elkövetett terrortámadás paradigmaváltásra készítette a biztonság- és védelempolitika bármely területét művelő kutatókat, szakembereket. Ennek jegyében szervezte meg 2011. május 31-én a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) Védelemgazdasági és Logisztikai szakosztálya és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) Bolyai János Hadmérnöki Karának Katonai Logisztikai Intézete közös konferenciáját a kritikus infrastruktúra (KI) és a kritikus infrastruktúra védelme (KIV) témakörében.

* * *

Elsőként Bukovics István nyugállományú tüzoltó vezérőrnagy, az MTA doktora (társ-szerzője dr. univ. Potóczki György, a ZMNE doktorandusa) a *Kritikus infrastruktúra védelmének időszerűsége Magyarországon* című előadásában a kérdéskör elméleti alapvetését adta meg. A gazdasági és társadalmi fejlődés során, az urbanizáció előrehaladtával kialakuló, egymáshoz kapcsolódó, ember alkotta infrastruktúrák kölcsönös függőségét (legyen az közeli, vagy közvetett interdependencia) és kockázataikat elemző célzott alap kutatásnak kell feloldania az ismerethiányt és az abból fakadó szabályozatlanságot. Ez azt eredményezi, hogy a védekezés csak követi az egyre növekvő kockázatot.

Nemzeti és nemzetközi szinten a kutatás a komplex megoldások keresése, az univerzális szabályozás irányába mutat, amit jelenleg a különböző fogalom- és cél-meghatározásból adódó definíciós problémák, eltérő pénzügyi lehetőségek nehezítenek, illetve akadályoznak. Így ma még messze nem beszélhetünk a KI, a KIV nemzetközileg elfogadott, egyenszilárdságú és koherens definíciójáról. Abban viszont egyetértés mutatkozik, hogy az energetikában, az infokommunikációs technikában, a szállítás és az elosztás területén, a víz- és élelmiszer-ellátásban, és nem utolsósorban, a banki-pénzügyi szférában olyan, kölcsönösen összefüggő globális rendszereket alkotnak, amelyek legfontosabb tulajdonsága a hálózatalapúság.

A ma elterjedt túlbonyolított, szakmailag nem mindig releváns definíciók helyett a hálózatalapúságból kiindulva, a multigráf technikát alkalmazva alakítható ki egy olyan releváns modell, amely a megfelelő kompetenciákat tartalmazza, megerősíti a veszélytudatot és így a nemzetközi szinten is hatékony KIV (riasztási rendszer, veszélykezelés) alapja lehet.

* * *

Dr. habil. Horváth Attila CSc a közlekedési és logisztikai kritikus infrastruktúra sérülékenységről tartott előadást. Kiemelte, hogy végső soron a KI fogalmkörébe sorolható minden, ami a létfontosságú társadalmi feladatok ellátását, az emberek gazdasági és társadalmi jólétét, biztonságát szolgálja.

A biztonság tágabb értelmezése alapján a KIV valamilyen komplex hálózat (mint például a közlekedési/szállítási rendszerek), amelynek folyamatos működtetéséhez állami és/vagy lokális feladathalmaz, intézkedésrendszer szükséges.

A KI veszélyforrásai nemcsak a természeti katasztrófák, hanem a szándékosságból vagy gondatlanságból (banális hibák tovagyrúzása) bekövetkező események is. Ez egy más olvasatban terror- és szabotázs-cselekményeket, háborús eseményeket, de üzemzavarokat, baleseteket és azokból eredő tömegkatasztrófákat jelent. Megtörtént példákkal bizonyította, hogy – az elemek fennálló kölcsönös függőségéből fakadóan – a szállítási hiba, a váratlan esemény milyen dominóhatású következményekkel járhat. Mindezekből következnek a megoldás irányai:

- a kockázatelemzés;
- a helyi, nemzeti és nemzetközi együttműködés;
- a koherens jogszabályi háttér
- egy olyan szervezeti struktúra kialakítása, amelyben a kockázatcsökkentés, mint közös cél érdekében együttműködő partner az üzemeltető, a tulajdonos, a hatóság és az állam.

Ehhez mindenkinek be kell látnia, hogy „... a biztonságnak ára van, de csak akkor lehet hozadéka is, ha azért teszünk is”.

* * *

Dr. Csaba Ders DLA A kritikus infrastruktúra várostervezési perspektívából – egy mentális térkép és egy városfejlesztési dilemma címmel tartott előadásában a korábbi

közösség → infrastruktúra → funkció

lineáris modell továbbfejlesztését mutatta be Pécs belváros rekonstrukciójának tervezése példáján. Ennek során a korábbi modell elemei a hozzájuk sorolható együttműködési célokkal, intézményekkel és szervezetekkel olyan lágy- és kemény infrastruktú-

rák térben és időben változó halmazává alakultak, ahol a szabályozás, fejlesztés, stabilitás, adaptáció a formális és informális kezdeményezés a tervezési rendszerszintek (globális és lokális) döntési pontjaivá váltak. Az elvégzett munka azt bizonyította, hogy a várostervezés során a KIV akkor lehet hatékony, ha az egyéntől az államhatáron átnyúló régió szintjéig terjedő vertikális integráció és a horizontális kapcsolódásokat figyelembe vevő várostervezés kölcsönösen egymásra figyelő rendszert alkotnak.

* * *

A KI hálózatos voltára és nemzetközi jellegére mutatott rá a következő két előadás. Az egyiket – dr. Kasza Gyula PhD társszerzőségével – dr. Lakner Zoltán CSc, a Budapesti Corvinus Egyetem Élelmiszer-tudományi Kara, Élelmiszeripari Gazdaságtan Tanszékének tanszékvezetője tartotta *Az élelmiszerlánc biztonsági kockázatai* címmel. A kérdés nem az – hangsúlyozta az előadó –, hogy egy akár egész nemzetgazdasági ágazat szétzilálására alkalmas kockázatos esemény bekövetkezik-e, hanem csak az, hogy mikor és hol jön ilyen esemény létre. Az élelmiszer-termelés nyílt rendszere lévén az alacsony költséggel elérhető nagy hatás sokakat érint. Ezért nem is mindig szükséges a kockázatos esemény bekövetkezése, hanem elegendő az azzal történő fenyegetés is.

A bemutatott példák többsége a „kútmérgezés” klasszikus eseteihez tartozott, de negatív hatást eredményezhetnek a megalapozatlan agrárpolitikák vagy a tudományos szinten vitatott géntechnológiák is. A legkézzelfoghatóbb veszélyforrás a globális kereskedelmet kiszolgáló globális logisztikai rendszerben rejlik, ahol az élelmiszertermék-forgalom döntő hányada (Európában több mint 60%) átáramlik néhány fontos csomóponton. Ezt alapvetően a jóléti társadalmak azon igénye gerjeszti, amely évszaktól és időjárás körülményektől függetlenül megköveteli a teljes termékválaszték piaci jelenlétét. Az említett kihívások ellen a veszély tudatosításával, a globális nyomkövetési rendszerek, egységes vizsgálati módszerek, gyors tesztek alkalmazásával, a veszélyelemzés és kritikus ellenőrzőpontok (Hazard Analysis and Critical Control Points – HACCP) rendszere előírásainak betartásával lehet védekezni.

* * *

A világkereskedelmi forgalom egy jelentős veszélyforrását elemezte Csaba Zágonnak, a ZMNE doktorandusának *A konténeres szállítás biztonsága* című előadása. Az 1960-as évek óta egyre jobban elterjedő konténeres szállítás teljesítménye egyre nő, akár a természetes mutatókat, akár a szállított áru értékét vizsgáljuk. Mivel ennek a hatalmas árumennyiség zöme néhány fontos tengeri útvonalra, tengerszorosra és kikötőre koncentrálódik, ezért a tengeri hatalom ma már – a flották jelenléte mellett – az útvonalak és a kikötők ellenőrzésének képességét is jelenti.

A konténer védi az árut, megkönnyíti a rakodást, de szerkezeti kiképzéséből adódóan kiváló lehetőséget nyújt csempészárúk, terrorista eszközök elrejtésére, végső esetben akár tömegpusztító fegyverek célba juttatására is. A konténerek tartalmának ellenőrzésére csúcstechnológiákat felhasználó roncsolásmentes vizsgálati eszközöket és eljárásokat fejlesztettek ki, amelyek azonban igen drágák és a „létező kockázat, de nem létező esemény” jelleg miatt megtérülésük nehezen bizonyítható. Az USA-ban kidolgozott Konténerbiztonsági Kezdeményezés (Container Security Initiative – CSI) a kritikus infrastruktúrák védelmében kétségkívül jelentősen növeli a biztonságot, de annak globális alkalmazását a rendkívüli költségek mellett szakem-

ber és eszközigénye, valamint a kereskedelmi folyamatot lassító/akadályozó volta is akadályozza.

A bemutatott példa rávilágított arra is, hogy a KIV céljából bevezetett eljárások költségei nemcsak a megvalósításból és működtetésből fakadó kiadásokból származhatnak, hanem azok bár biztonságosabb környezetben, de lassabban megvalósuló kereskedelmi folyamatokból fakadó veszteségek is keletkezhetnek. Ez utóbbiak akár meg is haladhatják a megvalósítás költségeit, amely helyzet sajátos értelmezést adhat a biztonsági kockázatokat csökkentő nemzetközi együttműködésnek.

* * *

A további előadások a hazai közlekedési infrastruktúrát elemezték. Dr. Tóth Bálint CSc *A közlekedési kritikus infrastruktúrák azonosítása* című előadásában azt a, napjainkban is folyó, szakértői munkát mutatta be, amit ezen a területen végeznek. Megemlítette, hogy ez a munka nem előzmény nélküli, hiszen „hadszintér előkészítés” néven korábban is készültek hasonló munkák.

A közlekedési szakminisztérium rendszeresen készített tanulmányokat, amelyeket a NATO- és az EU-csatlakozási folyamatában hasznosítottak. Jelenleg állami, illetve szakhatósági koordináció mellett, az infrastruktúraüzemeltetők és civil szakértők konzultációi során készült az a szektorelemzés, amely beazonosította a hazai KI-elemeket. 2011-re elvégezték a beazonosított KI-elemek veszély- és kockázat elemzését, ami megalapozza a védelmi intézkedések kidolgozását, majd azok visszaellenőrzését a kockázatokra. A vasúti, a közúti, a vízi és a légi közlekedési alrendszerek egységes elemzési kritériuma a hálózati szerep, a helyreállítási lehetőség és a helyettesíthetőség voltak. A KI-besorolásról előre kidolgozott döntési mechanizmusban határoztak, amelyet meghatározott protokoll szerint dokumentáltak. A besoroláshoz egy prioritási rangsor is készült, ahol a nemzetközi kapcsolódások, illetve a kijelölt tranzit útvonalak kaptak elsőbbséget.

* * *

Dr. Kovács Ferenc CSc *A katonai logisztikai létesítmények kritikus infrastruktúra védelme* című előadásában elemezte, hogy milyen logisztikai kapacitások vethetők be a KI védelme érdekében. Értelmezésében a védelem programokat, tevékenységeket, kölcsönhatásokat jelent, míg a képesség a reagálás, helyreállítás lehetőségeit jelenti. Bemutatta és elemezte az országban létesült logisztikai szolgáltató központok, ipari parkok működési, szolgáltatási lehetőségeit. Ezekkel összehasonlítva a hadsereg logisztikája széttagolt, alacsony műszaki színvonalú és méretproblémák miatt országos esemény kezelésére nem alkalmas. Amiben azonban versenyképes, az a szervezethez és szervezeti tudás, a korlátozott kapacitású, de speciális szállítási képesség és a kapcsolódó szervezési lehetőségek. A rendelkezésre álló anyagkészletek szintén korlátozottak. Mindezekben jelentősen változtathatna az a, terveiben rendelkezésre álló, katonai logisztikai bázis, amelynek létesítése – a bemutatott előnyei ellenére – döntéshozói akarat és beruházási forrás hiányában mindeddig elmaradt.

* * *

A Katonai Logisztikai Intézet képviselői, dr. Báthly Sándor CSc és Venekei József alezredes *Az üzemanyag-készletek veszélyeztetettsége* címmel tartották meg közös előadásukat. Ebben tematikusan bemutatták azokat az üzemanyagfajtákat, amelyeket a honvédség használ, rámutatva azok hadműveleti-hadászati készletekben történő lépcsőzésének in-

dokolt mértékére. A dolog természetéből adódóan azok a legnagyobb felhasználók, azaz a honvédelmi érdekeltségű repülőterek körletében koncentrálnak. Az ellátásbiztonságot növeli, hogy ezek többsége a hagyományos vasúti/közúti szállítási kapcsolatok mellett a MOL országos termékvezeték hálózatához is kapcsolódik.

A honvédségi igények folyamatos csökkenéséből fakadóan az MH üzemanyag-készletei egy esetleges KI-esemény bekövetkezésekor alig, vagy egyáltalán nem lennének elegendők a polgári infrastruktúrában bekövetkező ellátási hiány – akár csak átmeneti jellegű – kiváltására sem.

* * *

Szászi Gábor mk. alezredes *A vasúti közlekedési alágazat, mint kritikus infrastruktúra* című előadásában rámutatott arra, hogy a magyar vasúthálózatnak a gazdasági prioritásokat és az Európát átszelő energia-, út- és távközlési hálózatokhoz (Trans-European Networks – TEN) való csatlakozás lehetőségét figyelembevevő fejlesztési terveiben a honvédelmi érdekek háttérbe szorulnak. Egyes kisforgalmú, harántirányú mellékvonalak forgalmának szüneteltetése, esetleges megszüntetése pedig a hálózati jelleg megszűnését vetíti előre. Az évtizedek óta tervezett, de még hosszú évekig a megvalósulás reményével sem kecsegtető, a Budapestet elkerülő vasúti körgyűrű pedig nemcsak a nemzetközi versenyképesség hiányát, hanem a stratégiai szállítási képesség hiányát is jelenti. Mindezek együttesen indokolják, hogy a napjainkban meglévő és gazdaságosan működő más szállítási módok (közút, légi szállítás, csővezeték) mellett, a vasutat is kritikus infrastruktúráként kezeljük és veszélyeztetett képességeit is ennek megfelelően értékeljük.

* * *

Dr. Szabó Miklós PhD *A légiközlekedési kritikus infrastruktúra védelme* című előadásában hosszú évek alatt felhalmozódott rendőri tapasztalatait összegezve mutatta be mindazon biztonsági elemek széles skáláját (az egyszerű kerítéstől az elektronikus személyazonosításig) és működésük sajátosságait, melyek együttesen hivatottak a légi közlekedés és annak földi csomópontjai: a repülőterek a biztonságos működését szavatolni.

A Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztály által szervezett konferenciák jellemzője, hogy az elméleti tudást ötvözik a gyakorlati tapasztalatokkal. Ennek szellemében szólott hozzá Zsigri Katalin mk. százados, aki a NATO kontingens tagjaként, a kabuli nemzetközi repülőtér üzemeltetésében, logisztikus beosztásban szerzett tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. Kiemelte, hogy a kabuli reptér kettős rendeltetésű (polgári és katonai), ami nemcsak a NATO műveletei szempontjából kulcsfontosságú, hanem a vasúti és közúti infrastruktúra hiányában Afganisztán nemzetközi személy és kereskedelmi forgalmának is fő csomópontja. Ennek megfelelően veszélyeztetettsége is nagy, amit a repülőtér közlekedési útvonalainak szétválasztásával/elkülönítésével és az üzemeltető személyzetre vonatkozó igen szigorú rezszimintézkedésekkel kívánják ellensúlyozni. A magyar kontingens itt szolgáló tagjai sikerrel teljesítették, hiszen már két cikluson keresztül végezték, ezt a nem könnyű feladatot.

* * *

A konferencián – amely az MHTT alelnökének zárszavával ért véget – megjelentek a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium képviselői is, akik ismertették az ott folyó jogszabály-előkészítő munkát és megköszönték azt a sok hasznos információt, amelyet további munkájukhoz kaptak az elhangzott előadásokból.

Medveczky Mihály

A nemzetgazdaság biztonságos működésének és védelmi felkészítésének 2012–2030 közötti időszakra vonatkozó átfogó koncepciója

A cikk ismerteti a Nemzetgazdasági Minisztériumban elkészült, a nemzetgazdaság biztonságos működésének és védelmi felkészítésének 2012–2030 közötti időszakra vonatkozó átfogó koncepcióját, amelyet a kormány elfogadott. A gazdaságbiztonsági rendszer létrehozása érdekében kidolgozásra kerül a gazdaságbiztonságról szóló törvényjavaslat. A törvényjavaslat társadalmi vitájában és az ott szereplő fogalmak tudományos definiálásában az MHTT küldetésének megfelelően, partnerként vesz részt.

A Nemzetgazdasági Minisztériumban elkészült az a hosszú távú koncepció, amelynek véglegesítéséhez 2011 márciusában egy tudományos konferencia adta meg az utolsó lendületet. A 2004–2010 közötti időszakban jelentősen változott a védelmi felkészítés jogszabályi környezete. A gazdaság védelmi felkészítésének újraszabályozásához először koncepciót kellett készíteni a gazdaság minősített időszak (ti. a különleges jogrend szerinti) működésének, a fellépő erőforrás-szükséglet kielégítése tervezésének elvi, módszertani leírására. A tudományos konferencián a koncepció időszerűségét és szükségszerűségét erősítették meg a szakértők. Megkezdődött a koncepcióról szóló előterjesztés közigazgatási és társadalmi egyeztetése. Megtárgyalta az anyagot a közigazgatási államtitkári értekezlet, a nemzetbiztonsági kabinet, és végül a Kormány a 2011 novemberében vita nélkül elfogadta az előterjesztést. A következőkben a koncepció rövid összefoglalására vállalkozom.

A tézisek

Az átfogó koncepció elsődleges célja, hogy a társadalom fejlődésére a Nemzeti Együttműködés Programjában kitűzött célok teljesítéséhez a zavaró események (katasztrófák, válságok, piaci zavarok stb.) között is biztosítva legyen a jól működő gazdaság, amely gyorsan és hatékonyan ki kell, hogy elégítse a különböző eredetű válsághelyzetek kezeléséért felelős beavatkozó erők szükségleteit. A gazdaság

újjáalakítását szolgáló Új Széchenyi Terv jövőképében megfogalmazott célok eléréséhez biztosítani kell a gazdaság folyamatos működését, a gazdaság biztonságának védelme ezért kiemelt feladat kell, hogy legyen. A dokumentum egy olyan átfogó gazdaságbiztonsági rendszer kialakítását irányozza elő, amely a nemzetgazdaság biztonságos működésének és védelmi felkészítésének normál időszaki és válsághelyzeti feltételeit egyaránt biztosítja.

Az elmúlt évek válsághelyzeteinek kezelése nyomán előállt körülmények ráirányították a figyelmet a gazdaság biztonságos működésének fontosságára. A 2010. évi katasztrófáknál, az árvízi védekezés idején vagy a vörösiszap-tározó gátszakadása következtében kihirdetett veszélyhelyzet kezelésénél a reagáló erők nem mindig tudtak gyorsan és hatékonyan támaszkodni a nemzetgazdaság nyújtotta erőforrásokra, tartalékkészletekre. Az események rámutattak a készletek szükségességére és az esetlegesen várható igényeket figyelembe vevő mielőbbi fejlesztések elvégzésére.

2009-ben, a földgázellátási válsághelyzetben vagy az észak-dunántúli áramki-maradásnál a gazdaság saját működésében jelentkeztek jelentős zavarok. A gazdaság csak abban az esetben képes a válsághelyzetek kezeléséért felelős szervek szükségleteit megfelelően kielégíteni, ha a saját biztonságos működése garantált, és jól működik a reagáló erők válsághelyzeti erőforrás biztosítására kialakított gazdaságfelkészítési rendszer. Ezzel szemben – az elmúlt válsághelyzetek kezelésének tapasztalatai szerint – a védekezés gazdasági ellátásában voltak fennakadások, a beavatkozás jelenleg csak ágazati felelősségi szinten működik zavarmentesen, hiányzik a markáns kormányzati koordináció.

A tevékenységet szabályozó dokumentumok közötti elhelyezkedés

Komplex gazdaságbiztonsági rendszer létrehozására eddig nem készült kormányzati előterjesztés. A gazdaság védelmi felkészítésére a rendszerváltás után, 1992-ben, a védelmi felkészítésre és ország-mozgósításra vonatkozó elgondolás részeként született koncepcionális dokumentum.

Az 1992-ben megfogalmazott elvekre épülő, a gazdaság felkészítésének és mozgósításának alapvetően irányt adó koncepció az azóta jelentősen megváltozott nemzetközi biztonságpolitikai, belpolitikai és nemzetgazdasági környezetben napjainkra idejét múlttá vált. Az azt jóváhagyó kormányhatározatot hatályon kívül helyezték. A gazdaságfelkészítési tevékenység szabályozására 2003-ban – a honvédelmi törvény felhatalmazásával – kormányrendeletet adtak ki, amely a honvédelemről szóló törvény alapján előírta a gazdaság védelmi felkészítésének főbb szabályait, tervezési rendszerét.

A következő években tovább változott a jogszabályi és a biztonságpolitikai környezet, jelentősen romlottak a tevékenység intézményi és finanszírozási feltételei, elkerülhetetlenné vált a jogi szabályozás felülvizsgálata. Ehhez viszont a tevékenység koncepciójának megújítására van szükség. A védelmi felkészüléshez és a védekezéshez szükséges erőforrásokkal viszont csak a biztonságosan működő gazdaság tudja folyamatosan ellátni a beavatkozó erőket. Ezért az átfogó koncepció egy komplex gazdaságbiztonsági rendszer irányait vázolja fel, amely nemcsak a különleges jogrend szerinti működés szükségletét, hanem a válsághelyzetek széles spektruma

kezelésének erőforrás-igényeit – azok között a gazdaság biztonságos működésének feltételeit is – biztosítani hivatott.

A nemzetgazdaság védelmi felkészítését, illetve a gazdaság biztonságát meghatározó, irányadó szabályozási dokumentumok kronológiai felsorolását a táblázat mutatja. A táblázat feltünteti a már hatályon kívül helyezett, az érvényes és az előkészületben lévő koncepció, stratégia, illetve jogszabály vagy közjogi szervezetszabályozó eszköz típusú dokumentumokat, amelyek hatással voltak, vannak, illetve lesznek a védelmi felkészítés feladatai végrehajtásának szabályozására.

A pillérek

A koncepció fő vizsgálati területei (pillérei) – mint a stratégiai dokumentumoknál általában – a tevékenység szabályozási és intézményi környezete; a tervezés és végrehajtás módszertana, valamint a rendszer finanszírozása voltak.

A bevezetés a koncepció kötelező kellékei (az indíttatás, a felhatalmazás, a koncepció-alkotás folyamata és a pozicionálás) mellett tartalmazza a legfontosabb fogalmi lehatárolásokat.

A koncepció gazdaságbiztonsági rendszernek nevezi a nemzetgazdaság biztonságos válsághelyzeti működését és az arra való hatékony felkészítést szolgáló normál időszaki tevékenység-, intézkedés- és feltételrendszert, amelyek a válsághelyzetek megelőzési, felkészülési, védekezési, helyreállítási folyamatainak gazdasági erőforrás szükségletét hivatott kielégíteni.

Az általános biztonsági definíció mintájára mondja ki a koncepció, hogy a gazdasági biztonság egyénekhez (fogyasztókhöz), emberi közösségekhez (például szolgáltatói csoportokhoz), államokhoz, nemzetközi rendszerekhez, hazai és nemzetközi gazdasági szereplőkhöz köthető kategória. Ez pedig vagy valamilyen gazdasági érték, illetve érdek ellen irányuló fenyegetés, veszély, kockázat megjelenése kapcsán felmerülő általános igényben, vagy egyéb fenyegetés, veszély, kockázat elhárítása során felmerülő igényben fejeződik ki.

A fogalmi lehatárolások között szerepel a gazdaságbiztonsági válsághelyzet javasolt definíciója, amely szerint a különleges jogrend különböző időszakai, illetve az azok szintjét el nem érő ún. küszöb alatti szituációk (azok között a gazdaság belső zavarát előidéző gazdasági válsághelyzet) mind-mind válsághelyzetnek minősülhetnek a gazdaságbiztonság szempontjából. A gazdaságbiztonsági válsághelyzetet kiválthatják a katasztrófától a rendkívüli állapot kihirdetéséig terjedő skálán elhelyezkedő, különböző rendkívüli helyzetek, események.

A bevezetés tartalmazza továbbá a gazdasági biztonságban a gazdaság szereplői szerinti felosztását, azaz a fogyasztói, a szolgáltatói, a közigazgatási és a nemzetközi gazdasági biztonságot, valamint ezek közös alapját: az infrastruktúra biztonságát. A nemzet- és gazdaságbiztonság, illetve a gazdaság biztonságos működése szempontjából ez utóbbinak megkülönböztetett figyelmet érdemlő része az ún. kritikus infrastruktúra biztonsága.

**A gazdasági biztonságot meghatározó stratégiai,
illetve szabályozási dokumentumok (1992–2011)**

	Konceptió típusú dokumentumok	Stratégia típusú dokumentumok	Jogszabályok, egyéb közjogi szervezetszabályozó eszközök
1992	A védelmi felkészítés és az országmozgósítás koncepciója (3194/1992. Korm. hat.)		
1993	A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei (11/1993. OGY hat.)		1993. évi CX. törvény a honvédelemről
	A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei (27/1993. OGY hat.)		3344/1993. Korm.hat. a nemzgazd. minősített időszak teljesítő-képességéről, a MH (fegyveres és rendvéd. szervek) gm igényeinek kielégítéséről.
1994			1041/1994. (V. 31.) Korm. hat. a nemzetgazdaság véd. felkészítése tervezéséről és a tart. tevékenység szabályozásáról
1996			1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről
1998–1999	A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelvei (94/1998. OGY hat.)		1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéséről
2002–2003		A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája (2144/2002. Korm. hat.)	131/2003. (VIII. 22.) Korm. rend. a nemzetgazdaság véd. felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról
2004		A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája (2073/2004. Korm. hat.)	2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
2005–2006	Nemzeti Válságreakálási Rendszer Koncepciója	A Magyar Köztársaság gazdasági-pénzügyi biztonsági stratégiája	
2007–2008	Zöld könyv a kritikus infrastruktúra védelméről	A Magyar Köztársaság katonai biztonsági stratégiája	2080/2008. (VI. 30.) Korm. hat. a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról
2011	Átfogó koncepció a nemzetgazdaság biztonságos működéséről és védelmi felkészítéséről	Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája	Magyarország Alaptörvénye 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről, a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
		A védelmi tartalékolás stratégiája	2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
		Gazdasági-pénzügyi ágazati biztonsági stratégia	Törvény a gazdaságbiztonságról

Jelmagyarázat:

Érvényes koncepció típusú dokumentum	Érvényes stratégia típusú dokumentum	Érvényes jogszabály típusú dokumentum, 2011. 12. 31-ig hatályos törvény
Dokumentum hatályon kívül	Dokumentum előkészítés alatt	2012. január 1-től hatályos törvények

Helyzetelemzés

A helyzetelemzést adó fejezet a nemzetközi kitekintés és a hazai piaci-gazdasági környezet vizsgálata után átfogó helyzetképet ad a gazdaságbiztonsági tevékenységről, feltárja a problémákat a koncepció pillérei szerint.

A problémák részletes feltárása jól láttatja, hogy a rendszer átfogó szabályozásához hiányzik a gazdaságbiztonságról szóló törvény. Hiányzik továbbá a gazdaság biztonságos működését és védelmi felkészítését szolgáló egyes tevékenységek szabályai kidolgozásának törvényi szintű felhatalmazása, nincs egyértelműen definiálva a közszolgáltatási szerződésekben az elégséges szolgáltatás minimális mértéke. Hiányzik a gazdaság védelmi felkészítéséért és biztonságos működéséért kormányzati szinten felelős szervezet jogszabályi kijelölése. A védelmi igazgatás ágazati és területi szerveinél hiányoznak a gazdaságfelkészítési referensek. A gazdaság védelmi felkészítésének információs bázisa hiányos, így az jelenleg csak lassan és korszerűtlen formában képes tájékoztatást adni a kritikus gazdasági és társadalmi folyamatokról. A gazdaságbiztonság egyéb területeire vonatkozóan még nincs központilag kialakított információs adatbázis. A védelmi igazgatási szféra – beleértve a horizontális témák többségét és a gazdaságfelkészítést, ezen belül a védelmi célú tartalékolást – immár több évtizede alulfinanszírozott. A hagyományosan kialakult védelmi tartalékolási rendszer mára elvesztette készlete reálértékének jelentős részét. A védelmi igazgatás gyakorlatilag nem tud uniós fejlesztési forrásokra pályázni. A fejezet végén olvashatjuk a közvetlenül kapcsolódó, ún. horizontális témákat. Ebben a részben azokat a gazdasági biztonsággal kölcsönhatásban lévő védelmi tervezési rendszereket veszik számba, amelyek erőforrás-hátterét a nemzetgazdaság hivatott biztosítani, ugyanakkor jelentős befolyással vannak az ország gazdasági biztonságára vagy a nemzetgazdaság biztonságos működésére.

A leglényegesebb horizontális témák a következők:

- *Honvédelem*
A Magyar Honvédség és a szövetséges fegyveres erők, valamint a Kormány irányítása alá tartozó katonai nemzetbiztonsági szolgálatok válsághelyzeti szükségletének tervezése.
- *Katasztrófa-elhárítás*
A katasztrófák elleni védekezésben részt vevő szervek válsághelyzeti működéséhez szükséges gazdasági erőforrások tervezése.
- *Rendvédelem és bevándorlás politika*
A BM irányítása alá tartozó rendvédelmi szervek és a Bevándorlási Hivatal válsághelyzeti működéséhez szükséges gazdasági erőforrások tervezése.
- *Pénzügy*
A nemzetgazdaság válsághelyzeti működésének és a reagáló erők különleges jogrendbeli szükségletének pénzügyi biztosításáért felelős szervek és szervezetek válsághelyzeti igényeinek tervezése.
- *Egészségügy*
A lakosság, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek, valamint a válsághelyzeti állami feladatok végrehajtásában közreműködő egyéb szervezetek válsághelyzeti gyógyszer-, kötszer-, egészségügyi anyag és szolgáltatás igényének tervezése.

- *Környezetvédelem és fenntarthatóság*
A természetes és az épített környezet védelméhez szükséges erőforrások tervezése. A gazdasági biztonság környezeti szempontjainak vizsgálata. Az ivóvíz-, a környezet-, az élelmiszerbiztonság és a GMO¹ mentesség, mint alaptörvényi szinten rögzített² stratégiai, gazdasági prioritások védelme.
- *Vízkárelhárítás*
Ár- és belvízvédelem, aszály- és vízminőségi kárelhárítás.
- *Kritikus infrastruktúra védelme*
A kritikus infrastruktúrák tulajdonosainak, üzemeltetőinek az infrastruktúra védelméhez szükséges gazdasági erőforrások tervezése.
- *Bíróságok különleges jogrend szerinti működése*
A bírósági szervezetek különleges jogrend szerinti működéséhez szükséges sajátos erőforrások tervezése.

A jövőkép

Ez a fejezet mutatja be a koncepció jövőképét, mely szerint a gazdaság – folyamatos működésének fenntartása mellett – tartósan biztosítani lesz képes a lakosság válsághelyzeti ellátásához szükséges alapvető létfenntartási cikket, szolgáltatásokat; rendelkezni fog a szükséges képességekkel a válsághelyzetek kezeléséhez és megfelelő mennyiségű tartalék erőforrással a beavatkozás késedelem nélküli megkezdéséhez.

A gazdaság megfelelő teljesítőképességgel rendelkezik egy közepes intenzitású válsághelyzet kezeléséhez a beavatkozó szervek szükségletét kielégítő erőforrások biztosítására. Emellett folyamatosan fenntartja saját biztonságos működését. A fenti képességek meglétéről, a gazdaság válsághelyzeti teljesítőképességéről a gazdaság biztonságáért és védelmi felkészítéséért felelős miniszter, valamint az egyes gazdasági ágazatokért felelős miniszterek – a folyamatos tervezés, ellenőrzés és gyakorlatok végrehajtása alapján – rendszeresen beszámolnak a Kormánynak.

A gazdaságbiztonságért felelős miniszter hatáskörében kialakított védelmi célú tartalékolási rendszer, amely – a vagyonról szóló törvény előírásainak megfelelően – központilag nyilvántartja az országban fellelhető, kockázatelemzésen alapuló követelménytámasztással meghatározott gazdasági képesség-, illetve erőforrás-tartalékokat és a hozzájuk kapcsolódó tudásbázist, ellátja a reagáló erők elsődleges beavatkozáshoz szükséges erőforrás-szükségletének kielégítését. Válsághelyzetben átjárhatóságot biztosít a védelmi és a védelmi célra is felhasználható egyéb stratégiai, ellátás-biztonsági tartalékfajták között, függetlenül azok képzési formájától és tulajdonviszonyától.

A gazdaság működése szempontjából alapvető szolgáltatások biztosításához szükséges infrastruktúrák kritikus elemei védelmének alapja az állami és magánszféra új típusú védelmi együttműködése és a megfelelő jogszabályi környezet, amelyek együtt garantálják a megelőzést, a működés folytonosságát és a veszélyeztető tényezőknek való ellenállást.

1 Genetikailag módosított élőlények

2 XX. Cikk (2) bekezdés

A gazdaságbiztonságért felelős minisztériumok szerepe nem csak a piac által nem kezelt és/vagy nem kezelhető problémák (például piaci kudarcok) orvoslására és a tisztességes piaci verseny keretfeltételeinek megteremtésére szorítkozik, hanem magában foglalja a gazdasági biztonság elérése érdekében kifejtendő állami feladatok teljes spektrumát. Ugyanakkor a gazdaság folyamatos működésének fenntartása valamennyi gazdasági szereplő jól felfogott érdeke, így – hasonlóan a honvédelem és a katasztrófavédelem kérdéséhez – nemzeti ügy, amelyből a magánszféra is jelentős részt kell, hogy vállaljon.

Tisztán állami feladat a szabályozás, a koordináció (benne az ellenőrzés) és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok irányításának kérdése, valamint a biztonsági (felkészülési) rendszer működtetésének finanszírozása, továbbá válsághelyzetekben a védekezési költségek meghatározott részének azonnali biztosítása, illetve felhasználásának engedélyezése. A szabályozás pontosan kijelöli a felelősségi köröket, és megnevezi a felelősöket (szervezet, szervezeti egység, beosztás mélységig). Meg vannak határozva a hatósági információk begyűjtésének szabályai, a tevékenység koordinálásához rendelkezésre állnak a szükséges információk az erőforrásokról, a képességekről, a gazdasági folyamatokról. Egyértelműen szabályozottak a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás csatornáit. A finanszírozási lehetőségek rendszabályai jogszabályi szinten rögzítettek.

A gazdaság biztonságos működése és védelmi felkészítése érdekében folytatott tevékenységek megkapják a jelentőségüknek megfelelő prioritást az állami feladatok között. A rendszer finanszírozására stabil, a költségvetéstől független pénzügyi alap áll rendelkezésre.

A gazdaság biztonságos működéséhez, különösen a védelmi felkészítés és a válsághelyzeti reagálás irányításához szükséges kritikus infrastruktúrák védelmét azok tulajdonosai, üzemeltetői – külön jogszabályban nevesített feladatként – biztosítják.

Az új követelményeknek való megfeleléshez a szükséges információs és informatikai háttér a felkészülés, védekezés, helyreállítás rendelkezésére áll. Ez alapvetően a (szükség szerint megerősített) normál közigazgatási működésben is használt megoldásokra támaszkodik. Ennek része a védelmi igazgatás igényét (is) kielégítő informatikai adatbázisok, az elemzési, modellezési lehetőségek, a teljes körű, helyfüggetlen informatikai elérhetőség és az elektronikus kapcsolattartási, kereskedelmi megoldások általános használata.

A gazdaság biztonságos működése és védelmi felkészítése állami feladatainak kormányzati koordinációját önálló minisztériumi szervezeti egység irányítja, amely rendelkezik megfelelő létszámú apparátussal és a tevékenység folytatásához szükséges pénzügyi forrással.

Ez a célállapot a helyzetelemzésben feltárt problémás területek megfelelő kezelésével, a koncepcióban felsorolt fejlesztések végrehajtásával – együtt az Új Széchenyi Terv jövőképeiben megfogalmazott gazdasági fejlettség, fogyasztási szint és életminőség elérésével – a koncepció szerint 2030-ra megvalósulhat.

Stratégiai alapelvek, követelmények

Ebben a fejezetben megtörténik a gazdaság védelmi felkészítése 1992-ben megfogalmazott alapelveinek felülvizsgálata, továbbá a megváltozott gazdaságpolitikai környezet hozta új elveknek és a gazdaságbiztonság egyéb követelményeinek az áttekintése. A fejezet rögzíti többek között a következő elvi szempontokat:

- A nemzetgazdaság védelmi felkészítése és biztonságának védelme állami feladat – de vizsgálni kell a magánszféra üzleti és érdekeltségi alapon történő bevonásának lehetőségét.
- A gazdaság biztonsága nemzeti ügy. Fel kell hívni a lakosság és a vállalkozások, egyéb, nem kormányzati szereplők figyelmét a válsághelyzeti ellátás érdekében kifejtendő öngondoskodásra, önszerveződésre.
- A gazdaság védelmi felkészítése és biztonsági felügyelete hatályának kiterjesztése a különleges jogrend kihirdetését nem igénylő egyéb kritikus időszakokra.
- A válsághelyzeti ellátási szükséglet biztosítására irányuló tervezési kötelezettséget fenn kell tartani a lakosság, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek, valamint a nemzetgazdaság – kockázatelemzésen alapuló követelmény-támasztással meghatározott – válsághelyzeti igényeinek kielégítésére.

A célkitűzések

A koncepció célrendszerét bemutató fejezet tartalmazza a koncepció stratégiai célját és az azt támogató átfogó céljait. A stratégiai cél kettős: a nemzetgazdaság folyamatos működésének fenntartása válsághelyzetben – a reagáló erők működési feltételeinek teljes körű biztosítása mellett.

A stratégiai cél eléréséhez a koncepció a következő átfogó célokat tűzi ki:

- Az alapvető létfenntartási termékek és szolgáltatások válsághelyzeti biztosítása.
- Válsághelyzeti energiaellátás biztosítása.
- A válsághelyzeti reagáló erők kockázatelemzésen alapuló követelmény-támasztással meghatározott szükségletének kielégítése.
- A közszolgáltatások elégséges szintjének meghatározása.
- Stratégiai erőforrás-tartalékok, védelmi és helyreállító képességek késedelem nélküli rendelkezésre állása.
- A gazdaság működése szempontjából alapvető szolgáltatások biztosításához szükséges infrastruktúrák kritikus elemeinek hatékony védelme.
- Együttműködés nemzetközi és magán szereplőkkel a válság kezelésében.
- A kis- és középvállalkozások szerepének megerősítése a nemzetgazdaság folyamatos működése fenntartásában

Beavatkozási területek, eszközök

A koncepció utolsó fejezetében jelöli meg a célok eléréséhez szükséges beavatkozási területeket, eszközöket, megoldást javasolva a helyzetelemzésben feltárt problémák

megoldására. A gazdaságbiztonsági rendszer létrehozása érdekében azonnali (rövid távú) beavatkozásként az alábbi eszközcsoportokat emeli ki:

- Felsorolja a fejezet a jogszabály-alkotási feladatokat. Azok között első helyen a gazdaságbiztonságról szóló átfogó törvényjavaslat kidolgozását, amely a gazdaság védelmi felkészítését, válsághelyzeti működését, a válsághelyzeti gazdasági intézkedéseket megfelelő szinten hivatott szabályozni, megoldást ad a válsághelyzet fogalom jogi rendezetlenségére. A gazdaság védelmi felkészítésének új jogszabályával lehetőséget kínál a tevékenység valamennyi feladatának részletes megfelelő szintű szabályozására, összhangban az Alaptörvény és a már kihirdetett új honvédelmi, új közbeszerzési és az új katasztrófavédelmi törvény, valamint az új önkormányzati törvény kapcsolódó előírásaival. Ki kell dolgozni a gazdaságbiztonsági beszerzések tervezésének, normál időszaki lebiztosításának szabályait az új közbeszerzési törvény és az EU védelmi beszerzési irányelv előírásainak figyelembevételével.
- El kell végezni a védelmi tartalékolás stratégiai felülvizsgálatát. A tartalékolás célját, alapelveit és a készletképzés és -nyilvántartás egységes szabályait meghatározó tartalékolási stratégiának javaslatot kell adni – többek között – a védelmi tartalékolási rendszer intézményi struktúrájára, irányítási és finanszírozási rendjére. Felül kell vizsgálni a védelmi célú képességek tartalékolásának sajátos esetét, a rögzített hadiipari kapacitások támogatási szerződések alapján történő fenntartását.
- Szintén stratégia-alkotási feladat a nemzeti biztonsági stratégiához kapcsolódó gazdasági-pénzügyi ágazati biztonsági stratégia kidolgozása, amelyet a gazdasági biztonság, mint a nemzeti biztonság napjainkban egyre lényegesebb összetevőjének védelme érdekében tart szükségesnek a koncepció.
- Finanszírozási módszert kell kidolgozni az állami és magánszféra kölcsönös érdekeltsegen, felelősség- és kockázatmegosztáson alapuló védelmi felkészítési tevékenységére.
- Ki kell jelölni a gazdaságbiztonságért felelős intézményt, illetve szervezeti egységet. Meg kell erősíteni a gazdaságfelkészítésért és -mozgósításért felelős szervezeti egység erőforrásait, létszámhelyzete javításával vagy külső támogató szervezetek bevonásának lehetőségével.
- A folyamatos gazdaságfelkészítési tevékenység végzéséhez biztosítani kell – ágazati és területi szinten egyaránt – a megfelelő képzettségű referensek alkalmazását. Tervezni kell a szakértők képzését, továbbképzését.
- Ki kell dolgozni a gazdaságfelkészítési és a lakosság-ellátási tervezés – az új elveknek megfelelően korszerűsített – módszertanát, javaslatot kell készíteni a tervezési módszertanok informatikai támogatására, és biztosítani kell a tervezés ellátását olyan információs rendszerrel, amely a gazdaság kritikus folyamatairól állandóan naprakész adatokkal szolgál.
- A gazdaságbiztonsági rendszer finanszírozási helyzetének javítására – a jelenlegi költségvetési helyzetben – leginkább a pénzügyi támogatási módszerek diverzifikálása javasolható. Ilyen – a védelmi szférában – új módszerek kínálkozik az Európai Unió által biztosított esetleges támogatási lehetőségek mind szélesebb körű kihasználása.

Következtetések, javaslatok

A koncepcióban a gazdaságbiztonsági rendszer létrehozására javasolt feladatok egy része azonnali intézkedést igényel. Ezek közül a legfontosabbak

- a gazdaságbiztonságról szóló törvény megalkotása, amellyel a koncepcióban megjelölt átfogó célok megvalósításának törvényi háttérét lehet biztosítani. A törvényjavaslat kidolgozását a gazdaságpolitikáért felelős miniszter és a gazdaságbiztonsági szempontból kiemelt jelentőségű ágazatokért felelős nemzeti fejlesztési miniszter közös előterjesztésben az érintett miniszterek és a fővárosi, megyei védelmi bizottságok elnökei bevonásával végezheti el.
- a koncepcióban javasolt intézkedések – pénzügyi ütemezést tartalmazó – finanszírozási rendjére vonatkozó javaslat kidolgozása a nemzetgazdasági miniszter első helyi felelősségével;
- a gazdasági-pénzügyi ágazati biztonsági stratégia kidolgozása a nemzetgazdasági miniszter felelősségével, a Magyar Nemzeti Bank elnöke véleményének figyelembevételével.

A kormány a koncepció elfogadásával együttkezelt elrendelte a gazdaságbiztonsági rendszer létrehozásának feladatairól szóló határozat kiadását. Ebben előírta az azonnal intézkedéseknek javasolt feladatok végrehajtását, ezek között első helyen a gazdaságbiztonságról szóló törvényjavaslat kidolgozását.

HUMÁNERŐFORRÁS-FEJLESZTÉS

Dr. Simicskó István

A tartalékos rendszer fejlesztésének kiemelt kérdései

A tartalékos erők alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai. Az önkéntes haderőszerkezetre történő magyar áttérés jellemzői. A haderő képességei és honvédelmi, illetve szövetségi feladatai között mutatkozó növekvő diszharmonia. Az önkéntes tartalékos rendszer megteremtésének szükségessége. A rendszer komponensei. A védelmi és a műveleti tartalékerő. A rendszer megbízható működtetésének feltételei.

A tapasztalatok azt mutatják, a világon még a leggazdagabb országok nagy többsége sem engedheti meg magának, hogy a biztonságukat kizárólagosan hivatásos haderejükkel garantálják. Nemzetközi kitekintésben vizsgálva az egyes országok haderőinek összetételét megállapítható, hogy valamennyi országban – legyen az katonai szövetséghez tartozó, vagy szövetségen kívüli – számolnak az állandó állomány tartalékosokkal történő kiegészítésével. Sőt, a legtöbb fejlett országban a tartalékosok alkalmazása (különösen békeidőszaki feladatokra) jelentősen kibővült, az egyes tartalékos katona és a kötelékek szintjén egyaránt.

A haderőn belül – elsősorban költség megfontolások alapján – kialakult egyfajta munkamegosztás a hivatásos és a tartalékos szervezetek között. Vannak olyan időszakos feladatok, amelyek végrehajtása nem igényli a drágán kiképzett hivatásos katonák szakértelmét. Azokat adott esetben sokkal olcsóbban és – motivációs szempontokat is figyelembe véve – hatékonyabban képesek tartalékosok végrehajtani. De a tartalékosok alkalmazása mellett szól ennek a fordítottja is: amikor ritkán és rövid ideig használt speciális képességeket nem célszerű létrehozni, valamint fenntartani a haderőn belül.

A fegyveres erők állandó állománya létszámának csökkentése általános tendencia a világban. Bár haderő-szervezési kérdésekben még a szövetségen belül is vannak különbségek az egyes országok között, a tartalékerők vonatkozásában egységesen követett elv az állandó- és a tartalékerők kölcsönös meghatározottságának figyelembe vétele. Szinte valamennyi NATO-tagországban ahol csökkentették vagy csökkentik a hivatásos haderő létszámát, azzal párhuzamosan a tartalékerők létszáma növekszik, szerepük felértékelődik. Az Egyesült Államok haderejének 44 százalékát tartalékosok alkotják. Nagy-Britannia haderejének 48 százalékát teszik ki a tartalékos

katonák, Kanadában 36 százalékát, Franciaországban is 10 százalékát, Hollandiában pedig 9 százalékát. Dánia minimális létszámú reguláris erőt tart fenn, de válsághelyzetben 110 000 fő kiképzett tartalékos mozgósításával számol, amelynek jelentős részét az 1949-ben megalakított Honi Gárda adja.

Az országok egy másik csoportját a semleges, illetve semlegességre törekvő államok (például Svájc, Ausztria, Svédország) alkotják. Ezek az országok nem tartoznak egyetlenegy katonai szövetségi rendszerbe sem. Ez megköveteli tőlük, hogy saját erejükön alapuló haderőt tartsanak fenn, amely csakis a teljes társadalom közreműködésével valósulhat meg. Az említett országok haderőinek békeállománya gyakorlatilag keretként funkcionál a tartalékerők számára.

A fenti példák önmagukban is elég meggyőzőek lehetnének a tartalékok szükségességének megítélésében, de legalább egy sommás következtetés megvonására mindenképpen alkalmasak. Nevezetesen: ha a környezetünkben minden haderő rendelkezik valamilyen szintű tartalékerővel, talán a mi hivatásos haderőnk se nélkülözheti ezt a kiegészítést.

Persze a formális logikát követve, egyfajta spekulatív, megközelítéssel mondhatjuk azt, hogy mindenki más téved és pazarlás a mai viszonyaink között a hadseregre költeni, mert ha szerencsénk van, akár meg is spórolhatjuk a biztonság költségét. Jelenlegi biztonsági helyzetünk kedvez az ilyen, illetve ehhez hasonló vélekedés befogadására, mert – hála Magyarország földrajzi elhelyezkedésének és geopolitikai meghatározottságának – az embereknek régóta nem kellett közvetlenül a létüket is veszélyeztető biztonsági kockázatokkal szembesülni. Ez egyfelől örömteli állapot, másfelől viszont letompíthatja az emberek veszélyérzetét.

A biztonság elvont kategória, amelynek nincs mérőszáma és mértékegysége. Általában nem is gondolkodunk e felől azért, mert – egy hasonlattal élve – a biztonság olyan, mint a levegő: csak akkor érezzük hiányát, ha nincs. Nagy a felelőssége azoknak, akik döntenek az elégséges és szükséges biztonság mértékéről, mert bűnös felelőtlenség a biztonságérzetet magas szinten tartani a társadalomban, ha az nincs kellően alátámasztva a beavatkozás eszközeivel. Ennek ellenkezője is rendkívül káros lehet, és felboríthatja a társadalom normális működését, ha a biztonsági kockázatokat meghaladó intézkedésekkel az embereket hétköznapjaik során látványosan arra figyelmeztetik, hogy veszély leselkedik rájuk.

A XXI. századi biztonság megteremtésének és fenntartásának a világon mindenütt magas ára van, ezért aktuális gazdasági viszonyaink között különösen fontos a helyes arányok megtalálása. A tartalékos rendszer fejlesztése jelentőségében és nagyságrendjében a honvédelem rendszerváltást követő történetének egyik legnagyobb haderő-fejlesztési vállalkozása. A fejlesztés nagyságrendje és Magyarország nehéz gazdasági helyzete miatt a honvédelem valós helyzetét kevésbé ismerő állampolgárok joggal tehetik fel a kérdést: miért szükséges éppen most, és éppen a haderőnek a fejlesztése, amikor annyi más területen is hiányoznak a források? A választ a honvédelem valós helyzete szolgáltatja.

A 2004 utáni haderőkép

Magyarországon a hadkötelezettség békeidőszakban történő megszüntetésével 2004. november 3-án felszámolták a sorkatonaság intézményét. Ez önmagában sokaknak egy örömteli esemény volt, hiszen megszűnt egy korszerűtlen, rosszul működő intézményrendszer.

Valójában nem a sorkatonák hiányoznak a rendszerből, hanem a későbbiekben megfogytakozott hivatásos haderőt szükség szerint kiegészítő tartalékosok. A gyors politikai döntésnek köszönhető státuszváltoztatást ugyanis haderőreformoknak nevezett létszám- és szervezeti leépítések követték, miközben a honvédelem működése szempontjából nélkülözhetetlen tartalékerők – pótlás hiányában – gyors ütemben lenullázódnak.

A lenullázódás ebben az összefüggésben sajnos nem egyszerűen szóvirág, hanem a honvédelem ügyére valós veszélyt kifejező, valós számtani érték. A lenullázódási folyamat prognosztizálásához nem szükséges bonyolult modellezést végezni. Egyszerű logikával megérthető, hogy a sorozásos rendszer békeidőszakban történő megszüntetésével a személyi tartalékok – az élet rendje szerint – automatikusan fogynak. Sőt, a tartalékos korhatár 40 éves életkorra történő levitelével – a demográfiai sajátosságok miatt – a rendszerből egyre nagyobb ütemű a korosztályos kiáramlás. Ehhez tudni kell azt is, hogy a sorozott haderő utolsó 4–5 évében a hadkiegészítő parancsnokságok a kivetett behívási kvótát folyamatosan 10% alatt tudták teljesíteni.

A kérdéses időszakban a haderő képességei, feladatai és szövetségi kötelezettségei között a legteljesebb mértékben megbomlott az egyensúly. A vonatkozó stratégiai dokumentumokban megfogalmazott feladatok és a vállalt szövetségi kötelezettségek teljesítéséhez nem rendeltek képességeket, így ezek a dokumentumok valójában csupán formális kinyilatkozások gyűjteményei lettek. A teljesség igénye nélkül idézzünk fel néhányat ezek közül:

- A Magyar Honvédség alapfeladata az ország függetlenségének és területi sérthetetlenségének védelmezése, alapvetően szövetségi keretekben, de a szövetséges erők beérkezéséig önállóan.
- Magyarországnak rendelkeznie kell a NATO keretei között folytatott kollektív védelemhez és a szövetségesek kollektív védelméhez szükséges katonai képességekkel, valamint a szövetségesek részvételével zajló válságkezelő és békefenntartó műveletekben és a katasztrófa-elhárításban való részvételhez szükséges képességekkel.
- Magyarországnak képesnek kell lennie az EU keretében folyó válságkezelő tevékenységben való részvételre is. A honvédségnek rendelkeznie kell rugalmasan alkalmazható, expedíciós műveletekre is igénybe vehető, a szövetséges erőkkel együttműködni képes, gyorsan telepíthető és fenntartható erőkkel, amelyek földrajzi korlátozás nélkül alkalmazhatók a válságövezetekben.
- NATO-döntés és megfelelő közjogi felhatalmazás alapján más országok erőinek hazánkba érkezése, átvonulása, átmeneti vagy tartós állomásoztatása esetén részt vesz a befogadó nemzeti támogatás megszervezésében és biztosításában.

A Magyar Honvédség képességei és feladatai viszonylatában jelentkező diszharmónia – főként az expedíciós műveletekben való részvétel növekedésével – egyre

inkább fokozódott, és nyilvánvalóan döntésre kellett jutni a helyzet kezelését illetően. Az előző kormányzat válasza továbbra is a leépítésben merült ki. Nevezetesen: a kedvező biztonságpolitikai helyzet hosszú távú prognózisával álcázva (hallgatólagosan elfogadva azt a laikus vélekedést, hogy nagyobb baj esetén úgymint megvéd a NATO), rövidtávon költségmegtakarítást remélve, leépítette az ipari kor meglévő harci technikáját, megfosztva a haderőt az alapvető összefgyvernemi képességektől és cserébe kialakított bizonyos, olcsón külföldre szállítható expedíciós képességeket.

A haderő-átalakítás folyamata, annak változása szorosan kapcsolódott a mindenkori kormányzathoz. Minden kormányzat célkitűzése volt a kisebb, modernebb, gazdaságosabb haderő létrehozása, de mindenkor csak egy dolog valósult meg igazán: az, hogy a magyar haderő kisebb és kisebb lett. A nagy átalakítások közepette pedig egyre kevesebb figyelem fordítódott a haderő tartalékos állományára.

Út a tartalékos rendszer kiépítéséhez

Az önkéntes tartalékos szolgálat hazai bevezetésének kísérletét három időszakra bontva célszerű vizsgálni:

- az első időszakban (2000–2004) az önkéntes tartalékosokat a NATO szövetségi rendszerébe tartozó, de még általános hadkötelezettségen alapuló haderő részeként tervezték alkalmazni;
- a második időszak (2005–2010) a tisztán önkéntességen alapuló hivatásos haderő működésének időszaka;
- a harmadik időszak (2010–2014) a tervezett új rendszerű tartalékos szolgálat létrehozásának időszaka.

Az első időszak (2000–2004)

Az önkéntes tartalékos szolgálatot megalapozó koncepciót, amely a további kidolgozó munka alapját képezte, 1999-ben fogadta el a Honvéd Vezérkar Katona Tanácsa. Az önkéntes tartalékos szolgálat kialakításának indokai és az elérendő szakmai célok az alábbiak voltak:

- A sorkatonai szolgálat időtartamának fokozatos csökkentése miatt (2000-ben a sorkatonai szolgálati idő 6 hónapra csökkent) objektíve alacsonyabb felkészültségű sorkatonák kerültek le, és kiképzettségük kevésbé elégítette ki a tartalékosokkal szembeni követelményeket.
- Meghatározó szempont volt, hogy a hadköteles tartalékos katonákat békeidőben csak önkéntes jelentkezés alapján lehetett vezényelni országhatáron kívüli feladatra, ami a NATO ilyen jellegű elvárásainak nem felelt meg. Így az új követelmények teljesítése a tartalékos hadkötelesek igénybevétele mellett csak önkéntes tartalékos katonákkal volt megvalósítható.
- A tartalékos katonai szolgálat teljesítésének új módját döntően befolyásolta, hogy a 2001-ben megtervezett szervezeti átalakítás után a haderő mozgósításához (a katonai szervezetek feltöltéséhez) szükséges tartalékosok létszáma prognosztizálhatóan nem haladta meg a 40 000 főt, ami az ezt megelőző

szükséges mozgósítandó létszámnak megközelítően harmadát tette ki. Az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer létrehozatalának deklarált célja a haderő kiegészítésének és utánpótlásának biztosítása volt.

Az önkéntes tartalékos szolgálat 2002. január 1-jei törvényi bevezetése előtt a *honvédelemről* szóló 1993. évi CX. törvény (a „rég” Hvt.) tartalmazta az önkéntes vállalás szerinti tartalékos katonai szolgálatteljesítést. A Hvt. 125. § (1) bekezdése a tartalékos parancsnoki képzés keretében lehetővé tette önkéntes jelentkezés alapján a tartalékos tiszt- és tiszthelyettesi képzést. A Hvt. e rendelkezése azonban nem klasszikus értelemben vett önkéntes tartalékos szolgálat, mivel a törvény az egyetemet végzetek esetében a tiszti, míg a középfokú képzettségűek részére tiszthelyettesi képzésben való részvétellel a sorkatonai szolgálatteljesítést váltotta ki. A képzésben való részvétel gyakorlatilag egyfajta sorkatonai szolgálatteljesítést jelentett.

A 2002. január 1-jével hatályba lépett törvény kiegészült az önkéntes tartalékos szolgálatteljesítés lehetőségeivel. A törvényben megjelent a Honvédség személyi állományának keretében az „önkéntes tartalékos” kategória. Ezen időponttól kezdve beszélhetünk önkéntes tartalékos szolgálatról.

A második időszak (2005–2010)

Az önkéntes haderőre történő áttéréskor a törvényhozó és végrehajtó hatalom elsődleges célja az általános hadkötelezettség megszüntetése és a professzionális haderőre való áttérés volt. Kevés figyelem jutott annak a tényre, hogy a megváltozó haderő-szervezési követelmények és a rekrutációs lehetőségek módosulása az önkéntes tartalékos szolgálat korszerűsítését is megkívánják.

Az önkéntes haderőre való áttérés széleskörű társadalmi támogatása 2004-ben minden kétséget kizáróan megvolt. Ez a támogatás azonban elsődlegesen a kötelező sorkatonai szolgálat megszüntetésének szolgált, nem feltétlenül foglalta magában az állampolgárok hajlandóságát az önkéntes tartalékos szolgálatteljesítésre, vagyis valójában az nem nyert támogatást. Hangsúlyozni szükséges, hogy az önkéntes tartalékos szolgálatot a katonai vezetés szempontjából eredetileg alapvetően a mozgósításhoz illeszkedő, azt támogató rendeltetéssel alakították ki. A 2004 végén elfogadott alkotmánymódosítás nyomán hatályba lépett a *honvédelemről és a Magyar Honvédségről* szóló 2004. évi CV. törvény azonban a személyi állomány mozgósítását, mint fogalmat is törölte a magyar jogrendszerből.

2005 és 2009 között az önkéntes tartalékosok toborzásának lendülete még a kezdeti időszakhoz képest is visszaesett. A Magyar Honvédség toborzótevékenysége kiemelten nem terjedt ki az önkéntes tartalékos célcsoportra. Az érdeklődők jelentkezése csupán szórványosnak mondható, a regisztráltak száma országosan 24 fő volt, melyből 17 fő jelentkezett szolgálatra.

A *Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról* szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat – amely az általam 2007 novemberében H/4553. számon benyújtott önálló képviselői előterjesztésem alapján, kompromisszum jegyében született meg – az első lépés volt a tartalékos rendszer teljes leépülésének megállítására. Az Országgyűlés a 124/2008. (XII.3.) OGY határozatban döntött az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséről, amelyhez további országgyűlési és kormányhatározatokat,

valamint HM szintű utasításokat adtak ki az előkészítési feladatok koordinálása és végrehajtása céljából.

A tárca szakmai szervezetei a hatályos szabályozók alapján 2012. január 1-jei hatályba lépéssel tervezték a rendszer fejlesztését.

A harmadik időszak (2010–2014)

A 2010. évi kormányváltást követően a HM új vezetése megvizsgálta az önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR) fejlesztésének helyzetét. Ennek során megállapította, hogy a megszabott ágazati és HM szintű feladatok végrehajtása az eredeti koncepció alapján nem elfogadható késedelmet jelentenek a rendszer egészének működése szempontjából. A fejlesztés felgyorsítása érdekében – előterjesztésem alapján – a miniszteri értekezlet 2010. október 11-én döntött a koncepció elvi alapjairól, és a feladatok soron kívüli előkészítéséről.

Az ÖTR fejlesztésének felülvizsgálatát a következők indokolták:

- Alapjaiban hibás volt az elgondolás a tartalékosok alkalmazásának elveire. (Az elgondolás szerint ugyanis az önkéntes tartalékos beosztásokat alapvetően csak a minősített időszaki feladatokra, illetve az áttérés időszakának feladataira jelölték ki.)
- Nem vizsgálták meg, melyek azok az időszakos feladatok, amelyeket célszerűbb lenne tartalékos katonákra tervezni. Ebből következhetne ugyanis a haderőn belüli egyfajta munkamegosztás az állandó állomány és a tartalékosok között, valamint tervszerű együttműködés a védelmi szektor többi elemével.
- Az előzőek következményeként nem volna lehetséges a tartalékosok alkalmazásában rejlő költségelőnyök érvényesítése. (A statisztikák szerint a hivatásos és önkéntes tartalékos viszonylatban a költségarány 1 : 8.)
- Az eredeti koncepció kizárta a területi alapon szervezett önkéntes tartalékos szervezetek felállítását. (Ezzel gyakorlatilag lemondtunk a területi elven szervezett rendszer helyi közösségformáló és a honvédelemben való részvételre ösztönző szerepéről.)

A területvédelemmel kapcsolatos ellenállás hosszú időn keresztül tetten érhető volt a parlamenti pártoknak a már említett 80/2008. (VI. 13.) OGY határozathoz kapcsolódó egyeztetésein is. Az ebben a kérdésben megmutatkozó anomáliák kezelésére a hadtudományi lexikonok sem tartalmaznak egyértelmű, használható definíciót. A legtöbb országban területvédelmi feladatokat látnak el a tartalékosok alkalmazására épülő gárdatípusú szervezetek. Ezek alapján a területvédelmi erők az országvédelem komplex rendszerének azon elemei, amelyek alaprendeltetésük által meghatározott feladataikat az állandó diszlokációjukhoz tartozó működési körzetükben végzik. A gárdatípusú szervezetek esetében a működési körzet megegyezik a tartalékosok lakókörzetével.

Természetesen az elhelyezkedés szempontja szerinti állandó diszlokáció nem jelenti azt, hogy a különböző szintű és feladatú területvédelmi szervezetek nem hajthatnak végre feladatokat működési területük határán kívül. Ezeket az eseteket a vonatkozó katonai terminológia manővernek (átcsoportosítás, váltás stb.) nevezi.

Pontosan a megváltozott biztonsági környezetből eredő új biztonságpolitikai gondolkodás generálja a területvédelmi elvnek a gyakorlatban történő újragondolását. A megváltozott biztonsági kockázatok átstrukturálták a teljes védelmi szektort. A hadtudományi elméleti alapok tekintetében ez úgy tükröződik, hogy több e kérdéskörhöz tartozó fogalmakat (honvédelem, országvédelem, védelmi igazgatás, honvédelmi igazgatás, hadkiegészítés, stb.) már nem lehet a korábbi ismérvek alapján kategorikusan elválasztani egymástól. A területvédelem alatt ma már nem valami összefüggő, egységes szerkezetű területbirtoklást értünk, hanem területi egységeként különböző, de összességében az ország egészét érintő kockázati tényezők elleni védelem képességét értjük. Ezek közé tartozik például kiemelten a kritikus infrastruktúra védelme, a különböző katasztrófák elleni védelem, a terrorizmus elleni védelem, továbbá a felkészülés olyan kockázatok kezelésére, amelyek nem zárhatók ki sehol, hiszen nincsenek az országnak abszolút értelemben vett kockázatmentes békeiszteritói.

A kockázatok elhárításának jelentős része nem igényel hagyományos értelemben vett katonai tevékenységet. Ezek a feladatok önálló feladatként is tervezhetők a tartalékosokra, amelyek – amennyiben a megfelelő felkészítést időben megkapták – azokat képesek végrehajtani békében és minősített időszakban egyaránt. Ezen logika mentén alakulhat ki a már említett munkamegosztás és együttműködés a haderőn belül, valamint a védelmi szféra többi elemével, optimalizálva ezen keresztül a védelmi költségeket is.

Az 51/2009. (VI. 18.) OGY határozattal biztosított 4000 fő összességében sem jelentett a haderő működése szempontjából valós tartalékképességet. E keret feltöltésének 10 évre történő szétterítése (évi 400–400 fővel) azonban szakmailag vállalhatatlan volt.

A honvédelmi miniszter 2010. október 11-én jóváhagyta a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséről szóló koncepciót. Ennek alapján megkezdődött a megvalósítást célzó kodifikációs és szakmai kidolgozó munka. A rendszer fejlesztésének első eredményeként, 2011. január 1-jén hatályba lépett a Hvt. és a *Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról* szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.) módosítása, ami biztosítja a rendszer működésének alapvető kereteit, megalapozza az önkéntes védelmi tartalékosok állományba vételét.

Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztése jelentőségében és nagyságrendjében a honvédelem rendszerváltást követő történetének legnagyobb haderő-fejlesztési vállalkozása, amelynek célja, hogy valós katonai képességnövekedéssel hozzájáruljon az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez béke és minősített időszakban.

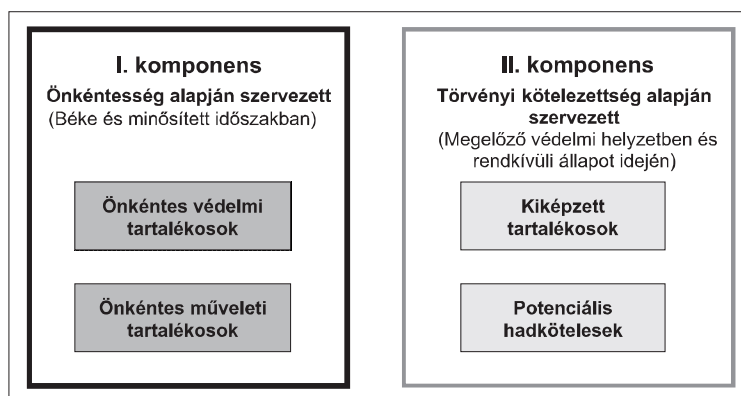
A tartalékos rendszer vizsgálatát nem szabad leszűkíteni csak az önkéntes tartalékos szolgálatra, kellő figyelmet kell fordítani a hadkötelezettség minősített időszakban történő visszaállításának követelményére is. Egy esetleges minősített időszakban a honvédelem rendszerének újraindítására, illetve a hivatásos haderő személyi kiegészítési rendszerének működtetésére 2004-ben csak elnagyolt elgondolások készültek. Az alapkoncepció lényege az volt, hogy válság esetén a békében meglévő alakulatokat, a korábban kiképzett tartalékosokkal egészítenék ki. A hadkötelezettség visszaállítását a sorkötelezettség időszakában kiképzett tartalékosokra alapozni

nem csak a már említett megcsappant létszámuk miatt aggályos. Ezek a korosztályok kiképzettségük szinten tartásának hiánya miatt sem képesek teljesíteni a haderő megváltozott feladatait.

A másik ok a teljesen felszámolt hadkiegészítési és mozgósítási rendszerhez, a nyilvántartás hiányához kötődik, amelynek helyreállítása szintén megkerülhetetlen feladat. Érdeemes megvizsgálni a francia szabályozást, ahol 2001-ben felfüggesztették a sorkatonai szolgálatot, azonban megmaradt a 18. életévet betöltött fiatalok összeírása, egészségügyi alkalmassági vizsgálata, és ennek köszönhetően működik a naprakész katonai nyilvántartási rendszer, ami egyébként követendő példa lehetett volna Magyarország számára is.

Az új koncepció leglényegesebb elemei

A rendszernek két alapvető komponense van. Az első komponensbe a békében is alkalmazható, önkéntesség alapján szervezett erők, a második komponensbe a kizárólag megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején alkalmazható, a törvényi kötelezettség alapján szervezett erők tartoznak. Az első komponens további két elemre tagozódik: az önkéntes védelmi tartalékra és az önkéntes műveleti tartalék-erőre.

Az önkéntesség alapján szervezett tartalékerők (I. komponens)

Az önkéntes védelmi tartalékerő

Az önkéntes védelmi tartalékerő feladata egyfajta nyitás biztosítása a társadalom felé. Továbbá területvédelmi feladatok ellátása, ezen belül kiemelten a honvédelmi szempontból kritikus infrastruktúra őrzés-védelmi feladatainak ellátása békében és minősített időszakban, valamint közreműködés a befogadó nemzeti támogatás és a katasztrófa-elhárítás feladatainak végrehajtásában.

Önkéntes védelmi tartalékos állományba kerülhet az a személy, aki

- a 18. életévet betöltötte és életkora a mindenkori társadalombiztosítási öregségi nyugdíjkorhatárt nem haladja meg;

- önként vállalja, hogy folyamatosan rendelkezésre áll a szerződésben meghatározott alapfeladatok ellátására;
- megfelel a szerződésében meghatározott alkalmassági feltételeknek;
- vállalja a feladat ellátásához szükséges kiképzést, vagy már rendelkezik azzal.

Rendkívül fontosnak gondolom a társadalom és a honvédség kapcsolatának az eddiginél szorosabb, új szintre történő emelését a honvédelem ügyén keresztül. Kifejezetten ennek a célnak a támogatására javasoltam – főként francia tapasztalatokra alapozva – a védelmi tartalékos elemen belül egy sajátos „címzetes tartalékos” csoport létrehozását. Az ebbe a csoportba tartozók szakértelmükkel, tapasztalatukkal, társadalmi pozíciójukból adódóan, önkéntesként fognak tevékenykedni a civil társadalom és a honvédség közti kapcsolatok erősítésén. Velük szemben életkori és fizikai alkalmassági követelményeket nem határoznak meg, ezért kötelezően nem vesznek részt kiképzésen sem.

A címzetes tartalékosok tiszteletbeli rendfokozatot viselnének, de nem teljesítenének hagyományos értelemben vett katonai szolgálatot.

Az önkéntes védelmi tartalékerő alapfeladatai

1. *Kritikus infrastruktúra¹ védelme*

A kritikus infrastruktúra védelme nemzetbiztonsági szintű komplex védelmi szakfeladat, amelyből a tartalékerőkre a képességeiknek megfelelő feladatok tervezhetők. Ezek közé sorolhatók az őrzés-védelmi és a biztosítási feladatok ellátása béke- és minősített időszakban. Jelenleg a Magyar Honvédség objektumainak őrzés-védelmét már több mint 2000 önkéntes védelmi tartalékos látja el.

2. *Befogadó nemzeti támogatás*

A befogadó nemzeti támogatás nemzetközi egyezményeken alapuló kötelezettségvállalás, amelynek keretében a fogadó nemzet polgári, valamint katonai támogatást nyújt a területén állomásoztatott, vagy átvonuló szövetséges erők és szervezetek részére, a működési feltételek megteremtése céljából. A gyakorlatban ez – a teljesség igénye nélkül – jelenthet laktanyákat, ahol el lehet szállásolni őket, kiépített üzemanyag-ellátó helyeket, élelmezésük biztosítására előkészített szerződéseket, megfelelő közúti és vasúti infrastruktúrát, kiépített híradó és informatikai vonalakat a csatlakozási pontokkal. Jelenthet átadott, vagy megosztott repülőtereket fedezékekkel, de olyan több ezres létszámú biztosító erőt is, amely adott esetben képes ezen erők fegyveres közelbiztosítására és oltalmazására. (Erre azért van szükség, mert egy idegen ország katonaságának nincs szabad fegyverhasználati joga, amikor harci helyzetben kívül van.) A befogadó nemzeti támogatás nyújtására vonatkozó kötelezettségvállalások teljesítése komoly infrastruktúrát és humán erőforrást igényel,

1 Nemzetbiztonsági vonatkozásban először 1998-ban az USA elnöki irányelvekben találkozhatunk ezzel a meghatározással, amelynek tartalma gyakorlatilag megegyezik a hazai szakirodalomban fellelhetővel. Eszerint a kritikus infrastruktúrát alkotják a „... nemzeti, szövetségi és uniós infrastruktúra azon létfontosságú elemei, melyek jelentős károsodása, üzemzavara vagy megsemmisülése súlyos következményekkel járna a nemzet vagy a nemzetek biztonságára, a gazdaságra, a környezetre és közegészségre, illetve az egyes kormányok, az állam hatékony működésére”. (ld. Kovács Ferenc, ZMNE, 2008)

ami nem áll rendelkezésre az ország bármely részében. A tartalékos szervezetek széttelepítésének és felépítésének tervezése során figyelembe kell venni ezeknek a követelmények teljesíthetőségét.

3. Közreműködés a katasztrófavédelemben

Magyarország területe természetföldrajzi értelemben „mérésékeltlen veszélyes” a természeti jelenségek által esetlegesen előidézett katasztrófák tekintetében. A 2006. évi VIII. törvénnyel módosított 1999. évi LXXIV. katasztrófavédelmi törvény 1.§ kimondja, hogy a „... katasztrófák megelőzése és az ellenük való védekezés nemzeti ügy”. Továbbá a törvény hangsúlyozza: „... minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófa veszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben”. A törvénynek ez a része a honvédelmi törvényhez hasonló szellemiségben közelíti meg az állampolgárok jogait és kötelességeit, Ebből egyértelműen következik, hogy a tartalékerőkkel számolni kell a védekezés feladataiban való közreműködésben, ahogy ez jelenleg a Magyar Honvédségnek is feladata. Megfelelő képességekkel rendelkező tartalékerő létrehozása egyrészt meghatározott feladatok átvételével tehermentesítheti a Magyar Honvédség állományát, másrészt a jelenlegihez képest többlet erőforrásokat biztosíthat a katasztrófák elleni védekezésben. A tartalékerő elsősorban természeti csapásokkal összefüggő katasztrófák elhárításában vehetnek részt akár a Magyar Honvédség alakulatainak személyi kiegészítéseként, akár önállóan, a polgári életből bevont technika alkalmazásával. Különösen az árvízi védekezés jelölhető meg preferálandó feladatként, mivel Magyarországot több nagy vízhozamú folyó szeli át, ezért hazánk területéből mintegy 21 300 km² árvíztől veszélyeztetett.

Az önkéntes műveleti tartalékosok

Az önkéntes műveleti tartalékosok fő feladata az MH személyi kiegészítésének biztosítása békében és minősített időszakban az MH részére előírt feladatok végrehajtása érdekében. Költségmegtérülések alapján különösen békeidőszakban indokolt a műveleti tartalékosok alkalmazása időszakos feladatokra. Így elkerülhető a kihasználatlan állandó humánkapacitások létrehozása és fenntartása a hivatásos haderőn belül. Minősített időszakra történő áttérés során pedig hatékonyan közreműködhetnek a békében nem élő katonai szervezetek megalakításának és feltöltésének végrehajtásában, valamint a bevonuló potenciális hadköteles állomány kiképzésében.

Az önkéntes műveleti tartalékerő személyi bázisát a 18–50 év közötti életkorú állampolgárok jelentik, akik közvetlenül személyenként, egyes beosztások meghatározásával tagozódnak be az alakulatok alegységeibe, illetve a katonai szervezetek állománytáblájába. A velük szemben támasztott alkalmazási és felkészítési követelményeknek gyakorlatilag azonosnak kell lenni a befogadó szervezet hivatásos tagjaiéval.

A törvényi kötelezettség alapján szervezett tartalékerők (II. komponens)

A második tartalék komponens elemei jogszabályi kötelezettség alapján biztosítottak, békében kizárólag egy folyamatosan frissülő adatbázisként jelennek meg. Az ebbe a körbe tartozó tartalékosok felkészítése és alkalmazása kizárólag a hadkötelezettség alapján, megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapot idején lehetséges. Békében a rájuk vonatkozó adatnyilvántartás az állami szervek közti adatszolgáltatás rendszerében történik.

A II. tartalék komponens két elemét a *kiképzett tartalékosok*, illetve a *potenciális hadkötelesek* képezik.

A *kiképzett tartalékos* állományba a hivatásos katonai szolgálat felső korhatárát be nem töltött, a honvédség állományából kikerült, katonai kiképzésben részesült, és az állami szervek adatszolgáltatása alapján nyilvántartott, korábban hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos szolgálatot teljesített férfiak tartoznak. Behívásukra megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején kerülhet sor. Tekintettel kiképzettségük szintjére, valamint a központi adatszolgáltatásból származó és rendszeresen frissíthető egészségi adataikra, a hadkötelezettség bevezetése esetén sorozás nélkül behívhatóak. Korábbi szolgálati jogviszonyuk során szerzett széles katonai ismereteikre figyelemmel rövid időn belül alkalmazhatók. Kiemelt szerepük lehet a hadkötelezettség bevezetése során a potenciális hadköteles állomány felkészítésében, a hadilétszámra történő kiegészítés során egyes kulcsbeosztások betöltésében.

A *potenciális hadkötelesek* csoportjába a Magyarország területén lakóhellyel rendelkező, magyar állampolgárságú 18–40 éves férfiak tartoznak. Felkészítésükre, behívásukra és alkalmazásukra a hadkötelezettség bevezetését követően kerülhet sor.

A tartalékos rendszer működtetésének koncepciója

Tekintettel a személyi tartalékok jelenlegi helyzetére, a tartalékos rendszer fejlesztése gyakorlatilag új szervezetépítést jelent. A katonai szervezetek szigorúan rendszerelvű működési sajátosságából következik, hogy azok minden egyes eleme közvetlenül vagy közvetve kapcsolatban állnak egymással. A rendszer a meghatározott cél érdekében működő egység, de annak egyes elemei, akár külön-külön is, alapjaiban befolyásolhatják az egész működését. Gondoljunk például arra, ha nincs elegendő számú önkéntes jelentkező – mint ahogy ez korábban meg is történt – nem beszélhetünk rendszerszintű működésről. Ezért nagyon fontos, hogy a tartalékos rendszer valamennyi eleme megalapozott döntéseken alapuljon és – főként a fenntartható működés érdekében – a tervekhez rendeljék hozzá a szükséges forrásokat. A működés szempontjából a már említett a szabályzói háttér meglétén kívül alapkritériumnak számít:

- a tervezett önkéntes-létszám biztosítása;
- az alkalmazáshoz szükséges kiképzettség biztosítása;
- a szervezeti, technikai és infrastrukturális feltételek megléte.

Az önkéntes tartalékos rendszer létszámgénye

A Magyar Honvédség tagjai békében önkéntes jelentkezés alapján teljesítenek katonai szolgálatot. A fejlesztést megelőző időszakban az önkéntes tartalékosok létszáma 17 fő volt. A számvetések alapján 2014-ig 6–8000 főre szeretnénk növelni az önkéntes tartalékosok létszámát. Az aránykülönbség is jelzi, hogy jelentős haderő-fejlesztési feladatról van szó.

A jelentkezési hajlandóság alacsony szintjének alakulásához kétségtelenül hozzájárultak a rendszerváltást követő mély társadalmi-gazdasági változások, amelyek nem kedveztek az önkéntességen alapuló tartalékos rendszer működésének. Nem lehet és nem szabad azonban csak a rendszerváltás elkerülhetetlen következményének tekinteni a haderő tartalékainak felszámolását. Már csak azért sem, mert élő külföldi példák igazolják, hogy a miénkhez hasonló társadalmi és gazdasági környezetben, a piacgazdaság viszonyai között, a haderő keretein belül is működhet az önkéntességen alapuló szolgálat. Erre az adekvát válaszokat nekünk is meg kell találni, amely válaszok közül, úgy gondolom, nem hiányozhat a honvédelem valóságos nemzeti ügyé emelésének programja és a megfelelő ösztönző rendszer kimunkálása. Az utóbbi két összetevő feltételezi egymást, és a helyes arányok megtalálása elvi és gyakorlati követelmény. Egyrészt elvi kérdés, hogy nem zsoldos haderőt akarunk, más részt a lehetőségek oldaláról tekintve, gyakorlati realitáson alapszik az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének igénye.

A honvédelmi nevelés

A honvédelem működése szempontjából alapkövetelménynek kell tekinteni a civil társadalom pozitív viszonyulását, amihez megfelelő társadalmi párbeszéd kialakítására van szükség. Kiemelten ezek közé tartozik a honvédelmi nevelés új alapokra helyezése. A honvédelem a Nemzeti Együttműködés Rendszerének egyik legkifejezőbb megtestesítője: „*amely minden magyar számára nyitott... lehetőség mindenki számára és elvárás mindenki felé*”.²

A honvédelmi nevelés legfontosabb színterének a család és az iskola tekinthető annak hangsúlyozásával, hogy mindkét intézmény autonómiáját tiszteletben kell tartani. Az iskolai lehetőségek feltérképezése szempontjából érdemes áttanulmányozni a még érvényben lévő Nemzeti alaptantervet (NAT), amelyet a 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet léptetett hatályba és amelyet 2007-ben módosítottak. A 132 oldal terjedelmű dokumentum a honvédelmi neveléssel kapcsolatban semmilyen utalást nem tartalmaz. Az érvényben lévő NAT-ról *Hoffmann Rózsa* a Nemzeti Erőforrás Minisztérium oktatásért felelős államtitkára 2010. augusztus 17-én a következőt nyilatkozta: „*A NAT-ból jelenleg hiányoznak az alapvető erkölcsi normák. Szerepel benne az önismeret, a hon- és népismeret, a tanulási képesség, az európai tudás, tehát az egyes ember saját fejlődésére és bizonyos demokratikus értékekre felívja a figyelmet, de az olyan kifejezések, mint a becsület, a tisztesség, a szorgalom, a kötelességteljesítés, a közösség iránt érzett*

2 Nemzeti Együttműködésről szóló 1/2010. (VI.16.) OGY politikai nyilatkozat. Magyar Közlöny 112. szám.

felelősség stb. még említésszinten sem lelhető fel benne, holott ezeket az értékeket Magyarországon senki nem vitatja.

A jelenleg formálódó új NAT lehetőséget biztosít a honvédelmi nevelés programjának új alapokra helyezésére. A közeljövőben ki kell művelni a honvédelmi nevelés adekvát tartalmát, helyes módszereit és arányait. Az utóbbival kapcsolatban nyomatékosan hangsúlyozni szükséges, hogy az iskolákban nem katonai nevelést, nem katonai oktatást, hanem honvédelmi nevelést – és azt is kizárólag indirekt módszerekkel – szabad folytatni.

Katonai ismereteket direkt módszerekkel bevinni a gyerekek közé helytelen pedagógiai lépés lenne, mert nem valamiféle militáns szemléletet, hanem a haza sorsáért és mindannyiunk biztonságáért viselt közös felelősséget szeretnénk erősíteni. A szűken értelmezett katonai ismeretek helyett korszerű, érdekes és a tanulók számára más területen is hasznosítható ismereteket kell biztosítani. Például, jutassunk el az iskolákba korszerű multimédiás oktatóprogramokat, olyan témájúakat, amelyek illeszthetők más iskolai tárgyak programjaihoz is, javítva ezzel egyben az iskolák metodikai eszköztárát. Ilyen kapcsolódási pont lehet a katonák kiképzési programjában „Egészségügyi ismeretek” néven az általános és középiskolák tantervébe a közelmúltban bevezetett „Egészségtan” tantárgy. A földrajzi-környezeti gondolkodás fejlesztéséhez a hadseregben használt korszerű szimulációs terepmodellező programok szintén kiváló lehetőségeket kínálnak az együttműködésre. De ilyen szerepet tölthet be a sport is. A honvédelmi nevelés komplex programjának részeként javasoltam, az „EGY NAP A HONVÉDELEMÉRT” elnevezésű program elindítását, amely az iskolák időbeosztása alapján az MH kiemelt eseményeinek (nyílt napok, haditechnikai bemutatók, katonai sportbajnokságok, gyakorlatok stb.), objektumainak látogatásán keresztül valósulna meg.

A felsőoktatásban tanulókkal szemben viszont már katonai ismeretek területén is lehetnek elvárásaink, hiszen ők koruknál fogva potenciális hadkötelesek. Azt gondolom a felsőoktatás fontos bázisa lehet a tartalékos rendszer fejlesztésének.

Egy új szemléletű honvédelmi nevelés komplex programjainak kimunkálása során a legfontosabb elvnek azt kell tekinteni, hogy a fiatalok részvétele ezekben ne formális, „kötelességizű” foglalatosságot jelentsen, hanem a saját személyiségük épülését is szolgáló, a közösségi tevékenység örömét adó cselekvés legyen.

A tartalékos szolgálat vállalásának ösztönzése

A honvédelem társadalmi támogatottságának biztosítására irányuló programok a tartalékos rendszer működésének hosszú távú megalapozását képezik, az ösztönző/kompenzációs rendszer viszont már rövidtávon is hivatott a működtetést támogatni.

A felmérések azt mutatják, hogy az önkéntes szolgálat vállalásának a legfőbb akadálya a munkahely elvesztésétől való félelem. Tényként kell elfogadni, hogy a rendszerváltással erőteljesen átalakult társadalmi és gazdasági környezetben, a piaccgazdaság viszonyai között az állam adminisztratív eszközökkel a szolgálatot önként vállalkozókat munkahelyükön a munkáltatójuk esetleges aktuális ellenérdekeltségével szemben nem tudja megvédeni. Természetesen az ideális az lenne, ha alapjaiban okafogyott lenne a probléma, ha „a haza minden előtt” lelkesedéssel felülírna

mindenfajta egyéb érdekeltséget. Addig is a tapasztalatok arra köteleznek, hogy egyrészt a tartalékosok alkalmazására és kiképzésére kutatni kell azokat a megoldásokat, módszereket, amelyek a lehető legkisebb terhet jelentik az érintett munkavállalóknak és munkáltatóknak, másrészt egy korrekt ösztönző rendszerrel kompenzálni kell a rendelkezésre állásuk és az alkalmazásuk során kifejtett erőfeszítésüket.

A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének védelmi tartalékos komponense több mint 2000 fővel, a honvédelmi szempontból kritikus infrastruktúra őrzés-védelmi feladattal 2011-ben megkezdte működését. A rájuk vonatkozó ösztönző rendszer szabályzói kialakultak. Az állomány további bővítésének biztosítása érdekében a honvédelmi tárca folytatja a teljes rendszer szabályzói hátterének, jogi kereteinek kiépítését.

Az ösztönző rendszer elemei, paraméterei egyébként sem örökidőkre kőbevésett állapotot jelentenek, azok jelentős mértékben függnek a költségvetési lehetőségektől, továbbá – mivel a rendszer a bevezetés fázisában van – a későbbi működés tapasztalatai szintén korrekciókat feltételeznek.

A munkáltatók ösztönzése

Az önkéntes tartalékos katonai szolgálat vállalását kedvezően befolyásolná, ha a jelentkezni szándékozó állampolgárok biztosak lehetnének abban, hogy nem éri őket hátrány azért, mert nem állnak a munkáltatójuk rendelkezésére a tényleges szolgálatuk időtartama alatt. A tartalékos munkajogi védelme, valamint a munkáltató kompenzációja és ösztönzése egységes célt szolgál.

A munkáltatói programok és a jogi garanciák kialakításának egyik célja a munkáltató anyagi jellegű kompenzálása a tartalékosok alkalmazásával összefüggő tényleges többletkiadások ellentételezésére. A másik cél a munkáltatók érdekltetéte a tartalékos munkavállalók alkalmazásában, katonai szolgálatteljesítésük támogatásában. A támogató rendszer jogi alapjainak megteremtését a honvédelmi tárca kezdeményezésére kormányrendelet fogja biztosítani, amely tartalmazza az önkéntes tartalékosokat foglalkoztató munkáltatók részére szóló juttatásokat, illetve a munkáltatók jogait és kötelezettségeit.

Az alkalmazáshoz szükséges kiképzettség biztosítása

A tartalékosok kiképzési összetevőit alapvetően meghatározza, hogy milyen feladatok végrehajtására akarjuk alkalmassá tenni a jelentkezőket, és milyen az érintett személyek katonai, valamint polgári előképzettsége?

Az önkéntes tartalékosok kiképzése alapvetően az alkalmazásuk szerinti két fő kategória szerint differenciálható:

- A Magyar Honvédség szervezeteinek kötelékében az állandó struktúra és állomány kiegészítésére, feladatainak támogatására, szükség szerinti helyettesítésére kiképzendő műveleti tartalékosok.
- A területvédelmi alapeladatok végrehajtására tervezett védelmi tartalékosok.

Az MH szervezeteinek kötelékében alkalmazásra tervezett műveleti tartalékosok kikerülhetnek a katonai végzettséggel rendelkező, szerződéses vagy hivatásos

állományból kivált személyek közül, de kikerülhetnek katonai végzettséggel nem rendelkező önkéntesekből is. Felkészítésükre vonatkozólag irányadó követelménynek kell tekinteni a tartalékost alkalmazó katonai szervezet hivatásos és szerződéses állományának kiképzési követelményeit. Ezért – az egységes alapképzési program kivételével – a szak- és kötelékkiképzésükre célszerű megoldásnak kínálkozik, hogy azokat a Magyar Honvédség kijelölt egységeinek bázisán, az említett alakulatok kiképzési programjaiknak összehangolásával hajtsák végre.

A békeidőszaki kiképzést (időtartamának törvényi meghatározottsága miatt) mindkét kategória estében úgy kell szervezni és metodikailag korszerűsíteni, hogy – a képzési követelmények változatlanul hagyása mellett – a tényleges gyakorlati képzési idő megosztható legyen és annak együttes időtartama alapképzés esetében ne haladja meg az évi 25 kiképzési napot, a további képzések esetében a 15 napot.

A védelmi tartalékosok területvédelmi alapfeladatok ellátására történő felkészítést teljesen új alapokra kell helyezni. A témában lefolytatott vizsgálatok alapján, a megoldást a katonai képzés követelményeivel összehangolt, korszerű multimédiás oktató programokkal támogatott, a gyakorlati és a távoktatási módszereket meghatározott arányban egyesítő képzési forma jelentheti. Ennek keretében megfelelő ismeretalapok képezhetők és lerövidíthető a megkerülhetetlen gyakorlati képzés tényleges időtartama, valamint rugalmasan felépíthető a képzési folyamat időbeosztása.

A szervezeti, technikai- és infrastrukturális feltételek biztosítása

A tartalékos rendszer struktúrájával, szervezeti elemeivel és azok diszlokációjával kapcsolatos döntések a fejlesztés legnagyobb kockázatú döntései közé tartoznak. Az önkéntes tartalékos rendszer szervezési, szervezetépítési feladatai során a honvédelmi törvényben rögzített feladatokat kell alapul venni. A tartalékos rendszer rendeltetéséből levezetett alapfeladatok végrehajtásában a tartalékosok és a tartalékos szervezetek a honvédség keretein belül, annak integráns részeként, koherens rendszert alkotva vesznek részt. Ezt tovább erősíti az erőforrások minél hatékonyabb felhasználásának igénye. Az önkéntes tartalékos rendszer működtetése szempontjából ezért célszerű alapozni a honvédség meglévő, illetve működő bázisaira, infrastruktúrájára és erőforrásaira. Mindezek nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a területvédelmi (önkéntes védelmi tartalékos) kötelékek diszlokációja regionális alapon a békében élő bázisoktól eltérjen.

A műveleti tartalékos állomány honvédségi szervezetekbe történő integrálódásának az alapja, hogy nem önálló alegységek, hanem egyes beosztások meghatározásával kerülnek be a katonai szervezetek hadi állománytáblájába. Ebből következik, hogy a befogadó szervezetek helyőrségeiben teljesítenek szolgálatot.

Az önkéntes védelmi tartalékos állomány feladatait tekintve specializáltan, a Honvédség meghatározott feladatrendszerének egyes feladataira kerül alkalmazásra. A feladatrendszer és az eltérő alkalmazási követelmények, valamint az területvédelmi szempontok miatt célszerű a védelmi tartalékosokat külön alegységekbe szervezni.

* * *

A rendszerváltás óta eltelt közel két évtizedben Magyarország külső és belső biztonsági környezete jelentős változáson ment keresztül. A NATO-hoz történő csatlakozással jelentősen megnőtt Magyarország biztonsága, egyidejűleg lehetővé vált a korábbi tömeghadsereg nagy létszámú szervezeteinek csökkentése. Az erre támaszkodó politikai akarat eredményeként létrejött a békeidőben önkéntesen szolgáló hivatásos haderő, amely megváltoztatta a Magyar Honvédség jellegét, szolgálati körülményeit, illetve a haderő teljes szervezetét.

Azzal, hogy hazánkban békeidőben megszűnt a hadkötelezettség, megváltozott a haderőszervezés alapfilozófiája is. A cél egy kis létszámú, magasan kvalifikált professzionális haderő fenntartása és fejlesztése lett. Magyarország azonban a megváltozott biztonságpolitikai környezet új kihívásai közepette sem mondhat le arról, hogy a honvédelem továbbra is össznemzeti ügy maradjon, ezáltal minden felelősen gondolkodó állampolgár részt vállalhasson a haza védelmében. Ennek érdekében fontos a működőképes önkéntes tartalékos szolgálati rendszer kialakítása.